OVERZICHT VAN RECHTSPRAAK ONRECHTMATIGE DAAD SCHADE EN SCHADELOOSSTELLING (1969-1976)

door

Luc SCHUERMANS
Advokaat
Docent U.I.A.

Jacques SCHRIJVERS
Verzekeringsjurist

Dries SIMOENS
navorser NFWO

Alois Van OEVELEN
Assistent U.I.A.

Marc DEBONNAIRE
Advokaat

INHOUD

Hoofdstuk I

SCHADE EN SCHADELOOSSTELLING

1. Aanspraak uit onrechtmatige daad. — Schade
2. De rechtmatigheid van het gekrenkte belang als ontvankelijkheidsvereiste — Aanspraak na illiciete activiteiten
3. De hoedanigheid van aanspraakgerechtigde
4. Aanspraak op schadeloosstelling en het huwelijksvermogensrecht
5. De aanspraak van de bijzit
6. De aanspraak van de verloofde
7. De aanspraak van de uitsluitend religieus gehuwde vrouw — Polygamie
8. De aanspraak van de gefailleerde
9. Schadezekerheid en schadebegroting
10. Eventuele of hypothetische schade
11. Wijziging van de schade
12. Bewijs van het bestaan en omvang van de schade
13. Verlies van een kans
14. Ex aequo et bono begroting
15. Vergoedende en verwijlsinteresten
16. Herstel in specifieke vorm
17. Schadevergoeding naar Belgisch internationaal privaatrecht
18. Schadeherstel door toekenning van rente
19. Extra-legale vergoedingen
20. Dading

Hoofdstuk II

DE SCHADE DOOR OVERLIJDEN ONTSTAAN

21. Schade „ex haerede"
22. Begrafeniskosten
23. Verschillende aanspraken na overlijden — Huwelijkspartner
24. Wederhuwelijk
25. Inkomstenschade — Bruto- en nettoberekeningen — Loonsverhogingen en promotiekansen
26. De kapitalisatiecoëfficiënt (rentevoet)
27. Begroting van aftrek voor eigen onderhoud of verminderde gezinsuitgaven

28. De postlucratieve inkomstenschade
29. Het overlijden van de huisvrouw
30. Materiële schade van de ouders bij overlijden van kinderen
31. De morele schade van de overlevende echtgenoot
32. De morele schade van de kinderen
33. De morele schade van de ouders
34. De morele schade van de zijverwanten
35. De morele schade van de grootouders

Hoofdstuk III

DE SCHADE DOOR VERWONDING ONTSTAAN

A. Bestendige werkonbekwaamheid

36. Inkomstenschade — Vergoeding door kapitalisatie — Bruto- en nettoberekeningen
37. De kapitalisatiecoëfficiënt (rentevoet)
38. Morele schade bij gekapitaliseerde inkomstenschade
39. Inkomstenschade — Vergoeding door vermenging van materiële en morele schade of door afzonderlijke forfaits
40. Extraprofessionele en postlucratieve inkomstenschade
41. De economische waarde van de huisvrouw

B. Tijdelijke werkonbekwaamheid

42. Inkomstenschade — Bruto- en nettoberekeningen
43. De economische waarde van de huisvrouw
44. Morele schade
45. Verlies van een schooljaar
46. Esthetische schade
47. Genegenheidsschade

Hoofdstuk IV

SAMENLOOP VAN GEMEENRECHTELIJKE SCHADELOOSSTELLING MET VERZEKERINGSUITKERINGEN

§ 1. Arbeidsongevallen

48. Algemeen. — Toepasselijke wetsartikelen

A. Mogelijkheid van aansprakelijkheidsvordering

49. Opzet vanwege de werkgever, diens lasthebber of aangestelde
50. „Uitgeleende" werknemers en de hoedanigheid van derde van de ontlenende werkgever
51. Ongevallen op de weg naar en van het werk

B. Cumulatieverbod

52. Beginselen
53. Extrapatrimoniale schade
54. Blijvende arbeidsongeschiktheid
55. Overlijden
56. In aanmerking te nemen schaal: E of F?

C. Optierecht van het slachtoffer tussen de forfaitaire en de gemeenrechtelijke vergoedingen

57. Al dan niet bestaan van het optierecht

D. De subrogatie van de arbeidsongevallenverzekeraar

58. Grondslag van de vordering van de verzekeraar tegen de aansprakelijke derde
59. Omvang van de rechten van de gesubrogeerde arbeidsongevallenverzekeraar
60. Samenloop van de getroffene en de verzekeraar in geval van gedeeltelijke insolvabiliteit van de derde aansprakelijke

61. Verzaking van de getroffene aan zijn rechten: tegenstelbaarheid aan de arbeidsongevallenverzekeraar
62. Gedeelde aansprakelijkheid
63. Berekening van de voorlopige wiskundige reserve

§ 2. Gewaarborgd loon

64. Algemeen
65. Interpretatie van het begrip „derde"
66. Terugvordering van werkgeversbijdragen

§ 3. Private verzekeringen

A. Het onderscheid tussen schade- en sommenverzekeringen

67. Algemeen
68. Toepassing van het onderscheid op ongevallenverzekeringen

B. Subrogatie van de schadeverzekeraar

69. Omvang van de rechten van de gesubrogeerde verzekeraar
70. Verzaking aan de subrogatie

§ 4. Verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering

A. Algemeen

71. Toepasselijke wetsartikelen
72. Hoofdlijnen van de regeling

B. Prioritaire verplichting tot uitbetaling

73. Draagwijdte
74. Keuzerecht van het slachtoffer en weerslag op het pensioenbedrag

C. Cumulatieverbod

75. Algemeen
76. Cumulatieverbod slaat slechts op „dezelfde schade"

D. Subrogatie van de verzekeringsinstelling

77. Hoedanigheid van verzekeringsinstelling
78. Omvang van het subrogatierecht
79. Het eigen recht tegen het Gemeen Waarborgfonds
80. Omvang van het recht van de gesubrogeerde verzekeringsinstelling in gevallen van gedeelde aansprakelijkheid
80.1. Voorgaande rechtspraak
80.2. Het eerste Amaury-arrest
80.3. Het Vindevoghel-arrest
80.4. Het tweede Amaury-arrest
80.5. Appreciatie

§ 5. Overlevingspensioen

81. De traditionele cassatierechtspraak
82. De rechtspraak van de hoven van beroep
83. Beoordeling door de rechtsleer

Hoofdstuk V

ZAKENSCHADE

84. Voertuigschade — Algemeen
85. Waardevermindering na herstelling
86. Begroting van de schade door een deskundig onderzoek
87. Het systeem van de zgn. „dubbele schatting"
88. B.T.W. en voertuigschade
89. Supplementaire kosten
90. Schade als gevolg van de onbruikbaarheid van een voertuig. — Duur van de gebruiksderving
91. Gebruiksderving — Begroting van de schade
92. Gebruiksderving — Huur van een vervangingsvoertuig
93. Gebruiksderving — Bezit van reservevoertuigen
94. Morele schade bij verlies of beschadiging van goederen
95. Betaling van de schadevergoeding. — Vergoedingskwijtschrift

SCHADE EN SCHADELOOSSTELLING

1. *Aanspraak uit onrechtmatige daad — Schade*

Er bestaat geen burgerlijke aansprakelijkheid zonder schade (Dalcq, R.O., II, nr. 2817; — De Page, H., (1964), II, 949; — Mazeaud et Tunc, *Traité théorique et pratique de la Responsabilité Civile*, I, 6de uitg., (1965), nr. 208). De schade bestaat in elk geheel of gedeeltelijk verlies van een goed dat men bezit of van een voordeel dat men mocht verwachten (Cass., 31 maart 1969, *Pas.*, 1969, I, 676; — Cass., 4 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 753; *Pas.*, 1975, I, 681). Ten onrechte heeft het hof van beroep te Brussel dan ook beslist dat het beweerde verlies van een gedeelte van het rustpensioen niet als een schade kan beschouwd worden (Brussel, 26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9402 met noot J.L.F.).

De leugenachtige erkenning van een kind kan betwist worden door hem die de erkenning gedaan heeft (De Page, I, nr. 1147).

Door het huwelijk van de man met de moeder van het kind dat hij erkend heeft, wordt dit kind gewettigd. Door een expertise werd bewezen dat de man om fysiologische redenen onmogelijk sexuele betrekkingen kon gehad hebben met de vrouw.

De vordering van de man tot nietigverklaring van de erkenning en de daarop volgende wettiging werd gegrond verklaard.

De moeder stelde in eigen naam en in haar hoedanigheid van voogdes een tegeneis tot het bekomen van schadevergoeding. De man betwistte het bestaan van iedere schade. De burgerlijke rechtbank van Brussel stelde een onderzoek in naar de bestanddelen van artikel 1382 B.W. en aanvaardde het bestaan van materiële en morele schade in hoofde van het kind. Deze bestond enerzijds in het verlies van een onderhoudsvordering tegenover de man en de succesorale gerechtigheid in de nalatenschap van de man en anderzijds in het feit dat het kind slechts het statuut van natuurlijk kind bezat, waar het aanvankelijk mocht rekenen op het statuut van wettig kind.

De rechtbank raamde de schade, materieel en moreel vermengd *ex aequo et bono* op 10.000 fr.

De eis van de moeder van het kind werd afgewezen daar zij geen enkele persoonlijke schade bewees (Rb. Brussel, 16 april 1971, *J.T.*, 1971, 443; *Pas.*, 1971, III, 39).

De rechtbank te Charleroi had te oordelen over de leugenachtige erkenning door een vrouw, die zich gedurende meer dan 60 jaar als moeder van het kind gedragen had en de nietigverklaring van deze erkenning slechts gevraagd had na het overlijden van de vader van het kind. Een dergelijke houding heeft volgens de rechtbank aan het kind een grote materiële en morele schade veroorzaakt, die *ex aequo et bono* begroot wordt op 200.000 fr. (Rb. Charleroi, 14 maart 1975, *J.T.*, 1976, 118).

Ook de schending van een politiek recht kan een schade betekenen en voor vergoeding in aanmerking komen indien de voorwaarden gesteld in de artikelen 1382 en 1383 B.W. vervuld zijn. Artikel 2 K.B. 30 november 1950 stelt dat maandelijks een afhouding geschiedt op het loon van ambtenaren die een door de administratie ter beschikking gestelde woning betrekken. Artikel 3, lid 1 K.B. 30 november 1950 bepaalt echter dat ambtenaren, die verplicht zijn een bepaalde woning te betrekken omdat zij wegens hun functies bestendig op de plaats van het werk moeten zijn, kosteloos van deze woning genieten.

Artikel 3, lid 2 van hetzelfde K.B. stelt dat de Koning voor elk Ministerie de functies bepaalt zoals bedoeld in artikel 3, lid 1.

Een postontvanger, die krachtens zijn functie verplicht was de postontvangerij te bewonen, maakte aanspraak op schadevergoeding daar de Staat een fout had begaan door na te laten dit K.B. uit te vaardigen betreffende het ministerie waarvan hij deel uitmaakte en hem aldus een schade heeft berokkend, daar maandelijks een bepaald percentage van zijn wedde werd ingehouden voor de inwoning.

Het hof van beroep te Brussel had de eis afgewezen, stellende ondermeer dat het niet aan de rechterlijke macht behoort een dergelijk verzuim als foutief te bestempelen en artikel 3 van het K.B. geen burgerlijk recht aan eiser toekende.

Het hof van cassatie verbrak dit arrest, stellende dat ook de schending van een politiek recht aanleiding kan geven tot toepassing van de artikelen 1382 en 1383 B.W. en geen enkele wettelijke bepaling belet dat de uitvoerende macht gehouden is tot vergoeding van de schade welke zij door haar schuld aan een derde veroorzaakt in de uitoefening van haar opdrachten en handelingen inzake verordeningen.

Wanneer schade veroorzaakt wordt door het verzuim een verordening uit te vaardigen, komt deze voor vergoeding in aanmerking (Cass., 23 april 1971, *R.W.*, 1970-1971, 1793 met conclusies van advokaat-generaal Dumon F.; *J.T.*, 1972, 689 met noot van Maystadt Ph.; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8703; *R.C.J.B.*, 1975, 5 met noot van Delpérée F., *L'obligation de réglementer*). Het hof van beroep te Gent, waarnaar de zaak verwezen werd, oordeelde evenwel, op andersluidend advies van het Openbaar Ministerie, dat de Staat door het verzuim een uitvoeringsbesluit te treffen, geen fout begaan heeft. Bovendien is het volgens het hof niet bewezen dat door het verzuim een uitvoeringsbesluit uit te vaardigen, een rechtmatig belang van de postontvanger gekrenkt werd (Gent, 20 december 1974, *R.W.*, 1975-1976, 1249, met advies van substituut-procureur-generaal D'Haenens J.).

De slagen toegebracht aan een gerechtsdeurwaarder in de uitoefening van zijn functie, betekenen geen aanslag op het algemeen belang van de leden van de Nationale Kamer der Gerechtsdeurwaarders die geen eigen schade lijdt. De burgerlijke partijstelling door de Nationale Kamer werd door het hof als ongegrond afgewezen (Brussel, 5 januari 1971, *J.T.*, 1971, 292).

Wat betreft de vereiste dat de schade een *persoonlijk* karakter moet vertonen, rijzen vooral problemen wanneer een beroepsvereniging vergoeding vraagt voor de schade die aan haar leden werd berokkend (zie hierover: Van Compernolle, J., *Le droit d'action en justice des groupements*, Brussel, 1972).

Een architectenvereniging, die een wettelijk erkende beroepsvereniging is, waarbij een deel van de architecten van een provincie is aangesloten, heeft het recht vergoeding te eisen voor de materiële schade die aan haar leden berokkend werd ten gevolge van de afwending van cliënteel door een architect die tijdelijk zijn beroep niet mocht uitoefenen. De materiële schade bestaat in het verlies van de reële kans dat het door die architect aangewende cliënteel zich althans gedeeltelijk tot de bij de vereniging aangesloten architecten zou gewend hebben (Cass., 12 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 47; *Pas.*, 1973, I, 43; zie ook het op verwijzing uitgesproken arrest: Brussel, 8 mei 1973, *R.W.*, 1974-1975, 122).

De Nationale Vereniging van de Ambulante Handel, een beroepsvereniging met rechtspersoonlijkheid en met voldoende representativiteit, kan vergoeding eisen voor de collectieve schade die zij geleden heeft wegens krenking van de rechtmatige collectieve belangen van de marktkramers (Kh. Kortrijk, 28 juni 1973, *B.R.H.*, 1976, 173 met noot van Van Innis Th.). Volgens de rechtbank betreft het hier enkel een morele en niet een materiële schade. Deze beroepsvereniging kan evenwel geen herstel vorderen van de persoonlijke schade van haar leden-marktkramers (zelfde vonnis).

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens wees een eis tot schadevergoeding af ingesteld door drie landlopers wegens schending van artikel 5, paragraaf 4 van het Europees Verdrag tot Berscherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (E.V.R.M.). Na omschreven te hebben wat dient verstaan te worden onder de term „benadeelde partij" in de zin van artikel 50 van het Verdrag, stelde het hof dat er geëist wordt dat er schade zou geleden zijn.

In casu werd het bewijs daarvan niet geleverd. Opgemerkt zij dat waar de term „benadeelde partij" in artikel 50 van het Verdrag laat veronderstellen dat er automatisch schade zou zijn, dit niet het geval is (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 10 maart 1972, *J.T.*, 1972, 745).

Materiële schade komt voor vergoeding slechts in aanmerking in de mate waarin zij een patrimonieel verlies impliceert.

Een voertuig wordt n.a.v. twee verkeersongevallen beschadigd. De schade veroorzaakt door het eerste ongeval was zeer miniem en had geen immobilisatie van het voertuig veroorzaakt. De tweede aanrijding bracht een algeheel verlies van het voertuig mede. Bij de begroting van het algeheel verlies had de beschadiging naar aanleiding van het eerste ongeval, geen weerslag op de taxatie. Het taxatiebedrag werd volledig uitbetaald. De eigenaar van het voertuig stelde een vordering in om de schade te verhalen veroorzaakt door het eerste ongeval. De Vrederechter in het kanton Kontich wees deze vordering af, stellende dat de schade voortgesproten uit de eerste aanrijding

sedertdien het patrimonium van de aanlegger onberoerd had gelaten en dus geen aanleiding meer gaf tot vergoeding.

Aanlegger stelde dat de vergoeding voor het tweede ongeval een *res inter alios* was, waarmede bij de begroting van zijn schade geen rekening mocht gehouden worden.

De vrederechter overwoog dat dit adagium slechts kon gelden „in zaken van rechtshandelingen terwijl de tweede aanrijding en de daarvoor uitgekeerde vergoeding feiten zijn die elke belanghebbende mag inroepen" (Vred. Kontich, 15 juni 1971, *R.W.*, 1971-1972, 1369).

Schadevergoeding kan worden toegekend wegens *tergend en roekeloos geding* (Rb. Verviers, 21 oktober 1974, *Pas.*, 1975, III, 57; — Corr. Rb. Brussel, 21 februari 1975, *J.T.*, 1975, 698; — Arbrb. Charleroi, 31 maart 1976, *De Verz.*, 1976, 589) of wegens tergend en roekeloos hoger beroep (Brussel, 25 juni 1974, *Pas.*, 1975, II, 49; *R. Not. B.*, 1975, 122). De gevraagde vergoeding kan zowel materiële schade (zie bijv. Brussel, 25 juni 1974, *gecit.*) als morele schade (zie bijv. Rb. Verviers, 21 oktober 1974, *gecit.*) betreffen.

Verscheidene vonnissen kennen een (meestal symbolische) vergoeding toe voor de morele schade toegebracht door de ongeoorloofde publikatie of reproduktie in een weekblad van een foto uit het privé-leven (Rb. Brussel, 7 juni 1974, *J.T.*, 1975, 135, en Kh. Brussel, 11 september 1974, *J.T.*, 1975, 137 met noot van Michel De Salle; Rb. Brussel, 17 januari 1975, *J.T.*, 1975, 441; — Rb. Antwerpen, 15 mei 1975, *R.W.*, 1975-1976, 2017, met noot van Corbet Jan; — Trib. gde. inst. Paris, 6 januari 1976, *J.T.*, 1976, 209).

Wanneer een kind door een ongeval werd getroffen, kan degene aan wie dit kind werd toevertrouwd, vergoeding vorderen voor de door hem opgelopen morele schade, ongeacht de aard van de band tussen de getroffene en de benadeelde (Cass., 22 december 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 498; *Pas.*, 1976, I, 490).

Uit hoofde van rechtsmisbruik, welke erin bestond een afsluiting geplaatst te hebben, zogenaamd om het groot wild van dit perceel weg te houden, maar in werkelijkheid om te beletten dat dit wild naar andermans percelen zou overlopen, werd 2.000 fr. toegekend voor schade die de rechter eerder als moreel dan materieel bestempelde (Vred. Paliseul, 10 maart 1976, *J.T.*, 1976, 412).

Men dient geen schade te bewijzen op het ogenblik dat men zich burgerlijke partij stelt. Voor de ontvankelijkheid van de burgerlijke partijstelling is het vereist en volstaat het dat de schade ontstaan is uit het feit waarvoor de beklaagde is veroordeeld en het is niet nodig dat de schade waarvan vergoeding wordt gevorderd door ieder bestanddeel van het misdrijf is veroorzaakt of dat het bestaan van de schade een van de bestanddelen van het misdrijf is (Cass., 10 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 31; *Pas.*, 1975, I, 25; — Cass., 14 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 209; *Pas.*, 1975, I, 191; — Cass., 12

januari 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 532; *Pas.*, 1976, I, 524; — Luik, 7 januari 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 177).

Een beklaagde stond terecht voor valsheid in geschriften en gebruik ervan naar aanleiding van de redactie van drie testamenten. Legatarissen aangeduid in andere testamenten wensten zich burgerlijke partij te stellen tegen de beklaagde die de toelaatbaarheid van deze burgerlijke partij-stelling betwistte op grond van de overweging dat de burgerlijke partijen niet eens hun hoedanigheid van erfgenaam bewezen en evenmin het bewijs leverden van hun schade.

Het hof van beroep te Brussel oordeelde terecht dat de toelaatbaarheid van de burgerlijke partij-stelling niet stoelt op het bewijs van de schade, daar dit bewijs pas later in de loop van het geding ten gronde moet geleverd worden (Brussel, 17 juni 1970, *J.T.*, 1970, 530).

Werd eveneens ontvankelijk verklaard de burgerlijke partij-stelling van de titularis van het jachtrecht over een terrein dat grenst aan een oppervlakte van minder dan 50 ha, tegen degene die in strijd met de jachtwet van 28 februari 1882 op dit laatste terrein verscheidene dieren had neergeschoten (Luik, 7 januari 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 177).

De houder van een check zonder dekking, die zich burgerlijke partij stelt voor de strafrechter, kan het bedrag van de check slechts als schadevergoeding vorderen, wanneer zijn prestatie de uitgifte van de check als enige rechtstreekse en onmiddellijke oorzaak heeft.

Als de materiële schade waarvoor vergoeding gevraagd wordt niet het rechtstreeks gevolg is van het misdrijf, zal de burgerlijke partijstelling onontvankelijk zijn (Brussel, 30 oktober 1970, *R.W.*, 1976-1977, 313, met noot; — Brussel, 12 februari 1974, *R.W.*, 1975-1976, 2367, met noot Vandeplas A.; — Brussel, 14 maart 1974, *Pas.*, 1975, II, 1; — Brussel 26 juni 1975, *J.T.*, 1975, 507; *Pas.*, 1976, II, 92). De burgerlijke partij is daarentegen wel gerechtigd de vergoeding te eisen van de kosten waartoe de uitgifte van de check aanleiding heeft gegeven, zoals inningskosten, kosten van protestakte (Brussel, 30 oktober 1970, *gecit.*, — Brussel 12 februari 1974, *gecit.*; — Brussel 14 maart 1974, *gecit.*). Ook voor de morele schade die rechtstreeks voortspruit uit het misdrijf kan aan de burgerlijke partij vergoeding toegekend worden (Brussel, 26 juni 1975, *gecit.*). Zie over deze problematiek: Dal, G.A., *La constitution de partie civile de la victime de l'émission de chèque sans provision J.T.*, 1975, 21-25.

2. *De rechtmatigheid van het gekrenkte belang als ontvankelijkheidsvereiste — Aanspraak na illiciete activiteiten*

Sedert de arresten van hof van cassatie van 16 januari 1939 (*Pas.*, 1939, I, 25) en 2 mei 1955 (*Pas.*, 1955, I, 950; — zie hierover: *A.P.R.*, *Tw. Schade en schadeloosstelling*, nr. 13 e.v.; — De Page, H., II, nr. 950-950bis; — Dalcq, R.O., *Traité de la responsabilité civile*, II, nr. 2868 e.v., vooral

nr. 2890 e.v.) is de rechtspraak van ons hoogste gerechtshof gevestigd in de zin dat de krenking van een belang als ontvankelijkheidsvereiste tot schadeloosstelling voldoende is, in de mate dat het belang rechtmatig is (Cass., 24 maart 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 690; *Pas.*, 1969, I, 655; — Cass., 17 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1105; *Pas.*, 1975, I, 999; *R.W.*, 1975-1976, 1489; — zie ook: Brussel, 24 oktober 1974, *J.T.*, 1975, 156; *R. Not. B.*, 1975, 254; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9561; — Brussel, 26 februari 1975 en Corr. Rb. Brussel, 22 mei 1974, *J.T.*, 1975, 379, met noot en advies van het O.M.; — Rb. Brussel, 17 januari 1975, *J.T.*, 1975, 441; — Corr. Rb. Dendermonde, 30 juni 1975, *De Verz.*, 1975, 539).

Een leraar, lid van een religieuze congregatie, was het slachtoffer van een dodelijk verkeersongeval. De *de cujus* droeg zijn wedde volledig af aan de congregatie zonder hiertoe wettelijk of contractueel verplicht te zijn.

Het hof van beroep te Brussel had de eis van de congregatie tot vergoeding van haar materiële schade, tengevolge van het verlies van de wedde van de *de cujus* afgewezen, overwegende dat ofschoon een wettig belang was gekrenkt, er geen rechtskrenking was.

Het hof van cassatie verbrak dit arrest, stellende dat de omstandigheid dat de genieter van een geoorloofd voordeel geen rechtsvordering bezit tegen degene die hem dit voordeel uit loutere welwillendheid toekent, niet uitsluit dat de benadeelde een vordering tot schadevergoeding kan instellen op basis van artikel 1382 B.W. tegen de derde door wiens schuld de schade voortspruitend uit de ontneming van een dergelijk voordeel ontstaat (Cass., 4 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 1; *Pas.*, 1973, I, 1; *J.T.*, 1972, 674; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 8958).

In zijn motivering beperkte het hof evenwel de toepassing van het principe: het genoten voordeel moet een voldoende stabiliteit vertonen om de schade als zeker te kunnen beschouwen en mag niet bestaan in de beroving van een ongeoorloofd voordeel.

Uit het arrest blijkt dus de bevestiging van de twee principes: enerzijds is de krenking van een belang voldoende om een eis tot schadevergoeding in te stellen; anderzijds dient het echter een rechtmatig belang te betreffen (Cass., 4 september 1972, *gecit.*; — In de zin van het verbroken arrest, zie: Brussel, 19 november 1969, *J.T.*, 1970, 263; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8447, met noot: het cassatieberoep tegen dit arrest werd onontvankelijk verklaard wegens een procedurefout, het hof van cassatie sprak zich niet uit over de grond; — zie ook: Rb. Charleroi, 30 november 1972, *Pas.*, 1973, III, 78). Het hof van beroep te Luik, dat op verwijzing na cassatie uitspraak deed, heeft zich bij de leer van ons hoogste rechtscollege aangesloten (Luik, 13 juni 1974, *Pas.*, 1975, II, 40; *J. Liège*, 1974-1975, 25).

Kan aldus geen recht op enige morele schade laten gelden degene die, als burgerlijke partij, slechts het slachtoffer is van zijn eigen onwettige handelingen, door niet alleen actief deelgenomen te hebben aan een gewelddadige bezetting van de werkplaats maar ook en vooral aan acties die een inbreuk

plegen op het fundamentele recht van eenieder op arbeid. Terzake blijkt geen rechtmatig belang aanwezig te zijn (Brussel, 27 mei 1975, *J.T.*, 1975, 479).

Uit de verhouding van een ongehuwd paar was een kind geboren. De jonge man werd gedood in een verkeersongeval. De moeder stelde, in haar hoedanigheid van voogdes, een eis tot schadevergoeding in, tegen de derde. Het hof wees de eis af, daar het bewijs niet geleverd werd dat het kind op rechtmatige wijze aanspraak kon maken op schadevergoeding (Brussel, afd. Antwerpen, 15de kamer, 11 mei 1973, *onuitg.*).

De schending van een politiek recht, zoals dit op gezinsbijslag, kan aanleiding geven tot toepassing van de artikelen 1382 - 1383 B.W. (Arbh. Brussel, 13 juni 1974, *J.T.*, 1974, 531).

3. *De hoedanigheid van aanspraakgerechtigde*

In verband met de verschillende hoedanigheden waarin een persoon kan optreden terzake van eenzelfde onrechtmatige daad, kunnen zich soms problemen voordoen. De omstandigheid dat het slachtoffer van een onrechtmatige daad bloed- of aanverwant is van de dader, belet hem niet vergoeding te vorderen voor de geleden schade (Fagnart, J.L., *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile* 1968-1975, Brussel, 1976, nr. 132, blz. 108). Aldus kan een zoon tegen zijn vader een vordering instellen tot vergoeding van de morele schade, wegens het feit dat de vader onopzettelijk de dood van de vrouw van de zoon had veroorzaakt. Een dergelijke vordering is niet van aard een ander belang, namelijk de genegenheid en de eerbied van een zoon tegenover zijn vader te schenden, heeft geen immoreel, noch een onwettig karakter en maakt geen misbruik van recht uit (Brussel, 16 juni 1971, *R.W.*, 1972-1973, 862, bevestigd door Cass., 10 oktober 1972, *R.W.*, 1972-1973, 718; *Pas.*, 1973, I, 147; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9001; *J.T.*, 1973, 163, met noot van Tunc A.).

Ten onrechte werd beslist dat ten gevolge van het overlijden van hun vader de kinderen geen materiële schade lijden, en dat het alleen de weduwe is die deze materiële schade ondervindt door het feit dat zij thans alleen moet instaan niet alleen voor haar eigen onderhoud, maar ook voor het onderhoud en de opvoeding van haar kinderen: „Le préjudice patrimonial résultant du décès (du père) est entièrement subi par sa veuve qui, du fait de ce décès, est devenue chef de famille et a la charge d'assurer seule, non seulement son entretien personnel, mais celui de ses enfants" (Parijs, 23 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9532, met noot van Fagnart J.L.). Door de Belgische rechtspraak en rechtsleer werd steeds voorgehouden dat artikel 203 B.W., krachtens hetwelk de moeder, na de dood van de vader de verplichting heeft alleen haar kinderen te onderhouden en op te voeden, niet uitsluit dat het minderjarig kind materiële schade kan ondervinden wegens het derven van de inkomsten, waarvan de vader een deel aan het

onderhoud en de opvoeding van het kind besteedde (noot van Fagnart J.L. en de aldaar aangehaalde referenties). In dit verband rees vooral de vraag welke de meest passende wijze is om de schadevergoeding aan de kinderen uit te keren: in de vorm van een kapitaal ofwel een geïndexeerde rente (zie hierover de opmerkingen van R. André en het antwoord hierop van Fagnart J.L., *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9650). Hierbij dient ook gewezen op de mogelijkheid dat de rechtbanken, die uitspraak doen over de vergoeding van een materiële of morele schade aan een minderjarige veroorzaakt, de voorwaarden voor de aanwending van de verschuldigde geldsommen zullen bepalen, wanneer kan gevreesd worden dat die geldsommen niet in het belang van de minderjarige worden gebruikt (artikel 389, lid 4 en 5 B.W.; — zie vb. Coor. Rb. Gent, 21 oktober 1975, *R.W.*, 1975-1976, 1705; onbeschikbare spaarrekening onder toezicht van de vrederechter).
De minderjarige kan in rechte slechts schadevergoeding vragen wanneer hij vertegenwoordigd wordt door zijn wettelijke beheerders (Rb. Tongeren, 16 oktober 1967, *R.W.*, 1968-1969, 1382).
Wanneer schade wordt toegebracht aan een onverdeeld goed, kan een van de medeëigenaars alleen vergoeding vragen voor de schade die proportioneel overeenstemt met zijn aandeel in de onverdeelde rechten (Rb. Aarlen, 4 juni 1970, *R.C.J.B.*, 1972, 335 met noot van H. Vlieghe-Casman).

4. *Aanspraak op schadeloosstelling en het huwelijksvermogensrecht*

Vooraf zij opgemerkt dat in de hier behandelde rechtspraak vanzelfsprekend geen rekening kon gehouden worden met de wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels (*Staatsbl.*, 18 september 1976), die in dit verband een aantal zaken nauwkeuriger geregeld heeft (zie verder).
De man die het slachtoffer werd van een ongeval, heeft niet de hoedanigheid om vergoeding te vorderen voor de schade die door zijn echtgenote geleden werd, wegens de hulp die zij hem moest verschaffen tijdens zijn tijdelijke arbeidsongeschiktheid. De gevorderde vergoeding is bestemd om de schade van de echtgenote alleen te herstellen, schade die het karakter heeft van een eigen goed (Luik, 13 februari 1974, *Pas.*, 1974, II, 114; *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9264).
De man kan slechts vergoeding vorderen voor de schade die door zijn echtgenote geleden werd, in de mate waarin deze vergoeding een gemeenschappelijk goed zal vormen (Brussel, 25 januari 1972, *De Verz.*, 1972, 1102, met noot S.). Dit is niet het geval voor het verlies van beroepsinkomsten van de in gemeenschap gehuwde vrouw, omdat het gaat om voorbehouden goederen, waarvan zij krachtens artikel 226 septies B.W. het beheer en het genot heeft (Krijgsr. Antwerpen, 17 december 1970, *R.W.*, 1971-1972, 1509). De omstandigheid dat de vrouw die bij een verkeersongeval lichamelijke letsels opgelopen heeft, nadien met de dader van het ongeval in het huwelijk treedt, belet haar niet om van haar echtgenoot

schadevergoeding te vorderen voor haar arbeidsongeschiktheid en de aantasting van haar fysische integriteit, ook al zijn zij onder het stelsel van gemeenschap van goederen gehuwd (Corr. Rb. Antwerpen, 13 november 1974 en Antwerpen, 4 april 1975, *De Verz.*, 1975, 499; — zie ook: Gent, 12 december 1973, *R.W.*, 1974-1975, 381; *De Verz.*, 1974, 621).

De vordering van de in gemeenschap gehuwde vrouw tot schadevergoeding voor arbeidsongeschiktheid ten gevolge van een aantasting van de fysische integriteit, blijft haar immers eigen (Gent, 11 december 1970, *R.W.*, 1970-1971, 1523; — Gent, 12 december 1973, *R.W.*, 1974-1975, 381; *De Verz.*, 1974, 621; — Brussel, 13 november 1975, *J.T.T.*, 1976, 240) zelfs wanneer die vordering tot vergoeding van loonderving beperkt blijft (Corr. Rb. Antwerpen, 13 november 1974 en Antwerpen, 4 april 1975, *De Verz.*, 1975, 499).

Dit stemt overeen met de konstante rechtspraak van het hof van cassatie, krachtens dewelke de vordering tot vergoeding van schade, voortvloeiend uit arbeidsongeschiktheid die het gevolg is van de aantasting van de fysische integriteit van de in gemeenschap van goederen gehuwde vrouw, een schuldvordering is die aan deze laatste eigen is (Cass., 25 november 1963, *R.W.*, 1963-1964, 1907; *Pas.*, 1964, I, 321; *J.T.*, 1964, 226; *R.G.A.R.*, 1964, nr. 7298; — Cass., 21 mei 1964, *R.W.*, 1965-1966, 775; *Pas.*, 1964, I, 993; *J.T.*, 1964, 704; — Cass., 12 oktober 1964, *Pas.*, 1965, I, 145). Elke vergoeding voor geleden lichamelijke schade behoort derhalve tot het persoonlijk vermogen, ook al zal deze lichamelijke schade zich uiten in een loonverlies of in een vermindering van het vermogen tot arbeiden.

Deze rechtspraak werd door het hof van cassatie nog bevestigd in een arrest van 22 september 1972, waarin werd beslist dat de vrouw die gekwetst werd in het voertuig dat door haar echtgenoot bestuurd werd, en de wetsverzekeraar die in haar rechten gesubrogeerd is, gerechtigd zijn om van de echtgenoot schadevergoeding te vorderen (Cass., 22 september 1972, *Pas.*, 1973, I, 80; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9083; *R.W.*, 1972-1973, 1671, met noot van H. Segers).

Het nieuwe artikel 1401, 3° B.W., zoals ingevoegd door de wet van 14 juli 1976, bepaalt uitdrukkelijk dat het recht op herstel van persoonlijke lichamelijke of morele schade tot het eigen vermogen van ieder der echtgenoten behoort. De bedoeling van de wetgever blijkt geweest te zijn de onbillijke gevolgen van het gemeenschappelijk karakter van deze vergoeding te vermijden, vermits in deze hypothese in geval van echtscheiding, scheiding van tafel en bed en scheiding van goederen, de vergoeding tussen de beide echtgenoten zou moeten verdeeld worden (*Parl. Besch., Senaat*, 1975-1976, nr. 683/2, blz. 33; — zie ook: Casman, H., en Van Look, M., *Huwelijksvermogensstelsels*, Brussel, 1977 (losbladig), blz. III/2-20; Traest, G., Casman, H., en Bouckaert, F., *Het nieuw huwelijksvermogensrecht. De wet van 14 juli 1976*, *T.P.R.*, 1976, blz. 863, nr. 88). De kommentatoren van de nieuwe wet zijn het erover eens dat de wetgever eigenlijk niets nieuws beslist heeft, maar enkel de hoger aangehaalde rechtspraak

van het hof van cassatie bevestigd heeft (Casman, H., en Van Look, M., *o.c.*, blz. III/2-20; — Traest, G., Casman, H., en Bouckaert, F., *o.c.*, blz. 863-864, nr. 88). Dit blijkt trouwens eveneens uit de voorbereidende werken (*Parl. Besch., Senaat*, 1975-1976, nr. 683/2, blz. 33).

In dit verband rijst evenwel een probleem, wanneer de vergoeding betrekking heeft op de fysische schade en het bedrag ervan berekend wordt in funktie van de duur en de graad van de arbeidsongeschiktheid en van het verlies aan beroepsinkomsten tengevolge van de aantasting van de fysische integriteit. De beroepsinkomsten van ieder der echtgenoten evenals de inkomsten of vergoedingen die deze vervangen of aanvullen, behoren immers tot het gemeenschappelijk vermogen volgens het nieuwe artikel 1405, 1° B.W.

Onder het vroegere recht heeft het hof van cassatie aangenomen dat de vergoeding van de schade ontstaan uit een arbeidsongeschiktheid ten gevolge van een aantasting van de fysische integriteit van de echtgenoot, die in gemeenschap van goederen gehuwd is, aan deze laatste eigen is, zelfs als het bedrag van de vergoeding in funktie van het verlies aan beroepsinkomsten bepaald werd (Cass., 12 oktober 1964, *Pas.*, 1965, I, 145). Deze stelling, die reeds vroeger betwist werd (cfr. Baeteman, G., Delva, W., en Casman, H., *Overzicht van Rechtspraak* (1961-1971) — *Huwelijksvermogensrecht*, *T.P.R.*, 1972, blz. 463-464, nr. 58) kan volgens de auteurs thans nog bezwaarlijk bijgetreden worden (Casman, H., en Van Look, M., *o.c.*, blz. III/2-20; — Traest, G., Casman, H., en Bouckaert, F., *o.c.*, blz. 864, nr. 88).

5. *De aanspraak van de bijzit*

In de besproken periode heeft zich in de rechtspraak een belangrijke evolutie voorgedaan met betrekking tot de vordering tot schadeloosstelling van de concubine tegen de derde, die aansprakelijk kan worden gesteld voor het overlijden of de lichamelijke letsels van haar partner (zie hierover: Vandenberghe, H., *De juridische betekenis van het concubinaat*, Leuven, 1970, 176-201, nr. 105-114; — Jeanmart, N., *Les effets civils de la vie commune en dehors du mariage*, 151-193; Fagnart, J.L., *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile* 1968-1975, Brussel, 1976, blz. 14-17, nr. 10; — Dalcq, R.O., *Examen de jurisprudence* 1968-1972, *R.C.J.B.*, 1974, 278-280, nr. 107; — Mahieu, M., *La concubine, le juge et les mœurs*, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9551).

Volgens de traditionele *Belgische* rechtspraak wordt de aanspraak van de bijzit tegen de aansprakelijke derde afgewezen wegens het ontbreken van rechtmatigheid in het gekrenkte belang (Brussel, 8 november 1969, *R.W.*, 1969-1970, 626: uit niets bleek dat de vrouw die reeds tijdens haar huwelijk samenleefde met het slachtoffer, na het echtscheidingsproces een verkorting van termijn had gevraagd om met het slachtoffer te kunnen huwen; — in dezelfde zin: Brussel, 10 februari 1072, *onuitg., gecit.* door Dalcq, R.O., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1974, 278, nr. 108, doch bij uittreksel gepubliceerd in *J.T.*, 1975, 157; — Brussel, 30 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9056 en 9081;

De Verz., 1973, 911; — Corr. Rb. Brussel, 6 oktober 1972, *J.T.*, 1973, 315; *De Verz.*, 1973, 623; — Corr. Rb. Turnhout, 8 november 1972, *Turnhouts Rechtsleven*, 1973-1974, nr. 73, 103).

De vraag kan evenwel gesteld worden of deze houding nog dient aangenomen te worden indien blijkt dat de beide partijen een bestendige vorm aan hun samenleving hebben willen geven, door een voorgenomen huwelijk. Bij de behandeling van het vraagstuk van de vordering tot schadeloosstelling van de in concubinaat levende persoon tegenover derden wegens het overlijden van de andere partner, stellen zich inderdaad twee problemen. Vooreerst stelt zich de vraag naar de rechtmatigheid van het gekrenkte belang als ontvankelijkheidsvereiste van de vordering tot schadeloosstelling. Zo deze vordering ontvankelijk blijkt te zijn, dient te worden nagegaan of de door de concubine geleden schade wel met zekerheid kan worden bepaald (Vandenberghe, H., *o.c.*, nr. 105 e.v.). Het blijkt uit een aantal beslissingen dat deze twee problemen niet steeds duidelijk uit mekaar worden gehouden (zie bijv. Brussel, 26 februari 1975, *J.T.*, 1975, 379; *R.G.A.R.*, 1976, 9562; — Rb. Brussel, 27 juni 1972, *J.T.*, 1973, 183, terecht bekritiseerd door Fagnart, J.L., *o.c.*, blz. 16, nr. 10).

In zijn arrest van 26 juni 1967 heeft het hof van cassatie beslist dat wanneer een man en een vrouw enkel een religieus huwelijk hebben aangegaan, dat wettelijk geen waarde heeft, hieruit niet noodzakelijk voortvloeit dat het voordeel dat de vrouw uit het gemeenschappelijk leven haalt, onwettig is (Cass., 26 juni 1967, *Pas.*, 1967, I, 1260, met noot; *R.W.*, 1967-1968, 786; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8158, met noot Fonteyne).

Door te erkennen dat de band tussen de weduwe en het slachtoffer — hoewel niet erkend door de wet — niet strijdig is met de openbare orde of de goede zeden, heeft de feitenrechter wettelijk kunnen beslissen dat het voordeel dat aan de weduwe ontnomen werd door de schuld van een derde, geen onwettig voordeel is (zelfde arrest).

Deze nieuwe oriëntatie in de rechtspraak vond weerklank in een aantal rechterlijke uitspraken (zie ook de rechtspraak onder nr. 7 *infra*). De burgerlijke rechtbank van Brussel stelde dat algemeen aanvaard is dat de mogelijkheid bestaat dat het concubinaat niet onrechtmatig is en dit onder meer het geval is wanneer het geen schuldig karakter vertoont en het waarborgen van voldoende stabiliteit vertoont, door de wil van beide concubinerenden om een vaste en duurzame vereniging te vormen (Rb. Brussel, 27 juni 1972, *J.T.*, 1973, 183).

De rechtbank onderzocht of deze elementen aanwezig waren in het geval van een man en een vrouw die reeds 7 jaar samenleefden. Uit dit onderzoek bleek dat de man, ofschoon hij reeds 7 jaar samenleefde met eiseres, en verscheidene keren de belofte had gedaan met haar te huwen, nooit gehuwd was en zich dus van iedere definitieve binding heeft willen onthouden. De eis van de vrouw werd afgewezen, daar de wil om een duurzame en vaste eenheid te vormen niet aanwezig was in hoofde van de *beide* partners (Rb. Brussel, 27 juni 1972, *gecit.*).

Met Fagnart J.L. (*o.c.*, blz. 16) kan gesteld worden dat de motivering van dit vonnis niet geheel vrij van kritiek is, daar het onderscheid tussen de zekerheid van de schade (stabiliteit van het concubinaat) en de rechtmatigheid van het gekrenkte belang blijkbaar uit het oog verloren werd.

Het hof van beroep te Brussel kende een vergoeding toe aan de bijzit van het slachtoffer, daar bleek dat ze drie dagen na het ongeval zouden gehuwd zijn (Brussel 3 november 1967, *De Verz.*, 1969, 274 met noot R.B.; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8308; vgl. Corr. Rb. Brussel, 22 mei 1974, *J.T.*, 1975, 380, met advies van het O.M., hervormd door Brussel, 26 februari 1975, *J.T.*, 1975, 379; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9562).

Hetzelfde hof kende vergoeding toe zowel voor morele schade als voor materiële schade, ten gevolge van het overlijden van de ongehuwd samenwonende man, aan de met hem samenwonende vrouw die gescheiden was, en welke samenwoning 25 jaar geduurd had (Brussel, afd. Bergen, 27 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9184, met noot J.F.).

De bijzit die de begrafenisonkosten betaalt, kan deze niet terugvorderen van de derde aansprakelijke. De eerste rechter oordeelde „dat de begrafeniskosten in de nalatenschap vallen en zij uiteraard dienen gevorderd te worden door de erfgenamen van de *decujus*". In graad van beroep beriep appellante zich op de zaakwaarneming. Het hof stelde dat de concubine op eigen initiatief, en zonder einige opdracht van de erfgenamen, de begrafeniskosten had betaald en bij zaakwaarneming de nuttige of noodzakelijke uitgaven slechts kunnen gevorderd worden van hem wiens zaak behoorlijk was waargenomen (Brussel, 30 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9056).

De rechtspraak van het hof van beroep te Brussel blijkt verdeeld te zijn. Een arrest van 24 oktober 1974 (*J.T.*, 1975, 156, met noot; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9561; *R. Not. B.*, 1975, 254) kent wel schadeloosstelling toe voor de materiële schade van de concubine, maar de vordering tot vergoeding van de morele schade wordt onontvankelijk verklaard, daar geen rechtmatig belang gekrenkt werd. Daarentegen werd in een arrest van 26 februari 1975, gewezen door een andere kamer, wel vergoeding toegekend voor de morele schade maar werd de vordering tot vergoeding van de materiële schade onontvankelijk verklaard, omdat de schade niet zeker is, nl. „que les avantages matériels ne peuvent être considérés que comme instables et précaires parce que résultant d'une situation créée bénévolement par les concubins et ayant les mêmes caractéristiques d'instabilité et de précarité, au point qu'il a toujours été admis qu'elle ne donnait aucun droit à un concubin à l'égard de l'autre au maintien de cette situation ni, par conséquent, au maintien de ces avantages" (Brussel, 26 februari 1975, *J.T.*, 1975, 379, met noot; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9562; het cassatieberoep tegen dit arrest werd verworpen door Cass., 1 december 1975, maar het hof deed geen uitspraak over de principes). De zojuist vermelde passus uit de motivering is evenwel betwistbaar in het licht van het cassatiearrest van 4 september 1972 (*Pas.*, 1973, I, 1; — cfr. *supra*, nr. 2; — Fagnart, J.L., *o.c.*, nr. 10, blz. 15-16).

Hierna volgen enkele uitspraken met aanhaling van het bedrag dat voor morele schade werd toegekend aan de bijzit en met vermelding of ook materiële schade werd vergoed:

- Brussel, 10 februari 1972, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9576, nr. 9561: nihil (materieel: 75.000);;
- Rb. Brussel, 27 juni 1972, *J.T.*, 1973, 183: nihil (materieel: nihil);
- Antwerpen, 30 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9056: nihil (materieel: nihil; concubinaat met overspel);
- Brussel (Bergen), 27 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9184: 100.000 (materieel: 846.847);
- Corr. Rb. Brussel, 22 mei 1974, *J.T.*, 1975, 380: 50.000 (materieel: 150.000);
- Brussel, 24 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9561: nihil (materieel: 75.000);
- Brussel, 26 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9562: 75.000 (materieel: nihil).

De erkenning van sommige rechten van de bijzit maakt wel een van de meest markante evoluties uit op het gebied van de gemeenrechtelijke vergoedingen in de laatste tien jaar.

Het is bekend dat de *Franse* rechtspraak over de aanspraak van de concubine op schadeloosstelling sterk verdeeld was, welke tegenstelling vooral tot uiting kwam in de rechtspraak van het Franse hof van cassatie. De strafkamer van dit hoogste rechtscollege aanvaardde sinds geruime tijd de mogelijkheid van schadeloosstelling van de concubine, wanneer het gaat om een bestendige en stabiele concubinaatsverhouding, welke geen delictueel karakter vertoont (cfr. Cass. fr. crim., 24 februari 1959, *J.C.P.*, 1959, II, 11.095; — Cass. fr. crim., 20 november 1962, *J.C.P.*, 1962, II, 12.971; — Cass. fr. crim., 20 januari 1966, *J.C.P.*, 1966, II, 14.870). De civiele kamer van het hof van cassatie heeft steeds de aanspraak van de concubine als onontvankelijk afgewezen, daar deze van geen rechtmatig, door het recht beschermd belang kan doen blijken (cfr. Cass. fr. civ., 10 januari 1963, *J.T.*, 1963, 264; — Cass. fr. civ., 4 maart 1964, *Gaz. Pal.*, 1964, I, 392; — Cass. fr. civ., 18 maart 1965, *J.C.P.*, 1965, IV, 59). Aan deze controverse werd een einde gemaakt door een arrest van de gemengde kamer, dat de zienswijze van de strafkamer bijtrad (Cass. fr., ch. mixte, 27 februari 1970, *D.*, 1970, 201; *J.C.P.*, 1970, II, 16.305). De strafkamer heeft sindsdien haar opvatting nog bevestigd in arresten van 20 april 1972 (J.C.P., II, 17.278, met noot Vidal), 14 juni 1973 (*D.*, 1973, 585) en 19 juni 1975 (*R.G.A.R.*, 1976, nr. 9560).

6. *De aanspraak van de verloofde*

Het principe dat de verloofde van het slachtoffer een aanspraak kan laten gelden tegenover de derde, wordt in de Belgische rechtspraak aanvaard (Corr. rb. Aarlen, 17 december 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 205; — Rb.

Luik, 24 februari 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 235 : in deze beide zaken was de verloofde zwanger van haar toekomstige echtgenoot, slachtoffer van het dodelijk ongeval). De feitenrechter onderzoekt soeverein of het naar redelijke verwachting voldoende zeker is dat het in het vooruitzicht gestelde huwelijk alleen tengevolge van het overlijden van de verloofde niet tot stand kwam (Corr. Rb. Tongeren, 14 januari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8400).

Het hof te Brussel weigerde een vergoeding wegens materiële schade aan de verloofde van het slachtoffer „daar uit het ensemble der feiten niet spruit dat een aanstaand huwelijk vast gepland was". Er werd wel een morele schadevergoeding toegekend wegens het verbreken van de genegenheidsbanden (Brussel, afd. Antwerpen, 15de Kamer, 11 mei 1973, *onuitg.*).

7. *De aanspraak van de uitsluitend religieus gehuwde vrouw — Polygamie*

Een Turkse vrouw had met haar Turkse echtgenoot, slachtoffer van een dodelijk verkeersongeval, een uitsluitend religieus huwelijk gesloten. Sinds 1925 geldt in Turkije het burgerlijk huwelijk als enig wettig huwelijk. Nochtans worden nog bepaalde wettelijke gevolgen aan de samenleving als man en vrouw verbonden wanneer de betrokkenen die samenleving ten gemeentehuize laten registreren. *In casu* was dit niet gebeurd. De rechtbank stelde ondermeer vast dat de betrokkenen een met het huwelijk gelijkgestelde bestendige samenleving beoogden en zij zichzelf als gehuwden beschouwden, en door de anderen als zodanig werden erkend. Het feit dat de samenleving van betrokkenen in Turkije *niet als volledig wettelijk* werd erkend, heeft niet tot gevolg dat de voordelen die de vrouw uit deze toestand kan trekken naar Belgisch recht, als onwettig moeten worden beschouwd (Rb. Hasselt, *R.W.*, 1972-1973, 520; *J.T.*, 1973, 42; *R.G.A.R.*, 1973, 8959).

Een Marokkaan was het slachtoffer van een dodelijk verkeersongeval. Alvorens zich in België te vestigen had hij, conform het in Marokko vigerend Musulmaanse recht, twee opeenvolgende huwelijken gesloten. Zijn twee echtgenoten stelden zich burgerlijke partij.

Het hof verklaarde de vordering van beide weduwen ontvankelijk, daar het niet in strijd is met de Belgische openbare orde de gevolgen te erkennen van een recht dat zonder bedrog verworven is in het buitenland, en conform de wetgeving die volgens het Belgisch internationaal privaat recht van toepassing is (Luik, 23 april 1970, *J.T.*, 1970, 412; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8510; *R.C.J.B.*, 1971, 5 met noot van Van Hecke, G.).

Indien nochtans het tweede huwelijk in België zou afgesloten zijn, zou dit in strijd zijn met de Belgische openbare orde en geen rechten doen ontstaan in hoofde van de tweede echtgenote (zelfde arrest; — zie hierover: Van Hecke, G., en Rigaux, F., *Examen de jurisprudence* (1970-1975) — *Droit international privé*, *R.C.J.B.*, 1976, 228, nr. 14).

8. *De aanspraak van de gefailleerde*

Bij de beoordeling van de vordering tot vergoeding van de materiële of morele schade van de gefailleerde of van de persoon die na het schadeverwekkend feit failliet verklaard wordt, moet men een onderscheid maken tussen enerzijds de vordering tot schadevergoeding die hij tegenover een aansprakelijke derde bezit en anderzijds de toewijzing van de daaruit voortkomende vergoedingen (T'Kint, F., noot onder Coor. Rb. Brussel, 19 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9401).

De gefailleerde is gerechtigd alleen, zonder tussenkomst van de curator van zijn faillissement, te beslissen of hij al dan niet op vergoeding van de door hem geleden *morele* schade aanspraak maakt en eventueel de vorm van deze vergoeding te bepalen. Dit recht, dat uitsluitend aan de persoon zelf van de gefailleerde verbonden is, brengt met zich dat hij, met betrekking tot dit recht, alle vorderingen persoonlijk mag uitoefenen en alle rechtsmiddelen aanwenden, onverminderd het recht van de curator in het geding tussen te komen tot vrijwaring van de belangen van de schuldeisers van het faillissement (Cass., 10 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1075; *R.W.*, 1975-1976, 1239; — Luik, 19 juni 1970, *Pas.*, 1971, II, 20; — Luik, 1 april 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 273; — Corr. Rb. Brussel, 19 juni 1974, *R.G.A.R.* 1975, nr. 9401, met noot van T' Kint, F.).

De vordering tot vergoeding van de *materiele* schade daarentegen komt toe aan de curator, voor zover deze schade met een verlies van beroepsinkomsten overeenstemt en niet enkel voortvloeit uit een aantasting van de fysische integriteit zonder financiële weerslag op het vermogen (Luik, 1 april 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 273; — Kh. Namen, 9 januari 1975, *J. Liège*, 1974-1975, 191). Men mag zich wel burgerlijke partij stellen tegen een gefailleerde, maar bij afwezigheid van de curator is het vonnis niet tegenstelbaar aan de massa (Cass., 1 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 145). De door de derde verschuldigde vergoedingen, zowel voor de materiële als de morele schade van de gefailleerde, vallen in de massa (Rb. Turnhout, 1 juni 1967, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8243; — Luik, 19 juni 1970, *J. Liège*, 1970-1971, 105; *Pas.*, 1971, II, 20; — Luik, 1 april 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 273; — Corr. Rb. Brussel, 19 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9401; — Kh. Namen, 9 januari 1975, *J. Liège*, 1974-1975, 191).

De gestrengheid van deze regeling werd in de besproken periode door de rechtspraak enigszins gemilderd. Men maakt een onderscheid tussen de vergoedingen die aan de gefailleerde toekomen vóór de datum van de afsluiting van het faillissement en die na die datum, wanneer de gefailleerde het vrije beheer van zijn goederen terugkrijgt (Luik, 19 juni 1970, *J. Liège*, 1970-1971, 105; *Pas.*, 1971, II, 20; — Rb. Turnhout, 1 juni 1967, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8243; — Corr. Rb. Brussel, 19 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9401).

Het hof van beroep te Luik maakte aldus een onderscheid tussen de provisionele schadevergoeding die aan de gefailleerde werd toegekend vóór

de afsluiting van het faillissement en de definitieve vergoedingen verschuldigd op grond van een blijvende arbeidsongeschiktheid, die aanzien werden als vergoeding voor de toekomstige schade die het slachtoffer tot bij zijn overlijden zal ondervinden. Het deel van de vergoedingen dat de geleden schade tot bij de afsluiting van het faillissement dekt (1/10), moet in de failliete boedel gestort worden, terwijl het overige (9/10) dat de vergoeding vormt van de schade die het slachtoffer na de afsluiting van het faillissement zal lijden, aan de gefailleerde persoonlijk moet toekomen (Luik, 19 juni 1970, *J. Luège*, 1970, 1970-1971, 105; *Pas.*, 1971, II, 20). Dezelfde redenering werd voorgehouden door de correctionele rechtbank te Brussel in het reeds vermelde vonnis van 19 juni 1974 (*R.G.A.R.*, 1975, nr. 9401, met noot van T' Kint, F.). In een arrest van 1 april 1976 heeft het hof van beroep te Luik zijn vroegere rechtspraak gehandhaafd, maar aangezien ter zake de gefailleerde een vergoeding in de vorm van een kapitaal had gevorderd, kan deze argumentatie niet aangenomen worden (Luik, 1 april 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 273).

De rechtbank te Turnhout hield er een andere mening op na. In dit geval had een gefailleerde vrouw recht op schadevergoeding wegens het verlies van het deel van de inkomsten van haar overleden echtgenoot, waaruit zij een persoonlijk voordeel haalde. De rechtbank beperkte de rechten van de failliete boedel ten aanzien van deze schadevergoeding tot het deel van het loon van de echtgenoot dat voor beslag vatbaar is, in dit geval één vijfde (artikel 25 van de wet van 12 april 1965 op de bescherming van het loon, thans vervangen door artikel 1409-1410 Ger. W. — Rb. Turnhout, 1 juni 1967, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8243).

9. *Schadezekerheid en schadebegroting*

De schade zal zeker zijn, wanneer zij in zo hoge mate waarschijnlijk is, dat de rechter niet ernstig aan het tegendeel moet denken, ook al is dit theoretisch nog mogelijk (*A.P.R.*, *Tw. Schade en Schadeloosstelling*, nr. 91). Toekomstige schade komt voor vergoeding in aanmerking indien het bestaan hiervan met voldoende zekerheid vaststaat (Dalcq, R.O., *Traité de la responsabilité civile*, II, nr. 2829 e.v.; — Cass., 4 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 753; *Pas.*, 1975, 682; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9651). Aldus oordeelde het hof van cassatie dat de rechter mag rekening houden met alle bestanddelen van de schade, waaronder de loonsverhoging die de benadeelde zou genoten hebben, wanneer uit de feiten blijkt dat deze toekomstige schade de zekere voortzetting is van de actuele schade en dat dit nadeel vatbaar is voor onmiddellijk schatting, zij het dan ook *ex aequo et bono* (Cass., 8 januari 1974, *Pas.*, 1974, I, 474).

Het probleem van de zekerheid van de schade stelde zich bij de vordering van een kloostergemeenschap tot vergoeding van de materiële schade naar aanleiding van het overlijden van twee kloosterzusters. Hoewel zij daartoe niet wettelijk verplicht waren, stonden deze zusters vrijwillig het verschil

tussen hun pensioen en hun eigen onderhoud aan de instelling af. Volgens het hof van beroep kon men enerzijds aannemen dat, gelet op hun leeftijd, zij het klooster niet meer zouden verlaten hebben en stond het anderzijds eveneens vast dat ze in de gemeenschap nog verschillende taken uitvoerden die thans, tengevolge van hun overlijden door anderen, maar dan tegen vergoeding moesten uitgevoerd worden. Het hof besliste dan ook dat door het overlijden van deze twee zusters de kloostergemeenschap een materiële schade onderging en beroofd werd van voordelen, waarop ze met volledige zekerheid nog gedurende verschillende jaren aanspraak kon maken (Gent 26 juni 1968, *De Verz.*, 1973, 871). Het hof van cassatie heeft dit arrest bevestigd: de omstandigheid dat de pensioenen die de slachtoffers genoten op voorhand niet geldig konden worden afgestaan, belet niet dat de rechter op grond van feitelijke vaststellingen als vaststaande omstandigheden heeft kunnen beschouwen dat in het verleden de slachtoffers hun pensioenen bestendig aan hun kloostergemeenschap afstonden en hieruit bij wijze van vermoeden heeft kunnen afleiden dat, indien zij in leven waren gebleven, beide slachtoffers dit pensioen verder aan het klooster zouden hebben blijven afstaan (Cass., 24 maart 1969, *De Verz.*, 1973, 874; *Arr. Cass.*, 1969, 690; *Pas.*, 1969, I, 655).

In een soortgelijk geval kende het hof van beroep te Brussel aan de kloostergemeenschap geen vergoeding toe voor de beweerde materiële schade tengevolge van het overlijden van een kloosterlinge, op grond van de overweging dat de schade niet zeker was, omdat de kloosterlinge nog altijd had kunnen uittreden en een einde maken aan haar contract (Brussel, 26 april 1972, *De Verz.*, 1973, 913). Het hof van cassatie heeft dit arrest verbroken, omdat het bestreden arrest rekening had moeten houden met alle omstandigheden van de zaak, die *in casu* aantoonden dat het verschafte voordeel voldoende standvastig was en voor de kloostergemeenschap een kans uitmaakte waarop zij redelijkerwijze mocht rekenen (Cass., 18 december 1972, *De Verz.*, 1973, 917; *Arr. Cass.*, 1973, 396; *Pas.*, 1973, I, 381.). In dezelfde zin oordeelde het hof van beroep te Luik, waarnaar de zaak verwezen werd (Luik, 21 juni 1973, *De Verz.*, 1973, 921).

Interessant en leerrijk op het gebied van de schadezekerheid is de vraag in hoeverre bij de begroting van de inkomstenschade met loonstijging en munterosie dient rekening gehouden te worden. Hierover raadplege men: De Mond, F., *De feitelijke muntdepreciatie met betrekking tot de schadeloosstelling wegens aantasting van de fysische integriteit door een onrechtmatige daad*, *R.W.*, 1974-1975, 1153 e.v.; — Buskens, W., *Overwegingen over de feitelijke muntdepreciatie met betrekking tot de schadeloosstellng wegens aantasting van de fysische integriteit door een onrechtmatige daad*, *R.W.*, 1974-1975, 1811 e.v.

Het feit van de loonstijging of munterosie kan ons inziens niet ontkend worden. Met een grote zekerheid mag derhalve gesteld worden dat dit feit zal aanhouden in de toekomst.

Aldus wordt in een aantal beslissingen het loon dat in aanmerking dient

genomen te worden voor de berekening van de vergoeding die aan het slachtoffer toekomt, verhoogd met de loonsstijgingen die nog niet zijn tussengekomen op de datum van de beslissing, maar die waarschijnlijk lijken (Gent, 24 november 1970, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8639, met noot J.F.; — Rb. Hasselt, 31 oktober 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8449, met noot; *R.W.*, 1969-1970, 1243; *De Verz.*, 1970, 507, met noot R.B.; — Corr. rb. Luik, 1 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8857, met noot).

Zo overwoog de correctionele rechtbank te Gent: „dat, welke ook de wisselvalligheid der economische conjunctuur kan zijn, het vrijwel onbetwistbaar is dat de lonen geleidelijk aan zijn gestegen, en steeds verder stijgen, zodat met dit economisch fenomeen rekening dient gehouden, nu er over een zeer lange termijn dient gekapitaliseerd, en het uit te keren kapitaal, zelfs terdege belegd, de schommelingen van de economie en ermede gepaard gaande gelddevaluatie ongetwijfeld moet volgen (Corr. Rb. Gent, 9 november 1967, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8365; *De Verz.*, 1969, 591). In verschillende uitspraken lezen we over de kansen van de loonsverhoging „qu'il s'agit là d'un dommage éventuel et incertain qui ne peut être pris en considération" (Luik, 11 oktober 1968, *De Verz.*, 1969, 93). Andere uitspraken gaan echter niet voorbij aan een niet te ontkennen waarheid (Corr. Rb. Luik, 1 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8857; — Brussel, 28 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8856).

Het hof van beroep te Brussel had, om de schade van de weduwe van het slachtoffer van een ongeval te begroten, bij het loon dat het slachtoffer bij zijn overlijden (20 augustus 1971) verdiende, de verhogingen gevoegd waarmee het op de dag van de uitspraak zou vermeerderd zijn, en het aldus verkregen bedrag gekapitaliseerd op basis van een duur berekend vanaf de leeftijd van de getroffene op de datum van zijn overlijden tot zijn 65-jarige leeftijd (Brussel, 27 maart 1974, *onuitg.*). Het hof van cassatie heeft dit arrest vernietigd, omdat het arrest, voor zover het zonder enige andere verduidelijking in het basisloon op 20 augustus 1971 en met ingang van die datum verhogingen bijrekent, die slechts later zouden zijn gerealiseerd, aan de weduwe een vergoeding toekent die hoger is dan de werkelijk geleden schade (Cass., 28 oktober 1974, *R.W.*, 1974-1975, 1497; *Pas.*, 1975, I, 248; *Arr. Cass.*, 1975, 270).

De recente rechtspraak van het hof van cassatie stelt dat de vergoeding die aan het slachtoffer verschuldigd is, moet worden berekend met inachtname van de werkelijke koopkracht van de munt op de datum van de uitspraak (Cass., 27 juni 1974, *Pas.*, 1974, I, 1128; *Arr. Cass.*, 1974, 1222; *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9412; *T. Aann.*, 1975, 254, met noot Moors, R.; — zie in dezelfde zin: Gent, 25 januari 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2141; — Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9529; — Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505, met noot).

Nochtans dient gewezen te worden op de rechtsonzekerheid die er op dit

terrein heerst en het arbitraire van beslissingen die rekening houden met het feit van de loonsverhoging en de munterosie.

Zo verhoogde de correctionele rechtbank van Gent het basisinkomen van een slachtoffer met 10% wegens te voorziene geldontwaarding, terwijl het hof van beroep te Brussel het basisinkomen verhoogde met 20% omwille van de weerslag van de ononderbroken stijging der kleinhandelsprijzen (Corr. Rb. Gent, 9 november 1967, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8365; *De Verz.*, 1969, 591; — Brussel, 21 april 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8687; — Brussel, 28 maart 1972, *R.G.A.R.*, nr. 8856: verhoging met 10%; — Corr. Rb. Hoey, 27 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9579: verhoging met 15%).

De vraag kan evenwel gesteld worden of men niet tot een grotere rechtszekerheid zou komen, indien meer rekening werd gehouden met statistisch ekonomisch feitenmateriaal.

De feitenrechter oordeelt op soevereine wijze over de omvang van het nadeel dat uit een onrechtmatige daad voortvloeit, alsmede, binnen de grenzen van de conclusies van de partijen, over het bedrag van de schadevergoeding die het volle herstel ervan moet verzekeren (Cass., 7 december 1970, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8637; *Arr. Cass.*, 1971, 339; *Pas.*, 1971, I, 319; — Cass., 2 mei 1974, *R.W.*, 1974-1975, 45; *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1975, 54; *Arr. Cass.*, 1974, 963; *Pas.*, 1974, I, 906; — Cass., 8 maart 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 776; — Cass., 1 juni 1976, *R.W.*, 1976-1977, 115).

Degene die een onrechtmatige daad begaat, moet alle gevolgen van zijn onrechtmatige handeling vergoeden, zelfs die welke niet konden voorzien worden (Cass., 17 april 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 908; *R.W.*, 1975-1976, 938). Het beginsel van de integrale schadeloosstelling betekent dat de benadeelde moet teruggebracht worden in de toestand waarin hij zich zou bevonden hebben indien de onrechtmatige daad niet had plaats gehad (Cass., 2 mei 1974, *R.W.*, 1974-1975, 45; *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1975, 54; *Arr. Cass.*, 1974, 963; *Pas.*, 1974, I, 906; — Gent, 25 januari 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2141).

Het uitspreken van een *dwangsom*, d.i. een straf die de weigering de beslissing van de rechter uit te voeren strafbaar stelt, wordt naar Belgisch recht niet toelaatbaar geacht (zie: Ronse, J., *De dwangsom in het Belgisch recht* in „Jaarboek van de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland", 1961-1962, blz. 107-117). De rechter spreekt echter geen dwangsom uit indien hij een partij veroordeelt om binnen een termijn van twee maanden vanaf de betekening van het vonnis over te gaan tot verwijdering of aanpassing van de werken die onrechtmatig op andermans eigendom uitgevoerd werden en, bij gebreke hieraan te voldoen, hem veroordeelt om als schadevergoeding honderd frank per dag vertraging te betalen. De rechter kent aldus aan de wederpartij alleen het herstel toe van een schade, die hij bij zijn uitspraak reeds op honderd frank per dag kon ramen en die zou voortvloeien uit de vertraging bij het doen verdwijnen van de oorzaken van een feitelijke toestand, waarvan hij oordeelt

dat deze schadelijk is voor de wederpartij en te wijten is aan onwettige handelingen van de veroordeelde partij (Cass., 10 april 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 873; *R.W.*, 1975-1976, 413).

Uit artikel 2046 B.W. volgt dat zowel over de rechtsvordering tot vergoeding van een door misdrijf veroorzaakte schade als over de rechtsvordering tot vergoeding van een door een fout veroorzaakte schade een *dading* kan worden aangegaan. De partijen kunnen derhalve, overeenkomstig artikel 2044 B.W., door middel van een dading een gerezen geschil beëindigen of een toekomstig geschil voorkomen met betrekking tot de raming van stoffelijke schade die naar aanleiding van een verkeersongeval aan een voertuig werd berokkend (Cass., 29 mei 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1031; *J.T.*, 1975, 585; *R.W.*, 1975-1976, 1293; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9577, met noot van Vernimmen, G.; — zie ook: Cass., 26 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 122; *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9386; — Cass., 11 maart 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 798; *R.W.*, 1976-1977, 77). Een dading over een vordering tot schadeloosstelling dient uiteraard te voldoen aan de vereisten van het gemene recht, zodat een dading die werd aangegaan voor rekening van een minderjarige, zonder inachtname van de door artikel 467 B.W. vereiste formaliteiten, nietig moet verklaard worden (Rb. Luik, 17 maart 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 138).

Schadezekerheid en *schadebegroting* zijn twee onderscheiden begrippen die wel eens verward worden. Het onderscheid kan geïllustreerd worden met een cassatiearrest. Het hof van cassatie verwierp de voorziening tegen een arrest van het hof van beroep te Brussel, waar dit stelde dat de lange en belangrijke tijdelijke werkonbekwaamheid van een vennoot *noodzakelijk* een nadelige invloed heeft gehad op het rendement van de onderneming. Het hof had aldus voldoende geantwoord op de opmerking dat de schade niet zeker was (Cass., 10 november 1969, *Pas.*, 1970, I, 223; *Arr. Cass.*, 1970, 249; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8585). Door deze schade *ex aequo et bono* te begroten, gaf de rechter geenszins de voorkeur aan de begroting van een hypothetische schade, eerder dan aan een begroting van een zekere en vastgestelde schade (zelfde arrest).

De begroting van schade wegens inkomstenverlies kan voor het verleden, zoniet met volledige nauwkeurigheid dan toch met grote benadering geschieden.

Voor de toekomst dient de begroting van de schade wegens verlies van economisch potentieel berekend te worden op noodzakelijke theoretische grondslagen of *ex aequo et bono* (Brussel, 15 januari 1969, *J.T.*, 1969, 318, *De Verz.*, 1969, 438).

De moeilijkheid om de schade *in concreto* te begroten maakt de schade niet onbegrootbaar.

Een vennootschap werd veroordeeld wegens het lozen van industriële afvalwaters, met miskenning van de lozingsvergunning. De aanpalende eigenaars stelden zich burgerlijke partij voor de strafrechter. De correctionele rechtbank van Hasselt stelde dat: „duidelijk niemand, ook geen expert,

bij machte is enig bedrag op een verantwoorde wijze te preciseren", en kende „zoals jurisprudentieel gebruikelijk" (sic) aan de burgerlijke partij een symbolische frank toe. Terecht wordt door Suetens opgemerkt dat het foutief is de vergoeding op 1 symbolische frank te begroten omdat het bedrag van de schade niet nauwkeurig bewezen was, eraan toevoegende dat een redelijke begroting van schade in deze materies van de rechter een juiste opvatting van schadebegroting vergt en een voldoende normbesef ten aanzien van de welzijnscriminaliteit (Corr. Rb. Hasselt, 18 april 1972, *R.W.*, 1972-1973, 775 met noot Suetens, L.P.).

Tot een andere extreme begroting kwam de rechtbank van koophandel te Nijvel door toekenning van 150.000 fr. wegens olfactieve hinder aan een persoon die slechts sporadisch in zijn kasteel verbleef gelegen op 500 m van een visvijver die vervuild werd door een onrechtmatige lozing (Kh. Nivelles, 28 oktober 1976, *onuitg.* — dit vonnis is niet in kracht van gewijsde.)

Een 37-jarige bediende overleed toen hij slechts drie weken op proef in dienst was van een nieuwe werkgever. Het bij de nieuwe werkgever ontvangen loon lag gevoelig lager dan het loon dat hij verdiende in het jaar voorafgaand aan het ongeval. De rechtbank stelde vast dat het inkomstenverlies moeilijk exact begrootbaar was. *In concreto* oordeelde de rechtbank dat alles erop wees dat de bediende zijn vorige werkgever had verlaten „om zich te verbeteren" en kapitaliseerde het inkomstenverlies op basis van het vroegere loon, zonder rekening te houden met het effectief verdiende loon op het ogenblik van het ongeval. Er werd aldus geen rekening gehouden met de in het vooruitzicht gestelde toekomstmogelijkheden bij de nieuwe werkgever, daar deze geen voldoende zekerheid vertoonden (Corr. Rb. Luik, 15 december 1969, *De Verz.*, 1970, 708).

Ter beoordeling van de geleden schade dient de rechter zich zo dicht mogelijk bij het ogenblik van de vergoeding te stellen, d.w.z. op het ogenblik van zijn uitspraak (Dalcq, R.O., *Traité*, II, nr. 4049 e.v.; — Cass., 1 juni 1976, *R.W.*, 1976-1977, 211, met conclusie van advokaat-generaal Lenaerts; — Brussel, 3 november 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8465; — Gent, 23 mei 1972, *J.T.*, 1973, 82; — Luik, 18 februari 1975, *Pas.*, 1975, II, 110; — Corr. Rb. Neufchateau, 31 oktober 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 91). Bijgevolg mag de rechter geen rekening houden met de gebeurtenissen die na de fout plaatsvonden en de toestand van de getroffene verergerd of verbeterd hebben, als die gebeurtenissen aan de fout of aan de schade zelf vreemd zijn (Cass., 19 februari 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 608; *Pas.*, 1973, I, 578; — Cass., 2 oktober 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 127; *Pas.*, 1974, 115; — Cass., 1 juni 1976, *gecit.*; — Luik, 18 februari 1975, *gecit.*).

10. *Eventuele of hypothetische schade*

Het bestaan van een eventuele of hypothetische schade die slechts op een veronderstelling berust, geeft als zodanig geen recht op vergoeding (Brussel,

7 december 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9418; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9444).

De rechter kan wel een voorbehoud verlenen voor het geval deze eventuele of hypothetische schade zich zou verwezenlijken. Wanneer, op het ogenblik van de schadebegroting nog niet vaststaat of fiscale lasten op de toegekende vergoeding zullen drukken, is de weduwe van het slachtoffer gerechtigd voorbehoud te vragen om uit dien hoofde eventueel later een bijkomende eis in te stellen (Cass., 1 juni 1971, *R.W.*, 1971-1972, 1491; *R.G.A.R.*, 1972, 8933).

Om het inkomstenverlies van de weduwe en de kinderen van een 35-jarige landbouwer te begroten, werd een expert aangesteld. Deze stelde in zijn verslag dat een rendementsverhoging van 2,5% per jaar in de toekomst mocht verwacht worden, omwille van een uitbreiding van de boerderij. Het hof weigerde echter hiermede rekening te houden bij de begroting der schade, stellende dat: „La supposition d'un profit moyen accru, pouvant résulter de cette continuation est in casu une éventualité purement aléatoire en elle-même; qu'il convient donc de l'écarter comme telle" (Brussel, 15 januari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8641).

De verminderde kans om een gelijkwaardige betrekking te vinden ten gevolge van een blijvende arbeidsongeschiktheid van 75%, betekent niet dat de hieruit voortvloeiende schade een hypothetisch of aleatoir karakter heeft (Cass., 3 november 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9636).

Een hulpboekhouder die nog avondcursussen volgde om het diploma van boekhouder te verwerven, werd het slachtoffer van een dodelijk ongeval. De rechtbank beschouwde dat de invloed van het behalen van dit diploma op de wedde van de overledene een te hypothetisch en aleatoir karakter had om hiermee rekening te houden bij berekening van de materiële schade die door de weduwe geleden wordt (Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9444). Om dezelfde reden weigerde de rechtbank rekening te houden met de mogelijkheid een lucratieve activiteit uit te oefenen na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.

11. *Wijziging van de schade*

Op het 6de Internationaal Juridisch Colloquium, georganiseerd door de Vereniging der Zwitserse Verzekeringsmaatschappijen, onder de auspiciën van het Europees Comité voor het Verzekeringswezen, werd door één der afdelingen het probleem onderzocht van de gebeurtenissen die de schade na het schadeberokkende feit beïnvloeden. Het volledig verslag werd gepubliceerd in *De Verzekering* 1972, 597 e.v.

De rechter die een provisionele vergoeding heeft toegekend, blijft bevoegd om te oordelen over de later bewezen schade (Brussel, afdeling Antwerpen, 27 oktober 1972, *Turnhouts Rechtsleven*, 1972-1973, nr. 72.217; Vred. Kontich, 15 juni 1972, *R.W.*, 1972-1973, 822).

Het slachtoffer van een verkeersongeval overleed tijdens de beroepsprocedure. De weduwe vroeg in graad van beroep voor het eerst schadevergoeding wegens het overlijden van haar echtgenoot. De eis werd ontvankelijk verklaard, daar de weduwe zich reeds in eerste aanleg voor eigen schade burgerlijke partij had gesteld. Zij kon derhalve een nieuwe schadeëis inleiden tot het bekomen van een bijkomende vergoeding voor het herstel van de schade die ontstond na de beslissing van de eerste rechter, temeer daar deze schade haar oorzaak vond in de feiten die aanleiding gaven tot de vervolging (Brussel, 22 december 1970, *J.T.*, 1971, 186).

Krachtens de bepalingen van de artikelen 807 en 808 van het gerechtelijk wetboek kan de later bewezen verhoging of schadevergoeding in elke stand van het geding, dus ook in hoger beroep, en zelfs bij verstek, gevorderd worden (zie bijv.: Brussel, 30 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 846; *Pas.*, 1971, II, 54; — Brussel, 8 juni 1971, *J.T.*, 1972, 266).

Indien een vonnis of een arrest, dat een provisionele vergoeding toekent, door het hof van cassatie wordt verbroken, dan kan de benadeelde partij voor de verwijzingsrechtsmacht vergoeding vragen van haar totale schade zo deze inmiddels is komen vast te staan. De verwijzingsrechtsmacht is gesubstitueerd aan de rechtsmacht waarvan de beslissing vernietigd is (Cass., 24 oktober 1972, *J.T.*, 1972, 321; *Arr. Cass.*, 1973, 196; *Pas.*, 1973, I, 194; — Gent, 5 februari 1971, *R.W.*, 1972-1973, 1675).

Wanneer de definitieve schade van het slachtoffer na medische expertise kleiner is dan de reeds bij vonnis toegekende provisionele vergoedingen, dan kan de aansprakelijke bij tegeneis het teveel betaalde terugvorderen. Alzo beslisten de burgerlijke rechtbank van Antwerpen en de correctionele rechtbank van Oudenaarde (Rb. Antwerpen, 27 maart 1969, *De Verz.*, 1970, 705; Corr. Rb. Oudenaarde, 23 januari 1968, *De Verz.*, 1970, 693). Het hof van beroep te Gent hervormde echter het vonnis van de rechtbank van Oudenaarde, stellende dat de eerste rechter ten onrechte inging op de tegeneis van de aansprakelijke. Meer motivering gaf het hof niet. Het komt ons voor dat deze beslissing aanvechtbaar is op het vlak van de principes (zie Van Roye, *De la demande reconventionnelle devant les tribunaux correctionnels et de police*, *R.G.A.R.*, 1927, nr. 96).

Wellicht stelt het probleem zich niet meer waar thans artikel 2 Ger. W. uitdrukkelijk stelt dat de in dit wetboek gestelde regels in principe van toepassing zijn op alle rechtsplegingen (zie Hayoit de Termicourt, *Considérations sur le projet du Code Judiciaire*, *J.T.*, 1966, 497 e.v.; — Kohl, A., *Le Code Judiciaire, droit commun de procédure*, *Ann. F. Dr. Liège*, 1975, 401 e.v.; — Krings, J.E., *De toepassing van de regels van het Gerechtelijk Wetboek op de rechtsplegingen in strafzaken, tuchtzaken, fiscale zaken e.a.* in *„Actuele problemen van gerechtelijk privaatrecht"*, Leuven, 1977, blz. 9-29).

Het hof van beroep te Antwerpen hield nochtans voor dat wanneer de strafrechter in een eerste vonnis, zonder definitief uitspraak te doen, een provisie heeft toegekend en na de uitvoering van de bevolen expertise blijkt dat de

provisie de werkelijke schade overtreft, de strafrechter niets anders kan doen dan dit vaststellen, daar hij niet bevoegd is om de burgerlijke partij tot betaling aan de beklaagde te veroordelen. De eis tot terugbetaling van het te veel betaalde betreft volgens het hof niet een onverschuldigde betaling, maar een ongegronde verrijking voor de burgerlijke partij en valt onder de bevoegdheid van de burgerlijke rechter (Antwerpen, 19 maart 1975, *R.W.*, 1975-1976, 2084, met noot).

Wanneer de toestand van het slachtoffer verergert na de rechterlijke beslissing die hem vergoeding voor zijn schade toekende, kan niet beweerd worden dat impliciet voorbehoud gemaakt is in die uitspraak, daar het gezag van gewijsde alleen verbonden is aan hetgeen zeker en noodzakelijk geoordeeld werd, d.w.z. het beschikkend gedeelte en de motieven die er de onmisbare grondslag van vormen (Rb. Luik, 20 januari 1976, *De Verz.*, 1976, 217; — cfr. Mahaux, P., *Het rechterlijk gewijsde en het gerechtelijk wetboek*, *R.W.*, 1971-1972, 105; — Cass., fr., 12 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9364).

12. *Bewijs van het bestaan en omvang van de schade*

Het bewijs van het bestaan en de omvang van de schade mag met alle rechtsmiddelen geleverd worden, met inbegrip van getuigen en vermoedens, daar het gaat om het bewijs van een rechtsfeit (Fagnart, J.L., *Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile*, 1955-1969, nr. 54, blz. 89).

Overeenkomstig het gemeen recht (artikel 1315 B.W. — artikel 870 Ger. W.) rust de bewijslast terzake op de benadeelde (Cass., 10 december 1953, *Pas.*, 1954, I, 290; — Pol. Rb. Charleroi, 20 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9635) maar volgens zekere rechtspraak en rechtsleer moet de verweerder zijn medewerking verlenen voor het achterhalen van de waarheid (Storme, M., *De bewijslast in het Belgisch Privaatrecht*, Gent, 1962, blz. 196, nr. 205 e.v.; — Cass., 20 juni 1961, *Pas.*, 1961, I, 1157; *R.C.J.B.*, 1965, 38; — Brussel, 18 oktober 1963, *Pas.*, 1964, II, 277; — Corr. Rb. Neufchateau, 1 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 59; — vgl. artikel 871 e.v. Ger. W.).

Verschillende uitspraken weigeren een vergoeding toe te kennen wegens verlies aan inkomsten of karweien na de pensioengerechtigde leeftijd daar de eis niet bewezen is (Luik, 13 april 1970, *De Verz.*, 1970, 797; — Rb. Brussel, 27 juni 1968, *De Verz.*, 1970, 857; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9444; — *anders*: Rb. Bergen, 9 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9443).

Het slachtoffer van een zeer ernstig ongeval had een polis „persoonlijke ongevallen" afgesloten.

Enige tijd later overleed deze persoon zonder dat er enig causaal verband bestond tussen het ongeval en het overlijden. Inmiddels was er geen medische expertise geschied om de invaliditeitsgraad van het slachtoffer en de consolidatiedatum vast te stellen. De rechtsopvolgers van de verzekerde

vorderden betaling van de verzekeraar. Deze stelde dat bij afwezigheid van medische expertise de vordering ontoelaatbaar was, minstens ongegrond. De burgerlijke rechtbank van Arlon besliste terecht dat de medische expertise als dusdanig niet onontbeerlijk was. Het bewijs van de invaliditeit en consolidatie mocht geleverd worden met alle middelen van recht (Rb. Arlon, 3 maart 1971, *J.T.*, 1971, 329).

Een aannemer van schilderwerken, die het slachtoffer geworden was van een ongeval, beweerde hierdoor inkomstenverlies geleden te hebben en stelde voor dat de begroting van deze schade *ex aequo et bono* zou geschieden. De rechtbank was evenwel van oordeel dat het bewijs van de inkomstenschade niet geleverd werd, vermits zijn belastbaar inkomen van het jaar waarin deze periode van arbeidsongeschiktheid zich had voorgedaan, heel wat hoger lag dan het belastbaar inkomen van het voorgaande jaar (Rb. Bergen, 27 september 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9442).

Naast het probleem van het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade, rijst ook de vraag naar het bewijs van het bestaan en de omvang van de schade, wanneer een schadelijdende partij zelf de schade herstelt, die door een derde werd veroorzaakt, ofwel deze laat herstellen door zijn personeel (zie hierover: S., noot onder Pol. Rb. Vilvoorde, 23 april 1975, *De Verz.*, 1976, 246).

Zo besliste de politierechtbank te Luik dat de Staat recht heeft op de terugbetaling van het bedrag van de faktuur van de ondernemingen die de herstellingen hebben uitgevoerd en van de kostprijs van de gebruikte produkten, maar dat de wedden van het personeel, bezoldigd door de Staat om de autowegen in goede staat te houden, niet moeten worden terugbetaald aan de Staat, omdat deze personeelsleden op dezelfde manier zouden zijn betaald indien er geen ongeval was geweest. Er was bijgevolg geen enkel oorzakelijk verband tussen de begane overtreding en de gevorderde som (Pol. Rb. Luik, 31 januari 1974, *De Verz.*, 1974, 391). De politierechter te Vilvoorde was van oordeel dat het personeel van parastatalen en semi-parastatalen (*in casu* een intercommunale) op dezelfde wijze zou zijn betaald, hetgeen betekent dat de schade niet bewezen is, hoewel erkend wordt dat deze organismen het goed functioneren van de openbare diensten moeten verzekeren, maar dat ingevolge het ongeval hogere sommen voor uurlonen werden uitbetaald; in billijkheid werd slechts de helft van de gevraagde uurlonen als schadevergoeding toegekend (Pol. Rb. Vilvoorde, 23 april 1975, *De Verz.*, 1976, 245, met noot S.).

Op cassatieberoep van de beklaagde alleen kan deze geen zwaardere burgerlijke veroordeling oplopen dan deze die door de verbroken beslissing uitgesproken was. De burgerlijke partij kan voor de verwijzingsrechtsmacht geen hogere schadevergoeding voor inkomstenverlies vorderen, dan deze waartoe de beklaagde door het verbroken arrest werd veroordeeld (Gent, 5 februari 1971, *R.W.*, 1972-1973, 1675).

13. *Verlies van een kans*

Tot het probleem van de schadezekerheid behoort de vraag of een verloren kans al dan niet voor vergoeding in aanmerking komt (*A.P.R., Tw. Schade en Schadeloosstelling*, nr. 103). Algemeen wordt aangenomen dat het verlies van een kans op grond van de artikelen 1382-1383 B.W. aanleiding kan geven tot schadevergoeding (zie: *vorig overzicht*, *T.P.R.*, 1969, blz. 79, nr. 9; — Cass., 31 maart 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 717; *Pas.*, 1969, I, 676; — Cass., 12 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 47; *Pas.*, 1973, I, 43; — Cass., 4 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 753; *Pas.*, 1975, I, 682; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9651; — Luik, 7 januari 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 177; — Rb. Luik, 24 februari 1976, *J. Liège*, 1975-1976, 235). De feitenrechter beoordeelt soeverein het werkelijk bestaan van de schade ten gevolge van een onrechtmatige daad, met name de werkelijkheid van het verlies van een kans en van het nadeel dat eruit kan voortvloeien (Cass., 4 maart 1975, *gecit.*)

Op een aanbesteding uitgeschreven door het Ministerie van Openbare Werken, diende de S.A. Trabeka de laagste offerte in. Het Ministerie verwierp echter deze offerte daar de onderneming de vooropgestelde hoeveelheden staal, nodig voor het gewapende beton, in belangrijke mate had gewijzigd. De aanbesteding werd toegewezen aan een tijdelijke vereniging, wiens offerte ipso facto de laagste was geworden. Deze beslissing werd wegens machtsoverschrijding door de Raad van State vernietigd daar de vennoten niet de door het lastencohier vereiste agreatie bezaten. Toen de Raad van State uitsprak waren de werken reeds uitgevoerd. De S.A. Trabeka dagvaardde de Belgische Staat in schadevergoeding wegens het verlies van een verhoopt voordeel.

Later werd een bijkomende dagvaarding uitgebracht, op grond van de wederrechtelijke beroving door de Belgische Staat van een kans de werken toegewezen te krijgen.

De eis werd afgewezen in de mate waarin hij steunde op het verlies van een verhoopt voordeel daar het oorzakelijk verband niet bewezen was tussen de schade en de fout van de Belgische Staat.

Daar de toewijzing niet automatisch aan de laagste bieder geschieden moet, werd het oorzakelijk verband tussen de schade en de fout van de Belgische Staat niet bewezen geacht.

De eis werd wel gegrond verklaard op basis van het verlies van een kans, daar de kans op toewijzing van het werk voor Trabeka er wel inzat. De economische waarde van deze kans is volgens het vonnis afhankelijk enerzijds van de winst die de aannemer mocht verwachten bij uitvoering van het werk (*in casu* geraamd op 10% van de aanbesteding, of 22.852.105 fr.) en anderzijds de mogelijkheid van verwezenlijking van de kans (vgl. Dalcq, *Traité*, II, nr. 2841).

Deze kans op toewijzing van het werk werd door de rechtbank geschat

op 90%. De realiseerbare winst werd alzo met 1/10 verminderd en 22.852.105 fr. — 2.285.210 fr. = 20.556.891 fr. werd toegewezen. De Belgische Staat heeft beroep aangetekend tegen deze uitspraak (Rb. Brussel, 9 november 1971, *J.T.*, 1972, 192 met noot Flamme).

Als een slachtoffer zich niet heeft kunnen aanbieden voor de eerste examenzittijd, dan blijkt hieruit niet noodzakelijk dat zijn kansen op succes in de tweede zittijd wegens het ongeval zouden gecompromiteerd zijn. Het hof oordeelde dat het slachtoffer de materialen kon aanschaffen en thuis studeren (Luik, 3 juni 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8516).

Een student was tijdens de vakantie het slachtoffer van een ongeval. Hierdoor kon hij zijn herexamens niet afleggen en verloor aldus een schooljaar. De rechtbank kende hiervoor geen schadevergoeding toe. De kans op slagen was te miniem daar de jongen reeds het vorige jaar had moeten overdoen en ook nu 5 herexamens diende af te leggen (Corr. Dinant, 10 maart 1969, *R.G.A.R.*, 1969, 8268).

De verzekerde wiens wagen gestolen werd en die zijn verzekeringsagent gelastte met het vervullen der aangifteformaliteiten, heeft in principe recht op schadevergoeding wegens verlies van een kans indien zijn vraag wordt afgewezen wegens laattijdige en valse aangifte door de verzekeringsagent.

Het hof van beroep te Brussel wees de eis van de verzekerde *in casu* nochtans af daar de verzekerde zelf een zware fout had begaan door zijn wagen met sleutels gedurende een half uur in een drukke straat achter te laten. De kans dat de verzekerde een vergoeding zou ontvangen hebben, beschouwde de rechter als zeer miniem daar de verzekeringsmaatschappij deze zware fout in hoofde van haar verzekerde vrijwel zeker mocht inroepen (Brussel, 9 december 1968, *Pas.*, 1969, II, 47).

Een beroepsvereniging van architecten heeft het recht vergoeding te eisen voor de materiële schade die aan haar leden berokkend werd door een architect die tijdelijk zijn beroep niet mocht uitoefenen. De materiële schade bestaat in het verlies van de kans dat het door de architect afgewende cliënteel zich althans gedeeltelijk tot de bij die vereniging aangesloten architecten zou gewend hebben (Cass., 12 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 47; *Pas.*, 1973, I, 43; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9121; zie ook het op verwijzing uitgesproken arrest: Brussel, 8 mei 1973, *R.W.*, 1974-1975, 122).

Een procespartij kan schadevergoeding bekomen wegens het verlies van de kans het vonnis van de eerste rechter hervormd te zien, indien de gerechtsdeurwaarder de beroepsakte tijdig betekend had (Rb. Brussel, 3 mei 1973, *Pas.*, 1973, III, 64).

Het overlijden van de echtgenote kan, ondanks het bestaan van een hangende echtscheidingsprocedure, een vergoedbare schade uitmaken voor de man, wegens het verlies van de kans dat het slachtoffer haar aandeel in de gemeenschappelijke schulden zou afbetaald hebben (Cass., 4 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 753; *Pas.*, 1975, I, 682; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9651).

Wanneer een 21-jarige echtgenote die sedert anderhalve maand feitelijk

gescheiden leefde, bij een ongeval om het leven komt, heeft de echtgenoot recht op een vergoeding voor materiële en morele schade.

De materiële schade bestaat namelijk in het verlies van de kans dat de echtgenoten het gemeenschappelijk leven zouden hervatten, waarbij rekening moet gehouden worden met de aanwezigheid van een jong kind in het gezin (Bergen, 13 oktober 1975, *De Verz.*, 1976, 197). Dit risico van de niet-verzoening heeft echter tot gevolg dat de schadevergoeding met de helft verminderd wordt (zelfde arrest).

Het verlies van een kans op de vervulling van een natuurlijke verbintenis werd op 120.000 fr. begroot in voordeel van een gehandicapte die leefde met zijn minderjarige broer en wiens inkomsten deels aangewend werden ter ondersteuning van de gehandicapte.

Ten onrechte bezigde het hof de term civiele verbintenis in plaats van natuurlijke verbintenis, vermits tussen broers en zusters geen wetteljke onderhoudsverplichting bestaat (Brussel, 28 januari 1970, *J.T.*, 1970, 394).

14. *Ex aequo et bono begroting*

De rechter kan slechts een schadebegroting *ex aequo et bono* toepassen, als hij de redenen opgeeft waarom enerzijds de door de partijen voorgestelde evaluatiegegevens moeten verworpen worden en anderzijds de raming slechts *ex aequo et bono* kan geschieden (vaste rechtspraak, zie bijv. Cass., 20 januari 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 479; *Pas.*, 1969, I, 455; — Cass., 31 maart 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 717; *Pas.*, 1969, I, 676; — Cass., 12 mei 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 893; *Pas.*, 1969, I, 828; — Cass., 10 november 1969, *Arr. Cass.*, 1970, 249; *Pas.*, 1970, I, 223; — Cass., 1 december 1969, *Arr. Cass.*, 1970, 317; *Pas.*, 1970, I, 297; — Cass., 11 mei 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 838; *Pas.*, 1970, I, 786; — Cass., 18 januari 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 471; *Pas.*, 1971, I, 452; — Cass., 15 maart 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 675; *Pas.*, 1971, I, 649; — Cass., 11 januari 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 458; *Pas.*, 1972, I, 453; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9062; — Cass., 10 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 27; *Pas.*, 1975, I, 21; — Cass., 7 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 172; *Pas.*, 1975, 157; — Cass., 12 november 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 327; *Pas.*, 1975, I, 300; — Cass., 3 december 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 391, *Pas.*, 1975, I, 360; — Cass., 12 april 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 928). Deze beginselen treffen we eveneens aan in de rechtspraak van onze hoven en rechtbanken (zie bijv. Bergen, 13 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9591; — Rb. Brussel, 3 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9384; — Corr. Rb. Brussel, 18 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9610; — Vred. Brussel, 2 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 299).

Het slachtoffer van een ongeval had een inkomen van 7.712.700 fr. in het jaar voorafgaand aan het ongeval, en leed naar aanleiding hiervan geen inkomstenverlies.

Het hof van beroep te Gent stelde dat in de beroepsinkomsten geen adekwate maatstaf voor billijke vergoeding te vinden was en achtte het passend de materiële en morele schade vermengd te vergoeden door een *ex aequo et bono* toekenning.

De leeftijd, de vermoedelijke lucratieve en fysiologische levensduur, het loon op het tijdstip van het ongeval, de graad van bestendige werkonbekwaamheid, waren evenzovele beoordelingselementen die in geval van bestendige werkonbekwaamheid, zonder inkomstenverlies, niet toelieten de schadevergoeding op mathematische wijze te berekenen (Gent, 7 oktober 1971, *R.W.*, 1971-1972, 1262; vgl. Mons, 13 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9591).

Toepassingen van *ex aequo et bono* begrotingen vindt men zeer vaak in de rechtspraak: wegens nalatigheid bij de naleving van een uitbatingsvergunning werd aan een naburig bedrijf *ex aequo et bono* 50.000 fr. toegekend (Gent, 25 november 1968, *R.W.*, 1969-1970, 430); een auteur wiens recht was geschonden bekwam voor materiële en morele schade *ex aequo et bono* 10.000 fr. (Rb. Antwerpen, 20 november 1969, *R.W.*, 1970-1971, 1055);

Cassatieberoep werd verworpen tegen een arrest van Brussel dat aan een schuldeiser 1 fr. morele schadevergoeding had toegekend wegens zorgen en beslommeringen veroorzaakt door de schuldige handeling van zijn schuldenaar (Cass., 3 maart 1969, *R.G.A.R.*, 1970, 8509); een meisje bekwam *ex aequo et bono* 100.000 fr. voor materiële en morele schade ten laste van een man die haar tot 11 dagen voor het huwelijk valselijk voorgehouden had dat hij ongehuwd was (Rb. Brussel, 17 januari 1969, *R.G.A.R.*, 1969, 8279). In een andere zaak echter werd wegens de onrechtmatige verbreking van een verloving *ex aequo et bono* slechts een schadevergoeding van 20.000 fr. toegekend (Luik, 14 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9535; *J. Liège*, 1975-1976, 41), waarbij het hof misschien wel rekening hield met het feit dat de vordering op basis van artikel 340 b en c B.W. gegrond verklaard werd.

Het hof van beroep te Brussel kende *ex aequo et bono* een schadevergoeding toe van 50.000 fr. daar de tenuitvoerlegging van een vonnis, uitvoerbaar verklaard bij voorraad, een misbruik van recht uitmaakt indien ze niet met de nodige omzichtigheid geschiedt (Brussel, 10 november 1971, R.W., 1971-1972, 1911).

De materiële schade die door een architectenvereniging wordt geleden en welke bestaat in het verlies van de reële kans dat het door een geschorste architect afgewende cliënteel zich althans gedeeltelijk tot de bij die vereniging aangesloten architecten zou gewend hebben, werd *ex aequo et bono* geschat op 50.000 fr. (Brussel, 8 mei 1973, *R.W.*, 1974-1975, 122). Het verlies van een schooljaar voor een jongen van 14 jaar werd *ex aequo et bono* geraamd op 90.000 fr. (Brussel, 25 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9463), terwijl het verlies van een jaar universitaire studies voor een student in de

geneeskunde geraamd werd op 200.000 fr. (Luik, 26 maart 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9564).

De morele schade wordt meestal *ex aequo et bono* vergoed, bijv.: 75.000 fr. wegens overlijden van de bijzit (Brussel, 26 februari 1975, *J.T.*, 1975, 379, met noot, en Corr. Rb. Brussel, 22 mei 1974, *J.T.*, 1975, 380, met advies van het Openbaar Ministerie); 15.000 fr. wegens onrechtmatige publicatie van een foto uit het privéleven (Rb. Brussel, 17 januari 1975, *J.T.*, 1975, 441); 2.000 fr. wegens het misbruik van het recht van afsluiting (Vred. Paliseul, 10 maart 1976, *J.T.*, 1976, 411).

Sommige rechtbanken vinden de uitgaven gedaan voor de begrafeniskosten overdreven en kennen slechts een vergoeding *ex aequo et bono* toe (Luik, 25 februari 1975 en Rb. Marche-en-Famenne, 18 november 1971, *De Verz.*, 1976, 467; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445).

Ook het gebruiksverlies voor voertuigen wordt doorgaans *ex aequo et bono* vergoed (zie bijv.: Kh. Bergen, 14 januari 1969, *B.R.H.*, 1970, 190; — Kh. Brussel, 29 april 1969, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8263; — Corr. Rb. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675, bij de huur van een vervangingsvoertuig). De politierechter te Luik kende aan de eigenaar, wiens voertuig bij een ongeval vernield werd, *ex aequo et bono* een vergoeding van 3.000 fr. toe, wegens het niet kunnen gebruiken van zijn voertuig gedurende de ganse duur van zijn vakantie, nu het ongeval zich enkele dagen tevoren had voorgedaan (Pol. Rb. Luik, 24 april 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9578; *J. Liège*, 1975-1976, 39; *De Verz.*, 1975, 573; *Pas.*, 1975, III, 40).

15. *Vergoedende en verwijlsinteresten*

De *vergoedende interesten* lopen vanaf het ontstaan van de schade tot op de dag van de gerechtelijke beslissing die de verschuldigde schadevergoeding vaststelt. Zij vormen de vergoeding voor het uitstel van betaling tot op deze datum (*A.P.R.*, *Tw. Schade en Schadeloosstelling*, nr. 331; — Fagnart, J.L., *Examen de la jurisprudende concernant la responsabilité civile* 1968-1975, Brussel, 1976, blz. 140, nr. 170).

Nu de rechter de schade moet beoordelen op de dag van zijn beslissing, volgt hieruit dat de vergoedende interesten integrerend deel uitmaken van de schadevergoeding (Cass., 21 september 1970, *R.W.*, 1970-1971, 890; *Pas.*, 1971, I, 55; — Cass., 8 januari 1973, *R.W.*, 1972-1973, 1951; *Pas.*, 1973, I, 450).

Het behoort aan de rechter de omvang van de door een misdrijf veroorzaakte schade souverein te bepalen en bijkomend vergoedende intresten toe te kennen te berekenen vanaf een door hem vast te stellen datum (Cass., 21 september 1970, *Pas.*, 1971, I, 55; *R.W.*, 1970-1971, 890; — Cass., 8 januari 1973, *Pas.*, 1973, I, 450; *R.W.*, 1972-1973, 1951;

— Bergen, 13 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9591; — Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505; — Corr. Rb. Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9620; — Corr. Rb. Brussel, 22 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9611; — Corr. Rb. Aarlen, 8 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 98; — Pol. Rb. Charleroi, 14 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9377; — Thomas, *Le point de départ de la débition des intérêts compensatoires, De Verz.*, 1976, 173 e.v.).

Bij de berekening van de vergoedende interesten is de rechter ertoe gehouden de conclusies van de partijen te beantwoorden (Cass., 9 november 1971, *Pas.*, 1972, I, 236; *Arr. Cass.*, 1972, 252; — Cass., 13 mei 1974, *Pas.*, 1974, I, 939; *Arr. Cass.*, 1974, 1016). De rechter kan niet wettelijk vergoedende interesten toekennen, wanneer deze door de partijen niet gevraagd werden in de dagvaarding of in de conclusies (Cass., 2 mei 1974, *Arr. Cass.*, 1974, 966; *Pas.*, 1974, I, 908).

De feitenrechter had vergoedende interesten toegekend op dokters-, hospitalisatie- en apothekerskosten vanaf de datum van het ongeval. Eiser in cassatie beweerde dat de vergoedende interesten slechts begonnen te lopen vanaf de datum der verschillende betalingen. Het hof van Cassatie verwierp de voorziening en stelde dat de feitenrechter vergoedende interesten wegens hospitalisatie-, dokters- en apothekerskosten kan toekennen vanaf de dag van het ongeval, daar ze deel uitmaken van de schadevergoeding (Cass., 2 maart 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 607, *Pas.*, 1970, I, 568).

Meerdere uitspraken laten de vergoedende interesten lopen vanaf de dag van het ontstaan van de schade (Kh. Brussel, 26 april 1968, *B.R.H.*, 1969, 403; — Kh. Charleroi, 19 februari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8686; — Vred. Etterbeek, 31 januari 1972, *T. Vred.*, 1972, 296; — Pol. Rb. Charleroi, 14 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9377).

Vergoedende interesten zijn verschuldigd, zelfs ingeval van een laattijdige procedure, zo deze laattijdigheid niet te wijten is aan een nalatigheid van het slachtoffer en van aard om de schade te verergeren (Cass., 5 oktober 1970, *Pas.*, 1971, I, 97; *Arr. Cass.*, 1971, 117; — Luik, 28 juni 1968, *De Verz.*, 1970, 286; — Rb. Leuven, 12 maart 1968, *R.W.*, 1968-1969, 800). Daarentegen weigerde de krijgsraad te Gent aan het slachtoffer vergoedende interesten toe te kennen, daar het nagelaten had de aangestelde expert uit te nodigen binnen een redelijke termijn zijn verslag neer te leggen (Krijgsr. Gent, 23 maart 1971, *R.W.*, 1970-1971, 1968).

Bij de berekening van de vergoedende interesten moet de rechter rekening houden met de reeds gestorte provisies (Cass., 9 november 1971, *Pas.*, 1972, I, 236; *Arr. Cass.*, 1972, 252; — Corr. Rb. Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9620).

De vergoedende interesten kunnen begrepen zijn in de hoofdsom toegekend als schadevergoeding (Brussel, 21 december 1971, *Pas.*, 1972, II, 41; *J.T.*, 1972, 120). De feitenrechter oordeelt soeverein over de rentevoet van de vergoedende interesten en hierbij is hij niet gebonden door de

wettelijke interestvoet (Cass., 8 januari 1973, *Pas.*, 1973, I, 450; *R.W.*, 1972-1973, 1951; — Bergen, 31 april 1969, *J.T.*, 1969, 554).

De strafrechter kende aan de burgerlijke partij de gevraagde schadevergoeding toe. Er waren geen vergoedende interesten gevraagd.

De Vrederechter wees terecht een latere eis tot het bekomen van vergoedende interesten af, daar deze deel uitmaken van de schadevergoeding zoals begroot door de strafrechter, die desomtrent een definitief vonnis had uitgesproken (Vred. Brussel, 6de Kanton, 25 november 1971, *J.T.*, 1972, 231).

De verwijlsinteresten daarentegen zijn pas verschuldigd vanaf de datum van de rechterlijke beslissing die de schadevergoeding toekent. Deze interesten lopen tot op de dag van de definitieve betaling van de schadevergoeding in hoofdsom en vergoedende interesten (zie: *vorig overzicht*, *T.P.R.*, 1969, blz. 83, nr. 11).

De *verwijlsinteresten* daarentegen zijn pas verschuldigd vanaf de datum van beslissing die de verschuldigde schadevergoeding toekent (Brussel, 21 april 1971, *J.T.*, 1972, 209; — Brussel, 4 mei 1971, *Pas.*, 1971, II, 246; — Brussel, 25 mei 1971, *J.T.*, 1972, 173; — Brussel, 10 december 1971, *Pas.*, 1972, II, 41; — Brussel, 21 december 1971, *Pas.*, 1972, II, 41; *J.T.*, 1972, 120; — *anders*, ten onrechte: Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349, dat in de motivering stelt „dat op de posten kosten en uitgaven en anderzijds de extrapatrimoniale schade de moratoire interesten dienen toegekend vanaf de dag van het ongeval.").

Indien de rechter duidelijk heeft gesteld hoe de vergoedende en verwijlsinteresten dienen berekend te worden, is een verzoek tot uitlegging over de berekeningswijze van de interesten ongegrond (Brussel, 22 juni 1972, *R.W.*, 1972-1973, 1958). Als de rechter niet gepreciseerd heeft welke interesten hij toegekend heeft, zijn het enkel de verwijlsinteresten (Brussel, 10 en 21 december 1971, *Pas.*, 1972, II, 41). Volgens een constante rechtspraak van het hof van cassatie omvat de term *gerechtelijke interesten* hetzij de vergoedende interesten, hetzij de verwijlsinteresten (Cass., 3 december 1970, *Pas.*, 1971, I, 306; *Arr. Cass.*, 1971, 325; — Cass., 22 juni 1971, *Pas.*, 1971, I, 1021; *Arr. Cass.*, 1971, 1073; — zie ook: Brussel, 21 april 1971, *J.T.*, 1972, 209; — Brussel, 4 mei 1971, *Pas.*, 1971, II, 246; — Brussel, 10 en 21 december 1971, *Pas.*, 1972, II, 41).

Stippen we nog aan dat de wet van 30 juni 1970 (*Staatsbl.*, 24 juli 1970) de wettelijke interestvoet inzake burgerlijke en handelszaken gebracht heeft op 6,5%. Sinds 1 november 1974 beloopt de wettelijke interestvoet 8% (K.B. van 14 oktober 1974, *Staatsbl.*, 19 oktober 1974).

De benadeelde partij heeft de keuze tussen het herstel van de schade *in natura* of een equivalente vergoeding die meestal, maar niet noodzakelijk, een geldelijke vergoeding zal zijn (De Page, H., II, nr. 1026; — Mazeaud, II, nr. 2305 e.v.). Het herstel in specifieke vorm geniet overigens de voorrang op de geldelijke vergoeding, die pas in aanmerking komt als vastgesteld wordt dat een specifiek herstel onmogelijk is (Dalcq, R.O., *Traité*, II, nr. 4150 e.v.).

Zo verplichtte het hof van beroep te Luik een man die een reebok had neergeschoten op het terrein van de benadeelde partij een gelijkaardige reebok te leveren als deze die werd neergeschoten (Luik, 7 mei 1969, *Pas.*, 1969, II, 193; *J. Liège*, 1969-1970, 113, met noot H.H.; *J.T.*, 1969-481; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8322 met noot).

Een vorm van specifiek herstel die regelmatig wordt aangetroffen is de publicatie van het veroordelend vonnis of arrest in een of meer dagbladen of tijdschriften, bijv. in geval van onrechtmatige verspreiding van een foto uit het privé-leven (Rb. Brussel, 7 juni 1974, *J.T.*, 1975, 135, met noot van M. De Salle; — Rb. Antwerpen, 15 mei 1975, *R.W.*, 1975-1976, 2017, met noot van Jan Corbet) of in geval van oneerlijke publiciteit (Kh. Kortrijk, 28 juni 1973, *B.R.H.*, 1976, 173: publicatie van het vonnis in hetzelfde reclameblad waarin de gewraakte publiciteit verschenen was).

Een handelaar verkocht Finse kaas, voor Zwitserse kaas. Volgens eiser, de S.A. Union Suisse du Commerce de fromage, schaadde deze onrechtmatige mededinging de goede naam van de Zwitserse kaas. De handelaar werd veroordeeld om het vonnis op zijn kosten te publiceren in vier dagbladen en tijdschriften en tot betaling van 1 fr. schadevergoeding (Brussel, 16 juli 1968, *J.T.*, 1969, 65).

Een leraar scheikunde had in zijn cursus uittreksels overgenomen uit de cursus van zijn voorganger zonder naar dit werk te verwijzen. Het hof stelde dat een syllabus voor studenten wel niet een zelfde originaliteit vertoont als een gespecialiseerd werk, doch wel voldoende origineel kan zijn door de keuze van de weerhouden elementen en de duidelijkheid van de voorstelling.

De leraar had een fout begaan door hele uittreksels over te nemen zonder naar hun herkomst te verwijzen. Het hof veroordeelde hem tot 15.000 fr. materiële schadevergoeding en 45.000 fr. morele schadevergoeding, doch weigerde in te gaan op de vraag tot publicatie van het arrest in de dagbladen (Brussel, 9 november 1972, *J.T.*, 1973, 463).

Overeenkomstig artikel 1 van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord, kan een recht van antwoord worden uitgeoefend door iedere natuurlijke of rechtspersoon, als hij, hetzij bij name, hetzij onrechtstreeks in een periodiek geschrift is genoemd; hierbij wordt niet vereist dat het betwiste geschrift een aanval, een kritiek, dan wel enigerlei telastelegging

bevat tegen hem die dat vordert of dat dit geschrift hem nadeel berokkent (cfr. Cass., 14 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 205; *Pas.*, 1975, I, 188; *R.W.*, 1974-1975, 1761). De weigering een recht van antwoord op te nemen wordt strafrechtelijk gesanctioneerd (artikel 4 van de wet van 23 juni 1961). Wanneer een burgerlijke vordering dienaangaande bij de strafrechter aanhangig is en de strafrechter, na te hebben bevolen dat het antwoord zou opgenomen worden binnen een bepaalde termijn, de beklaagde veroordeelt om, bij gebreke daaraan te voldoen, een geldboete te betalen van 100 fr. per dag vertraging na het verstrijken van deze termijn, aan degene die over het recht van antwoord beschikt, is deze veroordeling geen strafrechtelijke sanctie, maar een volledige vergoeding voor het nadeel van degene die over dat recht van antwoord beschikt (Cass., 9 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1073; *Pas.*, 1975, I, 970; *J.T.*, 1975, 532).

De vraag tot herstel *in natura* kan een rechtsmisbruik betekenen (zie noot De Bersaques onder Gent, 20 november 1950, *R.C.J.B.*, 1953, 272).

Deze rechtspraak vindt hoofdzakelijk toepassing bij de vraag naar herstel *in natura* in geval van onrechtmatige toeëgening van een deel van een onroerend goed of uitvoering van bouwwerken in overtreding van de stedebouwkundige voorschriften.

Een zijgevel werd ter goeder trouw opgetrokken met een inname van 20 cm breedte en 6 meter lengte op het pand van de aanpalende eigenaar. Drieentwintig jaar later stelde deze buurman een vordering tot afbraak in.

De rechtbank van Oudenaarde weigerde hierop in te gaan en kende 15.000 fr. schadevergoeding toe, overwegende dat de afbraak aan de aansprakelijke een schade zou berokkenen die buiten verhouding stond tot het voordeel dat de buurman zou bekomen en alzo een onrechtvaardige toestand zou geschapen worden.

Het cassatieberoep werd verworpen overwegende dat de vraag tot afbraak ingevolge de onrechtmatige toeëigening een misbruik van recht kan betekenen wanneer het recht gehanteerd wordt op een wijze die klaarblijkelijk de grenzen overschrijdt van een normale uitoefening van het eigendomsrecht door een voorzichtig en bedacht persoon. Rekening houdend met alle omstandigheden en o.m. met het 23-jarige bestaan van de aangeklaagde toestand en de wanverhouding tussen de schade en de gevraagde herstelvorm, kon de feitenrechter beslissen dat de inname van een smalle strook grond best vergoed werd door een aan het nadeel aangepaste geldelijke schadeloosstelling (Cass., 10 september 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 31; *Pas.*, 1972, I, 28 met noot W.G.; *R.C.J.B.*, 1976, 300 met noot Van Ommeslaghe P.).

Artikel 23 van de wet van 22 december 1970 wijzigde artikel 67 van de wet van 29 maart 1962. Voortaan is de gelaedeerde beperkt in zijn mogelijkheden om herstel *in natura* te vragen naar aanleiding van een stedebouwkundige overtreding.

De gelaedeerde kan slechts een herstel *in natura* bekomen indien ook de

overheid in zelfde zin concludeert (Brussel, 27 oktober 1972, *R.W.*, 1972-1973, 1580).

Wanneer voor de uitbating van een gevaarlijk, ongezond of hinderlijk bedrijf geen toelating werd verkregen vanwege de administratieve overheden dan kan de rechter de sluiting van het bedrijf uitspreken als herstel in specifieke vorm (Corr. Rb. Tongeren, 16 januari 1969, *R.W.*, 1969-1970, 87).

Indien een toelating werd verkregen van de administratieve overheid, doch de voorwaarden niet worden nageleefd, dan kan de rechter de sluiting van de onderneming niet bevelen daar dit een inmenging van de rechterlijke macht in de bevoegdheid van de uitvoerende macht zou zijn. Wanneer abnormale burenhinder wordt veroorzaakt door een dergelijke inrichting die over een vergunning van de administratieve overheid beschikt en waarvan de exploitatie strookt met de opgelegde voorwaarden, zijn de rechtbanken bevoegd om werken te laten uitvoeren die noodzakelijk zijn om deze hinder te doen ophouden. De rechtbanken kunnen evenwel niet bevelen dat werken worden uitgevoerd die in strijd zijn met die welke door de administratieve overheid in het algemeen belang zijn bevolen of die uiteraard het bestaan zelf van de inrichting in gevaar kunnen brengen (Cass., 27 april 1962, *Pas.*, 1962, I, 938; *R.W.*, 1962-1963 met conclusie van advokaat-generaal Dumon; — Cass., 27 november 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 370; *Pas.*, 1975, I, 341; *J.T.*, 1975, 203; *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9475, met noot van F. Glansdorff). Aldus kunnen de rechtbanken niet bevelen dat de exploitatie van de inrichting wordt stopgezet totdat de door de deskundige vastgestelde aanpassingswerken zullen uitgevoerd zijn (Cass. 27 november 1974, *gecit.*).

De uitbater van een ongezond en hinderlijk bedrijf, had de in de vergunning van de administratieve overheid opgelegde voorwaarden niet nageleefd en werd aansprakelijk geacht voor de door zijn fout ontstane schade. Na expertise bleek dat de veroorzaakte ongemakken slechts uitgeschakeld konden worden door volledige reconstructie, wat minstens een tijdelijke sluiting van het bedrijf noodzaakte.

Conform de rechtspraak van het hof van cassatie achtte het hof van beroep te Gent zich onbevoegd de verbouwingswerken te bevelen, daar dit in strijd zou zijn met de door de administratie verleende uitbatingsvergunning, en kende een schadevergoeding *ex aequo et bono* toe (Gent, 25 november 1968, *R.W.*, 1969-1970, 429; *J.T.*, 1970, 205, met noot Favresse; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8359).

Deze rechtspraak van het hof van cassatie wordt door een aantal auteurs scherp bekritiseerd (zie o.m. Beerenboom, A., *Chronique de jurisprudence*: *Droits réels*, *J.T.*, 1974, blz. 277, nr. 21; Dalcq, R.O., *Examen de jurisprudence* 1968-1972, *R.C.J.B.*, 1973, blz. 648, nr. 29).

17. *Schadevergoeding naar Belgisch internationaal privaatrecht.*

In de beschouwde periode is gebleken dat de hoven en rechtbanken zich moeilijk hebben neergelegd bij de principepsbeslissing van het hof van cassatie dat in voltallige terechtzitting op 17 mei 1957 (*Pas.*, 1957, I, 1111; *R.C.J.B.*, 1957, 192, met noot Vander Elst) verwees naar de *lex loci delicti commissi* ter beoordeling van de vraag of, en zo ja in welke mate de gedeerde enige aanspraak op schadeloosstelling kan laten gelden.

In sommige uitspraken werd door de feitenrechters gepoogd aan de vaak nadelige en onbillijke gevolgen van deze strakke verwijzingsregel te ontkomen zonder te moeten tornen aan het beginsel. Enkele voorbeelden hiervan vindt men terug in Rb. Turnhout, 27 februari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8690; — Rb. Luik, 11 mei 1971, *De Verz.*, 1973, 387, bevestigd door hof Luik, 19 februari 1973, *De Verz.*, 1973, 390; Brussel, 14 mei 1973, *J.T.*, 1973, 731.

De doorbraak van een nieuwe jurisprudentiële benadering die meer en meer geleid heeft tot het in vrage stellen van een ongenuanceerde toepassing van de *lex loci delicti commissi* regel, vindt men terug in enkele markante uitspraken van de militaire rechtsmachten. In dit verband zij verwezen naar drie vonnissen van de krijgsraad Neheim, 26 november 1970, 8 december 1970 en 10 augustus 1971 (alle onuitgegeven) en naar een arrest van het militair hof Brussel, 29 april 1971, *R.W.*, 1972-1973, 1764.

Deze instanties hebben bij de begroting van schade van Belgische slachtoffers in Duitsland de Belgische normen toegepast. Van een merkwaardige doortrekking van deze principes zoals ontwikkeld door de Krijgsraden getuigen twee vonnissen geveld door de 2de Kamer in de rechtbank van eerste aanleg te Brussel, (Rb. Brussel, 9 april 1969, *R.W.*, 1969-1970, 1396; Rb. Brussel, 30 juni 1971, *R.W.*, 1971-1972, 1776).

Ter gelegenheid van de in maart 1974 te Brussel gehouden Nationale Dagen van het Verzekeringsrecht werd de actuele toepassing van de *lex loci delicti* regel inzonderheid naar aanleiding van verkeersongevallen met internationale binding naar Belgisch recht uitvoerig onderzocht met toelichting van de o.m. boven aangehaalde uitspraken (zie Schuermans, L. en Lavrijsen-van Eupen, P., *Onrechtmatige daad en schadeloosstelling naar Belgisch internationaal privaatrecht*, *T.P.R.*, 1974, 651 — in deze bijdrage worden ook het gezag van gewijsde van buitenlandse strafvonnissen, de verjaring, de rechtstreekse vordering, de subrogatie en het verhaalsrecht van de verzekeraar in i.p.r.-verband onderzocht).

Inzake *Joris/Van Esbroek* (Rb. Gent, 3 april 1974, *onuitg.*) waren de feiten als volgt: Op 15 maart 1968 werd de rechtsvoorganger van aanleggers het slachtoffer van een verkeersongeval te Philippine (Nederland). Hij botste tegen een boom na een slippartij over aarde afgevallen van een vrachtwagen bestuurd door Van Esbroek.

Verweerder was van Nederlandse nationaliteit en in Nederland gedomicilieerd en riep *ratione loci* de onbevoegdheid van de rechtbank in.

De rechtbank stelde vast dat artikel 7 van de gemeenschappelijke bepalingen van de Beneluxovereenkomst inzake W.A.M. dd. 24 mei 1966 niet kon toegepast worden omdat de schadelijders verkozen hadden de aansprakelijke zelf te dagvaarden en niet tot dagvaarding van diens verzekeraar waren overgegaan.

Op grond van artikel 4 van het Nederlands-Belgisch Verdrag van 28 maart 1925, bekrachtigd bij de wet van 16 augustus 1926, is deze rechtbank bevoegd binnen welks rechtsgebied een verbintenis moet worden uitgevoerd. De rechtbank week *in casu* niet af van de principiële toepassing van de leer van het hof van cassatie van 14 mei 1957 over het toepasselijk recht, doch stelde vast dat conform artikel 1429, lid 2 N.B.W. en de daarop aanleunende rechtsleer en rechtspraak, aange nomen mocht worden dat alle verbintenissen en derhalve ook geldschulden, in principe brengschulden zijn.

De rechtbank stelde vast dat de schadelijders onafgebroken sedert het ongeval binnen het Arrondissement Gent woonden zodat de rechtbank zich *ratione loci* bevoegd verklaarde om over de brengschuld te oordelen.

De aansprakelijke partij beriep zich verder op zijn vrijspraak door de arrondissementsrechtbank te Middelburg van enige overtreding van een gedragsregel inzake de wegcode om zich ook van civiele aansprakelijkheid vrij te pleiten. De rechtbank stelde dat de Belgische burgerlijke rechtbank niet gebonden is door de zelfs definitieve beslissing van buitenlandse strafgerechten en vond hiervoor trouwens ook steun in artikel 1956 N.B.W. waarbij de vrijspraak van een ten laste gelegde inbreuk voor de burgerlijke rechter niet kan ingeroepen worden om een eis tot schadevergoeding af te weren.

Op grond van een voor de arrondissementsrechtbank te Middelburg gehouden voorlopig getuigenverhoor en zgn. „valitudinaire contra-enquête" oordeelde de rechtbank dat verweerder had gehandeld tegen de zorgvuldigheid welke in het maatschappelijk verkeer betaamt ten aanzien van eens anders persoon of goed (artikel 1401 N.B.W.).

Conform de leer van Cassatie begrootte de rechtbank de schade van de nabestaanden van het slachtoffer op grond van artikel 1406 N.B.W. en wees alzo de vordering tot het bekomen van morele schadevergoeding en terugbetaling van begrafeniskosten af.

Voor wat het verlies van levensonderhoud betrof, stelde de rechtbank vast dat uit niets bleek dat de te bepalen schadeloosstelling de mogelijkheden van de verweerder overtrof temeer daar hij in W.A.M. verzekerd was. Hierbij beriep de rechtbank zich op H.R., 20 februari 1936, *N.J.*, 1936, nr. 420.

De rechtbank begrootte het onderhoud dat de weduwe en vier kinderen in de toekomst nog konden verwachten indien hun verzorger was blijven leven globaal op 1.901.245 fr., doch stelde vast dat de zaak niet in staat was om definitief te worden beslecht daar voor de beoordeling naar Nederlands recht nog moest worden uitgemaakt in welke mate de rechthebbenden dit

onderhoud na de dood van hun verzorger nog behoefden om overeenkomstig hun stand te kunnen blijven leven.

De rechtbank kende derhalve provisies toe en verzocht de weduwe gegevens te verstrekken eensdeels over haar inkomsten en eventueel vermogensaccres sinds 15 maart 1968 en anderdeels over het aandeel dat aan haar en ieder van haar minderjarige kinderen in het onderhoud zou toekomen.

De rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen beslechtte volgend geschil: aanleggers waren broers en zusters van het slachtoffer van een verkeersongeval dat op Nederlands grondgebied gebeurde en waarvoor verweerder strafrechtelijk aansprakelijk was gesteld.

De verweerder was Belg en in België gedomicilieerd. Hij beriep zich op de *lex loci delicti* en verwierp de aanspraken op morele schadevergoeding en rouwkleren.

Reeds in conclusies verzaakten aanleggers aan dit deel hunner vordering. Na toekenning van bepaalde bedragen ter terugbetaling van kosten waarop aanleggers in hun hoedanigheid van erfgenamen aanspraak maakten diende de rechtbank zich nog uit te spreken over in rekening gebrachte begrafeniskosten.

De rechtbank onderzocht de draagwijdte van artikel 1406 N.B.W. waarbij aan familieleden slechts een aanspraak wordt erkend in de mate dat zij door het slachtoffer onderhouden worden.

De rechtbank aanvaardde echter dat een reeds oude rechtspraak ook de begrafeniskosten voor vergoeding in aanmerking nam en het ontwerp van nieuw burgerlijk wetboek de aansprakelijke verplicht tot betaling van deze kosten.

Na discontering wegens vervroegde uitgave, kende de rechtbank een *ex aequo et bono* bedrag toe (Rb. Antwerpen, 4de K, 10 januari 1975, inzake *Mandos/Engelen, onuitg.*).

De rechtbank van Mechelen paste de Duitse wetgeving toe voor een in Duitsland gepleegde onrechtmatige daad, en besliste dat de toepassing van de Duitse wet niet beperkt blijft tot het bepalen van de omvang van de schade, maar zich eveneens uitstrekt tot de vraag over de aansprakelijkheid voor de daden van personen voor wie men moet instaan en tot de vraag welke ouder aansprakelijk is voor de schade die door een minderjarig kind veroorzaakt werd (Rb. Mechelen, 27 maart 1975, *R.W.*, 1976-1977, 821, met noot).

Op 23 oktober 1973 besliste het hof van beroep te Brussel, 13de kamer, (*De Verz.*, 1974, 349) dat de omvang van de aangevoerde begrafeniskosten ingevolge het overlijden van de neef van een opperhoofd-keizer van de Bayeke zo enorm was dat er geen noodzakelijk oorzakelijk verband meer bestond tussen de fout van de aansprakelijke en de uitgaven.

De omvang van de uitgaven kon *in casu* volgens het hof enkel zijn oorzaak vinden in de geplogenheden eigen aan het land van herkomst van het slachtoffer.

Ook de morele schade van de ouders van het slachtoffer uit hoofde van het overlijden van hun zoon weigerde het hof te begroten op grond van de nationaliteit van de ouders, stellend dat een afwijking van de hier te lande gebruikelijke toemeting strijdig zou zijn met „la tendance de la conscience sociale à reconnaître les droits aux êtres humains quelle que soit leur origine." Alle aanspraken werden herleid en begroot volgens de Belgische *lex loci delicti commissi*.

Een Duits tijdschrift had een foto gepubliceerd waarop een man toevallig afgebeeld stond in de onmiddellijke nabijheid van een dame die Elisabeth Kalman bleek te zijn, en enige tijd later in Parijs door haar minnaar vermoord werd.

De foto werd afgedrukt met de titel „Blutiges Finale — Das grausige Schicksal der Tochter des Operettekönigs Emmerich Kalman". De man werd door zijn werkgevers om uitleg verzocht en beweerde hierdoor morele en materiële schade te hebben geleden.

De rechtbank van Brussel stelde dat inzake onrechtmatige daad de wet moet worden toegepast van de plaats van het aansprakelijkheidsverwekkend feit. Waar het tijdschrift zowel in Duitsland als in België verspreid was geweest besloot de rechtbank tot gelijktijdige toepassing enerzijds van de artikelen 22 en 23 van de Duitse Wet van 9 januari 1907 en paragraaf 823 B.G.B. en anderzijds van artikel 1382 B.W. en artikel 8, § 1 E.V.R.M. (Rb. Brussel, 17 januari 1975, *J.T.*, 1975, 441).

Terecht onderlijnen Van Hecke en Rigaux dat de keuze tussen twee mogelijk bevoegde rechtsmachten op grond van het principe dat de schadelijder zijn vordering kan instellen zowel op de plaats waar de schadeverwekkende daad werd gesteld als op de plaats waar de schade wordt geleden, niet mag leiden tot een zelfde keuzemogelijkheid voor het toepasselijke recht (Van Hecke, G., et Rigaux, F., *Examen de jurisprudence — Droit international privé, R.C.J.B.*, 1976, 266).

Inmiddels trad het E.E.G.-Verdrag van 27 september 1968 (wet van 13 januari 1971) over de rechterlijke bevoegdheid in werking op 1 februari 1973.

Opgemerkt zij nochtans dat dit Verdrag momenteel slechts effect sorteert voor de zes oudste lidstaten en ook artikel 5, 3° m.b.t. de bevoegdheid van de rechtbank van de plaats waar het schadelijk feit zich heeft voorgedaan inzake delicten en onrechtmatige daad aanleiding heeft gegeven tot een interpretatiemoeilijkheid die reeds beslecht werd door het Hof van Justitie in een arrest van 30 november 1976 (zaak nr. 21/76, *Handelskwekerij Bier B.V. en Stichting Rein Water / S.A. Mines de Potasse d'Alsace, Jur. Hof van Justitie*, 1976, 1735; *J.T.*, 1977, 187).

Het hof diende zich uit te spreken over de vraag wat in artikel 5, 3° dient verstaan te worden onder het begrip „plaats waar het schadebrengend feit zich heeft voorgedaan". De rechtbank van Rotterdam had zich inderdaad op 12 mei 1975 onbevoegd verklaard om kennis te nemen van een vordering

van een Nederlandse tuinder tegen de Franse kalimijnen wegens vervuiling van de Rijn waaruit hij water putte voor irrigatiedoeleinden.

De rechtbank was van oordeel dat het woord „schadebrengend" moet begrepen worden als „schadeverwekkend" en dat *in casu* het schadeverwekkend feit slechts de lozing van het afvalzout in de Rijn was.

Het Gerechtshof van Den Haag stelde een prejudiciële vraag aan het hof van Justitie. Het arrest van 30 november 1976 loste het interpretatieprobleem op: de plaats van het schadebrengend feit omschreven in artikel 5, 3° beoogt zowel de plaats waar de schade zich heeft voorgedaan als de plaats waar het feit dat tot de schade geleid heeft zich heeft voorgedaan.

Naar keuze van de schadelijder kan de aansprakelijke dus worden opgeroepen voor de rechtsmachten van de plaats waar de schade geleden wordt of voor de rechtsmacht van de plaats waar de schadeverwekkende feiten zijn gepleegd.

De wet van 10 februari 1975 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake de wet welke van toepassing is op verkeersongevallen op de weg, opgemaakt te 's Gravenhage op 4. mei 1971 werd op 7 mei 1975 afgekondigd in het Belgisch Staatsblad en trad in werking op 3 juni 1975.

Voortaan is deze wet het Belgisch internationaal privaatrecht geworden inzake verkeersongevallen ongeacht de plaats waar het ongeval is gebeurd en ongeacht de vraag of het land waar het ongeval is geschied ook de Haagse Conventie heeft ondertekend en bekrachtigd.

Deze wet werkt nochtans niet retroactief (zie over de Haagse Conventie: Ganshof, L.F., *La Convention de La Haye du 4 mai 1971 sur la loi applicable en matière d'accidents de la circulation routière, J.T.*, 1974, 257; — Stengers, M.L., *Commentaire de la Convention de La Haye du 4 mai 1971 sur la loi applicable en matière d'accidents de la circulation routière, R.G.A.R.*, 1975, nr. 9503; — Watté, N., *Les règles belges de conflits de juridictions en matière de réparation des accidents de la circulation routière, R.G.A.R.*, 1976, nr. 9613).

Dat een dringende behoefte aan de invoering van deze wetgeving bestond werd aangevoeld in verschillende uitspraken die a.h.w. „avant la lettre" de stelregels van de Haagse Conventie reeds uitdrukkelijk toepasten. (Dendermonde, 13 juni 1974, *De Verz.*, 1974, 821; Rb. Antwerpen, 4 november 1976, *R.W.*, 1976-1977, 2088: vaststellend dat de bepalingen van de Haagse Conventie nog niet in werking waren op de dag van het ongeval (19 juli 1970) leidde de rechtbank uit de ondertekening van het Verdrag het bewijs af „dat een te strakke toepassing van de regel *lex loci delicti* uit den boze was. ...").

18. *Schadeherstel door toekenning van rente*

Het fenomeen van de muntontwaarding behoudt het probleem van de keuze tussen de toekenning van een kapitaal of van een al dan niet geïn-

dexeerde rente aan de slachtoffers van zware verkeersongevallen en eventueel hun nabestaanden in de actualiteit. Voornamelijk wordt hier gedacht aan gevallen van algehele verlamming (quadriplegie) of zware fysische en mentale onttakeling.

Publicaties in de zestiger jaren zijn wellicht niet vreemd geweest aan rentetoekenning in bepaalde uitzonderlijke omstandigheden (zie Levie, G., *Aspect social et juridique du paiement sous forme de rente des indemnités dues du chef d'accidents de droit commun, J.T.*, 1958, 645; Fontaine, J., *Capital ou rente, R.G.A.R.*, 1960, nr. 6524; Moyaert, G., *De rechten van de weduwe bij overlijden van haar echtgenoot, ten overstaan van de verantwoordelijke derde, R.W.*, 1959-1960, 1337; Schiltz, H., *Rente of kapitaal als vergoeding voor lichamelijke schade in gemeen recht, R.W.*, 1959-1960, 1347; Levie, G., *Quelle est la forme la plus adéquate du paiement des indemnités dues du chef d'accidents de droit commun ?, J.T.*, 1961, 339; De Page, H., II, nr. 1027; Dalcq, R.O., *Traité*, II, nr. 4180-4198.

De krijgsraad van Brussel, 8ste Nederlandstalige kamer, zetelend te Antwerpen, heeft op 25 november 1971 in een niet gepubliceerd vonnis het principe van de geïndexeerde rente aanvaard in volgende omstandigheden: Het slachtoffer was 22 jaar oud op het ogenblik waarop de Krijgsraad statueerde en was 100% bestendig werkonbekwaam met noodzaak beroep te doen op hulp van derden.

Het slachtoffer vroeg een algehele vergoeding in kapitaal erop wijzend dat een niet aan de index gekoppelde rente hem zou kunnen benadelen ingevolge de voortdurende muntontwaarding.

Blijkbaar was de aansprakelijke (en zijn verkeraar) van oordeel dat de toekenning van een rente *in casu* beter paste, rekening houdend wellicht met de prognose van de evolutie van de levenskansen van het slachtoffer.

Inderdaad, hoewel dit niet met zoveel woorden in het vonnis terug te vinden is, blijkt dit wel de onderliggende aanleiding te zijn geweest voor de houding van de aansprakelijke partij die o.m. stelde dat het slachtoffer nooit gewend was geweest grote bedragen te beheren en dat het volledig afhankelijk was van de voortdurende hulp en goede trouw van derden die noodzakelijkerwijze over volmachten dienden te beschikken met het oog op dit vermogensbeheer.

De krijgsraad onderschreef gedeeltelijk dit standpunt en splitste de toegekende bedragen enerzijds in een deel kapitaal dat het slachtoffer in staat moest stellen om een aangepaste woning te bouwen op plannen die aan de krijgsraad werden voorgelegd en anderzijds in de toekenning van een geïndexeerde rente.

De rechtspraak in deze materie is karig genoeg om de gedachtengang van de krijgsraad m.b.t. de opportuniteit van de keuze tussen kapitaal en rente algeheel weer te geven: „Overwegende dat eiser ook de vergoeding in kapitaal vraagt; Overwegende dat hij erop wijst dat een rente welke niet aangepast is aan de schommelingen van de index hem zou kunnen benade-

len naar aanleiding van een voortdurende muntontwaarding; dat hieraan nochtans te verhelpen is door de rente aan de schommelingen van de index te verbinden; Overwegende dat het verwerven van een onroerend goed zeer zeker een eerste veiligheid zal verlenen; dat het dan ook gepast voorkomt eiser in de mogelijkheid te stellen het huis te bouwen zoals hij het heeft voorgenomen en dit volgens de plannen aan de krijgsraad overgelegd, en dit voor de prijs van ± 2.500.000 fr.; Overwegende anderzijds dat het niet passend blijkt de ganse schade in kapitaal te vergoeden; dat inderdaad geen enkele waarborg wordt gegeven aangaande een oordeelkundig beleggen van de fondsen; dat de verweerder in dit verband zeer terecht erop wijst dat eiser nooit gewend is geweest met grote bedragen om te gaan; Overwegende dat ook verder dient aangestipt dat eiser ingevolge de door hem opgelopen letsels voortdurend van de hulp en de goede trouw van derden afhankelijk zal zijn en hen noodzakelijkerwijze volmachten zal dienen te verlenen met het oog op het beheren van een belangrijk kapitaal met al de daaraan verbonden risico's; Overwegende dat deze risico's verdwijnen met het toekennen van enerzijds een kapitaal dat ruimschoots zal volstaan om toe te laten een eigen woning aan te schaffen en anderzijds met de rente die zal uitbetaald moeten worden in verband met het overige van de te vergoeden schade; dit zoals verder nader bepaald;"

Op het vlak van de begroting van de toe te kennen rente vertrok de krijgsraad van de vaststelling dat het slachtoffer op het ogenblik van het ongeval een brutoloon verdiende van 110.750 fr. per jaar. Het slachtoffer wenste de vergoeding begroot te zien op een gemiddelde van 200.000 fr. rekening houdend met de jaarlijkse loonsverhogingen. De krijgsraad bepaalde het gemiddelde nettoloon *ex aequo et bono* op 150.000 fr. per jaar of 12.500 fr. per maand.

Rekening houdend met de aansprakelijkheidsverdeling 3/4 - 1/4, kende de krijgsraad aan de burgerlijke partij een maandelijkse rente toe van 9.375 fr. tot op de leeftijd van 65 jaar. De hulp van derden werd begroot op 8 uren per dag aan 50 fr. per uur of 12.000 fr. per maand. Rekening houdend met zelfde aansprakelijkheidsverdeling kende de krijgsraad uit dien hoofde bijkomend een levenslange maandelijkse rente toe van 9.000 fr. Zowel de rente uit hoofde van inkomstenverlies als uit hoofde van de hulp van derden werd gekoppeld aan de indexschommelingen vanaf de data van toekenning.

In een vonnis van 24 juni 1974 kende de rechtbank van eerste aanleg te Turnhout een geïndexeerde rente toe aan een meisje dat op veertienjarige leeftijd een volledige en bestendige invaliditeit had opgelopen (*Rev. Gen. Ass. Terr.*, 1975, 5). De aansprakelijke werd veroordeeld om maandelijks ten huize van het slachtoffer 17.323 fr. te betalen, het bedrag gekoppeld zijnde aan de spilindex van 147,38. Het bedrag van 17.323 fr. bevatte eveneens de toekenning voor hulp van derden.

Deze geïndexeerde rente diende betaald tot aan het beëindigen van de

lucratieve levensduur van het slachtoffer om alsdan met 25% verminderd te worden.

Ook hier lijkt het passend de volledige motivering van de rechtbank te herhalen: „Overwegende dat de aansprakelijke derde of zijn verzekeraar gehouden is de totale schade van het slachtoffer te vergoeden; Overwegende dat deze vergoeding met bestaan in herstel van hetgeen het slachtoffer onder normale omstandigheden had kunnen realiseren, naast de vergelding van andere verloren talenten; Overwegende dat een nauwkeurige raming van dit verlies in casu zeer moeilijk is, gezien geen enkel zeker gegeven voorhanden is, daar het slachtoffer, eerste aanlegster, op het ogenblik der feiten slechts veertien jaar is en sedert het ongeval een volledige en bestendige invaliditeit opliep; Overwegende dat het noodzakelijk voorkomt de toekomst van eerste aanlegster veilig te stellen in die zin dat zij over de finantiële middelen zal beschikken om zich een behoorlijk en aangepast onderkomen en verzorging te kunnen verzekeren; Overwegende dat rekening houdend met deze beschouwingen het de Rechtbank in casu gepast voorkomt, in afwijking van de gebruikelijke toekenning van een kapitaal, aan eerste aanlegster een rente toe te wijzen zoveel mogelijk overeenstemmend met hetgeen zij in normale omstandigheden mocht geacht worden aan bedrijfsinkomen te hebben; Overwegende dat het risico bij dit stelsel minder te ontvangen van verweerder door aanlegster vrijwillig wordt opgenomen en de aangevoerde moeilijkheden tot constituering van een overeenstemmend kapitaal aan de zijde van verweerder, niet terzake dienend is; Overwegende dat het rentesisteem aan eerste aanlegster, een veiligheid biedt van maand tot maand en de verhoogde onzekerheid omtrent physiologische levensduur en gebeurlijke vermogensbejaging toch ondervangen; Overwegende dat de beschouwingen over een beperkte beroepsactiviteit in de tijd ingevolge het verwerven van een bestaanszekerheid door een huwelijk terzake niet opgaan, gezien de huwelijkskansen van eerste aanlegster nihil zijn en de verzekerde van tweede verweerster hiervoor aansprakelijk is; Overwegende dat waar eerste aanlegster aangewezen is op hulp van derden, de haar toekomende vergoeding in billijkheid moet geraamd worden op 35% van het vast te stellen basisinkomen; Overwegende dat betreffende de uit te oefenen beroepsactiviteit na het beëindigen der humaniorastudies door eerste aanlegster geen zekerheid bestaat en dat niet als een voldoende gegeven kan worden weerhouden de jeugdwens van een veertienjarige, noch de omstandigheid dat twee der andere broers en zusters het diploma van regentes verwierven; Overwegende dat uit de behaalde resultaten in de IV° Moderne Humaniora wel mag besloten worden dat zij minstens haar humaniora zou beëindigd hebben en, aldus een baan als bediende kon verwerven hetzij in de openbare, hetzij in de privésector; Overwegende dat waar het minimum maandloon bruto op 12.500 fr. aanvaard is, dit bedrag overeenkomt zo met de normaal te verwachten mogelijkheden van eerste aanlegster als met datgene wat haar moet toelaten zich een behoorlijke en aangepaste verzorging te verzekeren, mits de verhoging van

35% voor hulp van derden; Overwegende dat deze maandwedde dient verrekend aan de huidige index van 147,38; Overwegende dat hierop in mindering moet worden gebracht de afhoudingen voor sociale bijdragen, waaraan eerste aanlegster niet onderworpen is, ook niet ten aanzien van het pensioen, gezien de rente zich zal uitstrekken over haar physiologische levensduur, mits een aanpassing op 75% na het beëindigen van de lucratieve loopbaan, dus op 65 jaar; Overwegende, dat van de brutoinkomst à rato van 135% tevens dient te worden afgetrokken de gewone fiscale lasten, gezien eerste aanlegster duidelijk over geen andere inkomsten beschikt en de haar toekomende rente enkel wordt bezwaard door de omzettingslijfrente, overeenkomstig artikel 92 van het Wetboek der Inkomstenbelastingen en het K.B. van 4 maart 1965, artikel 57; Overwegende dat deze factor te verwaarlozen is gezien hierdoor het belastbaar minimum niet wordt bereikt, wegens de ouderdom van eerste aanlegster; Overwegende dat het inkomstenverlies slechts een aanvang kan nemen vanaf de vermoedelijke aanvangsdatum op achttienjarige leeftijd, terwijl de vergoeding voor hulp van derden slechts verschuldigd is vanaf het ogenblik dat tweede verweerster de kosten der instellingen, waarin eerste aanlegster achtereenvolgens werd opgenomen, niet langer meer ten hare laste nam, zegge 30 juni 1970; Overwegende dat tijdens de periode van 10 oktober 1962 tot 30 juni 1970 de kosten van voeding, verstrekt tijdens de verlofdagen, normaal slechts door tweede en derde aanleggers kunnen gevorderd worden; Overwegende dat bovendien moet geacht worden dat de ouders gezegde voeding graag ten gracieusen titel verschaffen en deze vanaf 1962 tot juli 1966 in elk geval ten hunnen laste zouden gebleven zijn, gezien eerste aanlegster als studente geen inkomen zou genoten hebben; Overwegende dat dan ook aan eerste aanlegster toekomt:

1) wegens inkomstenverlies tijdens de periode vanaf 1 juli 1966 tot 30 juni 1970: Overwegende dat het basiscijfer van 12.500 fr. wellicht boven het toentijdse gewaarborgd minimum lag, doch zulks wordt opgevangen door afwezigheid van indexaanpassing; 12.500 fr. × 12 = 150.000 fr. + 10.000 fr. vacantiegeld, verminderd met 10,50% op 150.000 fr. voor sociale bijdragen en met 28.300 fr. fiscale lasten of 160.000 fr. — (15.750 fr. + 28.300 fr.) = 115.950 fr. × 4 jaren = 463.800 fr.

2) wegens verlies aan inkomsten + hulp van derden tijdens de periode van 1 juli 1970 tot 30 juni 1974: Overwegende dat alhier een gemiddelde spilindex dient te worden weerhouden en wel deze in voege per 1 oktober 1971; Overwegende dat de 35% hulp van derden tevens de depreciatie van economische activiteit als huishoudster opvangt, die overigens, gezien de onderstelde beroepsactiviteit, veel lager ligt dan deze der full-time huisvrouw; 150.000 fr. × 35% × 140,454 (spilindex 1 oktober 1971) = 284.419 fr. waarbij 10.000 fr. vacantiegeld = 294.419 fr. — (29.864 fr. sociale bijdragen + 66.776 fr. fiscale lasten) = 197.779 fr. × 4 jaar = 791.116 fr.

3) vanaf 1 juli 1974 per maand: 150.000 fr. × 35% × 147,38 (spilindex

1 juni 1974) = 298.445 fr. + 12.500 fr. (vacantiegeld) = 310.945 fr. — (31.337 fr. + 71.733 fr.) = 207.875 fr. × 1/12 = 17.323 fr. met dien verstande dat een stijging of daling van twee punten van gezegde index aanleiding zal geven tot een corresponderende aanpassing van 2% van het aan eerste aanlegster toekomende bedrag; Overwegende dat deze indexatie van aard is de muntontwaarding in belangrijke mate op te vangen; Overwegende dat wat andere loonaanpassingen en promoties aangaat geen enkel zeker gegeven voorhanden is en het past deze post *ex aequo et bono* te ramen op 500.000 fr.".

Bij navraag werd vernomen dat zowel na het vonnis van de krijgsraad van Antwerpen als na het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Turnhout een dading tussen de partijen werd afgesloten houdende uitbetaling van een kapitaal.

Het hof van beroep te Luik kende op 5 maart 1975 aan een jonge postbode een geïndexeerde rente toe van 260.000 fr. per jaar, vooraf en trimestrieel betaalbaar. Het slachtoffer leed aan quadriplegie. Uit het medisch dossier bleek dat de overlevingskansen van het slachtoffer gevoelig verminderd waren zonder dat weliswaar met enige zekerheid kon gezegd worden hoeveel jaren het nog zou leven. De verzekeraar stelde de uitkering van een geïndexeerde rente voor rekening houdend met de evolutie van de levenskansen. Bij navraag werd ons medegedeeld dat het slachtoffer in november 1975 overleed (Luik, 5 maart 1975, *J.T.*, 1975, 425, met noot Fagnart, J.L.; *R.G.A.R.*, 1975, 9491, met noot Mahieu M.).

Een 32-jarige vrouw werd het slachtoffer van een loodintoxicatie waarvoor de Stad Verviers aansprakelijk werd gesteld. De ziekte had 15 jaar aangesleept en leidde tot blindheid, motorische stoornissen en tot een niertransplantatie. De bestendige werkonbekwaamheid van het slachtoffer was 100% toen haar toestand op 47-jarige leeftijd geconsolideerd werd.

De rechtbank van Verviers veroordeelde de Stad tot betaling van een jaarlijks geïndexeerde rente van 360.000 fr. overwegende: „Attendu que la plus juste évaluation de ce dommage, laquelle doit être recherchée par le Tribunal, consiste à prévoir une rente viagère correspondant aux besoins de la demanderesse, de façon à la maintenir dans la situation de standing qui était sienne au moment de la naissance de la maladie et compte tenu d'une promotion normale, en tenant compte de la nécessité de la présence d'un tiers, par suite de ses infirmités, et de la possibilité pour elle de perdre son mari; Qu'à cet égard, l'octroi d'une rente annuelle indexée, de l'ordre de 360.000 frs., serait de nature à compenser le préjudice matériel." (Rb. Verviers, 24 juni 1975, inzake *Henen et Webert / Ville de Verviers, onuitg.*).

Merkwaardig is dat geen der partijen om de uitkering van een geïndexeerde rente had verzocht. De Stad Verviers tekende beroep aan en het hof van beroep te Luik hervormde de bestreden beslissing stellend: „Attendu que du moment qu'ils ne postulent pas une rente viagère, les intimés ont, en vertu d'une jurisprudence constante, droit à la capitalisation des revenus

dont cette incapacité les privera; qu'à tort le premier juge n'a pas tenu compte de cette règle; ..."

Het hof kende over 13 jaar lucratieve overlevingsduur een kapitaal van 2.964.430 fr. toe op basis van het inkomen dat de vrouw zou genoten hebben. Postlucratief bekwam zij nog 200.000 fr. en uit hoofde van morele schade werd haar 3 miljoen toegekend. Haar man ontving 100.000 fr. morele schade (Luik, 24 juni 1976, *J. Liège*, 1976-1977, 113).

Een vijftienjarig meisje leed aan quadriplegie naar aanleiding van een verkeersongeval. Op 17-jarige leeftijd werd haar toestand medisch geconsolideerd met een bestendige werkonbekwaamheid van 100% en hulp van derden. Haar toestand vergde een levenslange opname in een gespecialiseerd behandelingscentrum.

Voor de correctionele rechtbank van Hasselt vroeg het slachtoffer een kapitaalstoekenning teneinde haar toekomstige medische verzorging en uitgaven zelf te kunnen financieren. Beklaagde (en zijn verzekeraar) verzocht de rechtbank een kapitaal te mogen vestigen ter uitkering van een trimestriële rente ter vergoeding van de werkelijke uitgave en verplegingskosten conform de regeling inzake arbeidsongevallen, stellend o.m. dat het beheer van deze voor verzorging belangrijke kapitalen bezwaarlijk aan het slachtoffer zou kunnen worden toevertrouwd, rekening houdend met de verhoging van zelfde kosten en de noodzakelijke veiligstelling van het kapitaal. Het slachtoffer beriep zich integendeel op het gebrek aan veiligheid van dergelijk beheer door de verzekeraar, verwijzend naar de vroegere faillissementen van enkele maatschappijen.

De rechtbank achtte de kapitaalsvestiging bij het „Gemeentekrediet of bij een andere instelling met rentedienst, erkend en toegelaten door de Staat", wel voldoende veilig en beval de heropening der debatten „om partijen toe te laten een regelingswijze voor te stellen in het licht van de voorhanden zijnde cijfers".

Volledigheidshalve zij opgemerkt dat in augustus 1968, tijdstip waarop het slachtoffer opgenomen werd in de gespecialiseerde inrichting, de hospitalisatiekosten 14.343 fr. per maand bedroegen en deze in november 1974 (tijdstip waarop de zaak behandeld werd) reeds 20.778 fr. per maand beliepen. Voor onvoorziene uitgaven en „persoonlijke vergoedingen" kende de rechtbank een kapitaal toe begroot op 100.000 fr. per jaar over een overlevingsduur van 55 jaar „gezien het slachtoffer reeds huisvesting en voeding genoot in de verpleeginstelling" (Corr. Rb. Hasselt, 7 februari 1975, inzake *C./E., onuitg.*).

Op beroep van het slachtoffer en van de beklaagde kende de 8ste kamer van het hof van beroep te Antwerpen op 7 november 1975 (*onuitg.*) aan de ouders van het kind de terugbetaling toe van bepaalde uitgaven, nl. de aankoop van een caravan en verbouwingskosten aan hun woning op grond van volgende overweging: „Overwegende dat hun dochter bijna permanent in de aan zee gelegen instelling dient te verblijven om de noodzakelijke

medische zorg te ontvangen; Dat het niet redelijk is te eisen dat de ouders enkel hun kind in de instelling aan zee zouden bezoeken; Overwegende dat de ouders recht hebben op een zo normaal mogelijk intiem familiaal contact met hun dochter en dat de door hen gekochte caravan aan zee hun in staat stelt op regelmatige tijdstippen buiten de instelling, waar dit contact moeilijk te verwezenlijken is, een normale ouders-kind binding tot zijn recht te laten komen; ... Overwegende dat op dezelfde wijze moet opgemerkt worden dat de ouders in de gelegenheid moeten worden gesteld hun aan bed en rolstoel gekluisterde dochter in het ouderlijk huis in Limburg tijdens vakantieperiodes, al naargelang de mogelijkheden op medisch vlak, te ontvangen; dat mede door het feit dat hun dochter in een rolstoel thuis zou kunnen verplaatst worden, tamelijk omvangrijke aanpassingswerken aan dit huis noodzakelijk blijken; dat deze verbouwingswerken kosten veroorzaken welke dienen aanzien te worden als zijnde rechtstreeks veroorzaakt door het schadeverwekkend feit en de vordering desaangaande principieel dient te worden ingewilligd".

Het hof hervormde verder het bestreden vonnis stellend dat „zeer zeker objectieve elementen bestaan" die toelaten de materiële schade van het inmiddels 24 jaar geworden slachtoffer afzonderlijk van de morele schade te begroten. Het „verlies van fysische integriteit en economische waarde als huisvrouw en verloren kansen" begrootte het hof op 300 fr. per dag of 109.500 fr. per jaar. Dit bedrag vermeerderde het hof met 50% „rekening houdend met de normale stijging van de economische waarde van de huisvrouw in de loop der jaren." Op dit totaal voerde het hof alsdan een kapitalisatie door. Het hof verwierp de post „onvoorziene uitgaven en persoonlijke vergoedingen" waarvoor de correctionele rechtbank een kapitaal had toegekend op basis van 100.000 fr. per jaar, stellende dat het slachtoffer deze kosten ook had moeten dragen indien het ongeval niet ware gebeurd.

Wat de verblijfskosten in het hospitaal, de permanente verzorging en bijkomende medische ingrepen betreft waarvoor de correctionele rechtbank het principe van een geïndexeerde rente had aanvaard, stelde het hof het volgende: „Overwegende dat deze schadeposten periodiek weerkerende uitgaven veronderstellen welke aan prijsstijgingen onderhevig zijn en welke zich over lange jaren — levenslang — zullen uitstrekken; dat deze kosten in hun geheel moeilijk zijn te begroten; Overwegende dat deze schade ofwel door een kapitaal zoals gevorderd, ofwel door een uit kapitaal voortkomende regelmatig uitgekeerde rente kan worden vergoed; Overwegende dat ter zake niet alleen de belangen van de verweerders dienen te worden in aanmerking genomen, maar dat vooral, met inachtneming van de aard der schade, deze van het slachtoffer moeten worden afgewogen; Overwegende dat om het zwaar getroffen slachtoffer te beschermen voor alle risico's, het in dit opzicht ter beveiliging van de belangen van het slachtoffer mogelijk verkieselijker is dat een rente zou kunnen bepaald worden, toe te kennen uit een geconstitueerd kapitaal waarvoor dan een zekerheid zou dienen gesteld te worden; Overwegende dat het desaangaande past de debatten

te heropenen teneinde partijen toe te laten de noodzakelijke elementen ter appreciatie bij te brengen welke het hof zouden toelaten een gepaste beslissing te treffen."

Bij navraag blijkt de zaak vooralsnog niet opnieuw aan het oordeel van het hof te zijn onderworpen.

Het te Gent op 26 juni 1976 gehouden A.I.D.A. Colloquium behandelde o.m. het thema van de geïndexeerde rente. Het niet gepubliceerde Belgisch rapport was van de hand van Prof. Marcel Fontaine. De rapporteur onderzocht achtereenvolgens de bezwaren die zowel op het juridische vlak als op het vlak van de verzekeringstechniek tegen de toekenning van geïndexeerde renten werden gemaakt. De kritieken op juridisch vlak betreffen zowel het aansprakelijkheidsrecht als het monetair recht en kunnen als volgt geresumeerd worden. Kan de rechter de omvang van de schadevergoeding afhankelijk maken van schommelingen van de index? Moet de rechter de schade niet begroten op de dag van de uitspraak?

Indien de rechter op het ogenblik waarop hij statueert een evolutie van de schade kan waarnemen, dan moet hij hiermede rekening houden temeer daar zoals Fontaine schrijft „L'indemnisation due est une dette de valeur, et non de somme d'argent".

Een tweede bezwaar zou erin bestaan dat de verhoging van de levensduurte een faktor zou zijn onafhankelijk van de fout van de aansprakelijke. Hierop antwoordt Fontaine dat een constant in functie van de koopkracht van de munt aangepaste rente, steeds een zelfde last voor de debiteur zal betekenen en integendeel het betalen van een niet geïndexeerde rente aan de debiteur na verloop van jaren een voordeel zal bezorgen.

Tenslotte wordt nog gezegd dat de schade voortspruitend uit de muntdepreciatie niet zeker zou zijn en derhalve niet voor vergoeding in aanmerking kan komen.

De evolutie van de koopkracht van de munt is waarschijnlijk onvoorspelbaar, doch alles wijst erop dat een monetaire stabiliteit nog niet voor morgen is.

Door indexatie van de rente bouwt de rechter een mechanisme in waarmede de aanpassing in meer of in min normaal zou moeten kunnen verzekerd worden.

Ook de bezwaren die tegen het toekennen van een geïndexeerde rente worden geopperd onder inroeping van de beschikkingen van de monetaire wetgeving, werden door Fontaine van de hand gewezen. Artikel 1895 B.W. is niet van toepassing inzake onrechtmatige daad (Cass., 26 februari 1931, *Pas.*, 1931, I, 94).

De recente rechtspraak van het hof van cassatie aanvaardt bovendien dat de rechter bij de begroting van schadevergoedingen rekening mag houden met de monetaire depreciatie tussen het ogenblik van het ongeval en zijn uitspraak (Cass., 27 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9412).

Indien men aanvaardt dat deze oplossing slechts een toepassing is van de

stelregel dat de schade moet begroot worden zo dicht mogelijk bij het ogenblik waarop zij vergoed wordt, dan moet men ook aannemen dat de rechter rekening moet houden met een monetaire depreciatie die zal wegen op een uitgestelde vergoeding (zie noot Mahieu, M. onder Luik, 5 maart 1975, *R.G.A.R.*, 1975, 9491).

Op de uiteenzetting door Fontaine, volgde een antwoord van de zijde van de verzekeraars bij monde van de heer Gabriel, actuaris verbonden aan de B.V.V.O.

Uit het betoog van de heer Gabriel dient vooral te worden onthouden het sneeuwbaleffect dat de geïndexeerde rente wiskundig zeker veroorzaakt. Het verschijnsel is des te belangrijker wanneer de inflatie groot is.

Uit dit betoog worden volgende cijfers overgenomen: Op basis van een jaarlijkse cumulatieve indexatie van 10% wordt een geometrische progressie vertegenwoordigd die verschillend is van een wiskundige progressie waarbij de jaarlijkse aanvulling constant blijft. Een rente van 100 fr. per jaar vertegenwoordigt volgend beeld:

- na 10 jaar: 236 fr. (190)
- na 20 jaar: 612 fr. (290)
- na 30 jaar: 1.586 fr. (390)
- na 40 jaar: 4.114 fr. (490)

Tussen haakjes staan de bedragen die slechts een wiskundige progressie vertolken.

In dezelfde gedachtengang vergeleek de heer Gabriel de kost van een jaarlijkse lijfrente van 1 fr. bij wijze van eenmalige premie berekend op verschillende leeftijdbases van vertrek en gesteund op de leeftijdstabellen 1959-1963, en een rentevoet van 5% en dit op grond van drie vooropgestelde jaarlijkse indexatiehypotheses van respectievelijk 5%, 10% en 15%.

Vertrek-leeftijd	niet geïndex-eerde rente	geïndexeerde rente		
		5%	10%	15%
20	18,36	51,20	258,64	2.116,39
30	17,28	41,87	156,12	852,87
40	15,69	32,80	92,11	343,24
50	13,49	24,25	52,53	137,81
60	10,72	16,59	28,56	55,10

Vastgesteld wordt dat het kapitaal dat men nodig heeft om een geïndexeerde rente te verzekeren, sterk beïnvloed wordt door de leeftijd maar vooral door de indexatievoet.

Alzo kost een geïndexeerde rente van 10% per jaar 14,09 maal meer op de leeftijd van 20 jaar dan een niet geïndexeerde rente.

Op grond van een indexatie van 15% kost een zelfde rente vanaf de leeftijd van 20 jaar 115,25 maal meer dan een niet geïndexeerde rente.

Vanuit juridisch standpunt kan in principe niets aangevoerd worden tegen de toekenning van een rente. De enkele achterhaalde uitspraken en hun latere *feitelijke* afwikkeling mogen de bezorgdheid voor de financiële weerslag van een geïndexeerde renteuitkering op de gemeenschap van de verzekeraars vooralsnog niet dramatiseren.

Vastgesteld werd inderdaad dat in drie van de vier gevallen de aangesproken verzekeraar het principe van een renteuitkering zelf had voorgesteld op grond van de onderliggende beschouwing dat de levensverwachting van het slachtoffer van die aard was dat de financiële last van een renteuitkering voordeliger zou zijn dan een kapitaalsuitkering (krijgsr. Antwerpen, 25 november 1971; Corr. Rb. Hasselt, 7 februari 1975; Luik, 5 maart 1975).

In het saturnisme arrest van 24 juni 1976 verleende het hof van beroep te Luik een zekere primauteit aan een kapitaalsuitkering i.p.v. aan een renteuitkering. Opgemerkt is dat de stad Verviers voor dit risico niet verzekerd was. Ook het hof van beroep te Antwerpen heeft in het arrest van 7 november 1975 oog gehad voor de afweging van de respectieve belangen van het slachtoffer en van de aansprakelijke.

In de praktijk wordt nu vastgesteld dat blijkbaar het slachtoffer (en wellicht nog eerder zij die de zorg opnemen voor het slachtoffer) zelfs na toekenning van een geïndexeerde rente een transactie met kapitaalstoekenning verkiezen.

Zoals verder bij de begroting van schade na overlijden en verwording zal worden aangestipt, is wellicht het fiscaal gunstregime waarmede de inkomstenvervangende uitkeringen worden bedacht niet vreemd aan deze keuze.

Verder mag ook niet uit het oog verloren worden dat het slachtoffer van een zeer zware bestendige werkonbekwaamheid vaak in gezinsverband wordt opgenomen en de normale interest van een uitgekeerd aanzienlijk kapitaal jaarlijks een verbruikbaar inkomen vertegenwoordigt dat het slachtoffer zelf nooit zou hebben kunnen verdienen.

De bezwaren die de verzekeraars formuleren tegen de uitkering van geïndexeerde renten zijn ernstig en verdienen des te meer aandacht wanneer men beseft dat de verzekeraars uiteindelijk toch maar de beheerders zijn van een premiefonds dat door alle verzekeringsnemers wordt gespijsd. Dit betekent dat de financiering van de geïndexeerde rente uiteindelijk zal moeten worden verzorgd door alle automobilisten (of door de ganse ganse gemeenschap?) (zie o.m. *Jaarverslag B.V.V.O.*, 1975-1976, 20).

Rechtsvergelijkend kan verwezen naar Frankrijk waar de wet van 27 december 1974 (zie tekst van deze wet onder Cass. fr., 6 november 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9417) de aan de slachtoffers van verkeersongevallen met minstens 75% bestendige werkonbekwaamheid toegekende renten van rechtswege indexeert, alsmede in voordeel van hen die onderhouden werden

door het slachtoffer. De financiering van deze verhogingen wordt verzekerd door een speciaal fonds dat gespijsd wordt door een toeslag op de autoverzekeringspremie.

Ook in Duitsland stelt § 843, alinea 1, BGB principieel dat de aantasting van de lichamelijke integriteit met een daarmede gepaard gaande vermindering van inkomsten, moet vergoed worden door een rente. Ook hier wordt in de praktijk vastgesteld dat de rente wordt afgekocht en vervangen door een kapitaalstoekenning (zie Szöllösy, *L'évaluation du dommage résultant de l'invalidité dans divers pays européens*, 1974, 127 e.v.).

Met Fagnart, J.L., mag besloten dat de toekenning van een geïndexeerde rente alleszins een uitzonderlijke wijze van schadeherstel moet blijven (Fagnart, J.L., noot onder Luik, 5 maart 1975, J.T., 1975, 425; zie ook Fagnart, J.L., noot onder Parijs, 23 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9532 en *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9650).

19. *Extra-legale vergoedingen*

In zijn arrest van 25 april 1966 heeft het hof van cassatie uitspraak gedaan betreffende bepaalde clausules in het statuut van het N.M.B.S.-personeel, waarin gestipuleerd wordt dat de N.M.B.S., in geval een van haar personeelsleden het slachtoffer wordt van een ongeval door de schuld van een derde, aan dit personeelslid bepaalde uitkeringen voorschiet als borg voor de aansprakelijke derde en zich het recht voorbehoudt om deze uitgaven zowel door een persoonlijke vordering als door in de plaatsstelling lastens de aansprakelijke derde te verhalen (Cass., 25 april 1966, *Pas.*, 1966, I, 1074; *R.C.J.B.*, 1968, 66, met noot van Dalcq, R., *Du cautionnement d'une dette future quasi délictuelle*; — zie hierover: Schuermans, L., *vorig overzicht*, *T.P.R.*, 1969, blz. 90-93, nr. 19-20). Het hof stelde dat een borgtocht kan aangegaan worden tot zekerheid van toekomstige schulden van een aansprakelijke derde, zelfs zonder zijn medeweten en ongeacht of deze schulden ontstaan uit een delict of uit een onrechtmatige daad. Aangenomen werd dat de N.M.B.S. in haar hoedanigheid van borg tegen de aansprakelijke derde mag optreden als zijnde gesubrogeerd in de rechten van haar personeelslid, krachtens artikel 2029 B.W.

De rechtspraak, die voor dit cassatiearrest nogal verdeeld reageerde (zie de referenties bij R.B., noot onder Luik, 4 november 1974, *De Verz.*, 1975, 1094 e.v.) lijkt thans het standpunt van het hoogste rechtscollege na te volgen (Brussel, 18 maart 1969, *R.W.*, 1968-1969, 1826; — Luik, 4 november 1974, *De Verz.*, 1975, 1091 met noot van R.B.). Men gaat ervan uit dat het personeel van de N.M.B.S. beheerst wordt door een publiekrechtelijk statuut, buiten ieder contractueel verband, en dat dit statuut de personeelsleden bindt en uitwerking heeft tegenover derden. Krachtens dit statuut heeft de N.M.B.S. het recht om ten laste van de derde die aansprakelijk is voor het ongeval dat aan één van haar personeelsleden

werd veroorzaakt, alle bedragen te verhalen die zij gestort heeft als terugbetaalbare voorschotten (Brussel, 8 april 1967, *R.W.*, 1967-1968, 84) zo b.v. wanneer ingevolge dit ongeval het personeelslid vroegtijdig gepensioneerd werd (Luik, 4 november 1974, *De Verz.*, 1975, 1091).

20. *Dading*

De dading is een wederkerige overeenkomst tussen partijen die elkaar wederzijdse toegevingen doen om een geschil te beëindigen of te voorkomen (Gheysen, G., *A.P.R.*, *tw. Dading*, nr. 13-42; Thijs, H., *De vergoedingskwijting in de verzekeringspraktijk*, *Recht in beweging*, II, 1007 e.v.).

Tot de essentie van de dading behoort dat de betrokken partijen wederzijdse toegevingen doen. Zo deze voorwaarde niet vervuld is ontstaat er geen dading.

In de kwijtingen ondertekend door de schadelijder was bepaald dat elke betaling gebeurde zonder erkenning van aansprakelijkheid en niet nadelig kon zijn voor de eventuele rechten van de verzekerde.

Ook werd vermeld dat de betalingen bestemd waren tot vergoeding van alle bekende of onbekende, zichtbare of onzichtbare, rechtstreekse of onrechtstreekse schade zodat de schadelijder verzaakte aan elke verdere rechtsvordering en afstand deed van elke eventueel ingestelde rechtsvordering.

Het hof van cassatie, dat uitspraak moest doen over de juridische kwalificatie van deze kwijting, stelde dat een dading was ontstaan. De beslissing werd gemotiveerd met de overweging dat de betaling van een geldsom aan een medecontractant die als tegenprestatie afstand deed van zijn overige litigieuze aanspraken of van die welke dat konden worden, op zichzelf eventueel een toegeving kon zijn.

Het bestaan van een toegeving hing niet af van de erkenning door één van de partijen van de gegrondheid van de aanspraken van de andere (Cass; 26 september 1974, *R.W.*, 1974-1975, 1125, *R.G.A.R.*, 1975, 9386, *J.T.*, 1975, 278; *Pas.*, 1975, 111).

Andere uitspraken stellen dat dergelijk vergoedingskwijtschrift niet kan beschouwd worden als een dading daar één van de bestanddelen ervan ontbreekt, met name de wederzijdse toegevingen.

Deze rechtspraak is nochtans verdeeld over de vraag of de verzekeraar, die zulke kwijting ondertekent, gerechtigd is een eis in terugbetaling in te stellen zo uit een navolgende procedure blijkt dat de schadelijder volledig aansprakelijk is voor het ongeval.

Volgens de ene strekking is er geen onverschuldigde betaling geweest in hoofde van de verzekeraar, en bestaat er evenmin een dwaling die de nietigheid der uitbetaling tot gevolg zou hebben (Kh. Antwerpen, 5 juni 1970; Brussel, 30 maart 1971; Cass., 2 juni 1972, *De Verz.*, 1972, 1075 met noot R.B., *R.G.A.R.*, 1973, 9082; Rb. Kortrijk, 9 april 1968, *De Verz.*, 1970

279 met noot R.B., *R.G.A.R.*, 1970, 8519; Vred. Brussel, 21 januari 1972, *T. Vred.*, 1972, 161).

Andere uitspraken verklaarden zulke eis gegrond op basis van de verrijking zonder oorzaak (Rb. Brussel, 12 maart 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8518, *De Verz.*, 1970, 881 met noot R.B.) of op basis van de onverschuldigde betaling (Vred. Deurne, 24 december 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8884).

In hoofde van het slachtoffer houdt een kwijting met de hierboven vermelde clausule een verzaking in aan het recht op schadevergoeding buiten het hem in het kwijtschrift toegekende bedrag (Corr. Rb. Brugge, 6 december 1968; Gent, 23 april 1964; Cass., 8 december 1969, *De Verz.*, 1970, 312; Pol. Rb. St. Truiden, 24 september 1970, *R.G.A.R.*, 1971, 8609: volgens deze uitspraak werd enkel een einde gesteld aan de gevolgen van het ongeval die gekend waren of konden gekend zijn op het ogenblik van de ondertekening van de kwijting doch niet aan de onvoorzienbare gevolgen).

Twee maanden na een ongeval maakt een verzekeringsmaatschappij een regelingsvoorstel onder de vorm van een vergoedingskwijtschrift over aan het slachtoffer. Bij aanbieding wordt de betaling geweigerd om reden dat er een materiële vergissing zou begaan zijn en er geen preciese aanduidingen waren over de omstandigheden waarin het ongeval was gebeurd.

Waar het regelingsvoorstel onbeperkt in de tijd was en niet werd ingetrokken vooraleer de door het slachtoffer ondertekende kwijting ter uitbetaling werd aangeboden, was de maatschappij gehouden (Kh. Brussel, 2 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9654 met noot; in zelfde zin, Rb. Brussel, 5 november 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9655).

Daar de dading een wederkerige overeenkomst is, dient zij opgemaakt in zoveel originelen als er partijen zijn met een onderscheiden belang (Brussel, 18 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1969, 8315).

De dading die wordt aangegaan voor rekening van een minderjarige zonder inachtname van de voorschriften bepaald bij artikel 467 B.W. is nietig (Gent, 17 mei 1969, *R.W.*, 1969-1970, 270; Rb. Luik, 17 maart 1973, *De Verz.*, 1976, 189).

De dading zelf zoals zij werd afgesloten door de voogd in uitvoering van de beslissing van de familieraad, dient door de rechtbank gehomologeerd te worden (Rb. Brussel, 9 september 1969, *Pas.*, 1970, III, 98).

De feitenrechter oordeelt soeverein over de draagwijdte van een dading, steunend op de bedoeling van de partijen (Cass., 10 november 1972, *Pas.*, 1973, I, 247).

In een dading werd bedongen dat de verzaking zich uitstrekte tot de verslechtering die zich zou kunnen voordoen in de gezondheidstoestand, zelfs indien uit de gegevens van de zaak bleek dat op het ogenblik dat de dading werd aangegaan deze verslechtering wetenschappelijk niet kon worden voorzien.

Na het afsluiten van de dading werden bij het slachtoffer neurologische

afwijkingen vastgesteld die meestal slechts geruime tijd na het ongeval optreden.

De eis van het slachtoffer tot betaling van een bijkomende schadevergoeding werd afgewezen daar bleek dat het met kennis van zaken gehandeld had en zich niet kon vergist hebben omtrent de draagwijdte van de in de overeenkomst gebruikte bewoordingen (Corr. Rb. Gent, 14 november 1975; Gent, 22 maart 1976, *De Verz.*, 1976, 4891 met noot R.B.).

Wanneer bedrieglijke maneuvers werden aangewend om de instemming van de andere partij te bekomen is de dading nietig wegens bedrog. Als bedrieglijke maneuvers werden beschouwd : — het feit dat een verzekeringsagent een onervaren slachtoffer bewust niet inlicht omtrent zijn rechten (Pol. Rb. Namen, 24 april 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9290; Pol. Rb. Namen, 7 maart 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9665); — het feit dat spijts een hangende gerechtelijke procedure een verzekeringsagent onverwachts een bezoek aflegt aan het slachtoffer in gezelschap van een geneesheer en voorhoudt dat de kosten van de gerechtelijke expertise waarschijnlijk te zijnen laste zullen zijn (Brussel, (afd. Mons), 18 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1976, 9967 met noot Glansdorff).

Het gepleegde bedrog dient bewezen te worden (Cass., 30 maart 1973, *Pas.*, 1973, I, 745).

Ook een feitelijke dwaling in hoofde van het slachtoffer kan een grond zijn tot nietigheid van de dading (Corr. Rb. Ieper, 7 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 8980; Brussel, 17 december 1974, *R.G.A.R.*, 1976, 9666; Corr. Rb. Charleroi, 14 juli 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9664).

Hoofdstuk II

DE SCHADE DOOR OVERLIJDEN ONTSTAAN (*)

21. *Schade* ex haerede

De Belgische rechtspraak aanvaardt doorgaans dat het fysieke en morele lijden dat het slachtoffer vóór zijn overlijden gekend heeft een schade uitmaakt waarvoor zijn erfgenamen vergoeding kunnen vorderen van de derde aansprakelijke voor het ongeval (Rb. Brussel, 22 april 1966, en Brussel, 17 november 1967, *De Verz.*, 1969, 600, met noot; — Brussel, 25 mei 1971, *J.T.*, 1972, 173; — Rb. Brussel, 19 oktober 1967, *J.T.*, 1968, 294;

(*) Vele uitspraken bevatten gegevens die kunnen verwerkt worden in verschillende rubrieken. Om de herhaling van de volledige vindplaats in de tekst te vermijden werden de in nummer 25 tot en met nummer 35 aangehaalde uitspraken chronologisch met volledige vindplaats gerepertorieerd aan het einde van Hoofdstuk II.

— Rb. Brussel, 3 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9384). Dit recht op schadeloosstelling vertegenwoordigt immers een waarde die deel uitmaakt van de nalatenschap van de *de cujus* en gaat over op zijn erfgenamen (Fagnart, J.L., *Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile* 1955-1969, nr. 83 en de referenties aldaar).

Het bestaan van een schade *ex haerede* vereist op de eerste plaats het bewustzijn van het slachtoffer in de tijdspanne tussen het ongeval en het overlijden (Rb. Brussel, 22 april 1966, en Brussel, 17 november 1967, *De Verz.*, 1969, 600, met noot). Er kan bijgevolg geen vergoeding voor de schade *ex haerede* toegekend worden, als het slachtoffer onmiddellijk na het ongeval in coma verkeerde (Corr. Rb. Dendermonde, 30 juni 1975, *De Verz.*, 1975, 539; — Rb. Verviers, 9 maart 1976, *J.T.*, 1976, 411, met noot Fagnart J.L.).

Een arrest van het hof van beroep te Gent van 25 januari 1972, (*R.G.A.R.*, 1972, nr. 8849; *R.W.*, 1971-1972, 1598; *J.T.*, 1972, 357) kent geen vergoeding toe voor de schade *ex haerede*, zulks om twee redenen. Vooreerst omdat uit het feitenrelaas gebleken is dat het slachtoffer onmiddellijk na het ongeval het bewustzijn verloren heeft en verder in de coma is gebleven. Zoals hoger in dit nummer gesteld werd, volstond dit motief op zichzelf reeds om de vergoeding voor schade *ex haerede* af te wijzen. Een tweede — en bijgevolg overbodige — reden is dat „de erfgenamen niet ontvankelijk (zijn) om vergoeding te vorderen voor het leed onderstaan (*sic*) door een overleden slachtoffer. En inderdaad moet de beslissing of voor een ondergane smart geldelijke compensatie zal gevorderd worden uitgaan van hemzelf die de smart heeft ondergaan. Iemands leed kan bezwaarlijk gecompenseerd worden met een aan een ander uitbetaalde geldsom" (voor een kritiek op dit arrest, zie: Fonteyne, J., *L'action ex haerede en réparation des dommages moraux du défunt*, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8848; — zie ook: Verougstraete, E., *Paradoxe du droit de la réparation*, *J.T.*, 1972, 13, die zich eveneens tegenstander vertoont voor het toekennen van een vergoeding voor de schade *ex haerede*).

22. *Begrafeniskosten*

De begrafeniskosten zijn te beschouwen als een last van de nalatenschap (Luik, 16 september 1968, *Pas.*, 1968, II, 290; *R.W.*, 1969-1970, 322, met noot; *De Verz.*, 1969, 809) ofwel als een wettelijke verplichting van de personen die onderhoudsplichtig zijn ten opzichte van het slachtoffer (Brussel, 25 mei 1971, *J.T.*, 1972, 173; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8736). Wanneer een derde de begrafeniskosten vooruitbetaalt voor rekening van degene die deze last dient te dragen, kan hij deze kosten terugvorderen van de persoon die voor het overlijden aansprakelijk is (Dalcq, R., *Traité*, II, nr. 3708; — Fagnart, J.L., *Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile* 1968-1975, Brussel, 1976, blz. 132, nr. 155; — Rb. Charleroi, 22 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9207: betaling van de begrafeniskosten, inclusief repatriëringskosten, door een vriend van het slachtoffer, een Marokkaans

gastarbeider). Aan een kloostergemeenschap, die de begrafeniskosten betaald had voor een van haar overleden leden, werd nochtans de terugbetaling geweigerd, omdat deze kosten ten laste van de nalatenschap zouden komen (Brussel, 19 november 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8447 met noot; *J.T.*, 1970, 263; — vgl.: Brussel, 30 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9056: geen terugbetaling aan de concubine, om reden dat bij zaakwaarneming, waarop zij zich beriep, de nuttige of noodzakelijke uitgaven slechts kunnen gevorderd worden van hem wiens zaak behoorlijk was waargenomen; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445: de terugbetaling van de begrafeniskosten door de echtgenote van het slachtoffer gedaan, werd beperkt tot haar aandeel in de nalatenschap).

Algemeen wordt aangenomen dat de begrafeniskosten slechts in aanmerking komen voor vergoeding wegens de vervroegde betaling ervan, waarbij voor de berekening van de verschuldigde schadevergoeding rekening gehouden wordt met de vermoedelijke levensduur van het slachtoffer (Dalcq, R., Traité, II, nr. 3714 e.v.; — *A.P.R.*, *Tw. Schade en Schadeloosstelling*, nr. 813; — Luik, 16 september 1968, *Pas.*, 1968, II, 290; *De Verz.*, 1969, 809; *R.W.*, 1969-1970, 322; — Luik, 23 september 1969, *Pas.*, 1969, II, 251; — Rb. Brussel, 26 april 1966, en Brussel, 17 november 1967, *De Verz.*, 1969, 600, met noot R.B.; — Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9490; — Corr. Rb. Hoei, 27 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9579). Een aantal uitspraken kennen nochtans een volledige terugbetaling toe, voornamelijk wanneer het gaat om slachtoffers op jonge leeftijd, vermits degenen die de begrafeniskosten betaald hebben normaliter er niet toe geroepen waren deze last te dragen (Brussel, 25 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8736; *J.T.*, 1972, 173; — Brussel, 26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9404, met noot J.L.F., — Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Rb. Charleroi, 22 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9207; — Rb. Brussel, 3 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9384; — Corr. Rb. Mechelen, 23 mei 1975, en Antwerpen, 12 december 1975, *De Verz.*, 1976, 481). Sommige rechtbanken begroten de schadevergoeding *ex aequo et bono* (Corr. Rb. Luik, 15 december 1969, *De Verz.*, 1970, 708; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445; — Rb. Marche-en-Famenne, 18 november 1971, en Luik, 25 februari 1975, *De Verz.*, 1976, 467; — Corr. Rb. Aarlen, 24 mei 1976, *J. Liège*, 1976-1977, 51).

Bij het vaststellen en begroten van de vergoeding voor begrafeniskosten dient rekening gehouden te worden met de sociale toestand van het slachtoffer en zijn familie, de samenstelling van het gezin e.d.m. (Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Corr. Rb. Mechelen, 23 mei 1975, en Antwerpen, 12 december 1975, *De Verz.*, 1976, 481; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445). Bij de begroting van de schadevergoeding inzake begrafenis- en rouwkosten dient eveneens rekening gehouden te worden met de godsdienstige of wijsgerige overtuigingen en gevoelens die de nabestaanden ertoe aangezet hebben uitgaven te doen die zij eveneens zouden gedaan hebben, indien er geen kans op

terugvordering lastens een aansprakelijke derde zou mogelijk geweest zijn (Fonteyne, J., noot in *R.G.A.R.*, 1961, nr. 6602; — Schuermans, L., *vorig overzicht*, *T.P.R.*, 1969, blz. 111, nr. 37; — Brussel, 13 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9059; — Rb. Charleroi, 22 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9207). Het overleden slachtoffer mag inderdaad volgens zijn eigen godsdienstige of wijsgerige overtuiging begraven worden (Rb. Charleroi, 22 mei 1972, *gecit.*, begrafenis volgens de Islamitische godsdienst).

Het plaatsen van een grafsteen werd als een normale uitgave beschouwd (Brussel, 21 april 1971, *J.T.*, 1972, 209; — Krijgsr. Antwerpen, 17 december 1970, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8858, met noot J.F.), maar de kosten voor een concessie op een kerkhof en de inrichting van een grafkelder werden als een overdreven uitgave aanzien (Rb. Marche-en-Famenne, 18 november 1971, en Luik, 25 februari 1975, *De Verz.*, 1976, 467). De oprichting van een grafmonument werd als een normale uitgave beschouwd (Brussel, 25 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8736; *J.T.*, 1972, 173; — Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9490; — *anders*: Corr. Rb. Aarlen, 24 mei 1976, *J. Liège*, 1976-1977, 51), evenals de repatriëringskosten van het overleden slachtoffer (Rb. Charleroi, 22 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9207; — Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9490, hoewel niet zeer duidelijk op dit punt). Komen eveneens in aanmerking voor vergoeding, voor zover deze uitgaven althans redelijk zijn, de kosten voor het drukken en verspreiden van rouwprentjes en rouwbrieven (Brussel, 26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9404; — Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349), de publikatie van overlijdensbericht en dankbetuiging in de krant (Brussel, 13 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9059; — Corr. Rb. Mechelen, 23 mei 1975, en Antwerpen, 12 december 1975, *De Verz.*, 1976, 481: een tweede advertentie in een franstalige krant werd nochtans als overbodig, alleszins overdreven beschouwd, zelfs rekening gehouden met het sociaal milieu waartoe het slachtoffer behoorde), evenals de kosten voor het rouwmaal (Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445; — Corr. Rb. Hoey, 27 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9579).

De rechtspraak blijkt verdeeld te zijn omtrent de vraag of de aankoop van bloemen en kransen als normale uitgave voor vergoeding in aanmerking komt (bevestigend: Brussel, 13 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9059; — Corr. Rb. Mechelen, 23 mei 1975, en Antwerpen, 12 december 1975, *De Verz.*, 1976, 481; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445: vergoeding *ex aequo et bono*; — als overdreven uitgave verworpen door: Brussel, 26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9404, met noot J.L.F.; — Luik, 6 november 1974, *De Verz.*, 1975, 197; — Krijgsr. Antwerpen, 17 december 1970, *R.W.*, 1971-1972, 1509; *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8858, met noot *J.F.*). De kosten voor het aanschaffen van rouwkledij dienen vergoed, onder aftrek van de besparing die kan gerealiseerd worden op het gebruik van de gewone klederen (Brussel, 13 juni 1972, *R.G.A.R.*,

1973, nr. 9059; — Corr. Rb. Luik, 15 december 1969, *De Verz.*, 1970, 708; — Luik, 8 januari 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 90; — geen aftrok: Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Corr. Rb. Mechelen, 23 mei 1975, en Antwerpen, 12 december 1975, *De Verz.*, 1976, 481; — vergoeding *ex aequo et bono*: Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9445; — Rb. Marche-en-Famenne, 18 november 1971, en Luik, 25 februari 1975, *De Verz.*, 1976, 467).

23. *Verschillende aanspraken na overlijden — Huwelijkspartner*

In geval van overlijden van een van de echtgenoten is het duidelijk dat de andere echtgenoot zowel materiële als morele schade lijdt, die voor vergoeding in aanmerking komen. Problemen rijzen echter in geval de echtgenoten feitelijk gescheiden leven of wanneer reeds een procedure van echtscheiding hangende is op het ogenblik dat één van hen overlijdt.

De rechtbank te Luik kende aan een vrouw die feitelijk gescheiden leefde geen vergoeding toe voor de materiële schade ten gevolge van het overlijden van haar man (Rb. Luik, 3 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9282: de echtgenoten leefden reeds 5 jaar feitelijk gescheiden en ieder van hen had een standvastige verhouding met een andere partner). In dezelfde zin oordeelde het hof van beroep te Brussel: aan een vrouw die sedert 17 maanden feitelijk gescheiden leefde van haar man en reeds een echtscheidingsprocedure had ingeleid, werd ieder recht op schadevergoeding wegens het overlijden van haar man ontzegd (Brussel, 28 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9283). In dit geval leefden de beide echtgenoten eveneens samen met een andere partner en uit de verhouding van het slachtoffer met zijn bijzit was reeds een kind geboren. Volgens het hof was geen enkel element voorhanden waaruit de eventualiteit van een verzoening zou kunnen afgeleid worden.

Het hof van cassatie besliste nochtans dat ondanks het bestaan van een hangende echtscheidingsprocedure het overlijden van de echtgenote voor de man een vergoedbare schade kan uitmaken, wegens het verlies van de kans dat het slachtoffer haar aandeel in de gemeenschappelijke schulden zou afbetaald hebben (Cass., 4 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 753; *Pas.*, 1975, I, 682; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9651). Er werd eveneens geoordeeld dat wanneer een 21-jarige echtgenote, die sedert anderhalve maand feitelijk gescheiden leefde, bij een ongeval om het leven komt, de man recht heeft op vergoeding voor morele en materiële schade, welke bestaat in het verlies van de kans dat de echtgenoten, na deze korte periode van feitelijke scheiding, zich vooralsnog zouden verzoenen, waarbij rekening moet gehouden worden met de aanwezigheid van een jong kind in het gezin (Bergen, 13 oktober 1975, *De Verz.*, 1976, 197). Wegens het risico van de niet-verzoening werd echter de schadevergoeding met de helft verminderd.

Zo de feitelijke scheiding tussen de echtgenoten vóór het overlijden van de man zonder invloed blijft op het recht van de weduwe moet met deze

omstandigheid toch rekening gehouden worden bij de begroting van de schadevergoeding (Corr. Rb. Dendermonde, 30 juni 1975, *De Verz.*, 1975, 539). De vergoeding voor materiële schade werd geweigerd, maar voor de morele schade werd een bedrag van 25.000 F toegekend, nu de vrouw waarschijnlijk terecht haar echtgenoot, die aan de drank verslaafd was, verlaten had, zij de begrafeniskosten had voorgeschoten en anderzijds de echtgenoten een gemeenschappelijk kind hadden.

De rechtspraak blijkt dus verdeeld te zijn, hoewel wanneer bij feitelijke scheiding beide echtgenoten in concubinaat leven, meestal iedere schadevergoeding geweigerd wordt. We zouden dan ook niet zo ver willen gaan als Fagnart, J.L., waar hij stelt dat „dans la mesure où la jurisprudence admet l'action du concubin ou de la concubine de la victime (...), il paraît logique qu'elle rejette les demandes formées par le conjoint séparé de fait" (*Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile* 1968-1975, nr. 151-C). Dit standpunt lijkt ons overdreven, gezien de verdeeldheid in de rechtspraak ten aanzien van de aanspraak op schadeloosstelling van de concubine (zie hoger, nr. 5).

24. *Wederhuwelijk*

Ook tijdens de besproken periode bleef de rechtspraak verdeeld omtrent de vraag of bij de schadebegroting rekening dient gehouden te worden met de kansen op een nieuw huwelijk van de overlevende partner.

Het hof van cassatie heeft zijn vroegere rechtspraak (Cass., 27 november 1961, *Pas.*, 1962, I, 393; *J.T.*, 1962, 547, met noot van Dalcq, R.O.; *R.G.A.R.*, 1963, nr. 6994; *R.W.*, 1962-1963, 495) bevestigd en weigert bij de schadebegroting rekening te houden met „een loutere gissing", zoals de mogelijkheid van een wederhuwelijk (Cass., 22 september 1969, *Arr. Cass.*, 1970, 82; *Pas.*, 1970, I, 71; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8389, met noot van Fonteyne, J.; *J.T.*, 1970, 11; *De Verz.*, 1970, 301). Deze rechtspraak werd gevolgd in een arrest van het hof van beroep te Luik (12 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9004) en door het hof van beroep te Brussel (26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9403).

In het geval van een 19-jarige zwangere weduwe meende de correctionele rechtbank te Gent dat voor de begroting van de morele schade rekening moet gehouden worden met de kansen op een tweede huwelijk (Corr. Rb. Gent, 9 november 1967, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8386: *ex aequo et bono* werd een bedrag van 100.000 F toegekend). Voor wat betreft de materiële schadevergoeding overweegt het vonnis „dat ongetwijfeld deze kansen niet tot het domein der zuivere hypothese behoren, doch het onmiddellijk opvalt dat in de mate dat de toe te kennen vergoedingen om die reden zouden verminderd worden, de economische aantrekkelijkheid der weduwe in dezelfde mate zou gaan verminderen". Vermits dit element een té onzeker karakter vertoont, menen we dat de rechtspraak van het hof van

cassatie goedkeuring verdient (in dezelfde zin: Dalcq, R., *Examen de jurisprudence* 1963-1967, *R.C.J.B.*, 1968, blz. 380, nr. 125).

Geldt echter dezelfde oplossing wanneer de overlevende huwelijkspartner, weduwe of weduwnaar, reeds hertrouwd is op het ogenblik dat de rechter uitspraak doet?

Zoals hoger (nr. 9 *in fine*) gesteld werd, moet ter beoordeling van de door een onrechtmatige daad veroorzaakte schade, de rechter zich plaatsen op het ogenblik van zijn uitspraak (vaste rechtspraak: zie bv.: Cass., 2 oktober 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 127; *Pas.*, 1974, 115; — Cass., 1 juni 1976, *R.W.*, 1976-1977, 211, met conclusie van advocaat-generaal Lenaerts, H.). Nochtans mag de rechter bij deze beoordeling geen rekening houden met na de onrechtmatige daad ingetreden gebeurtenissen die de toestand van de benadeelde persoon hebben verbeterd of verergerd, maar niets met de onrechtmatige daad of met de schade zelf te maken hebben (Cass., 2 oktober 1973, *gecit.*; — Cass., 1 juni 1976, *gecit.*). Een zodanige gebeurtenis is volgens het hof van cassatie het tweede huwelijk dat de weduwe van het slachtoffer na de onrechtmatige daad aangaat (Cass., 19 februari 1973, *R.W.*, 1973-1974, 1811 met noot C.; *Arr. Cass.*, 1973, 608; *Pas.*, 1973, I, 578). Hiermede handhaaft het hof zijn vroegere rechtspraak op dit punt (Cass., 29 september 1948, *Pas.*, 1948, I, 509; *J.T.*, 1949, 68, met noot van R. Piret; *R.G.A.R.*, 1949, nr. 4443; — Cass., 13 december 1965, *Pas.*, 1966, I, 503).

De leer van ons hoogste gerechtshof wordt echter niet trouw gevolgd door de feitenrechters. Volgens het hof van beroep te Brussel kan men bij de begroting van de door de weduwe geleden schade geen abstractie maken van het feit dat zij iets meer dan een jaar na het ongeval hertrouwd is, maar anderzijds kan men deze schade ook niet beperken tot het jaar dat het tweede huwelijk is voorafgegaan, ,,alors que rien ne permet d'affirmer qu'elle obtiendra et conservera dans cette nouvelle union une situation équivalent à celle qui était la sienne avant cet accident'' (Brussel, 6 april 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8536, met noot). Gelet op deze omstandigheden werd de materiële schade van de weduwe geraamd op 600.000 F en haar morele schade op 75.000 F. Ook het hof van beroep te Gent meende dat met de werkelijke toestand en dus met het nieuwe huwelijk van de weduwe moet rekening gehouden worden. Bijgevolg dient de materiële schade van de weduwe niet begroot te worden volgens de gebruikelijke kapitalisatiemethode, maar wel naar billijkheid geraamd en vermengd met de morele schade (Gent, 10 april 1972, *De Verz.*, 1972, 1062, met noot R.B.).

De leer van het hof van cassatie op dit punt werd naar ons oordeel terecht bekritiseerd door Dalcq, R. (*Examen de jurisprudence* 1963-1967, *R.C.J.B.*, 1968, blz. 381, nr. 125). Deze auteur stelt dat, zo het nieuw huwelijk een voldongen feit is op het ogenblik dat de rechter uitspraak doet, de verplichting die hem wordt opgelegd zich op dat ogenblik te plaatsen om de schade te ramen, inhoudt dat hij *in concreto* rekening moet houden met deze gebeurtenis om de invloed hiervan na te gaan op de situatie van

de weduwe, juist zoals de rechter rekening moet houden met de omstandigheid dat het slachtoffer zijn bezoldiging verder heeft ontvangen, ondanks zijn arbeidsongeschiktheid of wegens het feit dat hij van werk is moeten veranderen. We kunnen hier nog aan toevoegen dat volgens het hof anderzijds wel rekening moet gehouden worden met een gebeurtenis, die van invloed geweest is op de schade, waarvan de burgerlijke partij vergoeding vraagt, zoals het overlijden van het slachtoffer tussen de onrechtmatige daad en de datum van de uitspraak (Cass., 31 maart 1952, *R.W.*, 1952-1953, 58, met noot; — zie ook: C., noot onder Cass., 19 februari 1973, *R.W.*, 1973-1974, 1811).

25. *Inkomstenschade — bruto- en nettoberekeningen — loonsverhogingen en promotiekansen*

In verscheidene arresten heeft het hof van cassatie in verband met het in aanmerking te nemen basisinkomen van het slachtoffer van een dodelijk ongeval, de volgende regel gesteld: de schade die voor de rechthebbenden van het slachtoffer voortvloeit uit het verlies van diens beroepsinkomsten, bestaat in de derving van het deel van de beroepsinkomsten waaruit zij een persoonlijk voordeel haalden. De sociale en fiscale lasten die het loon van het slachtoffer bezwaarden, verschaften als dusdanig geen voordeel aan de rechthebbenden. Bijgevolg moet de berekening van deze schade in beginsel geschieden op grond van het netto-loon van het slachtoffer, met aftrek van die lasten. Indien de berekening van die schade evenwel geschiedt op basis van het bruto-loon van het slachtoffer, zonder aftrek van de lasten ervan, kan het gedeelte van die inkomsten, waaruit de rechthebbenden voordeel haalden, enkel toegekend worden, indien de feitenrechter vaststelt dat het bedrag van de lasten die zij op de hun toe te kennen vergoeding te dragen hebben, gelijk is aan het bedrag van de lasten die het loon van het slachtoffer bezwaarden (Cass., 10 juni 1968, *Pas.*, 1968, I, 1157; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8365; — Cass., 16 september 1968, *Pas.*, 1969, I, 50; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8401; — Cass., 25 november 1968, *Pas.*, 1969, I, 293; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8247; — Cass., 13 mei 1970, *Pas.*, 1970, I, 804; *J.T.*, 1970, 609; — Cass., 7 september 1970, *Pas.*, 1971, I, 10; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8559; — Cass., 8 december 1970, *Pas.*, 1971, I, 334; *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8803; — Cass., 15 december 1970, *Pas.*, 1971, I, 359; *R.W.*, 1970-1971, 1564; — Cass., 1 juni 1971, *Pas.*, 1971, I, 926; *R.W.*, 1971-1972, 1491; *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8933; — Cass., 22 oktober 1974, *Pas.*, 1975, I, 227; *Arr. Cass.*, 1975, 248; — Cass., 18 februari 1975, *Pas.*, 1975, I, 620; *Arr. Cass.*, 1975, 682; *R.W.*, 1974-1975, 2591; — Cass., 4 maart 1975, *Pas.*, 1975, I, 682; *Arr. Cass.*, 753; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9651; — Zie hierover ook: — Bourmane en Biernaux, *Revenus professionnels bruts ou nets, base de calcul de l'indemnité due aux ayants droits*, *De Verz.*, 1973, 1043; — Libouton, J., *Le régime fiscal des indemnités allouées aux victimes d'accidents*, *J.T.*, 1972, 221; — Vanquickenborne, M., *Netto- of brutoloon ?*, *T.P.R.*, 1972, 205; — Schrijvers, J., *De rekening van de vergoeding voor*

lichamelijke schade volgens het gemeen recht en de inkomstenbelasting, R.W., 1976-1977, 1125; — Denis, P., *L'indemnisation de l'incapacité de travail ou du décès en application du régime de l'assurance obligatoire contre la maladie et l'invalidité*, Nationale Dagen van het Verzekeringsrecht, 1974).

Dit doet dan meteen de vraag rijzen of de rechthebbenden een verlies aan sociale voordelen ondergaan en of de vergoeding belastbaar is. Het is onze stelling (zie Schrijvers, J., *De berekening van de vergoeding voor lichamelijke schade volgens het gemeen recht en de inkomstenbelasting, R.W.*, 1976-1977, 1125) dat wat de sociale voordelen betreft, de rechthebbende geen verlies lijdt en dat derhalve de werknemersbijdragen voor de rijksmaatschappelijke zekerheid niet mogen opgenomen worden in het basisinkomen: inderdaad, de weduwe blijft de kinderbijslagen, verhoogd met de wezenbijslagen, genieten; (Cfr. Cass., 19 januari 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 585; *R.W.*, 1975-1976, 2517) de weduwe en de kinderen behouden hun recht op ziekte- en invaliditeitsverzekering; bovendien hebben ze recht op een verhoogde tussenkomst in de gezondheidszorgen, indien de inkomsten van de weduwe een bepaald plafond niet overschrijden; als de weduwe geen beroeps aktiviteit uitoefent, neemt het weduwepensioen aanvang bij haar 45e verjaardag of eerder indien ze een kind te laste heeft, welk pensioen bovendien gecumuleerd wordt met de toegekende vergoeding zoals herhaaldelijk aanvaard door het hof van cassatie.

Anderzijds kan gesteld dat de vergoedingen ten gevolge van een dodelijk ongeval niet belastbaar zijn: inderdaad, krachtens artikel 20, 2° en 26, 2° W.I.B. zijn vergoedingen belastbaar indien ze het geheel of het gedeeltelijk herstel van een bestendige derving van winsten, bezoldigingen of baten uitmaken. Men kan stellen, zoals het hof van beroep van Antwerpen het deed op 9 april 1975 (*onuitg.* — inzake *Gabriels/Janssens*) dat de vergoeding toegekend aan een weduwe, niet het verlies van een bedrijfsinkomen compenseert, maar dat ze integendeel slechts betrekking heeft op de financiële steun die de overledene aan zijn echtgenote verleende. Alzo dient de vergoeding voor de materiële schade berekend te worden op het inkomen na aftrek van de verschuldigde belastingen en zonder toevoeging van een bijkomende vergoeding voor de belastingen die op de vergoeding zullen wegen.

De overwegende tendens van de rechtspraak in de jaren 1969-1976 gaat duidelijk in de richting van de toepassing van het netto-inkomen. Aangezien echter de rechtbank bij het vaststellen van de vergoeding niet heeft te oordelen over de belastbaarheid ervan, wat een later geschil kan worden tussen de Administratie der Directe Belastingen en de begunstigde, geeft de rechtspraak er soms de voorkeur aan voorbehoud te verlenen aan de benadeelde. Met dit voorbehoud kan de benadeelde een bijkomende vordering instellen indien de vergoeding belast zou worden. Het hof van cassatie heeft deze stelling trouwens bekrachtigd in een arrest van 1 juni 1971, *R.W.*, 1971-1972, 1491; *Pas.*, 1971, I, 926; *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8933.

Verwonderlijk is echter wel dat aan de benadeelde voor de uitoefening van

het recht waarvoor voorbehoud werd verleend, niet de verplichting wordt opgelegd, de latere beslissing van het Bestuur der Directe Belastingen voor te leggen aan het hof van beroep, vermits men weet dat de Administratie *a priori* de vergoeding zal beschouwen als belastbaar, maar dat deze beslissing niet noodzakelijk in tweede instantie bevestigd wordt.

Tenslotte blijft nog op te merken dat de programmawet van 5 januari 1976 enkele nieuwe artikels toevoegde aan het W.I.B., o.a. de artikelen 20, 5° en 32bis, die echter niet van aard zijn om bovenstaande redenering te kunnen wijzigen.

De volgende uitspraken kenden een vergoeding toe, berekend op netto basis, hetzij na aftrek van RMZ-bijdrage en roerende voorheffing:

Luik, 24 januari 1968; Luik, 26 juni 1968; Luik, 15 april 1969; Luik, 27 november 1969; Corr. Rb. Luik, 22 december 1969; Luik, 23 juni 1970; Cass., 7 september 1970; Gent, 5 februari 1971; Brussel, 21 april 1971; Brussel, 4 mei 1971; Brussel, 25 mei 1971; Brussel, 8 juni 1971; Corr. Brussel, 1 oktober 1971; Brussel, 23 januari 1973; Corr. Kortrijk, 13 februari 1973; Corr. Gent, 4 juni 1973; Brussel (Bergen), 27 februari 1974; Corr. Bergen, 22 oktober 1974; Antwerpen, 17 maart 1975; Antwerpen, 2 april 1975; Antwerpen, 16 april 1975; Antwerpen, 17 april 1975; Corr. Hoei, 27 juni 1975.

Enkele andere uitspraken kennen nog een vergoeding toe berekend op het bruto salaris:

Corr. Antwerpen, 30 september 1970; Rb. Turnhout, 25 januari 1971; Corr. Brussel, 16 mei 1972; Luik, 30 oktober 1975.

Nog andere uitspraken kennen een vergoeding toe die berekend is op een half netto-inkomen, nl. na aftrek van bedrijfsvoorheffing of van RMZ-bijdrage:

Brussel, 19 oktober 1972, (bruto-fiscale voorheffing); Luik, 29 mei 1974, (bruto-RMZ-bijdrage).

Zoals men kan concluderen uit het aantal aangehaalde uitspraken, gaat de voorkeur van de rechtspraak duidelijk naar vergoedingen die stoelen op het netto-inkomen na aftrek van bedrijfsvoorheffing en van RMZ-bijdrage, althans wat betreft loon- en weddetrekkenden.

Het is eigenaardig te moeten vaststellen dat in de weinige uitspraken die betrekking hebben op het overlijden van een zelfstandige, op een enkele uitzondering na, niet dezelfde regel gevolgd wordt. Inderdaad, daar waar voor een zelfstandige de berekening van de kapitalisatie wordt uitgevoerd op het netto-inkomen, bedoelt men hiermee steeds netto belastbaar inkomen, dus zonder aftrek van de op dat inkomen verschuldigde belastingen, die de rechtspraak meestal wel aftrekt in hoofde van loon- of weddetrekkenden.

Uitspraken waarin dergelijke berekening voorkomt zijn:

Brussel, 20 april 1970; Brussel, 15 januari 1971; Rb. Dendermonde, 2 april 1973; Een enkele maal werd dezelfde regel als voor loon- en weddetrekkenden toegepast, nl. Rb. Verviers, 19 juni 1973; Luik, 8 januari 1975.

Onder nr. 9 van dit overzicht werd erop gewezen dat er in de recente rechtspraak een tendens bestaat om bij de begroting van de inkomstenschade rekening te houden met de loonsverhogingen die het gevolg zijn van de voortdurende muntdepreciatie (zie bv. — Cass., 27 juni 1974, *Pas.*, 1974, I, 1128; Arr. Cass. 1974, 1222; — Brussel, 21 april 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8687; — Brussel, 28 maart 1972, *R.G.A.R.*, nr. 8856; — Gent, 25 januari 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2141; — Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9529; — Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505, met noot; — Corr. Rb. Gent, 9 november 1967, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8365; *De Verz.*, 1969, 591; — Rb. Luik, 1 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8857; — Corr. Rb. Hoei, 27 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9579).

Bij de begroting van de inkomstenschade dienen anderzijds de werkelijke loonsverhogingen, die zich tussen het schadegeval en de uitspraak van de rechter voorgedaan hebben, eveneens in aanmerking genomen te worden (Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9444; — Corr. Rb. Charleroi, 14 juli 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9664). De rechter mag echter niet bij het basisloon verhogingen bijrekenen die slechts later zouden gerealiseerd zijn, vermits aldus een schadevergoeding wordt toegekend die hoger is dan de werkelijk geleden schade (Cass., 28 oktober 1974, *R.W.*, 1974-1975, nr. 1497; *Arr. Cass.*, 1975, 270; *Pas.*, 1975, I, 248). De loonsverhogingen die nog niet zijn tussengekomen op de datum van de beslissing, maar die waarschijnlijk lijken, worden eveneens in aanmerking genomen voor de berekening van het inkomstenverlies ontstaan door overlijden of wegens een blijvende arbeidsongeschiktheid (Gent, 24 november 1970, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8639, met noot J.F.; — Brussel, 7 december 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9418; — Brussel, 26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9403; — Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505; — Rb. Hasselt, 31 oktober 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8449, met noot; *R.W.*, 1969-1970, 1243; *De Verz.*, 1970, 570, met noot R.B.; — Corr. Rb. Luik, 1 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8857, met noot; — Corr. Rb. Brussel, 18 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9610). Bij de begroting van de inkomstenschade moet eveneens rekening gehouden worden met het feit dat tengevolge van de arbeidsongeschiktheid toekomstige bevorderingen en promoties in het beroepsleven moeilijker of soms onmogelijk zullen blijken (Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505: bankbediende; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9444: hulpboekhouder; — Corr. Rb. Brussel, 18 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9610: rijkswachter; — Corr. Rb. Luik, 29 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9462: kok; — Rb. Brussel, 28 april 1976, *De Verz.*, 1976, 635: bankbediende). Alleen de laatstvermelde uitspraak kent voor deze schadepost een afzonderlijke vergoeding toe, geraamd op 300.000 F (Rb. Brussel, 28 april 1976, *gecit.*). De andere beslissingen nemen dit element mee op bij de begroting van de materiële schadevergoeding.

In de besproken periode bleven hoven en rechtbanken nog steeds aarzelen tussen de toepassing van de tafels Levie en deze die ten onrechte de tafels van Dillaerts worden genoemd, al lijken vaak de franstalige hoven en rechtbanken de voorkeur te geven aan Levie, terwijl de Vlaamse meestal verwijzen naar Dillaerts.

De tafels van Dillaerts werden toegepast in de volgende uitspraken:
Brussel, 20 april 1970; Corr. Bergen, 30 juni 1970; Corr. Antwerpen, 30 september 1970; Gent, 5 februari 1971; Brussel, 21 april 1971; Brussel, 8 juni 1971; Corr. Kortrijk, 13 februari 1973; Rb. Dendermonde, 2 april 1973; Corr. Gent, 4 juni 1973; Rb. Verviers, 19 juni 1973; Corr. Brussel, 17 april 1974; Luik, 13 juni 1974; Corr. Bergen, 22 oktober 1974; Luik, 8 januari 1975; Rb. Antwerpen, 30 januari 1975; Antwerpen, 17 maart 1975; Antwerpen, 2 april 1975; Antwerpen, 17 april 1975; Corr. Gent, 21 oktober 1975.

Aan Levie werd de voorkeur gegeven in:
Brussel, 15 januari 1971; Rb. Turnhout, 25 januari 1971; Corr. Brussel, 16 mei 1972; Brussel, 19 oktober 1972; Brussel (Bergen), 27 februari 1974; Brussel, 26 maart 1974; Luik, 29 mei 1974; Corr. Hoei, 27 juni 1975; Bergen, 13 oktober 1975.

Ten gevolge van de verhoging van beleggings- en gerechtelijke interesten, werd eveneens sinds 1970 de interestvoet, waaraan gekapitaliseerd werd, in verschillende uitspraken van 4,5 op 5 % gebracht, alhoewel vele magistraten trouw blijven aan de klassieke 4,5 %.

Alhoewel vaak beweerd wordt dat een kapitalisatiecoëfficiënt aan 4,5 % nog steeds te verkiezen is bij een lange kapitalisatie en de keuze op 5 % zou mogen vallen bij een kapitalisatie van korte duur, schijnen de rechtbanken zich nochtans niet te laten leiden door dit onderscheid. Daarom werd in onderstaande lijst tussen haakjes de duurtijd van de kapitalisatie in jaren aangegeven:

4,5 %

Brussel, 20 april 1970, (31)
Corr. Bergen, 30 juni 1970, (30)
Brussel, 15 januari 1971, (37)
Rb. Turnhout, 25 januari 1971, (34)
Gent, 5 februari 1971, (36)
Corr. Kortrijk, 13 februari 1973, (34)
Corr. Gent, 4 juni 1973, (19)
Corr. Brussel, 17 april 1974, (11)
Luik, 13 juni 1974, (12)
Corr. Bergen, 22 oktober 1974, (38)
Antwerpen, 17 maart 1975, (18)
Antwerpen, 2 april 1975, (33)
Gent, 19 mei 1976, (14 en 24)
Gent, 24 mei 1976, (32)

5 %

Corr. Antwerpen, 30 september 1970 (33)
Brussel, 21 april 1971, (25)
Brussel, 8 juni 1971, (40)
Corr. Brussel, 16 mei 1972, (19)
Brussel, 19 oktober 1972, (19)
Rb. Dendermonde, 2 april 1973, (5)
Rb. Verviers, 19 juni 1973, (26)
Brussel (Bergen), 27 februari 1974, (32)
Brussel, 26 maart 1974, (44)
Luik, 29 mei 1974, (7)
Luik, 8 januari 1975, (26)
Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, (34 en 32)
Antwerpen, 17 april 1975, (42)
Corr. Hoei, 27 juni 1975, (21)
Bergen, 13 oktober 1975, (44)
Corr. Gent, 21 oktober 1975, (35)
Brussel, 3 december 1975, (42)

Van het basisinkomen — bruto of netto — wordt alvorens dit te kapitaliseren het gedeelte dat het slachtoffer aan zijn eigen onderhoud wijdde afgetrokken. Dit gedeelte, gaande van 25 tot 50 %, hangt uiteraard af van de samenstelling van het gezin en zou dus groter moeten zijn naarmate het aantal gezinsleden kleiner is. Dat ook dit geen vaste regel is, blijkt uit de onderstaande gegevens.

Gezin bestaande uit *2 personen*	33 % Luik, 3 juni 1971 (*)
	50 % Rb. Brussel, 28 oktober 1971
	1/3 Brussel, 23 januari 1973
	35 % Corr. Kortrijk, 13 februari 1973 (*)
	30 % Rb. Dendermonde, 2 april 1973
	40 % Luik, 29 mei 1974
	33 % Corr. Bergen, 22 oktober 1974
	40 % Rb. Antwerpen, 30 januari 1975
Gezin bestaande uit *3 personen*	33 % Luik, 23 september 1969
	35 % Corr. Bergen, 30 juni 1970
	30 % Corr. Antwerpen, 30 september 1970
	1/3 Brussel, 21 april 1971
	40 % Brussel, 8 juni 1971
	30 % Brussel, 19 oktober 1972
	30 % Corr. Gent, 4 juni 1973 (*)
	40 % Brussel, 26 maart 1974
	30 % Antwerpen, 17 april 1975
	35 % + verplaatsingskosten naar werk Corr. Hoei, 27 juni 1975
	1/3 Bergen, 13 oktober 1975
Gezin bestaande uit *4 personen*	30 % Gent, 18 april 1970 (*)
	25 % Brussel, 20 april 1970
	25 % Luik, 12 augustus 1972
	25 % Brussel (Bergen), 27 februari 1974 (*)
	25 % Luik, 6 november 1974 (*)
	30 % Antwerpen, 16 april 1975
Gezin bestaande uit *5 personen*	30 % Militair gerechtshof, 7 februari 1970
	25 % Brussel, 7 februari 1970
	25 % Rb. Turnhout, 25 januari 1971
	30 % Rb. Verviers, 19 juni 1973
	30 % Luik, 8 januari 1975
	33 % Antwerpen, 17 maart 1975
	25 % Corr. Gent, 21 oktober 1975
	35 % Gent, 24 mei 1976
Gezin bestaande uit *6 personen en meer*	25 % Luik, 26 juni 1968
	30 % Luik, 20 maart 1975
	20 % Antwerpen, 2 april 1975

Wanneer beide echtgenoten over een beroepsinkomen beschikken, wordt aangenomen dat de eigen onderhoudskosten dienen berekend te worden op het gezamenlijk gezinsinkomen. Deze stelling werd onlangs bekrachtigd door Cass., 18 februari 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2591; *Arr. Cass.*, 1975, 1975, 682; — Cass., 19 januari 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 585; *R.W.*, 1975-1976, 2517. Uitspraken waarin deze berekeningswijze werd toegepast werden aangeduid met (*).

Berekening op de gecumuleerde inkomsten werd eveneens uitgevoerd door het hof van beroep van Gent op 25 juni 1973, zonder vermelding echter van het percentage in het gepubliceerde gedeelte van het arrest.

Een enkele maal werd door de correctionele rechtbank van Bergen op 22 oktober 1974 de cumulatie niet toegepast, omdat de elementen van het dossier aanwezen dat de persoonlijke onderhoudskosten tot het minimum herleid waren, wegens de terugbetaling van een hypothecaire lening en andere uitgaven.

Het hof van beroep te Antwerpen hield in een arrest van 17 april 1975 geen rekening met de inkomsten van de echtgenote, omdat het gelet op de inkomsten en de drukke taak van een apotheker (het slachtoffer) twijfelachtig was dat de echtgenote haar eigen beroep zou zijn blijven voortzetten.

In het vorig overzicht (*T.P.R.*, 1969, blz. 116, nr. 41) schreven we dat men zelden een nauwkeurige begroting van de overlijdensincidentie op de gezinsnoden ontmoet. Deze vaststelling geldt ongetwijfeld ook voor de besproken periode. De meeste uitspraken kennen een forfaitair percentage toe zonder enig ernstig onderzoek naar de konkrete realiteit of zonder rekening te houden met het feit dat dit percentage normaal in de tijd moet variëren naarmate de kinderen het ouderlijk huis verlaten (Dalcq, R., *Examen de jurisprudence* 1968-1972, *R.C.J.B.*, 1974, blz. 291, nr. 128; — *anders* evenwel: Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349; — Gent, 24 mei 1976, *R.W.*, 1976-1977, 238; — Corr. Rb. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9444).

28. *De postlucratieve inkomstenschade*

Van deze schadepost bestaan weinig rechtspraakgegevens.

Het kleine aantal uitspraken laat de indruk ontstaan dat de rechtspraak zeer verscheiden is en de meest uiteenlopende bedragen toekent of ... weigert enige vergoeding toe te kennen, omdat de schade te hypothetisch is. De rechtspraak schijnt weinig onderscheid te maken tussen bedienden en arbeiders, weinig onderscheid ook naar de leeftijd van het slachtoffer; het zal zelfs vaak zo lijken dat geen onderscheid wordt gemaakt tussen de post-lucratieve schade van een dodelijk slachtoffer en deze van een slachtoffer met een blijvende invaliditeit.

Zo zal men vergeefs zoeken naar enige logica in de vergelijking van drie arresten van het hof van beroep van Brussel:

- dat op 17 september 1969 aan de weduwe van een 29-jarige loontrekkende 50.000 F toekende,
- dat op 21 april 1971 aan de weduwe van een 40 jarige biervoerder 50.000 F toekende, maar dit bedrag verdisconteerde tot 14.765 F,
- dat op 25 januari 1972 aan een 36-jarige werkleider, die niet overleden was, maar integendeel nog 85 % werkbekwaamheid overhield, 50.000 F toekende.

De uitspraken die in de periode 1969-1976 kunnen vermeld worden zijn de volgende:

nihil – 46-jarige vrachtwagenchauffeur — Corr. Brussel, 16 mei 1972
nihil – 27-jarige hulpboekhouder — Corr. Bergen, 22 oktober 1974
nihil – 41-jarige arbeider — Luik, 20 maart 1975
14.765 F – (50.000 F verdisconteerd)
40-jarige biervoerder — Brussel, 21 april 1971
25.000 F – 31-jarige man — Corr. Kortrijk, 13 februari 1973
40.000 F – (30.000 F per jaar gedurende 3 jaar gekapitaliseerd en verdisconteerd)
47-jarige vertegenwoordiger — Antwerpen, 17 maart 1975
50.000 F – 32-jarige loontrekkende — Antwerpen, 2 april 1975
66.578 F – (35.000 F per jaar gedurende 5 jaar gekapitaliseerd en verdisconteerd)
46-jarige man — Corr. Gent, 4 juni 1973
100.000 F – ambtenaar (leeftijd niet vermeld) — Brussel, 23 januari 1973

29. *Het overlijden van de huisvrouw*

Dat het huishoudelijk werk een economische waarde heeft, ook in een huisgezin waar de vrouw buitenshuis werkt, wordt thans door alle rechtbanken en hoven, met de enkele uitzondering van het krijgshof in een arrest van 17 maart 1971, aanvaard. Hoeveel deze economische waarde bedraagt varieert van het enkele naar het vierdubbele naargelang de samenstelling van het gezin en het oordeel van de magistraat; de toegekende vergoeding zal echter nooit voldoende zijn om de weduwnaar toe te laten zijn overleden echtgenote-huisvrouw te vervangen door een betaalde huishoudster.

De berekening kan op twee wijzen geschieden: ofwel wordt een forfaitair kapitaal toegekend, ofwel wordt de economische jaarwaarde gekapitaliseerd.

De volgende forfaitaire vergoedingen werden toegekend:

75.000 F – 76-jarige huisvrouw (bijzit) — Brussel, 24 oktober 1974
150.000 F – huisvrouw met eigen beroep (bediende), zonder kinderen, Luik, 3 juni 1971
150.000 F – 59-jarige huisvrouw, die eveneens haar echtgenoot hielp bij de uitbating van een spekslagerij — Corr. Brussel, 17 april 1974
200.000 F – huisvrouw met eigen beroep (naaister), zonder kinderen, Krijgsr. Antwerpen, 17 december 1970
200.000 F – 62-jarige huisvrouw — Rb. Turnhout, 19 december 1974 en Antwerpen, 18 november 1975
200.000 F – 62-jarige huisvrouw — vermoedelijke korte overlevingsduur van echtgenoot van 71 jaar — Corr. Leuven, 19 januari 1975

Een kapitalisatieberekening werd gemaakt op basis van onderstaande jaarwaarden:

30.000 F – 28-jarige huisvrouw met eigen beroep (secretaresse) en 2 kinderen. Brussel (Bergen), 27 februari 1974
72.000 F min 25 % eigen onderhoud
– 23-jarige huisvrouw met 2 kinderen — Luik, 12 augustus 1972
91.250 F min 60.312 F eigen onderhoud (= 1/3 van het salaris van de echtg.)
– 21-jarige huisvrouw met 1 kind — Bergen, 13 oktober 1975
120.000 F min 90.000 F eigen onderhoud (= ± 25 % van gecumul. inkomsten)
– 47-jarige huisvrouw met eigen beroep en met 2 kinderen — Luik, 6 november 1974
150.000 F min 50.000 F eigen onderhoud — Gent, 19 mei 1976, 33-jarige huisvrouw met 3 kinderen (althans voor een periode van 14 jaar tijdens dewelke de echtgenoot en de kinderen hoofdzakelijk op de hulp van het slachtoffer zouden aangewezen zijn. Voor een tweede periode van 24 jaar, gedurende dewelke het slachtoffer

zich enkel nog zou beziggehouden hebben met de verzorging van haat echtgenoot, de kinderen inmiddels uitgehuwd zijnde of minstens in staat voor zichzelf te zorgen: 90.000 F, min 50.000 F eigen onderhoud)

250.000 F min 25 % eigen onderhoud
- huisvrouw ± 30 jaar met 3 kinderen — Corr. Gent, 21 oktober 1975 (op te merken nochtans dat het hof van beroep te Gent op 24 mei 1976, *R.W.*, 1976-1977, 238, een vonnis van dezelfde correctionele rechtbank, waarbij eveneens een kapitalisatieberekening werd gemaakt op basis van 250.000 F, vernietigde en de jaarbasis herleidde tot 100.000 F, min 35 % eigen onderhoud in een gezin met 3 kinderen

Zie hierover: Bonheure-Fagnart, M., *La valeur économique du travail ménager*, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9471; — Broekmans, R., *De begroting van de ekonomische waarde van de vrouw als huishoudster*, *Limburgs Rechtsleven*, 1975, 88; — Ernst-Henrion, M., en Dalcq, J., *La femme, pierre d'angle de la famille de demain*, Brussel, 1975, blz. 85; Van Hoecke, M., *Mens- en maatschappijbeeld van de rechter* (een verkennend onderzoek van de rechtspraak van het hof van beroep te Gent), *T.P.R.*, 1975, 626.

30. *Materiele schade van de ouders bij overlijden van kinderen*

Materiële schade ten gevolge van het overlijden van een kind wordt meestal aan de ouders geweigerd, indien het slechts hypothetisch is dat het kind zou gaan werken en zijn inkomen gedeeltelijk zou afstaan aan zijn ouders.

Vaak wordt deze eis ook afgewezen, indien uit de sociale status van het gezin blijkt dat ouders de inkomsten van het kind niet nodig hadden of als men kan vermoeden dat het slachtoffer zijn inkomen voor zijn eigen gebruik voorbehield, of nog dat de ouders het spaarden voor een komend huwelijk.

Meer algemeen kan men echter stellen dat, indien het kind reeds een eigen inkomen had, de magistraten veelal zullen oordelen dat een gedeelte van het — meestal — nettoloon ten goede kwam van de ouders gedurende een zeker aantal jaren.

Het is duidelijk dat de ouders zullen moeten bewijzen dat zij van het inkomen of van de hulp van het kind genoten of zouden genieten (zie over dit bewijs: Brussel, 25 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8713, met noot J.F.; *J.T.*, 1972, 173).

De volgende uitspraken kunnen genoteerd worden:

Geen vergoeding:
- 21 1/2 jarige arbeider. De rechtbank oordeelde dat er geen materiële schade was, vermits de ouders regelmatig werkzaam waren en niet bewezen dat het afgestane loonsdeel de onderhoudskosten van het slachtoffer overtrof — Corr. Turnhout, 26 april 1972.
- 20-jarige arbeider. Het gezin bestond slechts uit vader en zoon. De rechtbank nam aan dat de vader met zijn pensioen in zijn eigen levensonderhoud kon voorzien en dat het slachtoffer slechts in het gezin inbracht wat diende om zijn eigen onderhoudskosten te betalen — Rb. Turnhout, 16 oktober 1972.
- 19-jarige jongen — hulp in handel van vader. Er werd niet bewezen dat het slachtoffer een deel van zijn salaris afstond aan zijn ouders; zelfs zo dat was geweest, zou dit gedeelte van het inkomen de eigen onderhoudskosten hebben gecompenseerd — Corr. Bergen, 16 juni 1975.

- 19-jarig meisje — hulp in winkel van ouders. De waarde van de arbeid wordt gecompenseerd door de eigen onderhoudskosten — Gent, 23 juni 1975.
- 25-jarige leraar en 17 jarig meisje. Zouden 4 maanden na het ongeval zijn gehuwd — Corr. Kortrijk, 25 juni 1975.
- 18-jarige studente-regentaat. Als enige dochter van een middenstandsgezin ligt het voor de hand dat het slachtoffer haar inkomsten zelf zou besteden voor haar eigen gebruik en om te sparen voor een toekomstig huwelijk — Corr. Turnhout, 27 juni 1975.
- 21-jarige dochter. Gelet op de sociale status van de burgerlijke partij — apotheker — is het onwaarschijnlijk dat het slachtoffer een deel van haar inkomsten zou hebben afgestaan — Corr. Mechelen, 23 mei 1975, en Antwerpen, 12 december 1975.

1/4:

- 18-jarige regent — 1/4 van het nettoloon gedurende 3 jaar — Antwerpen, 15 oktober 1975.

1/3:

- 19-jarige arbeider — 1/3 van het nettoloon gedurende 3 jaar — Corr. Brussel, 13 april 1973.
- 21 1/2 jarige arbeider — 1/3 van het brutoloon min RMZ-bijdrage gedurende 2 1/2 jaar — Brussel (Antwerpen), 2 mei 1973.
- 19-jarige postbode — 1/3 van het nettoloon gedurende 2 jaar — Corr. Mechelen, 3 januari 1975.

35 %:

- 18-jarige arbeider — forfaitair bedrag van 150.000 F, wat gelijk staat met ongeveer 35 % van het nettoloon gedurende 3 jaar — Corr. Hasselt, 11 juni 1974.
- 23-jarige verpleegster — 35 % van het netto-inkomen gedurende 3 jaar — Antwerpen, 15 oktober 1975.

50 %:

- 19 1/2 jarige arbeidster — 50 % van het netto-inkomen gedurende 1 1/2 jaar — Brussel, 13 juni 1972.
- 23-jarige klerk — 50 % van het nettoloon gekapitaliseerd gedurende 3 jaar Corr. Dendermonde, 25 januari 1972.
- jonge arbeider — 50 % van het nettoloon gedurende 4 jaar — Gent, 20 februari 1973.
- 18-jarige bediende — forfait van 100.000 F, wat gelijk staat met ongeveer 50 % van het nettoloon gedurende 2 jaar — Corr. Brussel, 26 juni 1974 en Brussel, 13 november 1975.
- 18-jarige regent — netto-inkomen gedurende 3 jaar min eigen onderhoudskosten à 50 %, berekend op het inkomen van de zoon gecumuleerd met het pensioen van zijn vader — Corr. Mechelen, 3 januari 1975.
- 19-jarige rijkswachter — forfait van 300.000 F, wat gelijk staat met ongeveer 50 % van het netto-inkomen gedurende 4 jaar — Corr. Doornik, 24 april 1975.

Forfaitaire vergoedingen:

- 21-jarig meisje — 102.852 F — Gent, 18 oktober 1969.
- 20 jaar — 125.000 F — Rb. Brussel, 27 december 1972.
- 250.000 F toegekend aan een uit de echt gescheiden moeder — Luik, 14 februari 1974.
- 18-jarige student, die nog 2 jaar moest studeren en 1 jaar legerdienst doen — 175.000 F — Corr. Oudenaarde, 15 maart 1974 en Gent, 4 december 1974.
- 19-jarige milicien — 360.000 F — Rb. Verviers, 9 maart 1976.

31. *De morele schade van de overlevende echtgenoot*

Daar waar de rechtspraak in de zestiger jaren, vooral in de tweede helft, het sinds vele jaren klassieke bedrag van 100.000 F met een zekere schroom begon te verlaten, is men in de bestudeerde periode nog steeds niet teruggekeerd naar uniformiteit in de vaststelling van het bedrag dat de morele schade voor het verlies van de echtgenoot of de echtgenote moet vergoeden en blijven de rechtbanken en hoven aarzelen tussen 125.000 F en 150.000 F, gedurende de jaren 1974 en 1975 nochtans met enige voorkeur voor het

laatste bedrag (zie ook: Dewael, Van Buul, M., en Van Helmont, P., *Overzicht van rechtspraak in verband met de morele schade bij dodelijke ongevallen, Limburgs Rechtsleven*, 1975, 139-143.

In de volgende uitspraken, chronologisch gerangschikt, werd 125.000 F of 150.000 F toegekend:

Corr. Rb. Luik, 15 december 1969, 125.000 F
Brussel, 20 april 1970, 150.000 F
Corr. Bergen, 30 juni 1970, 150.000 F (toegekend aan een weduwe men een mentaal gehandicapt kind)
Corr. Antwerpen, 30 september 1970, 150.000 F
Luik, 22 oktober 1970, 125.000 F
Rb. Turnhout, 25 januari 1971, 125.000 F (toegekend aan een weduwe, moeder van 3 minderjarige kinderen, waarvan één zwaar gehandicapt)
Krijgshof, 17 maart 1971, 125.000 F
Brussel, 21 april 1971, 125.000 F
Brussel, 8 juni 1971, 150.000 F
Gent, 23 mei 1972, 150.000 F
Corr. Brussel, 16 mei 1972, 150.000 F
Luik, 12 augustus 1972, 125.000 F
Brussel, 19 oktober 1972, 150.000 F
Brussel, 23 januari 1973, 150.000 F
Rb. Brugge, 16 februari 1973, 150.000 F
Corr. Gent, 4 juni 1973, 125.000 F
Rb. Verviers, 19 juni 1973, 125.000 F
Gent, 25 juni 1973, 125.000 F
Gent, 17 september 1973, 150.000 F
Brussel, 26 maart 1974, 125.000 F
Corr. Brussel, 17 april 1974, 150.000 F
Corr. Ieper, 2 mei 1974, 125.000 F
Corr. Bergen, 22 oktober 1974, 150.000 F
Luik, 6 november 1974, 150.000 F
Luik, 8 januari 1975, 125.000 F
Corr. Leuven, 17 januari 1975, 125.000 F
Gent, 17 februari 1975, 125.000 F
Antwerpen, 17 maart 1975, 150.000 F
Antwerpen, 2 april 1975, 150.000 F
Antwerpen, 16 april 1975, 150.000 F
Corr. Hoei, 27 juni 1975, 150.000 F
Luik, 30 oktober 1975, 150.000 F
Gent, 19 mei 1976, 150.000 F

Wanneer van deze bedragen wordt afgeweken, zal de rechtspraak vaak beïnvloed zijn geweest door omstandigheden zoals de hoge leeftijd van het slachtoffer of van de burgerlijke partij, door de tragische omstandigheden waarin het ongeval plaatsgreep of nog door de onzekere maritale toestand van de echtgenoten.

Als voorbeelden kunnen daarvan gelden:

Corr. Rb. Gent, 7 november 1967, 100.000 F (aan zwangere weduwe van 19 jaar)
Rb. Brussel, 26 juni 1968, 300.000 F (aan weduwe, moeder van kind van 20 maanden oud, dat zwaar ziek is)
Corr. Rb. Dinant, 3 maart 1969, 240.000 F (wegens overlijden van echtgenote en een dochter, omgekomen in hetzelfde ongeval)
Corr. Hoei, 25 februari 1970, 80.000 F (aan de weduwe van een 76-jarig slachtoffer en dit alhoewel het slachtoffer was aangereden onder de ogen van zijn echtg.)
Brussel, 18 maart 1970, 100.000 F (aan de weduwe van een gepensioneerde)
Brussel, 6 april 1970, 75.000 F (aan een weduwe die een jaar na het ongeval reeds een nieuw huwelijk had aangegaan)

Rb. Brussel, 28 oktober 1971, 100.000 F (wegens de dood van een 61-jarige hartlijder, waarvan de weduwe zich moest verwachten aan zijn overlijden tegen de leeftijd van 65 jaar)
Brussel, 16 januari 1973, 75.000 F (aan de weduwe van een 60-jarige man met een voorbestaande pathologische toestand)
Brussel, 28 maart 1974, geen vergoeding toegekend aan een weduwe die sinds 17 maanden gescheiden leefde van haar echtgenoot
Luik, 29 mei 1974, 100.000 F (aan de weduwe van een 58-jarige man)
Rb. Dinant, 16 januari 1974, 50.000 F (aan weduwe van echtgenoot wiens echtelijk gedrag niet voorbeeldig te noemen was)
Corr. Kortrijk, 11 september 1974, 40.000 F (aan de weduwnaar van een 81-jarige vrouw, rekening houdend met de nog te verwachten levensduur van de B.P. zelf)
Rb. Turnhout, 19 december 1974, 100.000 F (aan de weduwnaar van een 62-jarige huisvrouw)
Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, 75.000 F (aan de weduwe van een 31 jarige muzikant, waarvan niet met zekerheid geweten was of deze nog regelmatig kontakten onderhield met zijn familie in Spanje)
Corr. Dendermonde, 30 juni 1975, 25.000 F (aan een weduwe die feitelijk gescheiden leefde van haar echtgenoot)
Bergen, 13 oktober 1975, 50.000 F (aan de weduwnaar van een 21-jarige huisvrouw, waarvan hij sinds 6 weken gescheiden leefde)
Corr. Gent, 21 oktober 1975, 200.000 F (aan de weduwnaar van een 30-jarige huisvrouw, die wekenlang in de onzekerheid nopens de gevolgen leefde)
(4 weken overleving) Het hof te Gent, 19 mei 1976, herleidde deze vergoeding tot 150.000 F
Antwerpen, 18 november 1975, 100.000 F (aan de weduwnaar van een 62-jarige huisvrouw)
Gent, 24 mei 1976, 250.000 F (wegens het overlijden van echtgenote, zoontje en schoonvader, omgekomen in eenzelfde ongeval).

32. *De morele schade van de kinderen*

In de zestiger jaren werd meestal voor het verlies van vader of moeder aan minderjarige en inwonende kinderen een bedrag toegekend van 50.000 F, met enkele uitzonderingen van 40.000 F of 60.000 F. Op het einde van deze zestiger jaren begon zich nochtans een tendens te laten gevoelen naar 75.000 F.
In de periode 1969-1976 schijnt dit laatste bedrag het vaakst voor te komen, met nochtans in dezelfde periode, zelfs in 1975, nog verschillende uitspraken van 50.000 F en 60.000 F, maar ook enkele van 100.000 F.

Luik, 26 juni 1968, 50.000 F
Rb. Brussel, 26 juni 1968, 300.000 F (jong kind dat zijn vader verliest en kort nadien eveneens zijn moeder, wegens ziekte)
Corr. Rb. Luik, 15 december 1969, 75.000 F
Corr. Rb. Aarlen, 17 december 1969, 100.000 F (aan een ongeboren, maar reeds verwekt kind bij de verloofde van het slachtoffer)
Brussel, 18 maart 1970, 25.000 F
Brussel, 20 april 1970, 100.000 F
Corr. Bergen, 30 juni 1970, 150.000 F (mentaal gehandicapt kind)
Corr. Antwerpen, 30 september 1970, 75.000 F
Rb. Turnhout, 25 januari 1971, 100.000 F (en 125.000 F aan een zeer zwaar gehandicapt kind)
Brussel, 21 april 1971, 75.000 F
Brussel, 8 juni 1971, 75.000 F
Gent, 9 november 1971, 60.000 F (moeder reeds overleden)
Gent, 10 april 1972, 15.000 F (kind van 1 1/2 jaar)
Luik, 12 mei 1972, 75.000 F
Corr. Brussel, 16 mei 1972, 75.000 F
Luik, 12 augustus 1972, 75.000 F
Rb. Brugge, 16 februari 1973, 75.000 F

Rb. Verviers, 19 juni 1973, 60.000 F
Gent, 25 juni 1973, 40.000 F
Rb. Antwerpen, 28 juni 1973, 50.000 F
Gent, 17 september 1973, 50.000 F
Rb. Dinant, 16 januari 1974, 50.000 F
Brussel (Bergen), 27 februari 1974, 100.000 F en 150.000 F (rekening gehouden met de tragische omstandigheden)
Brussel, 26 maart 1974, 50.000 F
Brussel, 28 maart 1974, 75.000 F
Corr. Brussel, 17 april 1974, 75.000 F
Corr. Ieper, 2 mei 1974, 60.000 F (aan de dochters), 80.000 F (aan de zoon)
Luik, 6 november 1974, 75.000 F
Luik, 8 januari 1975, 60.000 F
Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, 50.000 F (van het slachtoffer was niet geweten of dit nog regelmatig kontakt had met zijn familie in het buitenland)
Gent, 17 februari 1975, 60.000 F (aan de dochter), 80.000 F (aan de zoon)
Antwerpen, 17 maart 1975, 80.000 F
Antwerpen, 2 april 1975, 75.000 F
Antwerpen, 16 april 1975, 75.000 F
Corr. Hoei, 27 juni 1975, 100.000 F
Bergen, 13 oktober 1975, 75.000 F
Corr. Gent, 21 oktober 1975, 100.000 F
Gent, 19 mei 1976, 60.000 F (hervormt vorige uitspraak)
Gent, 24 mei 1976, 100.000 F (overlijden van moeder, zoontje en grootvader in één ongeval)

Voor meerderjarige en niet inwonende kinderen zijn de bedragen evenzeer gevarieerd, alhoewel de voorkeur vaak schijnt uit te gaan naar ongeveer 25.000 F à 30.000 F:

Brussel, 18 maart 1970, 10.000 F
Corr. Bergen, 13 januari 1971, 30.000 F
Gent, 25 juni 1973, 25.000 F
Brussel, 8 november 1973, 25.000 F
Brussel, 24 januari 1974, 30.000 F
Corr. Brussel, 17 april 1974, 50.000 F
Corr. Kortrijk, 11 september 1974, 20.000 F
Rb. Turnhout, 19 december 1974, 50.000 F
Corr. Leuven, 19 januari 1975, 25.000 F
Corr. Turnhout, 24 januari 1975, 125.000 F (voor gelijktijdig verlies van beide ouders)
Antwerpen, 18 november 1975, 50.000 F
Antwerpen, 5 december 1975, 75.000 F (voor gelijktijdig verlies van beide ouders)

Eigenaardig is wel te moeten vaststellen dat de eerste kamer van het hof van beroep van Antwerpen op 18 november 1975 50.000 F toekende in bevestiging van een vonnis van de burgerlijke rechtbank van Turnhout, terwijl hetzelfde hof in de zesde kamer op 5 december 1975, voor het gelijktijdig overlijden van vader en moeder, slechts 25.000 F méér toekende en met dit arrest zelfs het eerder door de correctionele rechtbank van Turnhout toegekende bedrag van 125.000 F herleidde tot 75.000 F.

33. *De morele schade van de ouders*

Zoals de morele schade ten gevolge van het verlies van een ouder bepaald wordt door de omstandigheid of het kind nog deel uitmaakte van hetzelfde gezin, zo ook wordt de morele schade voor het verlies van een kind bepaald door dezelfde familiale situatie, vaak echter ook door de omstandigheid of het kind al dan niet een enig kind was.

Voor het verlies van een inwonend en ongehuwd kind werden vóór 1970 bedragen toegekend van meestal 50.000 F à 75.000 F. In de periode 1969-1976 klom deze vergoeding op tot 75.000 F à 100.000 F, met nochtans nog verschillende uitspraken van minder dan 75.000 F en andere van méér dan 100.000 F.

Luik, 8 januari 1969, 100.000 F (dochter van 24 jaar)
Gent, 18 oktober 1969, 50.000 F
Corr. Tongeren, 14 januari 1970, 50.000 F
Corr. Doornik, 18 november 1971, 80.000 F
Rb. Marche-en-F., 18 november 1971, 70.000 F
Corr. Dendermonde, 25 januari 1972, 35.000 F
Rb. Brussel, 27 december 1972, 100.000 F
Corr. Turnhout, 26 april 1972, 75.000 F
Brussel, 13 juni 1972, 80.000 F
Rb. Turnhout, 16 oktober 1972, 75.000 F
Gent, 20 februari 1973, 50.000 F
Brussel (Bergen), 11 april 1973, 150.000 F
Corr. Brussel, 13 april 1973, 75.000 F
Brussel (Antwerpen), 2 mei 1973, 75.000 F
Gent, 25 juni 1973, 65.000 F (bijzonder pijnlijke omstandigheden)
Brussel, 27 juni 1973, 40.000 F (moeder overleed 9 maanden na haar zoon)
Corr. Namen, 28 juni 1973, 100.000 F
Corr. Rb. Bergen, 1 oktober 1973, 100.000 F
Rb. Hasselt, 29 januari 1974, 100.000 F
Luik, 14 februari 1974, 100.000 F (enig kind en moeder uit de echt gescheiden)
Brussel (Bergen), 27 februari 1974, 100.000 (tragische omstandigheden)
Corr. Oudenaarde, 15 maart 1974, 100.000 F
Brussel, 2 mei 1974, 25.000 F (mentaal gehandicapt kind verblijvend in medisch-pedagogisch instituut)
Rb. Brussel, 3 mei 1974, 100.000 F
Corr. Hasselt, 11 juni 1974, 80.000 F
Corr. Brussel, 26 juni 1974, 100.000 F
Gent, 4 december 1974, 50.000 F
Corr. Mechelen, 3 januari 1975, 100.000 F (enige zoon)
Corr. Mechelen, 3 januari 1975, 80.000 F (gezin van 4 kinderen)
Rb. Brussel, 6 februari 1975, 150.000 F
Luik, 25 februari 1975, 120.000 F
Corr. Doornik, 24 april 1975, 90.000 F (enige zoon)
Corr. Mechelen, 23 mei 1975, 120.000 F
Corr. Bergen, 16 juni 1975, 100.000 F
Gent, 23 juni 1975, 65.000 F
Corr. Kortrijk, 25 juni 1975, 80.000 F
Rb. Turnhout, 27 juni 1975, 100.000 F
Corr. Turnhout, 19 september 1975, 100.000 F
Antwerpen, 15 oktober 1975, 100.000 F (enige zoon)
Antwerpen, 15 oktober 1975, 80.000 F (gezin van 4 kinderen)
Brussel, 13 november 1975, 100.000 F
Antwerpen 12 december 1975, 120.000 F
Rb. Luik, 24 februari 1976, 200.000 F
Rb. Verviers, 9 maart 1976, 125.000 F
Corr. Rb. Aarlen, 24 mei 1976, 150.000 F

Voor het verlies van gehuwde en niet inwonende kinderen kan men de volgende uitspraken met een gemiddelde van ongeveer 50.000 F noteren:

Rb. Bergen, 3 maart 1969, 100.000 F (zoon van 31 jaar, uit de echt gescheiden, die zijn maaltijden nam bij zijn ouders, die zelf reeds 2 dochters verloren hadden)
Brussel, 18 maart 1970, nihil (schoonzoon)
Brussel, 20 oktober 1970, 200.000 F (verlies van enige zoon, schoondochter en kleindochter)
Brussel, 20 oktober 1970, 250.000 F (verlies van enige dochter schoonzoon en kleindochter, allen inwonend)

Rb. Turnhout, 25 januari 1971, 30.000 F
Brussel, 21 april 1971, 40.000 F
Rb. Luik, 3 oktober 1972, 40.000 F
Brussel, 23 oktober 1973, 75.000 F (niet inwonend, maar evenmin gehuwd)
Corr. Bergen, 22 oktober 1974, 75.000 F
Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, 50.000 F
Corr. Antwerpen, 19 februari 1975, 75.000 F (niet inwonend, maar evenmin gehuwd)
Antwerpen, 16 april 1975, 50.000 F (zoon werkte aktief mee in ouderlijke zaak)
Antwerpen, 15 oktober 1975, 75.000 F (niet inwonend, maar evenmin gehuwd)

34. *De morele schade van de zijverwanten*

Voor de vaststelling van de morele schadevergoeding van zijverwanten wordt eveneens over het algemeen rekening gehouden met de omstandigheid of het slachtoffer al dan niet samenwoonde met de gerechtigden. De toegekende bedragen blijven echter in beide gevallen zeer beperkt en overschrijden zelden het bedrag van 25.000 F voor de samenwonende zijverwanten, terwijl vaak voor niet samenwonende zijverwanten elke vergoeding geweigerd wordt, tenzij biezondere genegenheidsbanden kunnen aangetoond worden. Soms wordt ook aan zeer jonge kinderen vergoeding geweigerd voor verlies van een broer of zuster.

De volgende uitspraken kunnen genoteerd worden voor samenwonende zijverwanten:

Gent, 24 april 1968, 10.000 F (samenwonende broer die reeds 2 zusters verloren had)
Rb. Bergen, 3 maart 1969, 30.000 F
Gent, 18 oktober 1969, 10.000 F
Brussel, 14 april 1970, nihil
Brussel, 30 september 1970, 25.000 F
Corr. Doornik, 18 november 1971, 20.000 F
Brussel, 13 juni 1972, 5.000 F (aan zijverwanten van 13, 18 en 21 jaar)
Brussel, 13 juni 1972, nihil (aan zijverwanten van 2 en 4 jaar)
Gent, 20 februari 1973, 20.000 F (aan een minderjarige)
Gent, 20 februari 1973, 10.000 F (aan een meerderjarige)
russel (Bergen), 11 april 1973, 20.000 F
Gent, 25 juni 1973, 3.000 F (aan een zijverwant van jeugdige leeftijd)
Corr. Namen, 28 juni 1973, 30.000 F
Brussel (Bergen), 24 januari 1974, 50.000 F (de rechthebbende, een 60-jarige vrijgezel leefde sinds zijn jeugd samen met het slachtoffer eveneens vrijgezel)
Corr. Oudenaarde, 15 maart 1974, 30.000 F
Brussel, 2 mei 1974, 8.000 F
Rb. Brussel, 3 mei 1974, 30.000 F
Corr. Hasselt, 11 juni 1974, 30.000 F
Corr. Brussel, 26 juni 1974, 15.000 F
Gent, 4 december 1974, 30.000 F
Corr. Mechelen, 3 januari 1975, 25.000 F
Corr. Mechelen, 23 mei 1975, 40.000 F
Corr. Bergen, 16 juni 1975, 10.000 F (half-broer)
Corr. Kortrijk, 25 juni 1975, 20.000 F
Corr. Turnhout, 19 september 1975, 25.000 F
Brussel, 13 november 1975, 15.000 F
Antwerpen, 12 december 1975, 15.000 F
Corr. Rb. Luik, 25 februari 1976, 25.000 F
Rb. Verviers, 9 maart 1976, 40.000 F

Aan niet samenwonende zijverwanten werden de volgende bedragen toegekend:

Gent, 18 oktober 1969, 1 F
Brussel, 6 april 1970, nihil
Gent, 18 april 1970, 2.000 F
Brussel, 30 september 1970, nihil
Brussel, 8 juni 1971, 10.000 F (omwille van biezondere genegenheidsband)
Corr. Turnhout, 26 april 1972, 10.000 F
Brussel, 13 juni 1972, nihil
Rb. Luik, 3 oktober 1972, 10.000 F
Rb. Turnhout, 16 oktober 1972, 10.000 F
Corr. Namen, 12 december 1972, 20.000 F
Corr. Brussel, 13 april 1973, 15.000 F (omwille van biezondere genegenheidsband)
Brussel (Antwerpen), 2 mei 1973, 10.000 F
Gent, 25 juni 1973, 1 F
Brussel (Bergen), 27 juni 1973, 10.000 F (enige broer)
Gent, 29 juni 1973, 1 F
Rb. Brussel, 3 mei 1974, 20.000 F
Corr. Hasselt, 11 juni 1974, nihil
Corr. Bergen, 22 oktober 1974, 15.000 F
Corr. Mechelen, 3 januari 1975, 20.000 F
Antwerpen, 17 maart 1975, nihil
Corr. Bergen, 16 juni 1975, 5.000 F
Corr. Kortrijk, 25 juni 1975, 15.000 F
Corr. Turnhout, 19 september 1975, 5.000 F
Antwerpen, 15 oktober 1975, 25.000 F (aan ongehuwde broer)
Antwerpen, 15 oktober 1975, 15.000 F (aan gehuwde zuster)
Corr. Rb. Luik, 25 februari 1976, 15.000 F
Corr. Rb. Aarlen, 24 juni 1976, 1 F

35. *De morele schade van de grootouders*

Er zijn enkele zeldzame uitspraken, nl.

Gent, 20 februari 1973, 10.000 F (inwonend)
Gent, 25 juni 1973, 2.500 F (niet-inwonend)
Gent, 4 december 1974, 50.000 F
Rb. Brussel, 6 februari 1975, 150.000 F (bijzonder tragische omstandigheden)
Corr. Mechelen, 23 mei 1975, 40.000 F (niet-inwonend)
Antwerpen, 12 december 1975, nihil (niet-inwonend)
Corr. Rb. Luik, 25 februari 1976, 50.000 F (inwonend)
Corr. Rb. Aarlen, 24 mei 1976, 1 F (niet-inwonend)
Rb. Verviers, 9 maart 1976, 30.000 F (inwonend)

CHRONOLOGISCH REPERTORIUM VAN DE IN HOOFDSTUK II ONDER NUMMERS 25 TOT EN MET 35 AANGEHAALDE UITSPRAKEN

Aangehaalde uitspraken i.v.m. ongevallen met dodelijke afloop

1967

Corr. Rb. Gent, 7 november 1967, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8386

1968

Luik, 24 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1909, nr. 8187, met noot Fonteyne, J.; *De Verz.*, 1968, 76, met noot R.B.
Mil. Gerechtshof, 7 februari 1968, *R.W.*, 1970-1971, 128
Gent, 24 april 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8289, *De Verz.*, 1969, 88
Luik, 26 juni 1968, *J. Liège*, 1969-1969, 217, *De Verz.*, 1969, 444
Rb. Brussel, 26 juni 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8264

1969
Luik, 8 januari 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 90
Rb. Bergen, 3 maart 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8515 met noot
Corr. Rb. Dinant, 3 maart 1969, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8246 met noot
Luik, 15 april 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 17
Luik, 23 september 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 82
Gent, 18 oktober 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8366
Gent, 18 oktober 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8388, met noot J.F.
Luik, 27 november 1969, *De Verz.*, 1970, 538, met noot S.
Corr. Rb. Luik, 15 december 1969, *De Verz.*, 1970, 708, met noot R.B.
Corr. Rb. Aarlen, 17 december 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 204
Corr. Rb. Luik, 22 december 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 163

1970
Corr. Tongeren, 14 januari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8400
Brussel, 7 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8403, *De Verz.*, 1970, 874
Corr. Hoei, 25 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8450
Brussel, 18 maart 1970, *R.W.*, 1969-1970, 1826
Brussel, 6 april 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8536
Brussel, 14 april 1970, *Pas.*, 1970, II, 166
Gent, 18 april 1970, *De Verz.*, 1970, 887
Brussel, 20 april 1970, *De Verz.* 1971, 73
Corr. Rb. Bergen, 13 juni 1970, *R.G.A.R.*, 1972, 8779
Luik, 23 juni 1970, *J. Liège*, 1970-1971, 65
Corr. Bergen, 30 juni 1970, *R.G.A.R.*, 1972, 8779
Cass., 7 september 1970, *R.G.A.R.*, 1971, 8559
Brussel, 30 september 1970, *R.G.A.R.*, 1971, 8567
Corr. Antwerpen, 30 september 1970, *R.G.A.R.*, 1971, 8607
Brussel, 20 oktober 1970, *R.G.A.R.*, 1972, 8817
Luik, 22 oktober 1970, *Onuitgegeven*
Krijgsraad Antwerpen, 17 december 1970, *R.G.A.R.*, 1972, 8858

1971
Corr. Bergen, 13 januari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8638
Brussel, 15 januari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8641
Rb. Turnhout, 25 januari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8663
Gent, 5 februari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8640
Krijgshof, 17 maart 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8735
Brussel, 21 april 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8687
Brussel, 4 mei 1971, *Pas.*, 1971, II, 246
Brussel, 25 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8713
Luik, 3 juni 1971, *De Verz.*, 1973, 141
Brussel, 8 juni 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8688
Corr. Brussel, 1 oktober 1971, *Pas.*, 1971, III, 82
Rb. Brussel, 28 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1974, 9170
Gent, 9 november 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8842
Corr. Doornik, 18 november 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8761
Rb. Marche en Famenne, 18 november 1971, *De Verz.*, 1976, 469

1972
Corr. Dendermonde, 25 januari 1972, *Onuitgegeven*
Brussel, 10 februari 1972, *R.G.A.R.*, 1976, 9561
Gent, 10 april 1972, *De Verz.*, 1972, 1062
Corr. Turnhout, 26 april 1972, *Onuitgegeven*
Luik, 12 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 9004
Corr. Brussel, 16 mei 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 2899 met noot Fagnart, J.L.
Gent, 23 mei 1972, *J.T.*, 1973, 82
Brussel, 13 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8941
Rb. Brussel, 27 juni 1972, *J.T.*, 1973, 183
Luik, 12 augustus 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 9004
Rb. Luik, 3 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1974, 9282
Rb. Turnhout, 16 oktober 1972, *Onuitgegeven*
Brussel, 19 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 8948

Corr. Namen, 12 december 1972, *De Verz.*, 1974, 333
Rb. Brussel, 27 december 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 8993

1973

Brussel, 16 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9079
Brussel, 23 januari 1973, *R.G.A.R.*, 9149
Corr. Kortrijk, 13 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9134
Rb. Brugge, 16 februari 1973, *Onuitgegeven*
Gent, 20 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9026
Antwerpen, 30 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9056
Rb. Dendermonde, 2 april 1973, *Onuitgegeven*
Brussel (Bergen) 11 april 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9057
Corr. Brussel, 13 april 1973, *Onuitgegeven*
Brussel, 2 mei 1973, *Onuitgegeven*
Corr. Gent, 4 juni 1973, *Onuitgegeven*
Rb. Verviers, 19 juni 1973, *De Verz.*, 1975, 487
Gent, 25 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9122
Brussel (Bergen), 27 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9184
Corr. Namen, 28 juni 1973, *De Verz.*, 1974, 343
Rb. Antwerpen, 28 juni 1973, *De Verz.*, 1973, 933
Gent, 29 juni 1973, *De Verz.*, 1973, 665
Gent, 17 september 1973, *Onuitgegeven*
Corr. Rb. Bergen, 1 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9311
Brussel, 23 oktober 1973, *De Verz.*, 1974, 349
Brussel, 8 november 1973, *De Verz.*, 1974, 353

1974

Rb. Dinant, 16 januari 1974, *J. Liège*, 1973-1974, 254
Brussel, 24 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9238
Brussel (Bergen), 24 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9287
Rb. Hasselt, 29 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9286, met noot J.F. Luik, 14 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 355
Brussel (Bergen), 27 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 637
Corr. Oudenaarde, 15 maart 1974, *De Verz.*, 1974, 839
Brussel, 26 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9403
Brussel, 28 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9283
Corr. Brussel, 17 april 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9289
Brussel, 2 mei 1974, *R.W.*, 1975-1976, 1885
Corr. Ieper, 2 mei 1974, *Onuitgegeven*
Rb. Brussel, 3 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9384
Corr. Brussel, 22 mei 1974, *J.T.*, 1975, 380
Luik, 29 mei 1974, *Onuitgegeven*
Corr. Hasselt, 11 juni 1974, *Onuitgegeven*
Luik, 13 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 25, *Pas.*, 1975, II, 40
Corr. Brussel, 26 juni 1974, *Onuitgegeven*
Corr. Kortrijk, 11 september 1974, *Onuitgegeven*
Corr. Bergen, 22 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9444
Brussel, 24 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1976, 9561
Luik, 6 november 1974, *De Verz.*, 1975, 197
Gent, 4 december 1974, *De Verz.*, 1974, 839
Rb. Turnhout, 19 december 1974, *Onuitgegeven.*

1975

Corr. Mechelen, 3 januari 1975, *Onuitgegeven*
Luik, 8 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 487
Corr. Leuven, 17 januari 1975, *De Verz.*, 225
Corr. Turnhout, 24 januari 1975, *Onuitgegeven*
Rb. Antwerpen, 30 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, 9490
Rb. Brussel, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9622
Gent, 17 februari 1975, *Onuitgegeven*
Corr. Antwerpen, 19 februari 1975, *Onuitgegeven*
Luik, 25 februari 1975, *De Verz.*, 1976, 469
Brussel, 26 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9562

Antwerpen, 17 maart 1975, *R.W.*, 1974-1975, 2349
Luik, 20 maart 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9715
Antwerpen, 2 april 1975, *Onuitgegeven*
Antwerpen, 16 april 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9749
Antwerpen, 17 april 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9750
Corr. Doornik, 24 april 1975, *Onuitgegeven*
Corr. Mechelen, 23 mei 1975, *De Verz.*, 1976, 481
Corr. Rb. Aarlen, 26 mei 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 44
Corr. Bergen, 16 juni 1975, *Onuitgegeven*
Gent, 23 juni 1975, *Onuitgegeven*
Corr. Kortrijk, 25 juni 1975, *Onuitgegeven*
Corr. Hoei, 27 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9579
Corr. Turnhout, 27 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9685
Corr. Dendermonde, 30 juni 1975, *De Verz.* 1975, 539
Corr. Turnhout, 19 september 1975, *Onuitgegeven*
Bergen, 13 oktober 1975, *De Verz.*, 1976, 197
Antwerpen, 15 oktober 1975, *Onuitgegeven*
Corr. Gent, 21 oktober 1975, *R.W.*, 1975-1976, 1705
Luik, 30 oktober 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9702
Brussel, 13 november 1975, *Onuitgegeven*
Antwerpen, 18 november 1975, *Onuitgegeven*
Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505
Antwerpen, 5 december 1975, *Onuitgegeven*
Antwerpen, 12 december 1975, *De Verz.*, 481

1976

Corr. Rb. Luik, 25 februari 1976, *De Verz.*, 1976, 231
Rb. Verviers, 9 maart 1976, *J.T.*, 1976, 411, met noot J.L. Fagnart
Gent, 19 mei 1976, *R.W.*, 1976-1977, 313
Gent, 24 mei 1976, *R.W.*, 1976-1977, 238
Corr. Rb. Aarlen, 24 mei 1976, *J. Liège*, 1976-1977, 51

HOOFDSTUK III

DE SCHADE DOOR VERWONDING ONTSTAAN (*)

A. BESTENDIGE WERKONBEKWAAMHEID

36. *Inkomstenschade – Vergoeding door kapitalisatie – Bruto- en netto-berekeningen*

Men weet dat een van de bijzonderste problemen bij het vaststellen van de schadevergoeding voor een blijvende arbeidsongeschiktheid de keuze is tussen twee systemen, enerzijds de kapitalisatie van de materiële schade met een afzonderlijke vergoeding voor de morele schade en anderzijds de vermenging van de materiële en de morele schade. Een derde methode, die echter zelden gevolgd wordt, is de afzonderlijke forfaitaire vaststelling van

(*) Vele uitspraken bevatten gegevens die kunnen verwerkt worden in verschillende rubrieken. Om de herhaling van de volledige vindplaats in de tekst te vermijden werden de in nummer 36 tot en met nummer 47 aangehaalde uitspraken chronologisch met volledige vindplaats gerepertorieerd aan het einde van Hoofdstuk III.

de materiële en van de morele schade. Het hof van cassatie heeft trouwens de geldigheid van ieder dezer methodes erkend (zie voor de kapitalisatie: Cass., 14 oktober 1968, *Pas.*, 1969, I, 172; — Cass., 21 oktober 1968, *Pas.*, 1969, I, 204; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8448; — Cass., 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9060; — voor de forfaitaire vaststelling: Cass., 1 december 1969, *De Verz.*, 1970, 304; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8490; — Cass., 10 september 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 1975, nr. 9439). De rechter kan evenwel slechts tot een schadebegroting *ex aequo et bono* overgaan, wanneer het slachtoffer geen preciese berekeningsbasis voor zijn schade heeft vooropgesteld of wanneer geen vaststaande en preciese elementen voorhanden zijn die toelaten tot een nauwkeurige schadebegroting te komen (Cass., 10 november 1969, *Pas.*, 1970, I, 223; — Cass., 18 januari 1971, *Pas*,. 1971, I, 452; — Cass., 10 september 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9439). Wat nu de methode der kapitalisatie betreft, stelt zich op de eerste plaats, zoals trouwens bij overlijden, het probleem van de keuze van het basisinkomen, zij het dan op een minder acute wijze. Inderdaad, men schijnt zich in de rechtspraak slechts zelden de vraag te stellen of de berekening van de kapitalisatie dient te geschieden op basis van het bruto- dan wel van het netto-inkomen: op enkele zeldzame uitzonderingen na wordt zonder verdere overwegingen het bruto-inkomen als basis genomen en dit zonder onderscheid naargelang men te maken heeft met een blijvende arbeidsongeschiktheid met weerslag op het inkomen of met een blijvende fysische handicap zonder weerslag op de verdiensten van het slachtoffer.

Natuurlijk staat het de rechter vrij, zoals trouwens geoordeeld in het arrest van het hof van cassatie (10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9060), te refereren naar het bruto-salaris, zelfs indien het slachtoffer geen inkomstenverlies lijdt. Maar, indien hij dit doet, moet men tot de eigenaardige vaststelling komen dat door de gebrekkige opstelling van het wetboek op de inkomstenbelastingen dit slachtoffer begunstigd wordt in vergelijking met een slachtoffer dat wel inkomstenverlies lijdt.

Inderdaad, de artikels 20, 5° en 32bis W.I.B. bepalen dat pensioenen, lijfrenten of tijdelijke renten, zomede de als zodanig geldende toelagen, die het gehele of het gedeeltelijke herstel van een bestendige derving van winsten, bezoldigingen of baten uitmaken, tot de belastbare inkomsten behoren. De wettekst beperkt derhalve zeer duidelijk de belastbare vergoedingen voor een blijvende arbeidsongeschiktheid tot deze die gepaard gaan met een effectief inkomstenverlies, zodat men, samen met een uitgebreide rechtspraak terzake (Corr. Dinant, 6 december 1965, *R.G.A.R.*, 1966, nr. 7592; Brussel 25 januari 1972, *Journal Pratique de droit fiscal et financier* 1972, 213; Brussel, 8 november 1971, *De Verz.*, 1972, 893; Brussel, 27 mei 1975, *J.T.*, 1975, 607), kan stellen dat een vergoeding berekend volgens het systeem der kapitalisatie zonder dat er een inkomstenverlies is, niet belastbaar is. Hetzelfde geldt trouwens indien bij afwezigheid van een blijvende inkomstenderving een forfaitair bedrag voor de vermengde morele

en materiële schade of een afzonderlijk forfait voor de materiële schade alleen wordt toegekend.

Nu is het duidelijk dat, indien bij een blijvende invaliditeit van een bepaald percentage zonder inkomstenverlies een op het bruto-inkomen berekend kapitaal wordt toegekend, de begunstigde zal bevoordeeld zijn in vergelijking met een slachtoffer dat een zelfde percentage blijvende arbeidsongeschiktheid heeft opgelopen, maar hierdoor zijn beroepsinkomsten wel ziet verminderen en die nochtans een eveneens op het bruto-inkomen berekend kapitaal zal toegewezen krijgen.

Bovendien is dit onderscheid niet alleen van fiscale, maar ook van sociale aard. Het slachtoffer, dat ten gevolge van zijn blijvende arbeidsongeschiktheid een inkomstenverlies ondergaat, ondergaat eveneens een verlies aan sociale voordelen, meer bepaald i.v.m. pensioen, dat berekend wordt in functie van o.a. het verdiende loon.

Met dit onderscheid houdt de rechtspraak, zoals reeds gezegd, geen rekening en baseert meestal haar kapitalisatieberekening op het bruto-inkomen. Zo kan men de volgende uitspraken noteren:

7 % Rb. Brussel, 28 januari 1971
9 % Brussel, 15 juni 1971
10 % Brussel, 9 januari 1975
11 % Brussel, 7 december 1973
15 % Rb. Luik, 3 mei 1971
15 % Pol. Hannuit, 6 februari 1973
15 % Pol. Namen, 22 juni 1973
Corr. Namen, 21 december 1973
20 % Corr. Luik, 24 mei 1971
20 % Luik, 13 februari 1974
25 % Brussel, 28 maart 1972
25 % Corr. Hasselt, 29 november 1973
25 % Brussel 3 december 1975
30 % Corr. Brugge, 2 december 1974
45 % Corr. Charleroi, 14 juli 1975

Vaak wordt ook een forfaitair bedrag als basisinkomen gekozen. Meestal laat de rechter zich voor de vaststelling ervan leiden door het bedrag van het brutoloon; omdat dit gegeven echter niet uitdrukkelijk in de hieronderstaande uitspraken vermeld werd, worden ze afzonderlijk vermeld:

3 % Corr. Luik, 3 juni 1970
Luik, 18 oktober 1971
3 % Kh. Brussel, 17 mei 1974
5 % Corr. Luik, 1 maart 1972
10 % Corr. Luik, 3 juni 1970
Luik, 18 oktober 1971
10 % Corr. Brussel, 26 februari 1975
20 % Bergen, 13 mei 1975
40 % Corr. Brussel, 18 juni 1975
50 % Brussel (Bergen), 20 december 1974
64 % Rb. Antwerpen, 3 februari 1972

Als uitzondering op de algemene regel, zijn er de volgende uitspraken die een netto-inkomen als basisinkomen vermelden:

15 % Pol. Namen, 22 juni 1973
Corr. Namen, 21 december 1973 (zelfstandige)

20 % Corr. Namen, 12 december 1972
30 % Corr. Antwerpen, 13 februari 1974
42 % Krijgsraad Luik, 28 oktober 1971 (bruto-RMZ)
50 % Luik, 26 februari 1973
65 % Corr. Rb. Hoei, 30 april 1976

(Zie ook: Libouton, *Le régime fiscal des indemnités allouées aux victimes d'accidents*, *J.T.*, 1972, 221; — Schrijvers, J., *De berekening van de vergoeding voor lichamelijke schade volgens het gemeen recht en de inkomstenbelasting*, *R.W.*, 1976-1977, 1125; — Van Buul, M., en Van Helmont, P., *Schadeloosstellingen*, *Limburgs Rechtsleven*, 1975, 39-42; — Vanquickenborne, M., *Netto- of brutoloon?*, *T.P.R.*, 1972, 205.)

37. *De kapitalisatie coëfficiënt (rentevoet)*

Hier geldt dezelfde opmerking als bij dodelijke ongevallen: de rechtbanken blijven aarzelen tussen de tafels Levie en Dillaerts en de franstalige hoven en rechtbanken schijnen meer gewonnen te zijn voor Levie dan de Vlaamse magistraten.

Toepassing van tafels Dillaerts

Brussel, 15 juni 1971
Corr. Luik, 28 januari 1972
Rb. Antwerpen, 3 februari 1972
Corr. Hasselt, 29 november 1973
Luik, 13 februari 1974
Corr. Brugge, 2 december 1974
Corr. Brussel, 18 juni 1975

Toepassing van tafels Levie

Corr. Luik, 3 juni 1970
Corr. Luik, 23 juni 1970
Brussel, 8 oktober 1970
Rb. Brussel, 28 januari 1971
Rb. Luik, 3 mei 1971
Corr. Luik, 24 mei 1971
Luik, 18 oktober 1971
Luik, 8 februari 1972
Brussel, 28 maart 1972
Rb. Dinant, 21 juni 1972
Corr. Namen, 12 december 1972
Brussel (Bergen), 5 januari 1973
Brussel, 7 december 1973
Brussel (Bergen), 13 maart 1974
Rb. Brussel, 3 mei 1974
Kh. Brussel, 17 mei 1974
Corr. Brussel, 19 juni 1974
Brussel (Bergen), 20 december 1974
Brussel, 9 januari 1975
Corr. Brussel, 26 februari 1975
Bergen, 13 mei 1975
Corr. Charleroi, 14 juli 1975

Dezelfde aarzeling kan men vaststellen bij de keuze van de rentevoet: 4,5 % of 5 %. De keuze valt meestal willekeurig zonder dat men rekening houdt met de duurtijd van de kapitalisatie. In onderstaande lijst staat tussen haakjes deze duurtijd nochtans vermeld:

4,5 %

Corr. Luik, 3 juni 1970, (35)
Corr. Luik, 23 juni 1970, (28)
Brussel, 8 oktober 1970, (46)
Rb. Brussel, 28 januari 1971, (14)
Corr. Luik, 24 mei 1971, (16)
Brussel, 15 juni 1971, (29)

5 %

Rb. Luik, 3 mei 1971, (16)
Rb. Antwerpen, 3 februari 1972, (9)
Luik, 13 februari 1974, (30)
Rb. Brussel, 3 mei 1974, (22)
Kh. Brussel, 17 mei 1974, (18)
Corr. Brussel, 19 juni 1974, (8)

Luik, 18 oktober 1971, (37)
Corr. Luik, 28 januari 1972, (26)
Luik, 8 februari 1972 (15)
Brussel, 28 maart 1972, (44)
Rb. Dinant, 21 juni 1972, (38)
Corr. Namen, 12 december 1972, (37)
Brussel (Bergen), 5 januari 1973, (16)
Corr. Hasselt, 29 november 1973, (36)
Brussel, 7 december 1973, (39)
Brussel (Bergen), 13 maart 1974, (12)
Corr. Brugge, 2 december 1974, (23)
Brussel, 9 januari 1975, (44)
Corr. Brussel, 26 februari 1975, (30)
Corr. Charleroi, 14 juli 1975, (38)
Brussel (Bergen), 20 december 1974, (43)
Bergen, 13 mei 1975 (28)
Corr. Brussel, 18 juni 1975, (23)
Brussel, 3 december 1975, (42)

Een merkwaardig vonnis van de correctionele rechtbank te Aarlen (26 mei 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 44) stelt dat de beste methode om bij de berekening van de kapitalsatiecoëfficiënt rekening te houden met de muntdepreciatie, bestaat in het kiezen van een intrestvoet in funktie van de gemiddelde rente die men van het ontvangen geld kan bekomen. Zich stemmende op de intrestvoet van de Staatsleningen, kapitaliseert het vonnis aan een intrestvoet van 3,5 %.

38. *Morele schade bij gekapitaliseerde inkomstenschade*

Indien de materiële schade afzonderlijk bij middel van een kapitalisatiemethode wordt vastgesteld, wordt eveneens afzonderlijk een morele schadevergoeding toegekend, waarvan het bedrag echter meestal biezonder gematigd wordt geschat, regel die trouwens ook vaak wordt gevolgd wanneer de materiële schade geregeld wordt in wet. De toegekende bedragen schommelen tussen 5.000 F en 10.000 F per punt, zoals kan vastgesteld worden in onderstaande tabel:

3 % 10.000 F Corr. Luik, 3 juni 1970
3 % 10.000 F Luik, 15 oktober 1971
9 % 6.250 F Brussel, 15 juni 1971
10 % 10.000 F Corr. Luik, 3 juni 1970
10 % 5.000 F Corr. Luik, 23 juni 1970
10 % 10.000 F Luik, 15 oktober 1971
10 % 5.000 F Brussel, 9 januari 1975
10 % 7.500 F Corr. Brussel, 26 februari 1975
11 % 6.000 F Brussel, 7 december 1973
13 % 5.000 F Brussel (Bergen), 5 januari 1973
15 % 10.000 F Corr. Luik, 24 februari 1970
15 % 6.666 F Brussel, 8 oktober 1970
15 % 3.000 F Rb. Luik, 3 mei 1971
15 % 5.000 F Rb. Kortrijk, 6 maart 1972
15 % 6.000 F Pol. Hannuit, 6 februari 1973
15 % 6.500 F Corr. Namen, 21 december 1973
18 % 6.994 F Corr. Luik, 28 januari 1972
18 % 10.000 F Corr. Aarlen, 30 april 1973
18 % 11.111 F Luik, 6 maart 1975
18 % 5.555 F Corr. Brussel, 28 mei 1975
20 % 8.000 F Corr. Luik, 24 mei 1971
20 % 8.000 F Luik, 8 februari 1972

20 % 10.000 F Corr. Namen, 12 december 1972
20 % 7.500 F Luik, 13 februari 1974
20 % 3.750 F Bergen, 13 mei 1975
25 % 7.500 F Corr. Hasselt, 29 november 1973
30 % 5.000 F Corr. Antwerpen, 13 februari 1974
30 % 10.000 F Corr. Brussel, 19 juni 1974
30 % 3.333 F Corr. Brugge, 2 december 1974
40 % 7.500 F Corr. Brussel, 18 juni 1975
42 % 5.952 F Krijgsraad Luik, 28 oktober 1971
45 % 4.444 F Corr. Bergen, 1 oktober 1973
50 % 7.000 F Luik, 26 februari 1973
50 % 5.000 F Brussel (Bergen), 20 december 1974
66 % 5.303 F Corr. Antwerpen, 6 maart 1974
100 % 10.000 F Rb. Turnhout, 22 januari 1973
100 % 10.000 F Rb. Turnhout, 15 juni 1975

Zoals men kan bemerken bij de vergelijking van de vermelde uitspraken, wordt op geen enkele manier rekening gehouden met de ernst van de invaliditeit.

Inderdaad, er werd gemiddeld toegekend:

7.292 F voor invaliditeiten van 6 tot 10 % (6 uitspraken)
6.021 F " " " 11 " 15 % (8 ")
7.879 F " " " 16 " 20 % (9 ")
6.192 F " " " 21 " 50 % (9 ")
8.434 F " " " 51 " 100 % (3 ")

Evenmin houdt men rekening met de leeftijd van het slachtoffer. Nochtans is het wel gebruikelijk met deze beide elementen rekening te houden, wanneer een vermengde materiële en morele schade wordt toegekend.

Naast het arrest van het hof van beroep te Luik van 6 maart 1975, waarbij aan een 56-jarige arbeider, met een blijvende arbeidsongeschiktheid van 18 %, 11.111 F per punt werd toegekend, vinden we nog twee andere uitspraken van meer dan 10.000 F. Deze werden niet in bovenstaande tabel opgenomen, omdat bij de vaststelling van de morele schade tevens met andere schadeposten werd rekening gehouden. Het gaat hier namelijk om het overbekende arrest van het hof van beroep van Luik van 5 maart 1975 (*R.G.A.R.*, 1975, nr. 9491; — zie nr. 18), waarbij op conclusies van de betichte aan de burgerlijke partij als vergoeding voor de materiële schade een jaarlijks te betalen geïndexeerde rente werd toegekend en niet een kapitaal, aangezien de levenskansen van het slachtoffer gedaald waren. Om dezelfde reden, nl. de verminderde levenskansen, werd de morele schade voor een blijvende arbeidsongeschiktheid van 100 % opgedreven tot 2.000.000 F, hetzij 20.000 F per punt.

De burgerlijke rechtbank van Dinant kende op 21 juni 1972 (*R.G.A.R.*, 1974, nr. 9309) 1.000.000 F toe voor een invaliditeit van 75 %, wat gelijk staat met 13.333 F per punt. In het bedrag van 1.000.000 F is echter de vergoeding begrepen voor een zeer ernstige esthetische schade in het aangezicht van een 32-jarige vrouw.

39. *Inkomstenschade – Vergoeding door vermenging van materiële en morele schade of door afzonderlijke forfaits*

Wanneer de materiële schade niet bij kapitalisatie wordt vastgesteld, wordt deze schade in één enkel bedrag vermengd met de morele schade, tenzij beide posten afzonderlijk forfaitair worden geraamd.

De bedragen worden eens te meer erg willekeurig vastgesteld en verschillen zelfs in een zelfde rechtbank of hof van kamer tot kamer.

Zoals blijkt uit het aantal gepubliceerde uitspraken lijkt nochtans het forfaitair systeem voor veel rechtsmachten nog steeds de meest aangewezen oplossing in die gevallen waarin de blijvende invaliditeit zonder gevolgen blijft op het inkomen.

Zo zegt o.a. de correctionele rechtbank van Luik, 2 november 1970, *De Verz.*, 1971, 771, dat het even onjuist is te beweren (vol te houden) dat een man met een werkonbekwaamheid van 95 % nog enige waarde behoudt op de arbeidsmarkt, als te beweren dat een kleine invaliditeit van 5 % steeds een envenredige vermindering van de economische waarde impliceert.

Enkele maanden vroeger had nochtans dezelfde correctionele rechtbank van Luik op 3 juni 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8535, een kapitalisatberekeninieg uitgevoerd voor een leraar met ... 3 % blijvende invaliditeit.

Het hof van beroep te Luik stelde op 6 oktober 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9648, dat er geen aanleiding is om de materiële schade van een 20-jarige sekretaresse met 30 % blijvende invaliditeit te kapitaliseren, omdat het niet zeker is dat de invaliditeit een overeenstemmend inkomstenverlies tot gevolg zal hebben. Hetzelfde hof kende nochtans een kapitalisatievergoeding toe aan een 35-jarige handelsvertegenwoordiger met 20 % blijvende arbeidsongeschiktheid (Luik, 13 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9249).

In de beschouwde periode 1969-1976 kan men grosso modo de toegekende vermengde schadevergoedingen bepalen op 15.000 F à 20.000 F per punt voor de invaliditeiten gaande tot 20 %, met nochtans de bemerking dat het per punt toegekende bedrag stijgt naarmate het slachtoffer jonger is en dat het eveneens stijgt naarmate de invaliditeit hoger is.

In onderstaande tabel vindt men de bedragen, toegekend voor de vermengde materiële en morele schade; indien de beide schadeposten afzonderlijk forfaitair werden geraamd, wordt dit vermeld; ten einde nochtans de vergelijking te kunnen doortrekken met de vermengde vergoedingen, worden de afzonderlijk vastgestelde bedragen samengesteld. Niet vermeld werden bijzondere gevallen, zoals dit waarin voor 35 % blijvende arbeidsongeschiktheid slechts 12.857 F vermengd per punt werd toegekend, omdat het slachtoffer, een alcoholicus, reeds vóór het ongeval niet in staat was zijn eenvoudige arbeid uit te voeren (Rb. Luik, 24 januari 1973, *onuitg.*).

% B.O.	*leeftijd (meestal bij consolidatie)*	*afzonderlijke forfaits per punt*	*vermengde vergoeding per punt*	*uitspraak*
1	35		10.000 F	Corr. Hasselt, 14 februari 1974
	45		10.000 F	Rb. Brussel, 21 januari 1975
1,5	± 35		15.000 F	Rb. Antwerpen, 14 november 1974
2	?		12.500 F	Corr. Luik, 1 maart 1972
	50		15.000 F	Rb. Dendermonde, 7 februari 1974
	18		12.000 F	Corr. Hasselt, 26 juni 1974
	49		12.000 F	Corr. Hasselt, 8 november 1974
	62		15.000 F	Corr. Leuven, 3 december 1975
2,5	?		20.000 F	Corr. Brussel, 30 juni 1975
3	30	mat. 10.666 F		
		mor. 6.666 F	17.332 F	Luik, 16 maart 1971
	23		15.000 F	Rb. Brussel, 8 november 1971
	33		10.000 F	Corr. Hasselt, 25 februari 1972
	12		15.000 F	Rb. Brussel, 11 september 1972
	?		12.000 F	(inbeg. z. lichte est.) Corr. Hasselt, 25 april 1973
	38		8.000 F	Rb. Antwerpen, 7 mei 1973
	51		15.000 F	Corr. Leuven, 16 mei 1973
	35		15.000 F	Corr. Brussel, 22 juni 1973
	65		11.666 F	Gent, 25 juni 1973
	28		30.000 F	Luik, 27 juni 1974
	21		15.000 F	Corr. Nijvel, 30 oktober 1974
	49		15.000 F	Antwerpen, 12 maart 1975
	18		10.000 F	Bergen, 13 maart 1975
	23		16.666 F	Luik, 24 april 1975
	17		20.000 F	Corr. Oudenaarde, 5 mei 1975
4	?		12.500 F	Brussel, 8 januari 1970
	42		25.000 F	Corr. Luik, 29 juni 1973
	?		15.000 F	Rb. Bergen, 27 september 1974
5	42		15.000 F	Brussel, 11 februari 1970
	45	mat. 12.000 F		
		mor. 5.000 F	17.000 F	Pol. Doornik, 16 september 1971
	54		15.000 F	Rb. Brussel, 15 februari 1972
	18	mat. 9.000 F		
		mor. 6.000 F	15.000 F	Corr. Dendermonde 22 juni 1972
	54		15.000 F	Rb. Brussel, 15 februari 1973
	34		12.000 F	Corr. Gent, 5 maart 1973
	34		20.000 F	Gent, 19 maart 1973
	50		30.000 F	Pol. Charleroi, 5 januari 1974
	62		15.000 F	Corr. Antwerpen, 8 januari 1974
	?		17.000 F	Corr. Rb. Hoei, 7 juni 1974
	58		10.000 F	Corr. Kortrijk, 18 september 1974
	50		20.000 F	Corr. Brussel, 24 september 1974
	70		12.000 F	Rb. Bergen, 9 oktober 1974
	35		16.000 F	Corr. Mechelen, 14 oktober 1974
	56		20.000 F	Rb. Luik, 25 november 1974
	23		20.000 F	Rb. Mechelen, 31 december 1974
	32		20.000 F	Bergen, 13 maart 1975
	?		20.000 F	Corr. Brussel, 26 mei 1975
6	?	mat. 5.000 F		
		mor. 10.000 F	15.000 F	Corr. Luik, 2 november 1970
	47		12.000 F	Corr. Hasselt, 8 november 1974
	35		15.000 F	Corr. Hasselt, 23 april 1975
7	38	mat. 17.143 F		
		mor. 7.143 F	24.286 F	(inbeg. mor. TWO) Luik, 13 april 1970
	25		12.500 F	Luik, 18 april 1972
	31	mat. 17.142 F		
		mor. 12.858 F	30.000 F	(inbeg. mor. TWO) Luik, 22 februari 1973

	48	mat. 14.285 F			
		mor. 5.715 F	20.000 F	Luik, 21 maart 1973	
	± 55		20.000 F	Pol. Charleroi, 28 februari 1975	
	35		15.000 F	Corr. Brussel, 9 april 1975	
	23		15.000 F	Corr. Leuven, 2 mei 1975	
8	55		12.000 F	Corr. Luik, 16 februari 1971	
	41		15.000 F	Brussel, 13 januari 1972	
	19		15.000 F	Corr. Leuven, 23 maart 1973	
	48		20.000 F	Gent, 16 april 1973	
	16	mat. 30.000 F			
		mor. 8.000 F	38.000 F	Brussel (Bergen), 18 september 1974	
	13		12.500 F	Corr. Hasselt, 8 januari 1975	
	19		15.000 F	Corr. Leuven, 5 maart 1975	
	21		25.000 F	Corr. Brussel, 12 maart 1975	
	± 18	mat. 15.000 F			
		mor. 10.000 F	25.000 F	Pol. Charleroi, 20 juni 1975	
	57		18.000 F	Corr. Leuven, 3 december 1975	
10	?	mat. 10.000 F			
		mor. 7.500 F	17.500 F	Corr. Luik, 10 november 1970	
	24		25.000 F	Rb. Luik, 11 mei 1971	
	29		17.500 F	Luik, 27 mei 1971	
	40		16.000 F	Brussel, 29 juni 1972	
	40		12.500 F	Corr. Luik, 30 januari 1973	
	24	mat. 10.000 F			
		mor. 15.000 F	25.000 F	Luik, 19 februari 1973	
	23		15.000 F	Gent, 3 december 1973	
	63		7.500 F	Corr. Brugge, 11 december 1973	
	25		20.000 F	Brussel, 27 juni 1974	
	65		10.000 F	Corr. Neufchateau, 12 december 1974	
		mat. 10.000 F			
		mor. 5.000 F	15.000 F	Antwerpen, 24 maart 1975	
	± 18		20.000 F	Luik, 26 maart 1975	
	25		15.000 F	Antwerpen, 26 juni 1975	
	?		25.000 F	Corr. Brussel, 8 september 1975	
	30		20.000 F	Brussel, 22 oktober 1975	
	19	mat. 12.500 F			
		mor. 7.500 F	20.000 F	Antwerpen, 3 december 1975	
	51		17.500 F	Corr. Antwerpen, 4 december 1975	
11	64		18.181 F	Brussel, 28 september 1972	
	18		30.000 F	Luik, 23 januari 1973	
	18		31.818 F	Rb. Luik, 27 januari 1975	
12	74		10.000 F	(inbeg. est.)	
				Rb. Ieper, 13 januari 1972	
	47	mat. 10.000 F			
		mor. 6.000 F	16.000 F	Corr. Hasselt, 7 maart 1973	
	67		8.000 F	Rb. Luik, 15 januari 1974	
	36		16.666 F	Brussel (Antwerpen), 20 december 1974	
	21		15.000 F	Corr. Hasselt, 16 januari 1975	
	36		15.000 F	Corr. Leuven, 3 februari 1975	
	27		16.667 F	Antwerpen, 9 juni 1975	
	71		10.000 F	Pol. Doornik, 19 juni 1975	
13	28	mat. 12.000 F			
		mor. 2.857 F	14.857 F	Brussel, 10 mei 1972	
	19		15.000 F	Corr. Kortrijk, 10 mei 1972	
	22		15.000 F	Brussel, 24 december 1972	
14	27		20.000 F	Corr. Charleroi, 4 januari 1973	
	21		18.000 F	Corr. Hasselt, 25 april 1973	
	27	mat. 32.143 F			
		mor. 10.714 F	42.857 F	Luik, 26 september 1974	
15	36	mat. 12.667 F			
		mor. 4.000 F	16.667 F	Luik, 13 mei 1970	
	36	mat. 12.000 F			
		mor. 13.333 F	25.333 F	Luik, 29 september 1971	

	33	mat. 8.333 F		
		mor. 5.000 F	13.333 F	Corr. Brugge, 15 december 1971
	36	mat. 13.333 F		
		mor. 5.000 F	18.333 F	Brussel 25 januari 1972
	65		10.000 F	Corr. Hasselt, 11 april 1973
	20	mat. 16.667 F		
		mor. 6.666 F	23.333 F	Gent, 30 oktober 1973
	?		20.000 F	Rb. Brussel, 20 december 1973
	minderjarig		15.000 F	Luik, 20 april 1974
	24	mat. 32.000 F		
		mor. 4.000 F	36.000 F	(inbeg. est.) Gent, 6 mei 1974
	59		20.000 F	Brussel, 28 mei 1974
	25		25.000 F	Corr. Turnhout, 10 juni 1974
	?		30.000 F	Pol. Charleroi, 14 juni 1974
	?		5.333 F	Brussel (Bergen) 18 oktober 1974
	60		16.000 F	Corr. Tongeren, 7 februari 1975
	24		26.500 F	Brussel, 23 april 1975
	44		15.000 F	Corr. Hasselt, 23 april 1975
	63	mat. 10.000 F		
		mor. 10.000 F	20.000 F	Brussel, 12 juni 1975
16	19	mat. 18.750 F		
		mor. 9.375 F	28.125 F	Corr. Brugge, 10 mei 1973
17	43		29.411 F	Luik, 24 maart 1972
	27		20.000 F	Corr. Gent, 27 januari 1975
18	73		5.000 F	Brussel, 19 januari 1971
	27		23.611 F	Corr. Doornik, 27 april 1973
	39		33.333 F	Luik, 26 juni 1973
	?		5.555 F	Corr. Rb. Brussel, 28 mei 1975
	48	mat. 11.667 F		
		mor. 3.333 F	15.000 F	Gent, 17 november 1975
	52		20.000 F	Rb. Brussel, 28 april 1976
20	27	mat. 21.250 F		
		mor. 7.500 F	28.750 F	Gent, 7 oktober 1971
	23		30.000 F	(inbeg. vrees voor keizersnede) Luik, 22 maart 1973
	49	mat. 15.000 F		
		mor. 4.000 F	19.000 F	Corr. Antwerpen, 25 april 1974
	69		11.000 F	Corr. Tongeren, 7 november 1974
	70		9.000 F	Pol. Herentals, 12 mei 1975
	47		15.000 F	Corr. Oudenaarde, 4 december 1975
23	?		30.000 F	Corr. Brussel, 22 juni 1975
25	62	mat. 3.000 F		
		mor. 3.200 F	6.200 F	Gent, 12 maart 1973
	24		60.000 F	Brussel, 25 juni 1974
	21	mat. 15.000 F		
		mor. 6.000 F	21.000 F	(inbeg. est.) Rb. Dendermonde, 13 juni 1974
	18		40.000 F	Corr. Rb. Luik, 8 oktober 1975
30	60	mat. 13.333 F		
		mor. 6.667 F	20.000 F	Corr. Turnhout, 26 januari 1973
	63	mat. 7.333 F		
		mor. 3.333 F	10.666 F	Gent, 5 maart 1973
	27	mat. 16.666 F		
		mor. 11.667 F	28.333 F	(inbeg. est.) Gent, 9 maart 1973
	14		28.571 F	(inbeg. est.) Rb. Verviers, 28 mei 1974
	71		12.000 F	Brussel (Antwerpen) 4 juni 1974
	27		100.000 F	(wijziging studierichting e.a.) Brussel, 25 juni 1974
	13	mat. 66.000 F		
		mor. 9.000 F	75.000 F	Brussel (Bergen), 18 september 1974

	54		11.667 F	Corr. Charleroi, 10 januari 1975
	± 20	mat. 25.000 F		
		mor. 5.000 F	30.000 F	Luik, 6 oktober 1975
33	8		30.303 F	Gent, 13 mei 1975
35	?	mat. 7.143 F		
		mor. 8.571 F	15.714 F	Luik, 5 november 1970
	4		22.857 F	Rb. Doornik, 3 maart 1971
	4		22.857 F	Brussel, 2 november 1972
	13		22.857 F	Rb. Luik, 15 januari 1974
40	83		5.300 F	Luik, 8 februari 1972
	18	mat. 25.000 F		
		mor. 12.500 F	37.500 F	Corr. Brussel, 3 mei 1972
	17	mat. 20.000 F		
		mor. 10.000 F	30.000 F	Brussel (Bergen), 18 september 1974
44	51		12.500 F	Gent, 15 februari 1971
50	48		20.000 F	Corr. Hasselt, 8 mei 1972
70	47		18.571 F	Luik, 13 mei 1971
	52		17.857 F	Corr. Ieper, 20 maart 1975
85	18	mat. 20.588 F		
		mor. 17.647 F	38.235 F	Corr. Luik, 23 oktober 1974
100	73	mat. 1.000 F		
		mor. 3.000 F	4.000 F	Corr. Antwerpen, 3 april 1973

Nu kan men op grond van bovenstaande gegevens een gemiddelde uitrekenen per graad invaliditeit. Dergelijk gemiddelde zou echter een enigzins verwrongen beeld tonen van de rechtspraak: inderdaad, tussen de vermelde uitspraken zijn er verschillende waarin moest rekening worden gehouden met allerlei concrete omstandigheden eigen aan de zaak, die de magistraten er hebben toe aangezet af te wijken van de gebruikelijke normen, terwijl er nog andere uitspraken zijn waarbij voor de vaststelling van de morele schade rekening werd gehouden met de tijdelijke arbeidsongeschiktheid of met de esthetische schade.

Zo dienen o.a., alvorens een gemiddelde te berekenen, uit de gegevens verwijderd te worden uitspraken die 75.000 F en zelfs 100.000 F per punt toekennen, omdat hiet werd rekening gehouden met het verlies van de kans andere studies te doen dan deze die het slachtoffer ten gevolge van zijn ongeval uiteindelijk had moeten kiezen; zo de arresten van Brussel van 25 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9463 en 18 september 1974, *Omnia*, 1975, 111. Om dezelfde reden mogen uitspraken, zoals o.a. deze van Corr. Antwerpen 3 april 1973, *Omnia*, 1974, 299, die aan een bejaard slachtoffer een teveel van het gemiddeld afwijkend laag bedrag toekennen, niet in de berekening opgenomen worden.

Als we dan uiteindelijk een gemiddelde berekenen zonder rekening te houden met vergoedingen toegekend aan minderjarigen, bejaarden en huishoudsters, noch met deze waar de vergoeding nog andere schadeposten dekt zoals estetische schade en vergoedingen voor tijdelijke invaliditeit, noch met deze waar de leeftijd niet gekend is, krijgen we volgend beeld:

1 tot	4 %	gemiddeld	15.250 F per punt
5 "	9 %	"	16.804 F " "
10 "	14 %	"	18.147 F " "
15 "	20 %	"	20.413 F " "
21 "	30 %	"	23.740 F " "

Boven 30 % blijvende invaliditeit beschikken we over te weinig uitspraken om nog een gemiddelde te kunnen maken.

De uitspraken die om één van de hogervermelde redenen niet werden weerhouden, werden in de tabel onderlijnd.

Alhoewel de toegekende bedragen en de toegepaste methodes ter vergoeding van de schade uit blijvende arbeidsongeschiktheid zeer uiteenlopend zijn, kan toch in de rechtspraak betreffende deze vergoedingen één constante worden gevonden : telkens een blijvende invaliditeit werd vastgesteld wegens het verlies van een oog of van het zicht uit een oog, werd op één uitzondering na, een forfaitair vermengde vergoeding toegekend. De reden hiervan is dat dergelijke ongevallen bij voorkeur overkomen aan kinderen, die nog geen inkomsten hebben waarop een kapitalisatie zou kunnen berekend worden. Gaat het dan eens een enkele maal om een volwassene, dan past de magistraat, waarschijnlijk naar analogie en wellicht ook met de bedenking dat het verlies van een oog in de meeste beroepen een minder zware handicap betekent dan een handicap aan één der ledematen, dezelfde regeling toe.

In de volgende uitspraken werd een moreel en materieel vermengde schadevergoeding toegekend voor het verlies van een oog of het verlies van visus :

30 % — 14-jarige —	1.000.000 F (inbeg. est.)	= 33.333 F p.p. —	Rb. Verviers 28 mei 1974
33 % — 4-jarige —	1.000.000 F (inbeg. est.)	= 30.303 F p.p. —	Gent, 13 mei 1975
35 % — 61-jarige —	550.000 F	= 15.714 F p.p. —	Luik 5 november 1970
35 % — 4-jarige —	800.000 F	= 22.857 F p.p. —	Rb. Doornik 3 maart 1971 en Brussel 2 november 1972
35 % — 13-jarige —	800.000 F	= 22.857 F p.p. —	Rb. Luik, 15 januari 1974

Alleen in een onuitgegeven vonnis van de correctionele rechtbank van Brugge van 2 december 1974 wordt voor 30 % blijvende invaliditeit ten gevolge van het verlies van een oog een kapitalisatie toegekend, verhoogd met 100.000 F morele schade.

40. *Extra-professionele en post-lucratieve inkomstenschade*

In het kleine aantal gekende uitspraken moet men, zoals trouwens bij de bepaling van de post-lucratieve schade bij een dodelijk ongeval, vaststellen dat ook voor slachtoffers met een blijvende invaliditeit de meest verscheiden bedragen worden toegekend, terwijl in andere nochtans vaak vergelijkbare gevallen elke vergoeding wordt geweigerd. Zo kende het hof van beroep te Brussel op 25 januari 1972, *De Verz.*, 1972, 488, 50.000 F toe aan een werkleider met 15 % blijvende invaliditeit, daar waar de burgerlijke rechtbank van Brussel op 27 juni 1968, *De Verz.*, 1970, 857, geen vergoeding toekende aan een arbeider met 40 % blijvende invaliditeit,

omdat verlies aan karweien niet bewezen was. Anderzijds kan men zich afvragen waarom de correctionele rechtbank te Antwerpen op 6 maart 1974 (*onuitg.*) een vergoeding voor post-lucratieve schade weigert met de overweging dat het slachtoffer met 66 % blijvende invaliditeit een arbeidsongevallenrente ontvangt.

Alleen te Luik kan men een konsekwente rechtspraak noteren die blijkbaar steeds vergoeding voor deze schadepost weigert.

Voor het overige stelt men vast dat, indien een vergoeding wordt toegekend, deze alleszins bijzonder laag wordt gehouden en vaak rond 20.000 F schommelt, met uitzondering nochtans van die gevallen waarvan men gezien het beroep (metser — installateur van antennes) van het slachtoffer kan vermoeden dat het geremunereerde arbeid presteert buiten het beroep om. De volgende uitspraken kunnen genoteerd worden:

7 % — nihil aan een 38-jarige arbeider, omdat de blijvende invaliditeit zonder invloed blijft op de werkzaamheden van het slachtoffer — Luik, 13 april 1970.
7 % — nihil aan een 48-jarige arbeider, rekening houdend met de lage graad van invaliditeit — Luik, 21 maart 1973.
10 % — nihil aan een 29-jarige arbeider, aangezien het slechts om een eventuele schade gaat — Luik, 27 mei 1971.
11 % — 9.050 F aan een 26-jarige letterzetter — Brussel, 7 december 1973.
14 % — 25.000 F aan een 27-jarige arbeider — Corr. Charleroi, 4 januari 1973.
15 % — nihil aan een 50-jarige beroepsmilitair, omdat de schade noch bewezen, noch waarschijnlijk is — Pol. Hannuit, 6 februari 1973.
15 % — 50.000 F aan een 36-jarige werkleider — Brussel, 25 januari 1972.
20 % — 20.000 F aan een 27-jarige beenhouwer — Gent, 7 oktober 1971.
20 % — nihil aan een 52-jarige winkelier (kapitalisatie gedurende lucratief leven was reeds tot 70 jaar berekend) — Bergen, 13 mei 1975.
20 % — nihil aan een 35-jarige handelsvertegenwoordiger, omdat het slachtoffer dat zeer beperkte studies had gedaan, zich op 65-jarige leeftijd slechts met kleine activiteiten van manuele aard zou kunnen bezighouden; de moeilijkheden die hij hierbij zou ondervinden maken deel uit van de morele schade (waarvoor 150.000 F = 7.500 F per punt werd toegekend) — Luik, 13 februari 1974
20 % — 25.000 F aan een 49-jarige werkloze — Corr. Antwerpen, 25 april 1974.
25 % — 100.000 F aan een 21-jarige antenne-installateur — Brussel, 28 maart 1972.
25 % — nihil aan een 23-jarige bankbediende — Brussel, 3 december 1975.
30 % — 80.000 F aan een 62-jarige handlanger — Corr. Antwerpen, 13 februari 1974.
30 % — 15.000 F aan een 42-jarige handlanger — Corr. Brugge, 2 december 1974.
40 % — 20.000 F aan een 32-jarige rijkswachter, alhoewel de materiële schade slechts gekapitaliseerd werd met een lucratieve levensduur tot 55 jaar — Corr. Brussel, 18 juni 1975.
45 % — 100.000 F aan een 45-jarige metser — Corr. Charleroi, 14 juli 1975.
66 % — nihil aan een 63-jarige arbeider, omdat het slachtoffer kon aanspraak maken op vergoedingen Wet — Corr. Antwerpen, 6 maart 1974.
100 % — 50.000 F aan een 37-jarige arbeider — Rb. Turnhout, 15 juni 1973.

41. *De economische waarde van de huisvrouw*

De materiële schade van een huisvrouw die in haar huishoudelijke taken gehinderd wordt door een blijvende handicap kan, zoals de materiële schade van een man, forfaitair geraamd worden bij middel van een afzonderlijke vergoeding voor de materiële schade of door vermenging van de materiële en de morele schade; ze kan ook gekapitaliseerd worden

op basis van een forfaitaire jaarwaarde. Verschillende van de onderstaande uitspraken werden dan ook reeds vermeld onder vorige rubrieken.

Indien men de voor blijvende invaliditeit toegekende bedragen vergelijkt met deze die bij overlijden van de huisvrouw worden toegekend aan de weduwnaar, doet men de onthutsende vaststelling dat voor zelfs lichte invaliditeiten bedragen worden toegekend die gelijk zijn aan of hoger dan de vergoedingen bij dodelijk ongeval. Alhoewel de oorzaak hiervan voor de hand ligt — nl. de aftrek van de eigen onderhoudskosten, vaak percentsgewijze berekend op de hoge inkomsten van de echtgenoot of op de gecumuleerde inkomsten, om daarna afgetrokken te worden van een laag forfaitair basisbedrag — lijkt de uiteindelijke vergelijking bijzonder onbillijk.

Zo valt het bv. op dat het hof van beroep te Luik op 3 juni 1971, *De Verz.*, 1973, 141, voor het verlies van een huisvrouw, die tevens bediende was, een forfait van 150.000 F toekende aan de weduwnaar, daar waar de correctionele rechtbank van Leuven op 2 mei 1975, *Omnia*, 1976, 35, aan een huisvrouw — verpleegster 105.000 F toekent voor een blijvende invaliditeit van amper 7 %. Zo ook werd in een correctioneel vonnis van Brussel 17 april 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9259, forfaitair 150.000 F toegekend voor het verlies van een 59-jarige huisvrouw, die bovendien haar echtgenoot in diens zaak hielp, daar waar het hof van beroep van Gent op 5 maart 1973 (*onuitg.*) 220.000 F forfaitair toekende aan een 63-jarige huisvrouw met 30 % blijvende invaliditeit.

In de volgende uitspraken werd de vergoeding berekend bij middel van de kapitalisatiemethode, in de eerste drie uitspraken berekend over gans de vermoedelijke overlevensduur:

13 % — 63-jarige — jaarwaarde 54.750 F (= 150 F per dag) — Brussel (Bergen), 5 januari 1973.
18 % — 30-jarige — jaarwaarde 90.000 F (= 7.500 F per maand) — Brussel, 8 oktober 1970.
20 % — 69-jarige — jaarwaarde 73.000 F (= 200 F per dag) moreel en materieel vermengd — Brussel 13 maart 1974.
75 % — 32-jarige — jaarwaarde 144.000 F (= 12.000 F per maand) kapitalisatie tot 70 jaar — Rb. Dinant 21 juni 1972.

Een forfaitair bedrag per punt werd toegekend in de volgende uitspraken:

2 % — 50-jarige — 15.000 F vermengd — Rb. Dendermonde, 7 februari 1974.
2 % — 62-jarige — 15.000 F vermengd — Corr. Leuven, 3 december 1975.
3 % — 65-jarige — 11.666 F vermengd — Gent, 25 juni 1973.
5 % — 50-jarige — 30.000 F vermengd — Pol. Charleroi, 5 januari 1974.
5 % — ? — 8.000 F materieel — Corr. Mechelen, 14 oktober 1974.
6 % — ? — 12.000 F vermengd — Corr. Hasselt, 8 november 1974.
7 % — 23-jarige — 15.000 F vermengd — Corr. Leuven, 2 mei 1975.
10 % — 63-jarige — 7.500 F materieel — Corr. Brugge, 11 december 1973.
10 % — 65-jarige — 10.000 F vermengd — Corr. Neufchâteau, 12 december 1974.
12 % — 67-jarige — 8.000 F vermengd — Rb. Luik, 15 januari 1974.
12 % — 71-jarige — 10.000 F vermengd — Pol. Doornik, 19 juni 1975.
15 % — 65-jarige — 10.000 F vermengd — Corr. Hasselt, 11 april 1973.
15 % — 88-jarige — nihil — Corr. Tongeren, 15 januari 1973.
15 % — ? — 20.000 F vermengd (5 kind.) — Rb. Brussel, 20 december 1973.
17 % — 42-jarige — 14.706 F materieel (10 kind.) — Gent, 4 februari 1976.
20 % — 70-jarige — 9.000 F vermengd — Pol. Herentals, 12 mei 1975.

30 % — 63-jarige — 7.333 F materieel — Gent, 5 maart 1973.
30 % — 54-jarige — 11.666 F vermengd (ongehuwd) — Corr. Charleroi, 10 janu ari 1975
40 % — 72-jarige — 6.250 F vermengd — Gent, 14 mei 1973.
70 % — 52-jarige — 17.857 F vermengd — Corr. Ieper, 20 maart 1975.

(Zie hierover ook de studies vermeld onder nr. 28).

B. Tijdelijke Werkonbekwaamheid

42. *Inkomstenschade – Bruto- en nettoberekeningen*

In de beschouwde periode 1969-1976 werd de materiële schade wegens inkomstenverlies overwegend berekend op het netto-inkomen, d.w.z. na aftrek van RMZ-bijdrage en fiskale afhoudingen. Deze redenering steunde op de overweging dat, vermits in de sociale wetgeving ziektedagen gelijkgesteld zijn met arbeidsdagen, het slachtoffer van een ongeval van gemeen recht geen verlies qua sociale voordelen ondergaat, terwijl anderzijds vergoedingen voor tijdelijke arbeidsongeschiktheid, uitgekeerd aan loon- of weddetrekkenden, niet belastbaar waren.

Het wetboek op de inkomstenbelastingen stelde immers in zijn artikel 26, 2° uitsluitend de vergoedingen die het volledig of gedeeltelijk herstel van een bestendige derving van inkomsten uitmaken, belastbaar in hoofde van de loon- en weddetrekkenden. Alhoewel het Ministerie van Financiën in zijn betrekkingen met belastingsplichtigen en in antwoorden op parlementaire vragen steeds is blijven voorhouden dat dergelijke vergoedingen wel belastbaar waren op grond van artikel 26, 1° W.I.B., werd deze stellingname verschillende malen ontkend door rechtspraak en rechtsleer.

Het beginsel van de niet belastbaarheid werd reeds door het hof van cassatie bevestigd in arresten van 14 december 1964, *R.G.A.R.*, 1966, nr. 7727 en van 22 juli 1969 (*J.P.D.F.*, 1969, 246). Deze rechtspraak werd gevolgd door het hof van beroep te Gent in de arresten van 25 februari 1970, (*De Verz.*, 1972, 157) en van 16 juni 1972 (*R.W.*, 1972-1973, 1529), alsmede door het hof van beroep te Brussel op 25 januari 1972 (*De Verz.*, 1974, 205).

In aanmerking genomen dat er noch verlies aan sociale voordelen, noch belastbaarheid was bij een tijdelijke arbeidsongeschiktheid, werden in de volgende uitspraken vergoedingen voor het netto-loonverlies toegekend aan loon- of weddetrekkenden:

Rb. Brussel, 8 november 1971, *De Verz.*, 1972, 893.
Brussel, 23 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9149.
Kh. Gent, 6 februari 1973, *onuitg.*
Rb. Turnhout, 15 juni 1973, *onuitg.*
Gent, 3 december 1973, *onuitg.*
Brussel, 7 december 1973, *R.G.A.R.*, 1975, 9418.
Corr. Antwerpen, 13 februari 1974, *onuitg.*

Corr. Doornik, 1 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9313 (vergoeding toegekend aan wetsverzekeraar).
Corr. Antwerpen, 6 maart 1974, *onuitg.*
Gent, 11 december 1974, *De Verz.*, 1974, 845.
Corr. Brussel, 9 april 1975, *onuitg.*
Pol. Charleroi, 20 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9635.
Antwerpen, 26 juni 1975, *onuitg.*
Corr. Brussel, 30 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9621.
Corr. Charleroi, 14 juli 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9664.
Corr. Oudenaarde, 4 december 1975, *onuitg.* (vergoeding aan gesubrogeerde R.T.T.).

Enkele alleenstaande rechtsmachten meenden ten onrechte dat de vergoeding belastbaar was en dat er een zeker verlies aan sociale voordelen te vrezen was en kenden om die reden een vergoeding voor het bruto-loonverlies toe:

Corr. Leuven, 3 februari 1975, *onuitg.*
Corr. Hasselt, 23 april 1975, *Omnia*, 1976, 31.
Nog anderen berekenden de vergoeding op een half netto-inkomen:
Corr. Brugge, 2 december 1974, *onuitg.* — het brutoloon wordt verminderd met 10 % wegens afwezigheid van belasting.
Corr. Gent, 11 maart 1975, *onuitg.* — het brutoloon wordt verminderd met 8 % wegens afwezigheid van belasting — vergoeding toegekend aan wetsverzekeraar.

Tenslotte kende het hof van beroep van Antwerpen op 9 juni 1975, (*De Verz.*, 1975, 521) een netto-vergoeding toe, echter verhoogd met 10 % wegens verlies aan vakantiegeld, dan wanneer er nochtans ook op het gebied van de betaalde vakantie gelijkstelling is tussen ziektedagen en gewerkte dagen. Voor de bediende is deze gelijkstelling beperkt tot de eerste 12 maanden arbeidsongeschiktheid, terwijl voor de arbeider gedurende de gelijkgestelde dagen het vakantiegeld integendeel op een fiktief loon berekend wordt, dat meestal lager ligt dan het werkelijke loon.

Opgemerkt zij dat de zogenaamde programmawet van 5 januari 1976, die o.a. het artikel 26 W.I.B. grondig wijzigt, thans de vergoedingen voor een tijdelijke arbeidsongeschiktheid wel zeer uitdrukkelijk belastbaar stelt. Dat deze belangrijke wijziging in de fiskale wetgeving niet onmiddellijk is doorgedrongen tot rechtbanken en hoven blijkt uit de volgende uitspraken van begin 1976, waarin nog steeds vergoedingen voor netto loonverlies worden toegekend:

Brussel, 25 februari 1976, *onuitg.* — netto vermits vergoeding niet belastbaar.
Antwerpen, 10 maart 1976, *R.G.A.R.*, 1977, 9714.
Corr. Hasselt, 26 maart 1976, *onuitg.* — netto vermits vergoeding niet belastbaar.
Gent, 28 juni 1976, *onuitg.* — dit arrest berekent de vergoeding, toekomende aan de wetsverzekeraar, op het brutoloon min de fiskale afhouding, dus met inbegrip van de RMZ-bijdrage, omdat in het geval van een arbeidsongeval de sociale voordelen afhankelijk zijn van de betalingen van de RMZ-bijdrage door de wetsverzekeraar.

Tenslotte kan nog genoteerd worden dat het door de programmawet van 5 januari 1976 gewijzigde W.I.B. reeds betrekking heeft op het aanslagjaar 1976 en dus op het inkomstenjaar 1975. Dit houdt in dat vergoedingen toegekend in de loop van 1975 dienden opgenomen te worden in de belastingsaangiften 1976, ondanks het feit dat ze meestal zullen berekend geweest zijn op het netto-loonverlies met de overweging dat de vergoeding niet belastbaar was.

De belastbaarheid der vergoedingen zal zonder twijfel sommige magistraten er toe aanzetten de vergoedingen in de toekomst te gaan berekenen op basis van het door het slachtoffer verdiende brutoloon, eventueel onder aftrek van de RMZ-bijdrage. Nochtans zal in dit geval de belastingsplichtige een belangrijke fiskale winst kunnen verwezenlijken.

Inderdaad, het slachtoffer van een ongeval zal gedurende de periode van gehele tijdelijke arbeidsongeschiktheid beroep doen op zijn ziekenfonds en hiervan de in de sociale wetgeving voorziene dagvergoedingen in ontvangst nemen. Deze dagvergoedingen, die onder de vorige wetgeving niet belastbaar waren, maken nu deel uit van de zogenaamde ,,sociale vervangingsinkomens" en worden als dusdanig ook belast vanaf het aanslagjaar 1977, inkomsten 1976, echter niet op dezelfde manier als de gemeenrechtelijke vergoedingen. Het essentiële verschil tussen deze twee kategorieën inkomsten vindt men in de berekening van de forfaitaire aftrekken. Daar waar gemeenrechtelijke vergoedingen gelijkgesteld worden met de eigenlijke bedrijfsinkomsten en hierop de gewone forfaitaire aftrek voor bedrijfslasten, zoals bepaald bij het nieuwe artikel 51, wordt toegepast, zijn de sociale vervangingsinkomens onderworpen aan een gunstregime onder de vorm van een hogere aftrek. Deze bijzondere aftrek, zoals bepaald bij het nieuwe artikel 62bis § 1, 2° is zó berekend dat de belastbare materie volledig wordt weggenomen indien de belastingsplichtige over geen ander inkomen beschikt dan de werkloosheidsvergoeding of een ander sociaal inkomen van hetzelfde bedrag.

De toepassing van dit gunstregime op de ziekenfondsuitkeringen heeft nu tot gevolg dat, indien een slachtoffer van een ongeval een gemeenrechtelijke vergoeding ontvangt die gelijk is aan het verschil tussen zijn bruto-inkomen (al dan niet onder aftrek van de RMZ-bijdrage) enerzijds en de ziekenfondsuitkeringen anderzijds, zijn belastbaar netto-inkomen — en derhalve eveneens de hierop verschuldigde belastingen — merkelijk lager zal zijn dan het netto belastbaar bedrag indien hij niet het slachtoffer zou zijn geweest van een ongeval en indien hij zijn volledig inkomen had blijven ontvangen van zijn werkgever.

Ondanks de omstandigheid dat deze loon- of weddetrekkende in beide veronderstellingen — met of zonder ongeval — een gelijk inkomen zou blijven genieten, zou hij als slachtoffer van een ongeval minder belastingen betalen dan als arbeider of bediende die geen arbeidsongeschiktheid zou hebben ondergaan.

Voor een meer gedetailleerde studie van het probleem met uitgebreide cijfervoorbeelden verwijzen wij naar Schrijvers, J., *De berekening van de vergoeding voor lichamelijke schade volgens het gemene recht en de inkomstenbelasting*, *R.W.*, 1976-1977, 1125.

43. *De economische waarde van de huisvrouw*

Zoals reeds hoger in nr. 29 vastgesteld, wordt thans niet meer ontkend dat het huishoudelijk werk een in geld uit te drukken waarde heeft. Alhoewel deze economische waarde afhankelijk is van het subjectieve oordeel van een magistraat en bovendien zal moeten vastgesteld worden rekening houdend met leeftijd, beroep en samenstelling van gezin, schijnen toch al de toegekende bedragen te schommelen rond de 200 F per dag, hetzij minder dan wat aan de — veelal mannelijke — eigenaar van een autovoertuig wordt toegekend voor de gebruiksderving van zijn auto.

Voor tijdelijke arbeidsongeschiktheid van een huisvrouw worden de volgende bedragen, waarin soms de morele met de materiële schade is vermengd, toegewezen per dag tijdelijke arbeidsongeschiktheid:

Rb. Dinant, 21 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1974, 9309: 200 F — gezin met 4 kinderen.
Brussel (Bergen), 5 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9003: 150 F — gezin bestaande uit 2 personen.
Corr. Tongeren, 15 januari 1973, *Omnia*, 1973, 615: nihil aan een 88-jarige huisvrouw, alleen vergoeding voor hulp in huishouden.
Gent, 5 maart 1973, onuitgegeven: 200 F gedurende de periode dat het slachtoffer hulp van derden nodig had (100 % en 75 %); daarna 150 F.
Corr. Hasselt, 11 april 1973, *Omnia*, 1973, 477: 215 F.
Gent, 25 juni 1973, *onuitg.*: 198 F vermengd — gezin bestaande uit 2 personen.
Rb. Brussel, 20 december 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9288: 400 F vermengd — gezin met 5 kinderen.
Pol. Charleroi, 5 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9419: 200 F — gezin bestaande uit moeder en dochter.
Rb. Luik, 15 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9250: 180 F — gezin zonder kinderen.
Rb. Dendermonde, 7 februari 1974, *onuitg.*: 200 F — gezin zonder kinderen.
Brussel (Bergen), 13 maart 1974, *Omnia*, 1975, 45: 100 F — gezin zonder kinderen.
Corr. Mechelen, 14 oktober 1974, *Omnia*, 1975, 163: 200 F.
Corr. Neufchâteau, 12 december 1974, *Omnia*, 1975, 445: 200 F inbegrepen het waarschijnlijk maar niet bewezen salaris als werkvrouw.
Corr. Charleroi, 10 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 221: 200 F — alleenstaande.
Corr. Brussel, 26 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9609: 100 F — alleenstaande.
Corr. Ieper, 20 maart 1975, *onuitg.*: 411 F vermengd — gezin bestaande uit man en vrouw.
Pol. Doornik, 19 juni 1975, *onuitg.*: 180 F — gezin bestaande uit man en vrouw.
Corr. Leuven, 3 december 1975, *Omnia*, 1976, 149: 200 F.

44. *Morele schade*

Het is niet mogelijk de meer dan honderd uitspraken waarover we beschikken op te nemen in deze studie en we beperken er ons dan ook toe een gemiddelde te berekenen voor de laatste drie jaren van de besproken periode. Wat opvalt is dat de rechtbanken en hoven zelden rekening houden met de ernst der kwetsuren of met de duurtijd van de tijdelijke arbeidsongeschiktheid.

Zo kende de 17e Kamer in de correctionele rechtbank van Brussel tussen 26 februari 1975 en 30 juni 1975 bedragen toe van 150 F tot 250 F per dag voor werkonbekwaamheden gaande van 30 tot 1367 dagen. Voor deze laatste langdurige werkonbekwaamheid werd 250 F per dag toegekend, omdat de morele schade zeer belangrijk was (o.a. totale inaktiviteit, im-

potentie, enz.) (Corr. Brussel, 18 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9610). Enkele dagen later nochtans werd hetzelfde bedrag toegekend voor 183 dagen tijdelijke arbeidsongeschiktheid (Corr. Brussel, 22 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr 9611), terwijl nog een week later 150 F per dag werd toegewezen voor 219 dagen werkonbekwaamheid.

Een algemene regel is dit nochtans niet. Er werd immers 353 F per dag toegekend, gezien het heelkundig ingrijpen aan een oog en de fysische en psychische pijnen van een man die een oog verloren had (Corr. Brugge, 2 december 1974, *onuitg.*). Zo ook werd zowel in eerste als in tweede aanleg 166 F toegekend voor 365 dagen tijdelijke arbeidsongeschiktheid, welk bedrag echter tot 200 F werd verhoogd gedurende een periode van 2 maanden gedurende dewelke de pijnen zeer hevig waren geweest (Corr. Aarlen, 30 april 1973 en Luik 6 maart 1975, *onuitg.*).

Ook te Bergen werd een eerste periode van 1 maand vergoed met 200 F, waarna de vergoeding terugviel op 100 F per dag (Rb. Bergen, 27 september 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9442).

Te Gent werd slechts 55 F per dag toegekend voor een tijdelijke arbeidsongeschiktheid van meer dan 2 jaar in acht genomen dat gedurende de tijdelijke arbeidsongeschiktheid het bestaan van het slachtoffer, een telegrambesteller, was verzekerd gebleven vermits zijn wedde werd betaald door de werkgever (Gent, 9 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9002), terwijl anderzijds de burgerlijke rechtbank te Antwerpen in een onuitgegeven vonnis van 7 mei 1973 weigerde rekening te houden met de periodes van minder dan 25 % tijdelijke arbeidsongeschiktheid.

Rekening gehouden met zowel het laagste (55 F) als het hoogste bedrag (505 F — Gent, 6 mei 1974, *Omnia*, 1974, 423) werd gemiddeld toegekend over 1973, 136 F per dag; 1974, 150 F per dag; 1975, 168 F per dag, hetzij een constante jaarlijkse stijging van ongeveer 10 %. Dezelfde stijging liet zich voelen in 1976. De gemiddelde dagvergoeding voor morele schade schommelt thans rond 200 F.

45. *Verlies van een schooljaar*

Dat het zakken in een eindejaarsexamen of het niet kunnen deelnemen hieraan een rechtstreeks gevolg is van het ongeval en de daaruit voortvloeiende arbeidsongeschiktheid zal zelden met absolute zekerheid kunnen aangetoond worden, zodat de rechtbank slechts een vergoeding zal kunnen toekennen voor het verlies van een kans, in zoverre deze schade zeker is.

Zo kan het verlies van een schooljaar niet worden beschouwd als een zekere schade, noch als een rechtstreeks en noodzakelijk gevolg van het ongeval indien de leerling, die niet had kunnen deelnemen aan de examens van de eerste zittijd, evenmin deelneemt aan de examens van de tweede zittijd, alhoewel de gevolgen van het ongeval zijn kansen op sukses niet meer in gevaar brachten (Luik, 3 juni 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8516).

Evenmin zal een vergoeding worden toegekend indien het kind ten gevolge van een ongeval niet kan deelnemen aan de septemberexamens, reeds een vorige klas had gedubbeld en uit de rapporten bleek dat het zich bijzonder hard zou hebben moeten inspannen om te slagen. Ook hier is de schade niet zeker (Corr. Dinant, 10 maart 1969, *R.G.A.R.*, 1969, 8268). Indien daarentegen het slachtoffer voorheen reeds had aangetoond dat hij in staat was in de examens te slagen, dan is het verlies van een schooljaar geen zuiver verlies van een kans meer (Corr. Dinant, 10 oktober 1966, *De Verz.*, 1967, 853).

In de loop van de beschouwde periode is er te weinig rechtspraak om zich een idee te kunnen vormen van de algemene tendens inzake schadevergoedingen voor het verlies van een schooljaar. Nochtans kunnen we vaststellen dat het verlies van een jaar universitaire studies geraamd wordt op 200.000 F en dat van middelbare studies op 50.000 F tot 90.000 F:

Corr. Tongeren, 10 maart 1973, *onuitg.*: 75.000 F aan een 18-jarige leerling.
Luik, 20 april 1974, *onuitg.*: 30.000 F aan een minderjarig meisje.
Brussel, 25 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9463: 90.000 F aan een 14-jarige jongen in 5e Latijnse.
Corr. Luik, 22 oktober 1974, *onuitg.*: 50.000 F aan een 14-jarig meisje.
Bergen, 13 maart 1975, *Omnia*, 1975, 503: 50.000 F aan een 18-jarig meisje in 3e jaar Acad. Sch. Kunsten.
Luik, 26 maart 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9564: 200.000 F aan een 18-jarig student in 1e kandid. geneesk.
Gent, 4 februari 1976, *onuitg.*: 200.000 F aan een 20-jarige student in 2e kandid. scheik.

46. *Esthetische schade*

De vergoeding voor esthetische schade schijnt wel dé schadevergoeding te blijven die het meest van alle vergoedingen op willekeurige en subjectieve wijze wordt vastgesteld.

De oorzaken hiervan zijn veelvuldig.

Op de eerste plaats wordt de schade, indien de magistraat ze niet *de visu* vaststelt, op een subjectieve wijze bepaald door de expert; subjectief omdat de keuze uit één van de 7 klassieke graden — onbeduidend, zeer licht, licht, middelmatig, zwaar, zeer zwaar, afstotelijk — gemaakt wordt in functie van de ondervinding van de deskundige en van het vergelijkingsmateriaal waarover hij beschikt; subjectief nog omdat vele geneesheren bij de bepaling van de graad van de esthetische schade rekening houden met elementen, zoals leeftijd en geslacht, die weliswaar het bedrag van de vergoeding moeten beïnvloeden, maar die volledig losstaan van het medisch aspect: „anatomisch" moet een litteken naar onze mening voor een vrouw dezelfde bepaling krijgen als voor een man, indien het litteken dezelfde vorm, grootte en kleur heeft en zich op dezelfde plaats van het lichaam bevindt en zich door de structuur en de gaafheid van de omliggende huid op dezelfde wijze laat waarnemen.

Op de tweede plaats wordt de esthetische schade subjectief vastgesteld door de magistraat, die enerzijds over te weinig vergelijkingsmateriaal

beschikt om een eenvormige rechtspraak te verlenen en die anderzijds terecht rekening houdt met de concrete elementen die eigen zijn aan het slachtoffer, zoals geslacht, leeftijd, maritale status, sociale status, beroep, enz.

In de onderstaande lijst werden alleen deze uitspraken opgenomen waarin één van de zeven klassieke graden vermeld staan:

onbeduidend

23-jarige chauffeur: een litteken op de voorzijde van de arm en op de schouder en een ander op het been is geen aanslag op de esthetische integriteit en kan niet vergoed worden)	nihil	— Luik, 6 april 1975.

Zeer licht

24-jarige thuiswerkster:	20.000 F	— Rb. Luik, 11 mei 1971. Luik, 19 februari 1973.
50-jarige beroepsmilitair:	5.000 F	— Pol. Hannuit, 6 februari 1973.
38-jarige arbeider:	5.000 F	— Rb. Antwerpen, 7 mei 1973.
32-jarige zangeres:	15.000 F	— Bergen, 13 maart 1975.
25-jarige assistente prof.:	25.000 F	— Antwerpen, 26 juni 1975.

Licht

19-jarige arbeidster:	40.000 F	— Corr. Kortrijk, 10 mei 1972.
24-jarige mannelijke bediende:	6.500 F	— Rb. Brussel, 29 januari 1973.
47-jarige autovoerder, (onderbeen):	8.000 F	— Corr. Hasselt, 7 maart 1973.
50-jarige fotograaf, (aangezicht):	10.000 F	— Rb. Dendermonde, 7 februari
50-jarige huisvrouw, (beide benen):	10.000 F	1974.
minderjarig meisje:	50.000 F	— Luik, 20 april 1974.
5-jarige jongen, (wang):	20.000 F	— Rb. Hasselt, 6 januari 1975.
35-jarige mijnwerker:	10.000 F	— Corr. Hasselt, 23 april 1975.

Middelmatig

51-jarige inspecteur van politie, (oog, aangezicht, hinken):	50.000 F	— Gent, 15 februari 1971.
33-jarige vrouw, bediende (aangezicht):	100.000 F	— Rb. Dinant, 22 april 1971.
36-jarige arbeider, (aangezicht):	25.000 F	— Brussel, 15 juni 1971.
± 40-jarige huisvrouw:	100.000 F	— Rb. Brussel, 20 december 1973.
? juist gehuwde vrouw:	85.000 F	— Corr. Antwerpen, 13 november 1974.
18-jarige arbeider:	20.000 F	— Pol. Antwerpen, 28 februari 1975.
12-jarige jongen, (aangezicht):	100.000 F	— Brussel, 15 mei 1975.

Zwaar

10-jarig geslacht onbekend, (voeten, been, dijbeen):	200.000 F	— Rb. Brussel, 15 december 1971.
? jong meisje (aangezicht):	200.000 F	— Rb. Brugge, 12 december 1972.
17-jarige studente, (aangezicht):	150.000 F	— Corr. Antwerpen, 22 mei 1974. & Brussel (Antw.), 4 december 1974.

Van *zeer zwaar* en *afstotelijk* werden geen uitspraken gepubliceerd.

(Zie hierover: De Vos - De Grootte, S., *Le préjudice esthétique, les cicatrices — dommage extra-patrimonial*, R.G.A.R., 1972, nr. 8928; — *Id., Dommage esthétique, indemnisation extra-patrimoniale*, R.G.A.R., 1976, nr. 9658; — Schroeder, F.M., *Le préjudice esthétique*, R.G.A.R., 1976, nr. 9582;

— R.B., noot onder Corr. Rb. Leuven, 4 oktober 1974, *De Verz.*, 1975, 193.)

47. *Genegenheidsschade*

De vergoeding die wordt toegekend aan de familieleden of andere nabestaanden van een slachtoffer voor de door hen ondergane morele schade bij het aanschouwen van het lijden van een geliefd wezen, blijft volgens de klassieke rechtspraak ten gronde beperkt tot zeer uitzonderlijke gevallen. De burgerlijke rechtbank van Luik stelt zelfs in een onuitgegeven vonnis van 15 januari 1974 dat de rechtspraak slechts een vergoeding voor genegenheidsschade toekent aan de ouders indien zij ernstige redenen hebben gehad om te vrezen voor het leven van hun kind, dat een blijvende invaliditeit van 35 % had opgelopen bij een ongeval.

Deze houding van de rechtbanken ten gronde verklaart dan ook waarom slechts zo weinig uitspraken konden genoteerd worden:

Brussel, 11 maart 1971 — 20.000 F aan de zoon die geleden had onder de pijnlijke evolutie van de letsels van zijn vader, welke laatste een depressief syndroom had overgehouden dat hem 6 maanden na het ongeval tot zelfmoord had geleid.
Rb. Turnhout, 22 januari 1973 — 75.000 F aan elk der ouders van een 5-jarig meisje met een B.O. van 100 % + hulp van derden.
Rb. Hasselt, 3 april 1973 — 10.000 F aan elk der ouders van een 11-jarig meisje dat een ongevraagde blindedarmoperatie had ondergaan, daar waar ze in de kliniek was opgenomen voor een eenvoudige chirurgische ingreep aan een teen.
Rb. Turnhout, 15 juni 1973 — 100.000 F aan de echtgenote van een 37-jarige arbeider met een B.O. van 100 % + hulp van derden.
Rb. Luik, 15 januari 1974 — 1 F aan de ouders van een 13-jarige knaap met een B.O. van 35 %.
Luik, 5 maart 1974 — 150.000 F aan de vader en 300.000 F aan de moeder van een meerderjarige zoon met een B.O. van 100 % + hulp van derden.
Corr. Ieper, 20 maart 1975 — 50.000 F aan de echtgenoot van een 52-jarige vrouw met een B.O. van 70 %.
Corr. Hoei, 21 mei 1975 — 200.000 F aan de verloofde van een meisje waarvan een been geamputeerd werd.
Gent, 13 mei 1975 — 30.000 F aan elk der ouders van een 4-jarige knaap met een B.O. van 33 % wegens verlies van een oog.

CHRONOLOGISCH REPERTORIUM VAN DE IN HOOFDSTUK III ONDER NUMMERS 36 TOT EN MET 47 AANGEHAALDE UITSPRAKEN.

1970

Brussel, 8 januari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8537
Brussel, 11 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8408
Corr. Rb. Luik, 24 februari 1970, *De Verz.*, 1971, 997
Luik, 13 april 1970, *De Verz.*, 1972, 797
Luik, 13 mei 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8493
Corr. Luik, 3 juni 1970, *R.G.A.R.*, 1970, 8535
Corr. Luik, 23 juni 1970, *De Verz.*, 1971, 759
Brussel, 8 oktober 1970, *R.G.A.R.*, 1971, 8560
Corr. Luik, 2 november 1970, *De Verz.*, 1971, 771
Luik, 5 november 1970, *De Verz.*, 1973, 353; *J. Liège*, 1970-1971, 266.
Corr. Luik, 10 november 1970, *De Verz.*, 1971, 777

1971

Brussel, 19 januari 1971, *De Verz.*, 1971, 781
Rb. Brussel, 22 januari 1971, *De Verz.*, 1971, 225
Brussel, 2 februari 1971, *Omnia*, 1973, 279
Gent, 15 februari 1971, *De Verz.*, 1972, 451
Corr. Luik, 16 februari 1971, *Omnia*, 1973, 161
Rb. Doornik, 3 maart 1971, *R.G.A.R.*, 1973, 9080
Brussel, 11 maart 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8717
Luik, 16 maart 1971, *Omnia* 1973, 163
Rb. Dinant, 22 april 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8636
Rb. Luik, 3 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8689 en 8710
Rb. Luik, 11 mei 1971, *De Verz.*, 387
Luik, 13 mei 1971, *Omnia*, 1973, 371
Corr. Luik, 24 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8664
Luik, 27 mei 1971, *De Verz.*, 1971, 458
Brussel, 15 juni 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8714
Pol. Doornik, 16 september 1971, *De Verz.*, 1972, 97
Luik, 29 september 1971, *De Verz.*, 1971, 997
Gent, 7 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 8818
Luik, 15 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8781
Luik, 18 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8781
Krijgsraad Luik, 28 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8840
Rb. Brussel, 8 november 1971, *De Verz.*, 1972, 893
Rb. Brussel, 15 december 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8837
Corr. Brussel, 15 december 1972, *De Verz.*, 1972, 103

1972

Rb. Ieper, 13 januari 1973, *Onuitg.*
Brussel, 13 januari 1973, *Omnia*, 1973, 25
Brussel, 25 januari 1972, *De Verz.*, 1972, 488
Corr. Luik, 28 januari 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8839
Corr. Luik, 28 januari 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8835
Rb. Antwerpen, 3 februari 1972, *De Verz.*, 1972, 1053
Luik, 8 februari 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8841
Luik, 8 februari 1972, *Onuitg.*
Rb. Brussel, 15 februari 1972, *Omnia*, 1973, 225
Corr. Hasselt, 25 februari 1972, *Onuitg.*
Corr. Luik, 1 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8857
Corr. Luik, 1 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8903
Rb. Kortrijk, 6 maart 1972, *Onuitg.*
Luik, 24 maart 1972, *Omnia*, 1973, 95
Brussel, 28 maart 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8856
Luik, 18 april 1972, *Omnia*, 1973, 97
Corr. Brussel, 3 mei 1972, *Omnia*, 1972, 619
Corr. Hasselt, 8 mei 1972, *Omnia*, 1973, 227
Brussel, 10 mei 1972, *De Verz.*, 1972, 823
Corr. Kortrijk, 10 mei 1972, *Omnia*, 1972, 621
Rb. Dinant, 21 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1974, 9309
Corr. Dendermonde, 22 juni 1972, *Onuitg.*
Brussel, 29 juni 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8905
Rb. Brussel, 11 september 1972, *De Verz.*, 1972, 1298
Brussel, 28 september 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8934
Brussel, 2 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 9080
Rb. Brugge, 12 december 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 9014
Corr. Namen, 12 december 1972, *De Verz.*, 1974, 333
Brussel, 24 december 1972, *Omnia*, 1972, 545

1973

Corr. Charleroi, 4 januari 1973, *Omnia*, 1973, 555
Brussel (Bergen), 5 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9003
Corr. Tongeren, 15 januari 1973, *Omnia*, 1973, 615
Rb. Turnhout, 22 januari 1973, *Onuitg.*
Luik, 23 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9270

Rb. Luik, 24 januari 1973, *Onuitg.*
Corr. Turnhout, 26 januari 1973, *Omnia*, 1973, 617
Rb. Brussel, 28 januari 1973, *Omnia*, 1973, 619
Rb. Brussel, 29 januari 1973, *Omnia*, 1973, 619
Corr. Luik, 30 januari 1973, *Omnia*, 1974, 49
Pol. Hannuit, 6 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9109
Corr. Hasselt, 14 februari 1973, *Onuitg.*
Rb. Brussel, 15 februari 1973, *De Verz.*, 1973, 383
Luik, 19 februari 1973, *De Verz.*, 1973, 387
Luik, 26 februari 1973, *Omnia*, 1973, 229
Corr. Gent, 5 maart 1973, *Omnia*, 1974, 295
Gent, 5 maart 1973, *Onuitg.*
Corr. Hasselt, 7 maart 1973, *Onuitg.*
Gent, 9 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9002
Gent, 12 maart 1973, *De Verz.*, 1973, 909
Gent, 19 maart 1973, *Omnia*, 1974, 365
Luik, 21 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9135
Luik, 22 maart 1973, *De Verz.*, 1974, 333
Corr. Leuven, 23 maart 1973, *Omnia*, 1974, 297
Rb. Hasselt, 3 april 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9268
Corr. Antwerpen, 3 april 1973, *Omnia*, 1974, 299
Corr. Hasselt, 11 april 1973, *Omnia*, 1973, 477
Gent, 16 april 1973, *Omnia*, 1974, 369
Corr. Hasselt, 25 april 1973, *Omnia* 1973, 479
Corr. Hasselt, 25 april 1973, *Omnia*, 1973, 481
Corr. Doornik, 27 april 1973, *Omnia*, 1973, 483
Corr. Aarlen, 30 april 1973, *Onuitg.*
Rb. Antwerpen, 7 mei 1973, *Onuitg.*
Corr. Brugge, 10 mei 1973, *Omnia*, 1974, 301
Gent, 14 mei 1973, *Onuitg.*
Corr. Leuven, 16 mei 1973, *Omnia*, 1973, 485
Rb. Turnhout, 15 juni 1973, *Onuitg.*
Corr. Brussel, 22 juni 1973, *Omnia*, 1973, 487
Pol. Namen, 22 juni 1973, *Onuitg.*
Gent, 25 juni 1973, *Onuitg.*
Luik, 26 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9271
Corr. Luik, 29 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1973, 9156
Corr. Bergen, 1 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9311
Gent, 30 oktober 1973, *Onuitg.*
Corr. Hasselt, 29 november 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9213
Gent, 3 december 1973, *Onuitg.*
Brussel, 7 december 1973, *R.G.A.R.*, 1975, 9418
Corr. Brugge, 11 december 1973, *Onuitg.*
Rb. Brussel, 20 december 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9288
Corr. Namen, 21 december 1973, *Onuitg.*

1974

Pol. Charleroi, 5 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9419
Rb. Antwerpen, 8 januari 1974, *Omnia*, 1975, 211
Rb. Luik, 15 januari 1974, *R.G.A.R.*, 9250
Rb. Luik, 15 januari 1974, *Onuitg.*
Rb. Dendermonde, 7 februari 1974, *Onuitg.*
Corr. Antwerpen, 13 februari 1974, *Onuitg.*
Luik, 13 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9249
Corr. Antwerpen, 6 maart 1974, *Onuitg.*
Brussel (Bergen), 13 maart 1974, *Omnia*, 1975, 45
Luik, 20 april 1974, *Onuitg.*
Corr. Antwerpen, 25 april 1974, *Onuitg.*
Luik, 29 april 1974, *Omnia*, 1974, 421
Rb. Brussel, 3 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9327
Gent, 6 mei 1974, *Omnia* 1974, 423
Kh. Brussel, 17 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9312
Corr. Antwerpen, 22 mei 1974, *Onuitg.*

Brussel, 22 mei 1974, *Omnia*, 1974, 623
Rb. Verviers, 28 mei 1974, *Omnia*, 1975, 273
Brussel (Antwerpen), 4 juni 1974, *Omnia*, 1975, 49
Corr. Rb. Hoey, 7 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9470
Corr. Turnhout, 10 juni 1974, *Omnia*, 1975, 275
Rb. Dendermonde, 13 juni 1974, *De Verz.*, 1974, 821
Pol. Charleroi, 14 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9377
Corr. Brussel, 19 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9401
Brussel, 25 juni 1974, *Omnia*, 1974, 625 en *R.G.A.R.*, 1975, 9463
Brussel, 27 juni 1974, *Omnia*, 1974, 627
Corr. Hasselt, 26 juni 1974, *Omnia*, 1975, 277
Luik, 27 juni 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9440
Corr. Kortrijk, 18 september 1974, *Omnia*, 1975, 215
Brussel (Bergen), 18 september 1974, *Omnia*, 1975, 107, 109
Corr. Brussel, 24 september 1974, *Omnia*, 1975, 161
Luik, 26 september 1974, *R.G.A.R.*, 1974, 9363
Rb. Bergen, 27 september 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9442
Rb. Bergen, 9 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9443
Corr. Mechelen, 14 oktober 1974, *Omnia*, 1975, 163
Brussel (Bergen), 18 oktober 1974, *R.G.A.R.*, 1976, 9667
Corr. Luik, 23 oktober 1974, *Omnia*, 1975, 281
Corr. Nijvel, 30 oktober 1974, *Omnia*, 1975, 165
Corr. Tongeren, 7 november 1974, *Omnia*, 1975, 283
Corr. Hasselt, 8 november 1974, *Omnia*, 1975, 167, 227
Corr. Antwerpen, 13 november 1974, *De Verz.*, 499
Rb. Antwerpen, 14 november 1974, *Omnia*, 1975, 284
Rb. Luik, 25 november 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9441
Corr. Brugge, 2 december 1974, *Onuitg.*
Brussel (Antwerpen), 4 december 1974, *Onuitg.*
Corr. Neufchâteau, 12 december 1974, *Omnia*, 1975, 445
Brussel (Bergen), 20 december 1974, *R.G.A.R.*, 1976, 9538
Brussel (Antwerpen), 20 december 1974, *Onuitg.*
Rb. Mechelen, 31 december 1974, *Omnia*, 1975, 447

1975
Rb. Hasselt, 6 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, 9429
Corr. Hasselt, 8 januari 1975, *Onuitg.*
Brussel, 9 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, 9461
Corr. Charleroi, 10 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 221
Corr. Hasselt, 16 januari 1975, *Omnia*, 1975, 219
Rb. Brussel, 21 januari 1975, *Omnia*, 1975, 221
Corr. Gent, 27 januari 1975, *Omnia*, 1975, 223
Rb. Luik, 27 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9539
Corr. Leuven, 3 februari 1975, *Onuitg.*
Corr. Tongeren, 7 februari 1975, *Omnia*, 1975, 225
Corr. Brussel, 26 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9609
Pol. Charleroi, 28 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9592
Pol. Antwerpen, 28 februari 1975, *Onuitg.*
Corr. Leuven, 5 maart 1975, *Onuitg.*
Luik, 5 maart 1975, *R.G.A.R.*, 1975, 9491
Luik, 6 maart 1975, *Onuitg.*
Corr. Brussel, 12 maart 1975, *Omnia*, 1975, 499
Antwerpen, 12 maart 1975, *De Verz.*, 1975, 247
Bergen, 13 maart 1975, *Omnia*, 1975, 501, *Omnia*, 1975, 503
Corr. Ieper, 20 maart 1975, *Onuitg.*
Antwerpen, 24 maart 1975, *R.W.* 1975-1976, 687
Luik, 26 maart 1975, *R.G.A.R.* 1976, 9564
Corr. Brussel, 9 april 1975, *Onuitg.*
Corr. Hasselt, 23 april 1975, *Omnia*, 1975, 508, *Omnia*, 1976, 31
Brussel, 23 april 1975, *Omnia*, 1975, 505
Luik, 24 april 1975, *Omnia*, 1976, 33
Corr. Leuven, 2 mei 1975, *Omnia*, 1976, 35
Corr. Oudenaarde, 5 mei 1975, *Omnia*, 1975, 507

Pol. Herentals, 12 mei 1975, *Onuitg.*
Bergen, 13 mei 1975, *R.G.A.R.*, 9591
Gent, 13 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9703
Brussel, 15 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9694
Corr. Hoei, 21 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9563
Corr. Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9620
Corr. Brussel, 28 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9612
Antwerpen, 9 juni 1975, *De Verz.*, 1975, 521
Brussel, 12 juni 1975, *De Verz.*, 1975, 1101
Corr. Brussel, 18 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9610
Pol. Doornik, 19 juni 1975, *Onuitg.*
Pol. Charleroi, 20 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9635
Corr. Brussel, 22 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9611
Antwerpen, 26 juni 1975, *Onuitg.*
Corr. Brussel, 30 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9621
Corr. Charleroi, 14 juli 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9664
Corr. Brussel, 8 september 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9661
Luik, 6 oktober 1975, *R.G.A.R.*, 1976, 9648
Corr. Luik, 8 oktober 1975, *Omnia*, 1976, 539; *Pas.*, 1975, III, 86; *J. Liège*, 1975-1976, 106
Brussel, 22 oktober 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9715
Gent, 17 november 1975, *Onuitg.*
Antwerpen, 3 december 1975, *De Verz.*, 1976, 213
Brussel, 3 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 505
Corr. Leuven, 3 december 1975, *Omnia*, 1976, 149, 153
Corr. Oudenaarde, 4 december 1975, *Onuitg.*
Corr. Antwerpen, 4 december 1975, *Omnia*, 1976, 543

1976

Rb. Brussel, 28 april 1976, *De Verz.*, 1976, 635
Corr. Rb. Hoey, 30 april 1976, *Pas.*, 1976, III, 40

HOOFDSTUK IV

SAMENLOOP VAN GEMEENRECHTELIJKE SCHADELOOSSTELLING MET VERZEKERINGSUITKERINGEN

Waarom een afzonderlijk hoofdstuk over schadevergoeding en verzekering?

De invloed van verzekeringsuitkeringen op de omvang van de schadevergoeding wordt traditioneel behandeld in het kader van de voordeelstoerekening. Om twee redenen wordt hier verkozen het onderwerp in een afzonderlijk hoofdstuk te behandelen (aldus ook: Bloembergen, A. R., *Schadevergoeding bij onrechtmatige daad*, Deventer, 1965, blz. 350, nr. 244). Ten eerste omdat met de bloei van de private en sociale verzekeringen en voorzieningen de rechtspraak over de samenloop zo omvangrijk is geworden dat een bespreking ervan, niet alleen vanuit de hoek van het burgerlijk recht maar ook vanuit de talrijke verzekerings- en sociale zekerheidswetten een gans hoofdstuk kan vullen. Ten tweede, omdat zo ook vragen kunnen behandeld worden die eigenlijk liggen op een grensgebied, maar die toch een nauwe samenhang vertonen met de afwikkeling van de

schade: bedoeld wordt, de problematiek van het verhaal dat door de risicodrager, meestal door middel van de subrogatie, tegen de schadeverwekker wordt uitgeoefend.

§ 1. Arbeidsongevallen

48. *Algemeen — toepasselijke wetsartikelen*

De coördinatie van de vergoedingen, verschuldigd op grond van de arbeidsongevallenwet en van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling is geregeld in de artikelen 46 en 47 van de arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 (in het vervolg aangeduid als W.A.O.). Daarin wordt vermeld in welke gevallen een vordering uit onrechtmatige daad kan worden ingesteld (artikel 46, § 1), wordt een cumulatieverbod gevestigd (§ 2) en wordt een wettelijke indeplaatsstelling van de verzekeraar of het Fonds voor arbeidsongevallen in de rechten van de getroffene of van zijn rechthebbenden ingesteld (artikel 47).

Een groot deel van de rechtspraak die hieronder wordt behandeld past nochtans niet die artikelen toe, maar artikel 19 van de gecoördineerde wetten van 28 september 1931, dat tot de invoegetreding van de W.A.O. de materie beheerste. Het ligt dus voor de hand vooraf beide teksten naast elkaar te leggen, om te zien in hoeverre rechtspraak die gevestigd is onder de oude wet voor de interpretatie van de nieuwe wet nog van tel is.

Algemeen wordt aangenomen dat de grondbeginselen terzake door de W.A.O. niet wezenlijk werden gewijzigd, en dat de wetswijziging in de eerste plaats een precisering en vereenvoudiging tot doel had, waarbij — naar straks blijken zal — bepaalde standpunten van de rechtspraak op betwiste punten werd gelegifereerd (Henrard, M., *Les accidents du travail, J.T.*, 1971, 395; – Les Novelles, Droit social, IV, *Accidents du travail et maladies professionnelles*, Brussel, 1975, nr. A 990).

Toch dient vastgesteld dat in weerwil van dit streven naar verduidelijking, een aantal vragen open zijn gebleven, waaraan door de rechtspraak sedertdien een antwoord is gegeven: zo spreekt het tweede punt van artikel 46, § 1 wel van schade aan goederen, maar niet van morele schade (zie nr. 53), bestaat tussen de formulering van het eerste en het derde punt een discrepantie, is niet meer duidelijk of het slachtoffer nog over een optierecht beschikt (zie nr. 57) en is — ditmaal in artikel 47 — niets uitdrukkelijk voorzien voor het geval van insolvabiliteit van de schadeverwekker (zie nr. 60).

A. Mogelijkheid van aansprakelijkheidsvordering

49. *Opzet vanwege de werkgever, diens lasthebber of aangestelde*

Zowel artikel 19 van de gecoördineerde wetten als artikel 46, § 1 W.A.O.

laten de rechtsvordering inzake burgerlijke aansprakelijkheid bestaan tegen de *werkgever* die het arbeidsongeval opzettelijk heeft veroorzaakt. In tegenstelling tot de gecoördineerde wetten — die op dit punt niets bepaalden — schrijft de W.A.O. uitdrukkelijk hetzelfde voor in gevallen van opzet van de *aangestelden* of *lasthebbers* van de werkgever, dus van werkmakkers van de getroffene.

Reeds onder het vroegere regime was de rechtspraak — voortgaande op de voorbereidende werken van de wet van 1903 en op het beginsel dat de aansprakelijkheid niet mocht worden opgeheven bij opzettelijke misdrijven — tot deze oplossing gekomen (Cass., 29 september 1969, *R.W.*, 1969-1970, 1090; *R.G.A.R.*, 1971, 8699; Rb. Brussel, 17 december 1968, *De Verz.*, 1969, 732), die dus thans wettelijk is vastgelegd.

Voor de interpretatie van het begrip „opzet" kunnen gegevens gehaald worden uit een vonnis van de arbeidsrechtbank te Hoei (3 november 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8788; *J. Liège*, 1971-1972, 75), dat weliswaar uitspraak deed over een geval van opzet vanwege de getroffene zelf (thans geregeld in artikel 48 W.A.O.). Opzet, aldus de rechtbank, veronderstelt niet alleen de wil om de handeling te stellen die het ongeval veroorzaakt, maar ook de wil om de schadelijke gevolgen daarvan uit te lokken.

50. *„Uitgeleende" werknemers en de hoedanigheid van derde van de ontlenende werkgever*

Van oudsher heeft onder de rechtspraak en de rechtsleer onenigheid bestaan over de rechtspositie van de werkgever (en diens aangestelden of lasthebbers) in de volgende situatie: werkgever A, die een arbeidsovereenkomst heeft gesloten met een werknemer, leent deze tijdelijk uit aan een werkgever B, bijvoorbeeld met het oog op het verrichten van een bepaald werk. Indien de werknemer dan door een arbeidsongeval wordt getroffen en de forfaitaire prestaties uitgekeerd krijgt van de verzekeraar van werkgever A, heeft dan deze verzekeraar een subrogatierecht tegenover werkgever B en diens aangestelden of lasthebbers? Met andere woorden, zijn deze als *derden* te beschouwen in de zin van het vierde punt van artikel 46, § 1?

Het is vooreerst duidelijk dat deze vraag zich alleen stelt indien niet de verzekeraar van B, maar wel die van A is tussengekomen. Ook op dit punt heeft lange tijd onzekerheid geheerst, maar op onze dagen verklaart de overheersende rechtspraak dat, indien tenminste nog de arbeidsovereenkomst met de eerste werkgever is blijven voortbestaan, diens verzekeraar gehouden is tot betaling, ook al werd op het ogenblik van het ongeval door de getroffene arbeid verricht onder gezag, leiding en toezicht van de tweede werkgever (Novelles, *Droit Social*, IV, nr. A 1049-A 1054). De rechtspraak was deze weg ingeslagen, nadat het hof van cassatie reeds op 16 februari 1953 (*J.T.*, 1953, 99; *Bull. Ass.*, 1953, 61; *R.C.J.B.*, 1953, 173) het pad had geëffend door te verklaren dat er geen tegenstrijdigheid

bestond tussen de vaststelling dat de werkgever een werknemer ter beschikking van een ander had gesteld, die gezag, leiding en toezicht uitoefent, en de vaststelling dat de werknemer met de eerste door een arbeidsovereenkomst verbonden bleef.

Uit deze oplossing leidde een groot deel van de rechtspraak in de onderzochte periode geheel logisch af dat de tweede „ontlenende" werkgever (en diens personeel) een derde is in de zin van artikel 46, § 1, en dus door de gesubrogeerde arbeidsongevallenverzekeraar en zelfs door het slachtoffer kan worden aangesproken op grond van de bepalingen in verband met de burgerrechtelijke aansprakelijkheid (Cass., 12 januari 1971, *De Verz.*, 1971, 903; *R.G.A.R.*, 1972, 8826; – Cass., 3 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 911; *R.G.A.R.*, 1971, 8743; – Brussel, 5 januari 1968, *De Verz.*, 1971, 897; – Rb. Brussel, 19 november 1965, *De Verz.*, 1971, 906; – Charleroi, 11 juni 1971, *De Verz.*, 1971, 926; – *anders* nochtans: Brussel, 18 maart 1970, *J.T.*, 1970, 280; *De Verz.*, 1971, 910).

De moderne rechtsleer is niet steeds geneigd zich bij deze overheersende strekking neer te leggen (Novelles, *Droit social*, IV, nr. A 1062). Om te beginnen dient nauwkeurig de juridische band tussen de beide werkgevers (de uitlener en de ontlener) te worden nagegaan. Het is bijvoorbeeld goed mogelijk dat de tweede optreedt als lasthebber van de eerste en dus, op gelijke voet met de aangestelden en met eventuele andere lasthebbers, de immuniteit kan inroepen die voorzien is in artikel 46, § 1.

Deze elegante en juridisch niet te betwisten oplossing — die zich opent nu artikel 46, § 1 W.A.O. niet meer, zoals artikel 19 van de gecoördineerde wetten, alleen immuniteit verleent aan de aangestelden maar ook aan de lasthebbers — is op 30 september 1975 toegepast in een omstandig gemotiveerd vonnis van de rechtbank van koophandel te Brussel (*R.W.*, 1975-1976, 1835). Maar ook buiten de gevallen van lastgeving dient volgens bepaalde rechtsleer besloten tot de immuniteit van de ontlenende werkgever (en diens personeel), gelet op de bedoeling van de opstellers van de eerste arbeidsongevallenwet van 1903 (zie ondermeer: *Parl. Besch.*, Kamer, zitt. 1901-1902, nr. 302), door het instellen van de immuniteit de „vrede in de werkplaats" te bewaren (Novelles, *Droit social*, IV, nr. A 1062). En ook voor V.H. is het niet tegenstrijdig te verklaren dat enerzijds de verzekeraar van de uitlenende werkgever waarmee de werknemer door een arbeidsovereenkomst gebonden is de uitkeringen verschuldigd blijft en dat anderzijds de ontlenende werkgever in wiens werkplaats het ongeval zich heeft voorgedaan, samen met zijn aangestelden en lasthebbers de immuniteit geniet (V.H., noot onder Cass., 3 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 918).

51. *Ongevallen op de weg naar en van het werk*

Op grond van het vijfde punt van artikel 46, § 1 W.A.O. blijft de rechtsvordering inzake burgerlijke aansprakelijkheid mogelijk tegen de werkgever, zijn lasthebbers of aangestelden, als het ongeval zich voordoet op de

weg naar of van het werk. Ook deze bepaling heeft de rechtspraak in de onderzochte periode voor heel wat moeilijkheden gesteld.

In arresten van 15 maart 1971 (*R.W.*, 1971-1972, 651, noot C.; *De Verz.*, 1972, 39, noot V.H.; *J.T.*, 1971, 272) en van 12 juni 1973 (*R.W.*, 1973-1974, 194) besliste het hof van cassatie dat de verzekeringsmaatschappij geen regres heeft tegen het ondernemingshoofd, haar eigen verzekerde, als het ongeval zich op de weg naar en van het werk heeft voorgedaan, terwijl zodanig recht op het eerste zicht toch in de arbeidsongevallenwetgeving ingeschreven was. De motivering luidde dat een zelfde persoon ten opzichte van een zelfde verzekeraar en met betrekking tot een zelfde schadegeval niet tegelijk verzekerde en derde kan zijn (in tegengestelde zin: Brussel, 19 april 1968, *De Verz.*, 1972, 37). In het kader van de oude wet was dit standpunt logisch: men kan inderdaad moeilijk inzien dat een aansprakelijkheidsverzekeraar regres heeft tegen de verzekerde-aansprakelijke, wil de inhoud van de verzekering niet grotendeels worden uitgehold.

Het is zeer de vraag of deze redenering van het hof van cassatie nog kan worden bijgetreden in het licht van de nieuwe wet, die in artikel 47 niet meer, zoals in het afgeschaft artikel 19, van „derden" spreekt waartegen de rechten van het slachtoffer door de verzekeraar worden uitgeoefend, maar van „de voor het arbeidsongeval aansprakelijken".

Het tweede geciteerde cassatie-arrest — dat, anders dan het eerste, de nieuwe wet toepast — stapt nogal licht over dit bezwaar heen door te overwegen dat „hoewel (...) artikel 47 enkel gewag maakt van *de voor het arbeidsongeval aansprakelijke*, uit de voorbereidende werken eveneens blijkt dat door deze termen dient verstaan te worden de *aansprakelijke derde*". Toch is de nieuwe wettekst duidelijk zodat een beroep op de voorbereidende werken zich geenszins opdringt. Daarbij komt nog dat de aard zelf van de verzekering sedert de W.A.O. grondig is gewijzigd: waar ze vroeger ontegensprekelijk de kenmerken van een aansprakelijkheidsverzekering vertoonde — waarbij dus de werkgever de verzekerde was —, is ze thans een rechtstreekse verzekering ten bate van de werknemers geworden, die nu in technische zin de verzekerden zijn (zie hierover: Van Langendonck, J. en Simoens, D., *De rechtspraak van de arbeidsgerechten over sociale zekerheid*, *B.T.S.Z.*, 1975, 217-218). De vroeger gevolgde redenering lijkt dan ook geen steek meer te houden, gelet op de ondubbelzinnigheid van de wet: artikel 47 spreekt eenvoudig van „de voor het arbeidsongeval aansprakelijke", en de bedoelde aansprakelijkheden worden opgesomd in artikel 46, § 1, dat in het vijfde punt onomwonden bepaalt dat een rechtsvordering tegen de werkgever mogelijk is als het ongeval zich op de weg naar of van het werk voordoet. Met M.L. (noot onder Brussel, afd. Antwerpen, 18 maart 1974, *R.W.*, 1975-1976, 1629) mag dan ook worden aangenomen, dat er geen grond is om de huidige tekst van de wet te beknotten door een rechtspraak die in feite de wet miskent.

Het valt dan ook toe te juichen dat het hof van cassatie op 28 januari 1975 (*R.G.A.R.*, 1976, 9547, noot R.O. Dalcq) haar op 15 maart 1971 en 12 juni

1973 (hoger geciteerd) ingenomen standpunt weliswaar niet uitdrukkelijk tegensprak maar toch voor een groot deel van zijn praktisch belang ontblootte door te verklaren dat, bij een verkeersongeval waarvoor de werkgever aansprakelijk is, de arbeidsongevallenverzekeraar — op grond van de hem door artikel 47 verleende subrogatie — rechtstreeks kan vorderen tegen de verzekeraar van het motorrijtuig dat eigendom was van de werkgever.

Het spreekt vanzelf dat de vraag zich niet eens stelt als niet de werkgever, maar een *aangestelde* de auto bestuurt en verantwoordelijk is voor het ongeval waardoor een werknemer van dezelfde werkgever wordt getroffen: hij kan zowel door de getroffene zelf als door de gesubrogeerde verzekeraar worden aangesproken uit onrechtmatige daad, aldus het hof van beroep te Brussel, afdeling Antwerpen in een arrest van 18 maart 1974 (*R.W.*, 1975-1976, 1627, noot M.L.; – in dezelfde zin: Gent, 9 juni 1972, *De Verz.*, 1975, 452; – *anders* in eerste aanleg: Rb. Gent, 28 juni 1972, *De Verz.*, 1975, 449). Natuurlijk kan naast de aangestelde ook de werkgever als aansteller worden aangesproken op grond van het eerste lid van artikel 1384 B.W., hetgeen zelfs in de systematiek van de hierboven genoemde cassatie-arresten diende te worden aangenomen.

In sommige gevallen is de lijn niet gemakkelijk te trekken tussen arbeidsongevallen *sensu stricto* en ongevallen *op de weg naar of van het werk*. Uit de rechtspraak van de arbeidsgerechten over sociale zekerheid kunnen weinig of geen gegevens worden gehaald, aangezien het onderscheid in de regel voor de toepassing van de sociale zekerheidswetgeving irrelevant is (zie: Van Langendonck, J. en Simoens, D., *o.c.*, 208).

Het onderscheid speelt daarentegen wel voor de toepassing van het vijfde punt van artikel 46, § 1 in verband met de burgerlijke aansprakelijkheid. Met het hof van cassatie (19 september 1971, *Arr. Cass.*, 1973, 74) dient aangenomen dat voor ongevallen die zich voordoen op de weg in elk geval afzonderlijk dient nagegaan of betrokkene zich al dan niet bevond onder het gezag, de leiding en het toezicht van de werkgever en het ongeval dus al dan niet beschouwd moet worden als overkomen tijdens en door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst (artikel 7 W.A.O.). Is dit niet het geval, dan gaat het om een ongeval op de weg naar of van het werk en kan tegen de werkgever, zijn lasthebbers of aangestelden een aansprakelijkheidsvordering worden ingesteld.

Betwistingen in verband met het onderscheid tussen arbeidsongevallen *sensu stricto* en ongevallen op de „arbeidsweg" zullen zich voornamelijk voordoen naar aanleiding van ongevallen overkomen tijdens een door de werkgever ingericht gezamenlijk vervoer van werknemers naar of van de werven. Men moet vaststellen dat op dit punt zowel de rechtsleer als de rechtspraak verdeeld zijn (Novelles, *Droit Social*, IV, nr. A 340). Zo verklaarde de burgerlijke rechtbank te Dinant op 13 februari 1969 (*R.G.A.R.*, 1969, 8274) dat de arbeiders zich ook voor de duur van het vervoer onder het gezag aan de werkgever bevonden, maar vertolkte het hof van beroep

te Brussel op 9 december 1971 (*J.T.*, 1972, 446) een tegenovergesteld standpunt. Het blijkt dat deze tweede visie moderner en in gestadige opgang is (Novelles, *Droit social*, IV, nr. A 340). In vele gevallen terecht: als de inrichting van een gezamenlijk vervoer de vorm aanneemt van een service vanwege de werkgever ten voordele van zijn werknemers, maar waarvan deze laatsten geen gebruik hoeven te maken, bijvoorbeeld als ze van de werf naar elders dan naar huis willen gaan, dan lijken er geen eigenlijk gezag, leiding en toezicht te bestaan.

Nog wat het gezamenlijk vervoer van de werknemers betreft, is een arrest te vermelden van het hof van cassatie dd. 28 januari 1975 (*J.T.T.*, 1976, 121; *R.W.*, 1975-1976, 1233; *R.G.A.R.*, 1976, 9547), waarin uitspraak werd gedaan over een ongeval, dat veroorzaakt werd door een onoplettendheid van de chauffeur van een minibus, die in botsing kwam met een trein en waarbij een aantal Italiaanse arbeiders het leven verloren. Zowel de bestuurder van de bus als de inzittende arbeiders waren aangestelden van dezelfde werkgever. Door het hof van beroep was vastgesteld dat het ongeval zich wat de inzittenden betreft had voorgedaan op de weg naar of van het werk. De bestuurder poogt aan de aansprakelijkheidsvordering te ontsnappen door in te roepen dat hij zich van zijn kant op het ogenblik van het ongeval *wel* in de uitvoering van een arbeidsovereenkomst bevond. Zijn stelling vindt bij het hof van cassatie echter geen gehoor: het vijfde punt van artikel 46, § 1 maakt geen onderscheid naargelang de aangestelde, verantwoordelijk voor het ongeval, zich in de uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst bevond of niet; zelfs als de fout — zoals *in casu* — door de aangestelde ontegensprekelijk is begaan in de uitoefening van zijn dienst, kan deze zich niet op een immuniteit beroepen.

Problemen kunnen zich eveneens stellen als het slachtoffer in een verkeersongeval wordt betrokken, terwijl het, in een auto van de werkgever en in gezelschap van werkmakkers (waarvan één het voertuig bestuurde) op weg was naar een door de werkgever opgegeven plaats teneinde aldaar in zijn opdracht werken uit te voeren voor een cliënt. Om in een dergelijk geval te besluiten tot het voorhanden zijn van een arbeidsongeval *sensu stricto*, hield het hof van beroep te Antwerpen op 17 juni 1976 (*onuitg.*, in de zaak M.[illegible]t/N.V.R.P.) rekening met de volgende elementen: dat het de getroffene niet vrij stond te reizen zoals hem beviel, dat hij „vie de met het vervoer gelaste werkmakkers" onder het gezag, de leiding en het toezicht van de werkgever stond en deze zich kon vergewissen van de uren van vertrek en aankomst, de redenen van een oponthoud e.d.m., en dat wegens de betaling van het uurloon tijdens de verplaatsing, deze deel uitmaakte van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst.

B. CUMULATIEVERBOD

52. *Beginselen*

De gemeenrechtelijke schadeloosstelling mag niet samengevoegd worden met de uitkeringen toegekend op grond van de arbeidsongevallenwet (artikel 46, § 2 W.A.O.).

Dit cumulatieverbod is door de rechtspraak als volgt geëxpliciteerd:

— van cumulatie is alleen sprake indien op grond van beide wetgevingen wegens dezelfde schade of hetzelfde deel van de schade vergoedingen worden toegekend (Cass., 3 maart 1969, *De Verz.*, 1969, 378; – Cass., 13 juni 1972, *R.W.*, 1972-1973, 1820; – Cass., 30 september 1974, *R.W.*, 1974-1975, 2087; *R.G.A.R.*, 1975, 9406). In een (*onuitg.*) arrest van 13 juli 1976 (A.R. nr. 469/75, in de zaak F.V. t/J.) maakte het Arbeidshof te Antwerpen toepassing van dit beginsel door duidelijk te onderscheiden tussen de materiële schade die door het slachtoffer opgelopen werd in haar hoedanigheid van huishoudster en winkelierster en die welke opgelopen werd in haar functie van werkneemster.

— de kwalificatie die door de partijen of door de rechtbank wordt gegeven is niet doorslaggevend; telkens dient nagegaan of de schadevergoeding die het slachtoffer op grond van het burgerlijk recht ontvangt, al dan niet bestemd is om geheel of gedeeltelijk dezelfde schade te herstellen als die tot herstel waarvan de forfaitaire vergoeding wordt gevraagd, waarbij voor ogen dient gehouden dat de arbeidsongevallenwet alleen de *materiële professionele schade* dekt (Cass., 10 mei 1972, *J.T.T.*, 1973, 90; *Arr. Cass.*, 1972, 842; – Cass., 30 september 1974, hoger geciteerd).

— het verbod van samenvoeging van de arbeidsongevallenvergoeding met de gemeenrechtelijke vergoeding wegens aansprakelijkheid betreft noch het instellen van twee onderscheiden vorderingen, noch het verkrijgen van twee onderscheiden titels; de wet verbiedt enkel het gezamenlijk bekomen van twee onderscheiden vergoedingen die dezelfde schade dekken, wat slechts bereikt wordt door voor eenzelfde schade de twee onderscheiden titels uit te voeren (Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, *R.W.*, 1973-1974, 612; *De Verz.*, 1974, 55; *R.G.A.R.*, 1974, 9234; – Corr. Hasselt, 29 november 1973, *R.W.*, 1973-1974, 2113; *R.G.A.R.*, 1974, 9213, noot J. Fonteyne).

53. *Extrapatrimoniale schade*

Het is een in de rechtspraak verworven standpunt dat het slachtoffer van een arbeidsongeval naast de forfaitaire uitkeringen ook langs gemeenrechtelijke weg van de aansprakelijke derde vergoeding mag nastreven voor morele of, in het algemeen, extrapatrimoniale schade (Cass., 3 januari 1969, *J.T.*, 1969, 526; – Cass., 31 maart 1969, *De Verz.*, 1969, 675;

R.G.A.R., 1970, 8546; – Cass., 30 september 1974, *R.W.*, 1974-1975, 2087; *R.G.A.R.*, 1975, 9406; – Rb. Bergen, 6 januari 1971, *J.T.T.*, 1971, 101).

Deze oplossing is logisch en volgt uit het zoëven aangegeven beginsel, dat de arbeidsongevallenverzekering alleen beoogt de materiële professionele schade te dekken. Ze wordt door het overgrote deel van de rechtsleer bijgetreden (Denis, P., *Droit de la sécurité sociale*, Brussel, 1973, 110; – Dillemans, R., Van Langendonck, J. en Van Steenberge, J., *Handboek van sociale zekerheid*, Leuven, 1975, 164; – Elst, R., *Schade en schadevergoeding in gemeen recht en sociaal zekerheidsrecht*, *B.T.S.Z.*, 1975, 170-171).

Of na de invoering van de W.A.O. een gemeenrechtelijke vordering tegen de werkgever voor de morele schade mogelijk is als het ongeval niet opzettelijk of niet op de weg naar of van het werk is veroorzaakt, wordt door de rechtsleer betwist (*contra:* Henrard, M., *Les accidents du travail*, *J.T.*, 1971, 395, voetnoot 40; *pro:* Elst, R., *o.c.*, 171). Tegenstanders kunnen wijzen op de libellering van het derde punt van artikel 46, § 1, dat inderdaad alleen uitdrukkelijk spreekt over schade aan goederen, en op een passage uit de voorbereidende werken waaruit zou moeten blijken dat de morele schade zodanig inherent is aan de menselijke persoon dat ze in de forfaitaire vergoedingen is geïntegreerd.

Daartegenover wordt soms gesteld, dat de rechtspraak, eenmaal het beginsel gevestigd dat de uitkeringen wegens arbeidsongeschiktheid alleen het verlies van het beroepsinkomen beogen te herstellen, wel moet beslissen — ook ten aanzien van de vordering tegen de werkgever — dat de morele schade buiten het bereik van de arbeidsongevallenwet en dus onder toepassing van het gemeenrecht valt, aangezien ze anders ongedekt blijft (aldus Elst, R., *o.c.*, 171).

Over dit discussiepunt is ons vooralsnog geen rechtspraak bekend.

54. *Blijvende arbeidsongeschiktheid*

Bij blijvende arbeidsongeschiktheid, opgelopen naar aanleiding van een ongeval, kunnen moeilijkheden rijzen bij de vergelijking tussen de vergoeding toegekend op grond van het gemeenrecht en de gekapitaliseerde waarde van de renten, verleend krachtens de arbeidsongevallenwet.

In dit verband besliste de burgerlijke rechtbank te Brussel op 12 mei 1970 (*De Verz.*, 1970, 663, noot V.H.) geheel logisch dat, als de getroffene door een arbeidsongeval een vergoeding voor materiële schade vanwege de aansprakelijke derde heeft ontvangen, waarvan het bedrag minstens overeenstemt met de gekapitaliseerde waarde van de arbeidsongevallenrente, de arbeidsongevallenverzekeraar vrij is van elke verplichting tegenover de getroffene.

Een belangrijk standpunt is op dit punt ingenomen door het hof van cassatie op 22 juni 1971 (*R.W.*, 1972-1973; *R.G.A.R.*, 1972, 8923). Voor

een arbeidsongeval dat door een derde was veroorzaakt en de volledige blijvende arbeidsongeschiktheid van de getroffene voor gevolg had, was door de arbeidsongevallenverzekeraar een kapitaal gevestigd van 2.984.740 F. Het bestreden arrest had de gemeenrechtelijke schadeloosstelling als volgt berekend: tot 65 jaar 3.280.903 F, erna 25.000, dus samen 3.305.903. Voor het hof van cassatie verdedigt de getroffene de stelling, dat ook voor het gevestigde kapitaal (in de arbeidsongevallenregeling) een splitsing dient gemaakt, en wel zo dat hij voor de ongeschiktheid tot 65 jaar van de derde nog het verschil zou mogen eisen tussen 3.280.903 F en 2.246.800, zijnde het gedeelte van het kapitaal dat de periode tot 65 jaar beslaat. Het hof van cassatie legt deze stelling naast zich neer op grond van deze overweging:

— dat de vergoeding die onder vorm van een lijfrente, door een kapitaal gewaarborgd, ingevolge de wetgeving op de arbeidsongevallen aan eiser toekomt, tot doel heeft de schade te vergoeden die hij door de vermindering of het verlies van zijn economische waarde gedurende zijn ganse vermoedelijke levensduur op de arbeidsmarkt zal ondergaan en derhalve op gans die levensduur wordt berekend;

— dat het kapitaal van 2.984.740 F dat de lijfrente waarborgt en de door het bestreden arrest berekende vergoeding van gemeen recht twee vergoedingen zijn die, hoewel ze anders worden berekend en vastgesteld, een zelfde schade vergoeden: namelijk de voornoemde vermindering of verlies van economische waarde;

— dat de rechter er dan ook toe gehouden was dit kapitaal in haar geheel te vergelijken met de vergoeding in zijn geheel, welke eiser naar gemeen recht, wegens dezelfde schade en voor dezelfde vermoedelijke levensduur, zou bekomen om nadien de ene van de andere af te trekken.

55. *Overlijden*

Vermeldenswaard is verder ook een arrest van het hof van cassatie van 10 mei 1972 (*J.T.T.*, 1973, 90; *Arr. Cass.*, 1972, 842), waarin gesteld werd dat de gemeenrechtelijke vergoeding toegekend aan de weduwe van een arbeidsongevalslachtoffer voor de materiële schade die ze leed naar aanleiding van het overlijden van haar echtgenoot niet dezelfde schade beoogt te dekken als de wezenrenten die door de W.A.O. zijn voorzien, zelfs niet indien bij de begroting van de gemeenrechtelijke vergoeding rekening was gehouden met de samenstelling van het gezin: deze laatste prestaties komen rechtstreeks aan de kinderen toe, terwijl de gemeenrechtelijke vergoeding was toegekend aan de moeder, opkomend in eigen naam.

56. *In aanmerking te nemen schaal: E of F?*

Na de inwerkingtreding van de nieuwe wet heeft in de rechtspraak een tijdlang verwarring bestaan over de vraag, welke van de in bijlage bij het K.B. van 21 december 1971 gevoegde schalen — E of F — moest

worden toegepast, wanneer vergoedingen wegens arbeidsongevallen gecombineerd werden met vergoedingen op grond van het gemeenrecht, en vooral wanneer deze laatste eerder uitbetaald en geringer waren.

De kwestie is onlangs onderzocht door Fagnart, J.L. (noot onder Arbh. Brussel, 19 juni 1973, *T.Soc.R.*, 1973, 378) en, in een overzicht van rechtspraak, door Van Steenberge, J. en Rigaux, M. (Arbeidsongevallen, *R.W.*, 1974-1975, 1655, nr. 15). Daarin stellen deze laatste auteurs, dat telkens als een derde (door kapitaalbetaling) in de schadevergoeding is tussengekomen, schaal F en niet E dient gebruikt, wil vermeden worden dat het slachtoffer een te hoge vergoeding krijgt: in schaal E wordt immers rekening gehouden met administratiekosten van het rente-uitbetalend organisme, en deze zouden dus voor een deel naar het slachtoffer gaan, wat niet verantwoord is.

Deze beginselen zijn sedertdien toegepast door een arrest van het hof van cassatie van 18 juni 1975 (*R.W.*, 1975-1976, 259; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9543; *J.T.T.*, 1976, 259): aan de ouders van de getroffene was elk een schadevergoeding toegekend van 65.000 F, terwijl op grond van de W.A.O. een jaarlijkse rente van 30.620 F kan verschaft worden. Na overwogen te hebben dat de schadevergoeding van 65.000 F door de aansprakelijke rechtstreeks was uitbetaald aan de gelaedeerden en dat de arbeidsongevallenverzekeraar voor dit bedrag geen wiskundige reserve moest vestigen, geen rente betalen en geen administratiekosten maken, die daar normaal mee gepaard gaan, besluit het Hof dat de rente die overeenstemt met dit kapitaal van 65.000 dient berekend aan de hand van het barema F.

In een (*onuitg.*) arrest van 8 september 1976 (A.R. nr. 1712, in de zaak R.B. t/G.) herhaalt het hof van cassatie deze beginselen. Om de jaarlijkse rente, verleend op grond van de W.A.O. te vergelijken met het kapitaal dat, volgens de regels van het gemeenrecht, door de aansprakelijke rechtstreeks aan de gelaedeerde is toegekend, kunnen volgens dit arrest twee wegen worden gevolgd:

— de eerste en voor de hand liggende methode bestaat erin, de jaarlijkse vergoeding te berekenen die overeenstemt met dit kapitaal en deze berekening te doen gebeuren aan de hand van het barema F,
— ofwel wordt, opnieuw aan de hand van het barema F, de jaarlijkse arbeidsongevallenrente gekapitaliseerd, teneinde de twee kapitalen te kunnen vergelijken, waarna het verschil tussen de twee kapitalen dan opnieuw wordt herleid tot een jaarlijkse vergoeding, waarbij ook weer het barema F en niet E dient toegepast.

Het is duidelijk, — en beide zoëven geciteerde arresten van 18 juni 1975 en 8 september 1976 laten hierover geen twijfel bestaan — dat op het saldo van het jaarlijks bedrag dat bekomen wordt nadat een van beide methodes is gevolgd, de wiskundige reserve wel zal worden berekend overeenkomstig barema E.

Gelijkaardige problemen kunnen zich stellen voor de bepaling van de omvang van de rechten van de indeplaatsgestelde verzekeraar tegenover derden (zie hierover verder, nr. 63).

C. Optierecht van het slachtoffer tussen de forfaitaire en de gemeenrechtelijke vergoedingen

57. *Al dan niet bestaan van het optierecht*

Tot voor de invoering van de W.A.O. gold ontegensprekelijk dat de getroffene in voorkomend geval kon kiezen tussen het instellen van de vordering uit onrechtmatige daad — in de gevallen natuurlijk waar deze niet was uitgesloten — en de eis tegen het ondernemingshoofd op grond van de arbeidsongevallenwet (aldus bv.: Vred. Boussu, 19 oktober 1971, *J.T.*, 1972, 87). De redactie van het nieuw artikel 46 W.A.O. is bron van twijfel over de vraag, of dit optierecht nog bestaat: zowel de aanhef van § 1 („ongeacht de uit deze wet voortvloeiende rechten blijft de rechtsvordering inzake burgerlijke aansprakelijkheid mogelijk (...)") als die van § 2 („onverminderd de bepalingen van § 1, is de verzekeraar verplicht de vergoedingen (...) te betalen (...)") lijken er op te wijzen dat de getroffene steeds de prestaties van de arbeidsongevallenverzekering dient aan te vragen en dus niet meer, zoals voorheen, kan verkiezen de aansprakelijke overeenkomstig het gemeenrecht aan te spreken. Om verwarring te vermijden weze natuurlijk aangestipt dat de vraag zich alleen stelt ten aanzien van de vijf in artikel 46, § 1 W.A.O. aangegeven gevallen, waar een aansprakelijkheidsvordering mogelijk is.

In bepaalde — wellicht uitzonderlijke — gevallen kan het voor de getroffene aantrekkelijk zijn de forfaitaire uitkeringen terzijde te laten en zich onmiddellijk tot de aansprakelijke werkgever, werkmakker (in de gevallen voorzien in de punten 1 tot 3 en 5 van artikel 46, § 1) of derde te wenden: het is bijvoorbeeld niet uitgesloten — alhoewel weinig waarschijnlijk — dat de vergoeding sneller langs deze tweede weg kan worden bekomen (bijvoorbeeld omdat betwisting bestaat over de erkenning van een ongeval als arbeidsongeval), terwijl anderzijds ook het feit dat in gemeenrecht meestal een kapitaal en niet een rente wordt toegekend de getroffene kan aantrekken. Kan hij dus naar goeddunken kiezen tussen zijn aanspraken tegen de arbeidsongevallenverzekeraar (die hij ten andere eventueel door een beroep op het gemeenrecht kan aanvullen) en zijn aanspraken op grond van het aansprakelijkheidsrecht?

Alhoewel dit optierecht in artikel 46 niet is voorzien en de bewoordingen van dit artikel in tegengestelde zin zouden kunnen geïnterpreteerd worden, lijkt de rechtsleer bereid het recht wel toe te kennen (Mahieu, M., *A propos de l'option de la victime d'un accident du travail imputable à un tiers entre l'indemnisation de droit commun et l'indemnisation forfaitaire*, *J.T.*, 1974, 688; – Vandeurzen, A., *Bestaat het optierecht nog bij arbeidsongevallen?*, *Limburgs Rechtsleven*, 1976, 76; – Verhofstadt, M., *De nieuwe arbeidsongevallenwet van 10 april 1971*, *R.W.*, 1971-1972, 990 (zie echter het antwoord op dit standpunt door: Theunissen, M., *R.W.*, 1971-1972, 1220); – Novelles, *Droit social*, IV, nr. A 1068).

Uit een lezing van de voorbereidende werken blijkt inderdaad een strekking te hebben bestaan om het optierecht op te heffen, maar het is verre van zeker dat deze opvatting algemeen gedeeld werd en in de wet is opgenomen, des te meer daar in de loop van de voorbereidende besprekingen ook het ander standpunt aan bod kwam (zie V.H., noot onder Brussel, 13 mei 1973, *De Verz.*, 1973, 1071). In 1974 is een wetsvoorstel ingediend dat ertoe strekt door een wetswijziging (ondermeer) op dit punt klaarheid te brengen (*Parl. Besch.*, Senaat, buitengewone zitt. 1974, nr. 203-1).

De rechtspraak van haar kant blijkt, in het spoor van de overheersende rechtsleer, geneigd de getroffene het optierecht toe te kennen. In die zin beslisten de correctionele rechtbank van Hasselt op 29 november 1973 (*R.W.*, 1973-1974, 2113; *R.G.A.R.*, 1974, 9213, noot Fonteyne, J.), op dit punt het vonnis vernietigend van de Politierechtbank te Hasselt van 1 september 1972 (*Limburgs Rechtsleven*, 1975, 71), en het hof van beroep te Luik op 16 april 1975 (*R.G.A.R.*, 1976, 9546, noot Mahieu, M.).

D. De subrogatie van de arbeidsongevallenverzekeraar

58. *Grondslag van de vordering van de verzekeraar tegen de aansprakelijke derde*

In de gevallen, beschreven in artikel 46, § 1 W.A.O. kan de rechtsvordering ook door de verzekeraar of het Fonds voor arbeidsongevallen worden ingesteld, nadat deze de getroffene hebben vergoed. Artikel 47 W.A.O. laat ze daartoe in de rechten treden van de getroffene tegen de voor het arbeidsongeval aansprakelijke.

Lang voor de inwerkingtreding van de W.A.O. werd door de rechtspraak een tijdlang voorgehouden dat het ondernemingshoofd, die de forfaitaire uitkeringen had verricht, een eigen vordering kon instellen op grond van artikel 1382 B.W., naar aanleiding van de schade (het verlenen van de uitkeringen) die hij door de fout van de derde zou hebben geleden. Deze theorie werd door het hof van cassatie reeds op 15 april 1940 (*Pas.*, 1940, I, 121) verworpen in een omstandig gemotiveerd arrest, dat de latere rechtspraak leek te bevredigen: voor de toepassing van artikel 1382 B.W. is namelijk een rechts- of belangenkrenking vereist, die niet aanwezig is in hoofde van een werkgever die de arbeidsongevallenprestaties heeft verleend, aangezien deze hun oorsprong vinden in de wet en geen schadepost uitmaken waarvoor de werkgever een aquiliaanse vordering kan instellen op gelijke voet met de getroffene of zijn nabestaanden. In de bestreken periode is van deze opvatting een enkele maal afgeweken door een vonnis van de correctionele rechtbank te Brussel (23 maart 1968, *De Verz.*, 1969, 181), maar in hoger beroep werd dit vonnis — onder verwijzing naar het richtinggevend cassatie-arrest van 14 april 1940 — vernietigd (Brussel, 23 oktober 1968, *De Verz.*, 1969, 185, noot V.H.): de

arbeidsongevallenverzekeraar kan de aansprakelijke alleen aanspreken in haar hoedanigheid van gesubrogeerde in de rechten van het slachtoffer.

Het lijkt dat over de juistheid van dit standpunt minder dan ooit twijfel kan bestaan sedert de invoering van de W.A.O., die enerzijds op dit punt explicieter is dan de vroegere wet en die anderzijds niet de werkgever maar rechtstreeks de arbeidsongevallenverzekeraar tot debiteur van de uitkeringen maakt.

59. *Omvang van de rechten van de gesubrogeerde arbeidsongevallenverzekeraar*

Eens uitgemaakt dat de vordering van de arbeidsongevallenverzekeraar haar enige grondslag vindt in de wettelijke indeplaatsstelling in de rechten van de getroffene, valt het niet moeilijk de grenzen ervan te omschrijven: de verzekeraar kan enerzijds van de voor het arbeidsongeval aansprakelijke niet meer vorderen dan het bedrag van de gedane uitkeringen (zie nochtans verder, nr. 62), en anderzijds ook niet meer dan de getroffene zelf van de aansprakelijke op grond van het aansprakelijkheidsrecht had mogen vorderen.

Deze beginselen zijn in de besproken periode door een aantal arresten getrouw toegepast. Zo besliste het hof van cassatie op 14 februari 1969 (*J.T.*, 1969, 296) dat van de aansprakelijke alleen dat deel van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling mag worden gevorderd dat beantwoordt aan de materiële schade, aangezien alleen deze schade het voorwerp uitmaakt van de forfaitaire uitkeringen (zie hoger, nr. 52).

Door de rechtspraak is uitgemaakt dat het verlies van fysische geschiktheid op zichzelf een materiële en door de arbeidsongevallenwet gedekte schade uitmaakt, ook als daar voor de getroffene geen inkomensderving uit voortvloeit (Cass., 21 oktober 1968, *R.G.A.R.*, 1970, 8448; – voor commentaar: Van Langendonck, J. en Simoens, D., *De rechtspraak van de arbeidsgerechten over sociale zekerheid*, *B.T.S.Z.*, 1975, 213). Nu is bekend dat de rechtbanken bij het vaststellen van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling soms beslissen deze materiële schade met de morele schade te vermengen. Het is duidelijk dat zich dan met het oog op de begroting van de rechten van de gesubrogeerde arbeidsongevallenverzekeraar een „ventilatie" opdringt tussen dat deel van het toegekende bedrag dat de materiële, en dat deel dat de morele schade beoogt te dekken. Daartoe wordt nu eens op de kapitalisatiemethode een beroep gedaan, dan weer op een raming *ex aequo et bono*, en beide werkwijzen blijken hun voorstanders te hebben (aldus J.E., noot onder Corr. Luik, 2 november 1970, *De Verz.*, 1971, 776; – zie ook: Brussel, 14 februari 1969, *De Verz.*, 1970, 613; – Arbh. Antwerpen, afd. Hasselt, 10 december 1975, *R.W.*, 1976-1977, 872; – Rb. Brussel, 28 januari 1971, *De Verz.*, 1971, 225, noot V.H.).

In verband met de beperking van het subrogatierecht tot dat deel van de schade dat het voorwerp uitmaakt van de forfaitaire uitkeringen, kan verwezen worden naar wat hoger is gezegd over de omvang van het cumu-

latieverbod: in de mate dat gemeenrechtelijke vergoedingen samen mogen genoten worden met prestaties van de arbeidsongevallenverzekeraar zonder dat het cumulatieverbod is overtreden, is er geen subrogatie, en omgekeerd.

De rechtspraak is eerder schaars wat de tweede begrenzing betreft, namelijk dat de verzekeraar ten laste van de aansprakelijke niet meer mag vorderen dan de getroffene gerechtigd was te doen, en dat haar dus dezelfde verweermiddelen en excepties mogen worden tegengeworpen.

In het geval voorgelegd aan het hof van beroep te Brussel op 28 mei 1968 (*De Verz.*, 1969, 25) bekwam de automobilist die aansprakelijk was gesteld voor het overlijden van een der echtgenoten (uit een gezin waarin beide echtgenoten inkomsten verwierven) dat de inkomsten van beide gecumuleerd werden en dat van het aldus bekomen bedrag een derde voor het persoonlijk onderhoud werd afgetrokken, en kan hij dus ook tegen de arbeidsongevallenverzekeraar deze vermindering laten gelden.

60. *Samenloop van de getroffene en de verzekeraar in geval van gedeeltelijke insolvabiliteit van de derde aansprakelijke*

Als het slachtoffer van een arbeidsongeval van de verzekeraar de forfaitaire uitkeringen heeft bekomen, maar deze niet het bedrag bereiken van de gemeenrechtelijke integrale schadeloosstelling, zal de aansprakelijke derde vaak langs twee kanten worden aangesproken:

— enerzijds van de kant van de getroffene die het verschil vordert tussen de forfaitaire prestaties en de gemeenrechtelijke vergoeding
— anderzijds ook door de gesubrogeerde verzekeringsinstelling.

Indien de derde slechts voor een deel solvabel is, zal de getroffene dan in zijn verhouding tot de arbeidsongevallenverzekeraar een voorkeurrecht genieten? Op deze vraag gaf de burgerlijke rechtbank te Verviers op 28 juni 1971 (*J. Liège*, 1971-1972, 29) een bevestigend antwoord, onder uitdrukkelijke verwijzing naar artikel 22 van de wet van 11 juni 1874 over „verzekering in het algemeen" (W. K., boek I, titel X), dat — op zijn beurt verwijzend naar artikel 1252 B.W. — bepaalt dat de indeplaatsstelling in geen geval de verzekerde die slechts gedeeltelijk schadeloos is gesteld mag benadelen en dat deze zijn rechten voor het overige kan uitoefenen en te dien opzichte de voorkeur geniet boven de verzekeraar.

Het lijkt dat de rechtspraak ook na de inwerkingtreding van de W.A.O. in dezelfde zin moet beslissen: vooreerst omdat de indeplaatsstelling van de arbeidsongevallenverzekeraar weliswaar gegrond is op artikel 47 W.A.O., maar het voor de hand ligt ze in verband te brengen met de subrogatie die in artikel 22 van de wet van 11 juni 1874 ten voordele van andere schadeverzekeraars is verleend, ten tweede — en vooral — omdat artikel 47 W.A.O. uitdrukkelijk bepaalt dat de verzekeraar de rechtsvordering „op eigen risico" kan instellen, en deze uitdrukking geen andere

betekenis lijkt te hebben dan dat de vordering van de getroffene bij insolvabiliteit van de derde die van de verzekeraar voorafgaat (Novelles, *Droit social*, IV, nr. A 1130).

61. *Verzaking van de getroffene aan zijn rechten: tegenstelbaarheid aan de arbeidsongevallenverzekeraar*

Anders dan artikel 70, § 2 van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering voorziet artikel 47 W.A.O. niet met zoveel woorden dat een overeenkomst afgesloten tussen de getroffene en de voor het arbeidsongeval aansprakelijke en waarin de eerste verzaakt aan zijn aanspraken tegenover de tweede niet aan de gesubrogeerde arbeidsongevallenverzekeraar kan worden tegengeworpen. Artikel 19 van de gecoördineerde wetten was op dit punt evenmin expliciet, maar een arrest van het hof van cassatie had op 17 april 1958 (*De Verz.*, 1958, 390) de leemte gevuld door te beslissen dat de verzekeraar zelf kon verzaken aan zijn rechten tegenover de voor het ongeval aansprakelijke, maar dat deze verzaking alleen van haar kan uitgaan en niet van de getroffene zelf, die immers niet geldig afstand kan doen van de forfaitaire uitkeringen die door de arbeidsongevallenwet in zijn voordeel zijn voorzien. Met andere woorden: uit de combinatie van de artikelen 47 en 6, § 2 W.A.O. („elke overeenkomst strijdig met de bepalingen van deze wet is van rechtswege nietig") zou volgen dat geen enkele overeenkomst tussen de getroffene en derden de aanspraken van de verzekeraar tegen deze laatsten kan schaden. In de besproken periode is deze oplossing ondermeer toegepast door het hof van beroep te Gent (15 maart 1974, *R.W.*, 1973-1974, 2507; *De Verz.*, 1974, 537). In dezelfde gedachtengang besliste het hof van beroep te Luik op 19 maart 1973 (*J. Liège*, 1972-1973, 241; *De Verz.*, 1973, 563, noot V.H.; *J.T.*, 1973, 677) dat het nalaten door de getroffene van beroep in te stellen tegen een vonnis volgens hetwelk geen materiële schade was geleden, de verzekeraar niet kan beletten zelf de rechten van de getroffene te laten vaststellen tegenover de aansprakelijke schadeverwekker, en dit door voor een burgerlijke of zelfs voor een strafrechtelijke rechtsmacht een vordering in te stellen die los en onafhankelijk staat van die van de verzekerde zelf, zonder dat de verzaking door deze laatste haar kan worden tegengeworpen.

62. *Gedeelde aansprakelijkheid*

Het (afgeschafte) artikel 19 van de gecoördineerde wetten hield in haar zesde lid een vrij zonderlinge bepaling in, waarvan geen spoor meer te vinden is in artikel 47 W.A.O. „In geval van gedeeltelijke aansprakelijkheid van de derde, aldus de bedoelde passage van artikel 19, blijft het ondernemingshoofd gehouden tot betaling: 1° van het deel der wettelijke vergoedingen dat overeenstemt met het aandeel aansprakelijkheid dat niet ten laste van de derde wordt gelegd en 2° in de mate van de insolventie

van de derde, van de rest der wettelijke vergoedingen". Van deze bepaling is een toepassing gemaakt door het hof van cassatie op 13 juni 1972 (*R.W.*, 1972-1973, 1820; *Arr. Cass.*, 1972, 954).

63. *Berekening van de voorlopige wiskundige reserve*

Anders dan onder artikel 19 van de gecoördineerde wetten, die het verhaal van de arbeidsongevallenverzekeraar opschortte tot de wiskundige reserve definitief was vastgesteld, treden naar luid van artikel 47 W.A.O. de verzekeraar of het Fonds voor Arbeidsongevallen in de rechten van de getroffene tegen de voor het ongeval aansprakelijke, niet alleen tot beloop van wat zij hem hebben betaald maar ook reeds tot beloop van een bedrag gelijk aan het kapitaal dat de door hen verschuldigde waarde van de jaarlijkse vergoeding of rente vertegenwoordigt (toepassingen: Antwerpen, 15 april 1975, *De Verz.*, 1975, 445; – Rb. Antwerpen, 22 november 1973, *De Verz.*, 1974, 81; – erkent dit recht niet vooraleer de herzieningstermijn is verstreken: Corr. Luik, 8 januari 1973, *De Verz.*, 1974, 59).

Door de rechtspraak is uitgemaakt dat de rechten van de arbeidsongevallenverzekeraar, die in de plaats is gesteld van het slachtoffer ten belope van het kapitaal dat de jaarlijkse uitkering en de rente vertegenwoordigt, dienen vastgesteld aan de hand van het barema F, waarbij dus (anders dan in het barema E) geen rekening wordt gehouden met lasten en administratiekosten (Bergen, 30 juni 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9625, noot S.R.; – Corr. Charleroi, 30 januari 1975, *J.T.T.*, 1975, 140). Deze houding is ingegeven door dezelfde motieven die hoger, onder nummer 56 zijn uiteengezet.

§ 2. Gewaarborgd loon

64. *Algemeen*

Sedert de aanvulling van artikel 29, § 4 van de wet op de arbeidsovereenkomst door een wet van 10 december 1962 is de werkgever die het gewaarborgd loon heeft uitbetaald gesubrogeerd in de rechten van het slachtoffer of van zijn rechtverkrijgenden tegenover de aansprakelijke derde. Over de beginselen zelf van het cumulatieverbod en de subrogatie kan in de rechtspraak bijgevolg geen twijfel meer bestaan (zie Schuermans, L., *Overzicht van rechtspraak, Schade en schadeloosstelling*, *T.P.R.*, 1969, 88, nr. 17).

65. *Interpretatie van het begrip „derde"*

Wel is voor het hof van cassatie de vraag opgeworpen in welke zin het begrip „derden" dient geïnterpreteerd en met name of hieronder ook de

andere werknemers van dezelfde werkgever (en dus de werkmakkers van het slachtoffer) dienen begrepen. Het is duidelijk dat het stellen van deze vraag verband houdt met een van de grondregels van de arbeidsongevallenwet, dat in de regel gemeenrechtelijke vorderingen tussen werknemers worden verboden. Het hof antwoordde op 27 mei 1975 (*R.W.*, 1975-1976, 1803) dat, voor ongevallen andere dan arbeidsongevallen, bij ontstentenis van nadere bepaling in artikel 29, § 4, het woord „derde" slaat op elke persoon die vreemd is aan de arbeidsovereenkomst gesloten tussen werkgever en werknemer, en dat dus ook als de aansprakelijke persoon eveneens door een arbeidsovereenkomst met dezelfde werkgever verbonden is als het slachtoffer, hij niettemin in de zin van artikel 29, § 4 een derde blijft, aangezien hij vreemd is aan de arbeidsovereenkomst tussen zijn werkgever en het slachtoffer.

In dezelfde richting gaat een arrest van het hof van cassatie van 10 maart 1969 (*R.W.*, 1970-1971, 561). Krachtens art. 17 van het K.B. van 1 juni 1964 betaalt de Staat, tijdens de afwezigheid van zijn personeelslid, diens activiteitswedde slechts bij wijze van voorschot wanneer die afwezigheid door de schuld van een derde werd veroorzaakt. De termen „schuld van een derde" beduiden dat de schade niet mag veroorzaakt zijn door de schuld van het slachtoffer zelf, maar niet dat, wanneer de foutieve daad gesteld is door een ander orgaan van de Staat, de indeplaatsstelling niet geschiedt omdat de Staat de aansprakelijkheid van zijn orgaan moet dekken. Ook in dit laatste geval wordt de betaling van de wedde aan het slachtoffer aanzien als gedaan bij wijze van voorschot.

66. *Terugvordering van werkgeversbijdragen*

In geval van arbeidsongeschiktheid van de werknemer blijft de werkgever niet alleen verplicht gedurende een zekere periode het loon door te betalen, maar is hij over hetzelfde tijdvak ook de patronale bijdragen verschuldigd ingevolge het voortduren van de arbeidsovereenkomst, en dit op grond van de Wet van 27 juni 1969 tot herziening van de Besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arders. Het kan dan ook voorkomen dat in het geding ingesteld door de werknemer tegen de dader van het ongeval, de werkgever tussenkomt en zich burgerlijke partij stelt om terugbetaling te bekomen zowel van het aan het slachtoffer uitbetaalde gewaarborgd loon als van de patronale bijdragen aan de R.S.Z. Wat het eerste deel van de eis betreft kan, zoals gezegd, geen betwisting meer bestaan, gezien de subrogatie verleend door artikel 29, § 4. Maar deze bijzondere subrogatie reikt niet verder dan de werkelijk door het slachtoffer geleden schade (Cass., 17 maart 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 689) en het door hem gelden loonverlies is niet noodzakelijk gelijk aan de corresponderende bedrijfslast die de werkgever draagt in uitvoering van de arbeidsovereenkomst. Met name de patronale bijdragen kunnen niet op grond van deze subrogatie gevorderd worden, aangezien de werknemer zelf ze niet van de dader kan vorderen. Kunnen

deze bijdragen nochtans niet het voorwerp uitmaken van een eis die door de werkgever zelf ingesteld wordt op grond, niet van artikel 29, § 4 van de wet op de arbeidsovereenkomst, maar op grond van artikel 1382 B.W.? (Zie: De Wilde, L., *Artikel 1382 B.W. en de terugvordering van betaalde patronale bijdragen*, *R.W.*, 1974-1975, 878).

De meerderheid van de rechtspraak antwoordde ontkennend: aldus in de bestreken periode het hof van beroep te Luik op 2 april 1968 (*R.G.A.R.*, 1969, 8242; *De Verz.*, 1968, 785, noot R.B.), het vredegerecht te Leuze op 7 augustus 1972 (*R.G.A.R.*, 1972, 8902) en de politierechtbank te Luik op 19 december 1972 (*De Verz.*, 1973, 365, noot R.B.).

Een tegengesteld antwoord is gegeven door het hof van beroep te Brussel op 30 juni 1972 (*R.W.*, 1974-1975, 876). Intussen had ook het hof van cassatie op 17 maart 1969 (*Arr. Cass.*, 1969, 669) een uitspraak gedaan die in zijn vaagheid aan de voorstanders van beide oplossingen argumenten gaf om hun mening te staven: het hof had er zich toe beperkt te verklaren dat het aangevochten arrest door een soevereine feitelijke beoordeling heeft kunnen overwegen dat er geen oorzakelijk verband bestond tussen de fout van de verweerder en de door eisers aangehaalde schade (nl. het betalen van patronale bijdragen zonder tegenprestatie van de werknemer ten gevolge van de onrechtmatige daad van de verweerder).

Deze uitspraak brengt het debat in de sfeer waar het thuishoort: dat van de zekerheid van de schade en van het oorzakelijkheidsverband tussen de fout en de schade, twee vragen die wegens het causale en hypothetische karakter van het schadebegrip zelf met elkaar verband houden: „Schade, aldus de gekende definitie van Ronse, J., is de nadelige uitkomst van een vergelijking tussen de toestand op het ogenblik van de waardering en degene waarin de benadeelde op hetzelfde ogenblik ware gebleven, als het schadegeval zich niet zou hebben voorgedaan" (*A.P.R.*, *Schade en schadeloosstelling*, nr. 22).

Ervan uitgaande dat juridisch gesproken de patronale bijdragen niet tot het loon van de arbeider behoren en dus geen tegenprestatie vormen voor de uitvoering van de arbeid, besluit De Wilde, L., zijn geciteerd artikel met de stelling, dat de uitkomst van de vergelijking tussen de toestand van de werkgever, die de bijdragen bleef doorbetalen op het ogenblik van de waardering van zijn vordering en de toestand waarin hij zou gebleven zijn mocht de onrechtmatige daad zich niet hebben voorgedaan, geen nadelig verschil aantoont en er van schade dus geen sprake is (*o.c.*, nr. 11).

§ 3. Private verzekeringen

A. Het onderscheid tussen schade- en sommenverzekeringen

67. *Algemeen*

Het is bekend dat het onderscheid tussen sommen- en schadeverzekeringen richtinggevend is voor de vraag naar de coördinatie van de verzekeringsprestaties met de gemeenrechtelijke schadeloosstelling. Algemeen wordt aangenomen dat de in artikel 22 van de wet van 11 juni 1874 over de verzekeringen in het algemeen neergeschreven subrogatie alleen geldt voor de schadeverzekeringen, zodat alleen voor dat soort van verzekeringen cumulatie uitgesloten is — al kan natuurlijk steeds tussen de verzekeringsnemer en de verzekeraar een afwijking in de ene of de andere zin zijn bedongen (Vandeputte, R., *Handboek voor verzekeringen en verzekeringsrecht*, 1967, blz. 21; – Carton de Tournai, R. en van der Meersch, P., *Précis des assurances terrestres*, 1970, I, nr. 328; – Fontaine, M., *Droit des assurances*, 1975, nr. 33).

Het criterium van onderscheid tussen schade- en sommenverzekeringen kan in beginsel weinig moeilijkheden opleveren: in het eerste geval verbindt de verzekeraar zich ertoe de schade te vergoeden die door de verzekeringnemer wordt opgelopen, in het tweede geval wordt een vooraf overeengekomen som of rente toegezegd als een bepaalde gebeurtenis zich voordoet. Uitkeringen van een schadeverzekering hebben dus een vergoedend karakter, die van een sommenverzekering niet.

68. *Toepassing van het onderscheid op ongevallenverzekeringen*

In de praktijk lijken de onderscheidingsmoeilijkheden zich vooral te stellen ten aanzien van collectieve ongevallenverzekeringen. Deze kunnen volgens het hof van cassatie (31 oktober 1966, *R.C.J.B.*, 1969, 160) tot de ene of tot de andere categorie behoren, alnaargelang de aard van de door de verzekeraar opgenomen verbintenissen. Als in de polis dan ook te lezen staat dat de verzekeraar — naast uitkeringen voor geneeskundige kosten en arbeidsongeschiktheid — bij overlijden van een verzekerde een bedrag van „maximum 100.000 frank" zal uitbetalen, volgt hieruit dat het overlijdensrisico niet gedekt is ten belope van een op voorhand overeengekomen bedrag, maar integendeel overeenkomstig de werkelijk geleden schade, aldus hetzelfde arrest, dat daaraan toevoegt dat de polis de vergoeding van morele schade niet in de weg staat, indien daarin bedongen is dat in de som van „maximum 100.000 F" de materiële schade is begrepen.

Reeds vroeger was door het hof van cassatie (22 november 1943, *Pas.*, 1944, I, 67) ten andere beslist dat een collectieve ongevallenverzekering tegelijk forfaitaire en vergoedende beschikkingen kan omvatten, zodat uit het

feit alleen dat in de polis voor gevallen van overlijden of van blijvende arbeidsongeschiktheid forfaitaire bedragen zijn voorzien, niet mag worden afgeleid dat de uitkeringen wegens tijdelijke volledige of gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid of wegens geneeskundige kosten van dezelfde aard zijn.

Deze beginselen zijn nauwkeurig toegepast door de burgerlijke rechtbank te Gent op 11 april 1967 (*R.G.A.R.*, 1969, 8229):

— ook als de uitkeringen wegens geneeskundige en aanverwante kosten berekend werden overeenkomstig de barema's die gelden voor arbeidsongevallen, strekken ze ertoe de werkelijk geleden schade te herstellen, zij het dan met inachtneming van zekere beperkingen,
— hetzelfde geldt voor de verzekeringsprestaties wegens tijdelijke volledige arbeidsongeschiktheid, ook als de berekeningswijze op voorhand is vastgelegd en met name voortgaat op drie elementen die nauw verband houden met de geleden schade (de wedde voor het ongeval, de graad van de arbeidsongeschiktheid en de duur ervan).

B. Subrogatie van de schadeverzekeraar

69. *Omvang van de rechten van de gesubrogeerde verzekeraar*

De verzekeraar die ter uitvoering van een verzekeringsovereenkomst de door het slachtoffer geleden schade heeft betaald en die tegen de derde die voor het ongeval aansprakelijk is optreedt als gesteld in de rechten van het slachtoffer, kan geen andere rechten uitoefenen dan die welke dit laatste zelf uit hoofde van die schade tegen de aansprakelijke derde had kunnen uitoefenen. De aansprakelijke derde kan derhalve tegen de rechtsvordering van de in de rechten getreden verzekeraar alle verweermiddelen en excepties, inzonderheid de exceptie van het gewijsde, aanvoeren die hij aan de persoonlijke rechtsvordering van het slachtoffer had kunnen tegenwerpen (Cass., 26 april 1974, *R.W.*, 1974-1975, 419; *Arr. Cass.*, 1974, 926).

De indeplaatsstelling op grond van artikel 22 heeft tot gevolg dat de schuldvordering zelf van de verzekerde tegen de aansprakelijke schadeverwekker, met al haar bestanddelen en toebehoren, ten belope van de schadevergoeding aan de verzekeraar wordt overgedragen (Cass., 20 december 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 382; – Cass., 17 april 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 768).

De toestand van de aansprakelijke schadeverwekker zal dus door de tussenkomst van de verzekeraar in geen geval mogen worden verzwaard: hij zal aan de verzekeraar nooit meer verschuldigd zijn dan, overeenkomstig het aansprakelijkheidsrecht, aan de gelaedeerde (voor toepassingen: Cass., 29 september 1975, *R.W.*, 1975-1976, 1845; – Brussel, 2 december 1975, *R.W.*, 1975-1976, 1704).

Zeer belangrijk is ook het standpunt dat door het hof van cassatie in haar arrest van 20 december 1971 (zoëven geciteerd) is ingenomen ten aan-

zien van gevallen van *verdeling van aansprakelijkheid* tussen de verzekerde zelf en een derde: dan wordt volgens het Hof de schuldvordering van de verzekerde tegen de schadeverwekker overgedragen ten belope van de betaalde schadevergoeding en niet naargelang van de rechten van de verzekerde ten aanzien van de derde die voor de schade aansprakelijk is, en dit op grond van de overweging „dat de rechtsoorzaak van de rechten van de overnemende maatschappij immers verschillend en onafhankelijk is van de oorzaak van het recht van eiseres tegen de derde die voor de schade aansprakelijk is".

70. *Verzaking aan de subrogatie*

Voor sommige „all-risks"-verzekeringen voor motorrijtuigen wordt overeengekomen dat de maatschappij in alle rechten van de verzekerde tegenover aansprakelijke schadeverwekkers treedt, behoudens tegen de leden van het gezin van de verzekerde of tegen de bestuurder van de wagen. Op 29 november 1974 (*R.W.*, 1974-1975, 1403) werd een arrest van het hof van beroep te Gent gecasseerd, dat de firma die de bestuurder van de wagen aanstelde zonder meer beschouwd had als de „bestuurder van de wagen" en beslist had dat de firma *ipso facto* en op gelijke voet met de aangestelde bestuurder gedekt was.

Nog in verband met de verzaking aan de subrogatie is een merkwaardig geval te vermelden dat beslecht werd door de rechtbank van koophandel te Bergen op 30 oktober 1970 (*De Verz.*, 1972, 67, noot V.H.). Door een firma was een schadeverzekering afgesloten met dien verstande, dat de verzekeraar aan zijn verhaalsrecht tegenover (ondermeer) een bepaalde onderaannemer verzaakte, behoudens in geval van zware fout. Nadat een ongeval was gebeurd waarvoor de verzekeraar was tussengekomen, vorderde deze tegen de onderaannemer, aanvoerende dat het ongeval aan een zware fout van zijnentwege was toe te schrijven. De onderaannemer verdedigde zich door in te roepen dat de vordering van de verzekeraar was verjaard, vermits niet de dertigjarige verjaring van het aansprakelijkheidsrecht maar de bijzondere driejarige verjaring van artikel 32 van de wet van 11 juni 1874 toepasselijk was, waarin met name staat te lezen dat alle vorderingen die uit een verzekeringspolis voortspruiten verjaren met drie jaar, te rekenen vanaf de gebeurtenis die de vordering doet ontstaan. Immers, gezien de beschikking van de polis waarin (behalve voor gevallen van zware fout) verzaakt wordt aan de subrogatie tegen de onderaannemer, geniet deze laatste van een beding ten behoeve van een derde waarbij in zijn verhouding tot de verzekeraar zijn gemeenrechtelijke aansprakelijkheid is gedekt, en is de vordering die thans door de verzekeraar tegen hem wordt ingesteld noch min noch meer een vordering op grond van artikel 16 van de wet van 11 juni 1874 — dat handelt over de grove fout van de verzekerde — die derhalve aan de korte verjaringstermijn van artikel 31 is onderworpen. De Rechtbank treedt deze stelling bij.

§ 4. Verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering

A. Algemeen

71. *Toepasselijke wetsartikelen*

Op het domein van de letselschade stelt zich in zeer veel gevallen de vraag naar de coördinatie van de burgerrechtelijke schadeloosstelling met prestaties van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, nu de tak *gezondheidszorgen* van deze verzekering tot nagenoeg de algemeenheid van de bevolking is uitgebreid en de restgroep de mogelijkheid wordt geboden zich vrijwillig te verzekeren (nadat in 1964 de zelfstandigen en in 1969 de studenten, de geestelijken en de mindervaliden onder de plichtverzekering werden gebracht, werd de veelhoek tot een kring gemaakt door het K.B. van 27 juni 1969 tot verruiming van de werkingssfeer tot de nog niet beschermde personen) en sedert na de werknemers ook de zelfstandigen beschermd worden tegen de gevolgen van een *arbeidsongeschiktheid* (K.B. van 20 juli 1971).

Het is bekend dat de wettelijke regeling van de coördinatie is neergelegd in de artikelen 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963 (uitgevoerd in artikel 241 van het K.B. van 4 november 1963) en in artikel 29 § 1, 4 en 30 van het K.B. van 20 juli 1971.

Het is de rechtspraak en de rechtsleer niet ontgaan, dat een aantal *onnauwkeurigheden* de tekst van artikel 70 § 2 ontsieren.

— Om te beginnen is in de eerste zin sprake van schade die door „het gemeen recht of door een andere wetgeving is gedekt", terwijl in de tweede zin alleen maar „schadeloosstelling voortvloeiende uit de andere wetgeving" wordt vermeld. In feite wordt ook in het tweede geval het aansprakelijkheidsrecht bedoeld, zoals blijkt uit een lezing van de Voorbereidende Werken, en verwijst de term „iedere andere wetgeving" in de breedst mogelijke zin naar elke wetgeving, andere dan die op de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, en dus ook naar het Burgerlijk Wetboek (*Pasin.*, 1963, 1149).

— Verder is ook het gebruik van de uitdrukking „schade die is gedekt" op het einde van de eerste zin verwarringstichtend. Uit de context blijkt dat hier beter had gestaan „schade die vatbaar is voor dekking" of nog „die voor dekking in aanmerking komt". Voor de rechtspraak is ten andere de vraag opgeworpen naar de conformiteit van artikel 241 van het K.B. van 4 november 1963 — dat spreekt over schade die kan gedekt worden — met artikel 70 § 2 dat, zoals gezegd, een restrictievere formulering kent (zie: Arbh. te Brussel, 12 april 1974, *J.T.T.*, 1974, 165, noot Gosseries, Ph.).

— Meer algemeen kan met ondermeer Chapelle, J. worden vastgesteld, dat artikel 70 § 2 aan duidelijkheid zou winnen indien het in meer positieve bewoordingen zou worden herschreven, wat vooral geldt

voor de aanhef van het artikel, die bij de eerste lezing enigmatisch aandoet (Chapelle, J., *Le Cumul des prestations d'assurance maladie-invalidité*, Brussel, 1972, 11).

72. *Hoofdlijnen van de regeling*

De hoofdlijnen van de regeling — die meteen een leidraad aan de hand doen voor de onderstaande behandeling — kunnen getrokken worden als volgt:

— In hoofde van het ziekenfonds bestaat een *prioritaire verplichting tot uitbetaling*, in die zin dat ze geen uitkeringen mag weigeren door zich te verstoppen achter het feit dat de schade in aanmerking komt voor vergoeding op grond van een andere wetgeving, op voorwaarde dat een nader te omschrijven mededelingsplicht is nagekomen en op grond van de andere wetgeving niet reeds prestaties zijn verstrekt.
— Een *cumulatieverbod* verhindert samenvoeging van de Z.I.V.-prestaties met andere prestaties voor dezelfde schade.
— Het slachtoffer heeft in elk geval recht op prestaties ten belope van diegene die voorzien zijn in de wet op Z.I.V., en als deze hem niet op grond van de andere wetgeving worden toegekend, wordt het *verschil* door de mutualiteit gedragen.
— Na de uitkering — en in de mate daarvan — wordt de *verzekeringsinstelling in de rechten gesteld* van het slachtoffer tegenover de aansprakelijke schadeverwekker of de verzekeraar die vergoedingsplichtig is op grond van de andere wetgeving.

Het is opvallend dat in weerwil van het feit dat op artikel 70 § 2 zeer veelvuldig een beroep wordt gedaan, de rechtspraak — althans wat het samengaan met de gemeenrechtelijke vergoeding betreft, niet wat de coördinatie met de wetgevingen op de arbeidsongevallen en de beroepsziekten aangaat — eerder schaars is (aldus ook: De Leye, O., *La subrogation légale en matière d'assurance maladie - invalidité et ses conséquences pratiques*, *J.T.T.*, 1974, 98).

Toch zijn uit de bestreken periode vooral een aantal belangrijke cassatiearresten te onthouden.

B. Prioritaire verplichting tot uitbetaling

73. *Draagwijdte*

Als voldaan is aan de in artikel 241 van het K.B. van 4 november 1963 vermelde voorwaarde mag de tussenkomst van de Z.I.V. niet geweigerd worden voor schade die in aanmerking komt om door het gemeen recht of door een andere wetgeving te worden gedekt, voorzover tenminste voor die schade niet reeds daadwerkelijk vergoeding van elders is ontvangen. „Le principe est, aldus De Leye, O., que l'assurance A.M.I. ne peut

pas se dégager de ses obligations en invoquant la possibilité d'indemnisation par une autre législation. Seule une indemnisation *effective et antérieure, égale ou supérieure aux prestations de l'A.M.I.* peut exonérer l'organisme assureur, car ce n'est que dans ce cas que l'interdiction de cumul peut être invoquée" (noot onder Arbeidsrechtbank Brussel, 17 januari 1974, *J.T.T.*, 1974, 107).

Uit deze prioritaire verplichting tot uitbetaling blijkt de *sociale gezindheid* van de regeling, die de sociaal-verzekerde op het belangrijk domein van de letselschade wil beschermen tegen de onzekerheid, de hogere kosten en de langere wachttijden die met de schadeloosstelling op grond van de aansprakelijkheid of van andere wetten gepaard kunnen gaan.

De volkomen regelmatige prestatieverlening op grond van de eerste zin van het eerste lid van artikel 70 § 2 is dus niet, zoals in het vroegere regime, provisioneel, facultatief of voorwaardelijk. Wel kan men zeggen dat de uitkeringen een tijdelijk karakter vertonen, in die zin dat ze dienen stopgezet van zodra daadwerkelijk vergoeding van elders wordt ontvangen (aldus o.m.: Lumay, V., *La subrogation légale de l'organisme assureur A.M.I. et la prescription*, *J.T.T.*, 1973, 66; – Peeraer, W., *De wettelijke indeplaatsstelling in de ziekte- en invaliditeitverzekering*, *Inf. bl. R.I.Z.I.V.*, 1973, 238). Maar tot op dat ogenblik ontvangt de verzekerde eenvoudig wat hem verschuldigd is en dus niet meer kan worden ontnomen.

De Arbeidsrechtbank te Brussel heeft op 17 januari 1974 aan deze beginselen moeten herinneren en heeft een verzekeringsinstelling in het ongelijk gesteld, omdat de loketbediende een weduwe die de uitkering voor begrafeniskosten aanvroeg had afgewezen, onder voorwendsel dat eerst de uitspraak van de strafrechter over de verantwoordelijkheidskwestie diende afgewacht. (*J.T.T.*, 1974, 105, noot De Leye, O.; geciteerd en gecommentarieerd door: Van Langendonck, J. en Simoens, D., *De rechtspraak van de arbeidsgerechten over sociale zekerheid*, *B.T.S.Z.*, 1975, 36).

74. *Keuzerecht van het slachtoffer en weerslag op het pensioenbedrag*

In verband met het keuzerecht van het slachtoffer tussen gemeenrechtelijke schadeloosstelling en prestaties van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering dient een arrest vermeld van het hof van cassatie (3de kamer) van 28 januari 1976 (*R.W.*, 1976-1977, 711; *J.T.T.*, 1976, 291, met conclusie Lenaerts, H.), dat weliswaar betrekking had op een betwisting in verband met de pensioenwetgeving voor werknemers maar toch ook zijdelings belang heeft voor de materie die in dit overzicht aan bod komt. Opdat voor de berekening van de pensioenloopbaan perioden van arbeidsongeschiktheid met perioden van tewerkstelling zouden gelijkgesteld worden is, naar luid van artikel 34 § 1, B, 1° en § 2, 2° van het K.B. van 21 december vereist dat de werknemer gedurende die perioden de uitkeringen van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering heeft genoten. Door het hof van cassatie is, in het geciteerde arrest, strak de hand gehouden aan deze regel en werd de aanvraag om gelijkstelling verworpen van iemand

die over de betwiste periode alleen uitkeringen op grond van het *aansprakelijkheidsrecht* had genoten.

Men ziet onmiddellijk in dat op die manier een moeilijk te verantwoorden onderscheid wordt gemaakt alnaargelang het slachtoffer zich in eerste instantie tot de ziekteverzekering heeft gewend of niet, des te meer daar hij bij veronderstelling de bijdragen met het oog op de uitkeringsverzekering heeft gestort. Deze ongelijkbehandeling is niet te rechtvaardigen op grond van artikel 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963, waarvan de strekking juist is het slachtoffer volledig vrij te laten kiezen tussen ziekteverzekerings- en andere prestaties. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de gepensioneerde in het voorliggende geval de weigering vanwege de R.W.P. als onbillijk had aangevoeld en naar middelen had gezocht om het tijdvak van arbeidsongeschiktheid wel te laten tellen, ook al laat de tekst van artikel 34 weinig of geen speling. Daartoe had hij zich beroepen op de vierde zin van het eerste lid van artikel 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963 dat bepaalt dat „in al de gevallen (...) de rechthebbende sommen (moet) ontvangen welke tenminste gelijk zijn aan het bedrag van de verzekeringsprestaties". Aan die voorwaarde was voldaan, aldus zijn redenering, ook al werden de prestaties volledig ten laste van de aansprakelijkgestelde derde gelegd, en dus kan gezegd worden dat hij, zoals vereist door artikel 34 §2, 2, de „bij de wetgeving inzake ziekte- en invaliditeitsuitkering bepaalde uitkeringen heeft genoten". Die stap was door het arbeidshof gezet („Geïntimeerde genoot derhalve de bij deze laatste genoemde wetgeving bepaalde uitkeringen. Het feit dat deze uitkeringen niet door het ziekenfonds verricht werden, is zonder belang. Artikel 34 van het K.B. van 21 december 1967 bepaalt immers niet dat alleen de door het ziekenfonds verrichte uitkeringen in aanmerking komen"), maar het hof van cassatie weigerde te volgen.

Zoals door ons in een nóót onder het geciteerde arrest is aangetoond (*R.W.*, 1976-1977, 715) kan het debat in een ander licht worden gesteld, indien van de *ratio* eerder dan van de bewoordingen van artikel 34 wordt uitgegaan. De bedoeling kan, gelet op artikel 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963 niet anders geweest zijn dan van een periode van arbeidsongeschiktheid te eisen die aanleiding kan geven tot ziekteverzekeringsprestaties, maar om bewijsmoeilijkheden te voorkomen — als de prestaties niet worden genoten, kan dit zijn omdat aan de voorwaarden niet is voldaan — lag het voor de hand de tekst zo te redigeren, dat ze leek te eisen dat deze prestaties in feite werden genoten. Ons inziens zou in gevallen zoals het voorliggende de gelijkstelling wel aanvaard moeten worden (zeker *de lege ferenda*), met dien verstande dat op de aanvrager de last wordt gelegd van te bewijzen, dat hij aan de voorwaarden van de Z.I.V.-wet van 9 augustus 1963 voldoet (en met name dat zijn arbeidsongeschiktheid tenminste 66 % bedraagt). Als de tekst van het eerste lid van artikel 34 § 2, 2, te weinig ruimte laat om deze stap door de rechtspraak te laten zetten, lijkt een aanpassing ervan wenselijk.

C. Cumulatieverbod

75. *Algemeen*

„In die gevallen — bedoeld worden, de gevallen waarin de schade waarvoor om de prestaties wordt verzocht door het gemeen recht of door een andere wetgeving is gedekt — worden de verzekeringsprestaties niet samen genoten met de schadeloosstelling voortvloeiend uit de andere wetgeving", aldus de tweede zin van het eerste lid van artikel 70 § 2. In deze bepaling is de kern van de ganse regeling, namelijk het *cumulatieverbod* gelegen. Dit verbod is niet in strijd met wat hoger is geschreven in verband met de prioritaire verplichting tot uitbetaling: de Z.I.V.-prestaties zijn verschuldigd in zoverre dat en tot op het ogenblik dat voor de door de andere wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend; vanaf dat ogenblik treedt het cumulatieverbod in werking en verhindert het verdere aanspraken in het kader van de ziekteverzekering.

Zelfs indien het cumulatieverbod niet uitdrukkelijk in de wet ware ingeschreven, zou het overeenkomstig de algemene beginselen voortvloeien uit de in het tweede lid van artikel 70 § 2 neergelegde subrogatie. Men weet dat op het burgerrechtelijk vlak inzake de voordeelstoerekening de regel wordt gehuldigd, dat alleen deze uitkeringen die aan de benadeelde zijn gedaan niet als voordeel op de gemeenrechtelijke schadeloosstelling zijn toe te rekenen — en met deze dus onverminderd kunnen worden gecumuleerd —, die op zichzelf een voldoende rechtgrond hebben, die vreemd is aan de onrechtmalige daad en aan de daarvoor door de aansprakelijke verschuldigde schadeloosstelling, hetgeen klaarblijkelijk niet het geval is als, zoals in de beschouwde regeling, een subrogatie in de wet is ingeschreven.

Tussen cumulatie en subrogatie van de risicodrager bestaat een verband, in die zin dat waar subrogatie voorkomt van cumulatie in de regel geen sprake kan zijn (aldus: Ronse, J., *A.P.R., Schade en schadeloosstelling*, blz. 413, nr. 569).

76. *Cumulatieverbod slaat slechts op „dezelfde schade"*

De omvang en de draagwijdte van het cumulatieverbod dienen juist omschreven. In dit verband is het duidelijk dat het verbod alleen slaat op dubbele vergoeding voor dezelfde schade en dat de vraag of het wel dezelfde schade is die door de ziekteverzekering en door een andere wetgeving wordt gedekt, de rechtspraak in een aantal gevallen voor moeilijkheden heeft geplaatst.

De beginselen van oplossing werden onlangs nog door Van Steenberge, J. in herinnering gebracht (*Schade aan de Mens, I, Evaluatie van de arbeidsongeschiktheid in het Recht*, Berchem/Antwerpen/Amsterdam, 1975, blz. 334):

— indien de kosten voor gezondheidszorgen of de arbeidsongeschiktheid veroorzaakt werden door een arbeidsongeval, een beroepsziekte, het foutief optreden van een derde of een andere gebeurtenis die een aanspraak doet ontstaan in een andere wetgeving, dan mag de ziekteverzekering slechts het verschil uitbetalen tussen haar eigen prestaties en diegene, verstrekt op grond van de andere wetten,
— indien er twee oorzaken in het spel zijn (bijvoorbeeld een arbeids- en een ander ongeval of een beroeps- en een gewone ziekte), dan dient opnieuw onderscheiden:
  a. indien het vermogen tot verdienen zonder de letsels of functionele stoornissen niet zou aangetast geweest zijn zoals gesteld in artikel 56 van de wet van 9 augustus 1963 moeten de Z.I.V.-prestaties naast de reeds bestaande vergoeding worden uitbetaald;
  b. indien het vermogen tot verdienen reeds in dezelfde mate aangetast was (of zou geweest zijn), bijvoorbeeld door een arbeidsongeval of een beroepsziekte, dan zou uitkering van Z.I.V.-prestaties een ontoelaatbare cumulatie van vergoedingen uitmaken.

Het cumulatieverbod is alleen van toepassing indien voor eenzelfde aandoening en voor eenzelfde schadepost van meerdere kanten vergoeding wordt ontvangen. In de onderzochte periode is het hof van cassatie tweemaal in de gelegenheid geweest dit beginsel te bevestigen.

In het geval, voorgelegd aan het hof op 15 maart 1971 (*Arr. Cass.*, 1971, 875) vorderde de sociaal-verzekerde van de schuldige schadeverwekker een vergoeding voor de schade die hij wegens zijn arbeidsongeschiktheid tengevolge van het ongeval had geleden en hield voor, dat de prestaties die hij van zijn verzekeringsinstelling intussen had genoten enkel sloegen op de kosten voor gezondheidszorgen, dat deze prestaties dus een andere oorzaak hadden dan het materieel verlies dat thans van de aansprakelijke werd gevorderd en dat het hof van beroep dus ten onrechte de som van de ziekteverzekeringsprestaties van het gevorderde bedrag had afgetrokken.

Het hof van cassatie heeft zich dus uit te spreken over *de aard van de door de ziekteverzekering gedekte schade* en gaat ervan uit dat deze verzekering in twee onderscheiden takken is georganiseerd — de tak „geneeskundige verstrekkingen" enerzijds, de tak „uitkeringsverzekering" anderzijds — en leidt hieruit af dat „de sociale uitkeringen betaald door een ziekenfonds niet noodzakelijk de cumulatie insluiten van geneeskundige verstrekkingen en van uitkeringen wegens arbeidsongeschiktheid of uitkering voor begrafeniskosten en slechts een van die toelagen kunnen omvatten". In casu had het hof van beroep erop gewezen dat de uitbetalingen van het ziekenfonds aan eiser uitkeringen wegens arbeidsongeschiktheid waren, die volgens het aansprakelijkheidsrecht ten laste kwamen van degene die de schade had veroorzaakt; de uitkeringen door het ziekenfonds waren dan ook terecht afgetrokken van het bedrag van de schadevergoeding.

Dat in elk geval nauwkeurig de oorzaak van de arbeidsongeschiktheid dient

nagegaan blijkt ook uit een arrest van het hof van cassatie van 16 maart 1970 (*Arr. Cass.*, 1970, 672). Daarin wordt bevestigd dat, als het slachtoffer op het ogenblik van het ongeval (waarvoor om vergoeding wordt gevraagd) reeds arbeidsongeschikt was ten gevolge van een ziekte, de Z.I.V.-uitkeringen die verleend worden tussen het ogenblik van het ongeval en dat van het einde van de ziekte, niet ten laste van de aansprakelijkgestelde mogen worden gelegd.

Uit deze voorbeelden blijkt dat de praktische toepassing van de schijnbaar duidelijke wettelijk bepaling grote moeilijkheden oplevert, die vooral verband houden met het *schadebegrip en haar preciese inhoud*, des te meer daar de bepaling, evaluatie en vergoeding van de arbeidsongeschiktheid in de ziekte- en invaliditeitsverzekering zeer verschillend zijn van wat voor de burgerrechtelijke schadeloosstelling gebruikelijk is (Simoens, M., noot onder R.v.St., 11 februari 1969, *Inf. bl. R.I.Z.I.V.*, 1969, 175).

Een belangrijk standpunt is ingenomen door de correctionele rechtbank te Hoei op 7 juni 1974 (*Inf. bl. R.I.Z.I.V.*, 1975, blz. 339) in het geval van een vrouw die destijds keukenhelpster was geweest, daarna tengevolge van een heelkundige bewerking arbeidsongeschikt was geworden in de zin van artikel 56 § 1 van de wet van 9 augustus 1963 en invaliditeitsuitkeringen had genoten, maar nog in staat bleef haar huishoudwerk te verrichten, tot ze enkele jaren later het slachtoffer van een ongeval werd, en ook de mogelijkheid tot het verrichten van deze gewone huishoudelijke taken verloor.

Is de verzekeringsinstelling gesubrogeerd in de rechten van het slachtoffer en kan ze van de aansprakelijke derde vorderen wat in de periode na het ongeval aan arbeidsongeschiktheidsuitkeringen werd uitbetaald? Door de rechtbank wordt een ontkennend antwoord gegeven: het huishoudwerk heeft een economische waarde en voor het verlies ervan kan een vergoeding worden gevorderd, die los staat van de uitkeringen die door de mutualiteit voor de voorheen reeds bestaande arbeidsongeschiktheid waren verleend. Het ongeval had op deze arbeidsongeschiktheid „een positieve noch een negatieve invloed" gehad, de last van de verzekeringsinstelling was dus door het ongeval niet veranderd en bijgevolg bestaat geen reden om voor dat deel subrogatie aan te nemen.

D. Subrogatie van de verzekeringsinstelling

77. *Hoedanigheid van verzekeringsinstelling*

Het tweede lid van artikel 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963 laat de „verzekeringsinstelling" rechtens in de plaats treden van de rechthebbende. Als verzekeringsinstellingen dienen, naar luid van artikel 2, d van dezelfde wet alleen beschouwd: *de gemachtigde landsbonden* en de *Hulpkas voor Ziekte- en invaliditeitsverzekering*, zodat de burgerlijke partijstelling door een verbond van ziekenfondsen, dat weliswaar bij een landsbond is aangesloten, als niet ontvankelijk dient afgewezen (Brussel, 30 oktober 1973, *Inf. bl. R.I.Z.I.V.*, 1974, 54).

78. *Omvang van het subrogatierecht*

De betaling door de verzekeringsinstelling is de basis, maar ook de maat van indeplaatsstelling, en de gesubrogeerde verzekeringsinstelling heeft tegen de aansprakelijke derde niet meer rechten dan de oorspronkelijke rechthebbende, zodat haar alle verweermiddelen en excepties kunnen worden ingeroepen.

Als de verweerder dus tegenover de gelaedeerde kon laten gelden dat het bedrag van de vordering diende verminderd met de kosten voor persoonlijk onderhoud die het slachtoffer naar aanleiding van zijn hospitalisatie kan uitsparen (Cass., 21 juni 1972, reeds geciteerd; – Cass., 17 november 1975, *R.W.*, 1975-1976, 2384) kan hetzelfde verweermiddel ook tegen de gesubrogeerde verzekeringsinstelling worden ingeroepen.

In het geval voorgelegd aan het vredegerecht te Beringen op 10 mei 1974 (*R.W.*, 1974-1975. 1717) bestond onenigheid over de vraag of de verzekeringsinstelling ook gesubrogeerd was voor dat deel van de uitgaven van geneeskundige verzorging (*in casu:* kinesitherapie) die gedaan waren *na* de datum van de consolidatie der letsels door een vonnis van de correctionele rechtbank maar *vóór* het vonnis waarin de vergoedingen wegens materiële en morele schade werden vastgesteld. Vertrekkende van het beginsel dat de verzekeringsinstelling die de betwiste uitgaven gedaan heeft reeds in de rechten van het slachtoffer was gesubrogeerd vooraleer door de correctionele rechtbank de vergoedingen definitief waren vastgesteld, wordt door het vredegerecht de bewering van de aansprakelijkgestelde weerlegd, als zou de gelaedeerde de vergoedingen van de kosten van kinesitherapie na de consolidatie niet meer kunnen vorderen en dus de verzekeringsinstelling evenmin, aangezien uit de bewoordingen van het consolidatievonnis niet kan afgeleid worden dat het slachtoffer geen geneeskundige behandelingen tot verzorging van de opgelopen letsels meer behoefde.

79. *Het eigen recht tegen het Gemeenschappelijk Waarborgfonds*

Ten aanzien van verkeersongevallen die aanleiding hebben gegeven tot een tussenkomst van het Gemeenschappelijk Waarborgfonds kunnen moeilijkheden rijzen bij het naast elkaar leggen van de bepalingen van artikel 3 van het K.B. van 5 januari 1957 en van het derde lid van artikel 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963. Luidens het eerstgenoemde artikel is, als aan de benadeelde schadeloosstelling toekomt krachtens de wetgeving op de ziekte- en invaliditeitsverzekering, de vergoeding voor de materiële schade die voortvloeit uit lichamelijke letsels door het gemeenschappelijk waarborgfonds enkel verschuldigd in zover ze de schadeloosstelling overschrijdt die aan de benadeelde toekomt krachtens die wetgeving. Het tweede artikel kent de verzekeringsinstelling een eigen recht van terugvordering toe tegenover het fonds, als de schade, waarvoor de prestaties

werden verleend, veroorzaakt is door een motorrijtuig dat niet geïdentificeerd is of waarvan de aansprakelijkheid niet gedekt is door een motorrijtuigenverzekering.

Uit de lezing van deze beide teksten had het hof van beroep op 1 maart 1972 (*onuitg.*) afgeleid, dat de rechtsvordering van de verzekeringsinstelling diende beperkt tot de vergoeding die de prestaties verschuldigd krachtens de wetgeving inzake ziekte- en invaliditeitsverzekering overschrijdt. Dit arrest is door het hof van cassatie verbroken op 10 mei 1973 (*R.W.*, 1973-1974, 310): de benadeelde en de verzekeringsinstelling hebben elk een eigen recht tegenover het gemeenschappelijk waarborgfonds, op grond waarvan de eerste vergoeding kan eisen voor *de niet door de verzekeringsinstelling gedekte lichamelijke schade* en de tweede terugbetaling van de *verleende prestaties.*

Op 10 december 1973 (*R.W.*, 1973-1974, 1770) is door het hof van cassatie de verhouding tussen het Gemeenschappelijk Waarborgfonds en de verzekeringinstellingen verder gepreciseerd, ditmaal ten aanzien van de in het K.B. van 5 januari 1957 ingeschreven verplichting tot aangifte van het ongeval aan het fonds binnen de termijn van een jaar na het ongeval.

Het Hof gaat ervan uit:

— dat deze verplichting tot aangifte enkel rust op de benadeelden („zij die schade hebben geleden die grond oplevert voor de toepassing van de wet, en hun rechtverkrijgenden") en dat de verzekeringsinstelling niet als zodanig te beschouwen is en dus niet gehouden is deze aangifte te doen;

— dat nochtans de uitoefening door de verzekeringsinstelling van haar eigen recht de toestand van het fonds niet mag verzwaren vergeleken met die welke voor het fonds zou zijn ontstaan uit de rechtsvordering van de benadeelde, zodat de rechten van de verzekeringsinstelling zouden vervallen als het ongeval niet binnen de voorgeschreven termijn is aangegeven, hetzij door de benadeelde, hetzij door de verzekeringsinstelling.

Uit deze uitspraak dient dus afgeleid ,dat (a) de verzekeringsinstelling niet gehouden is de aangifte te doen, maar dat (b) indien noch zij noch de benadeelde het ongeval tijdig hebben aangegeven, het fonds niet kan worden aangesproken.

80. *Omvang van het recht van de gesubrogeerde verzekeringsinstelling in gevallen van gedeelde aansprakelijkheid*

Door het hof van cassatie werden in de bestreken periode een aantal belangrijke arresten uitgesproken over een aangelegenheid die slechts in schijn van louter technisch belang is, maar die in feite rechtstreeks te maken heeft met de beginselen zelf van de door artikel 70, § 2 verleende subrogatie — en die dan ook slechts door een inzicht in deze beginselen kan worden opgelost, wat hieronder aangetoond wil worden.

Telkens ging de betwisting over de omvang van het recht van de gesubrogeerde verzekeringsinstelling tegenover de aansprakelijke schadeverwekker, in gevallen waar deze niet voor het geheel maar slechts voor een deel van de schade aansprakelijk was gesteld. De vraag kan dan als volgt worden omschreven: als de aansprakelijkheid voor de helft op de gelaedeerde en voor de andere helft op een derde is gelegd, kan de verzekeringsinstelling die het slachtoffer uitbetaalde dan haar subrogatie uitoefenen ten belope van het bedrag van de gedane uitkeringen voor zover de som daarvan niet meer bedraagt dan de helft van de totale schade, die op de derde is gelegd? Of kan ze slechts een verhaal uitoefenen voor het gedeelte van de uitkering dat evenredig is met het deel van de aansprakelijkheid (de helft) dat op de derde is gelegd, en is ze dus gehouden definitief het deel te dragen dat overeenstemt met het breukdeel van de aansprakelijkheid dat bij de gelaedeerde berust?

Voor een goed begrip kan uitgegaan worden van volgend voorbeeld:

Eerste hypothese: Het loonverlies n.a.v. een ongeval bedraagt 100.000 Fr. en voor die schade wordt een derde ten belope 3/4 aansprakelijk gesteld zodat hij in geen geval voor meer dan 75.000 zal kunnen worden aangesproken. Op grond van de wetgeving inzake verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering ontvangt het sociaal-verzekerd slachtoffer een arbeidsvervangend inkomen van 60.000 Fr. (artikel 46 van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering)

a. eerste oplossing:

— de gesubrogeerde verzekeringsinstelling verhaalt zijn integrale tussenkomst	60 000 Fr.
— de gelaedeerde vordert het surplus (75 000 — 60 000)	15 000 Fr.
	75 000 Fr.

b. tweede oplossing:

— de gesubrogeerde verzekeringsinstelling verhaalt zijn tussenkomst slechts ten belope van 3/4	45 000 Fr.
— De gelaedeerde vordert het surplus, nl. (75 000 — 45 000 =) 30 000 Fr., wat overeenstemt met 3/4 van de schade waarvoor de verzekeringsinstelling geen tussenkomst verleende, nl. (100 000 — 60 000 = 40 000 × 3/4 =) 30 000 Fr.	30 000 Fr.
	75 000 Fr.

In de eerste oplossing blijft overeenkomstig de derde zin van het eerste lid van artikel 70 § 2 („de verzekeringsprestaties zijn ten laste van de ver-

zekering in zoverre voor de door die wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend") niets definitief ten laste van de verzekeringsinstelling (die immers het ganse bedrag van haar tussenkomst „recupereert"), in de tweede oplossing daarentegen (60 000 — 45 000) = 15 000 Fr.

Tweede hypothese: Het loonverlies bedraagt opnieuw 100.000 Fr. en de verzekeringstussenkomst 60.000 Fr., maar ditmaal is de derde ten belope van de helft aansprakelijk gesteld.

a. eerste oplossing:

— de gesubrogeerde verzekeringsinstelling verhaalt zijn tussenkomst ten belope van	50 000 Fr.
— de gelaedeerde heeft niets meer te ontvangen	0 Fr.
	50 000 Fr.

b. tweede oplossing:

— de gesubrogeerde verzekeringsinstelling verhaalt zijn tussenkomst slechts ten belope van 1/2	30 000 Fr.
— de gelaedeerde vordert het surplus, nl. (50 000 — 30 000) =	20 000 Fr.
	50 000 Fr.

Ook hier blijft een verschillend deel van de verzekeringsprestaties ten laste van de verzekeringsinstelling op grond van de derde zin van het eerste lid van artikel 70 § 2, namelijk 10.000 Fr. in de eerste en 30.000 Fr. in de tweede oplossing.

80.1 *Voorgaande rechtspraak.* Vooraleer het hof van cassatie in 1974 voor het eerst geroepen was over deze aangelegenheid uitspraak te doen (ze verder, nr. 80.2), had de eerder schaarse rechtspraak de eerste oplossing voorgestaan (Vred. Nijvel, 23 januari 1964, *De Verz.*, 1965, 407, noot J.A.; – Rb. Dendermonde, 16 december 1966, *R.W.*, 1966-1967, 1970; *R.G.A.R.*, 1967, 7928, met noot J. Moins; – Rb. Verviers, 21 maart 1972, en Rb. Tongeren, 22 juni 1972, beide onuitgegeven en geciteerd door Chapelle, E., *Le cumul des prestations d'assurance maladie avec d'autres prestations*, Brussel, 1972, 101) en had ze voor deze stelling bij de rechtsleer enige steun gevonden (Devroe, J., *De uitkeringen van de mutualiteit en haar mogelijkheden tot verhaal*, *R.W.*, 1966-1967, 1705; – Moins, J., noot onder Rb. Dendermonde, 16 december 1966, geciteerd; – *anders:* Schuermans, L., *Overzicht van rechtspraak, Schade en schadeloosstelling*, *T.P.R.*, 1969, 96).

80.2 *Het eerste Amaury-arrest* (11 *juni* 1974). Op 11 juni 1974 had het hof van cassatie zich voor het eerst over de aangelegenheid uit te spreken in

het zgn. *Amaury-arrest*, waaraan een grote ruchtbaarheid is gegeven (*R.W.*, 1974-1975, 1312, met noot Lumay, V.; *J.T.*, 1974, 690; *J.T.T.*, 1974, 231, met noot Lumay, V.; *Arr. Cass.*, 1974, 1119).

De aansprakelijkheid voor het verkeersongeval waarin Amaury en Kerkhofs waren betrokken, was tussen beiden bij helften verdeeld. De Z.I.-verzekeringsinstelling van Kerkhofs, die de voorziene prestaties had verleend, had van het hof van beroep te Brussel, afdeling Antwerpen, op 14 november 1972 (*onuitg.*) bekomen dat van Amaury de gedane uitkeringen mochten worden gevorderd „voor zover deze de in gemeenrecht door de verwezene vergoedbare schade van het slachtoffer niet overschrijden". Door Amaury wordt voor het hof van cassatie aangevoerd dat, gelet op de aansprakelijkheidsverdeling, de verzekeringsinstelling slechts gerechtigd was *de helft* van de door haar verrichte uitkeringen terug te vorderen. Deze stelling, die in de beide hoger aangegeven hypothesen als de tweede oplossing is aangeduid, en door de voorgaande schaarse rechtspraak en rechtsleer was verworpen, wordt door het hof bijgetreden: „Overwegende dat ingevolge de in het middel aangehaalde wetsbepaling (te weten, artikel 70 § 2 van de wet van 9 augustus 1963) de verzekeringsinstelling ten overstaan van de aansprakelijke derde slechts de vordering van de gerechtigde kan uitoefenen en de verzekeringsprestaties ten laste van de verzekering blijven in zoverre voor de door het gemeen recht of een andere wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend; dat hieruit volgt dat de verzekeringsinstelling gehouden blijft tot de uitbetaling van het gedeelte van de uitkeringen dat evenredig is met het deel aansprakelijkheid dat niet op de derde berust; Overwegende derhalve dat het arrest door te weigeren de hogervernoemde sommen tot de helft te herleiden, de in het middel aangehaalde wetsbepaling schendt".

Kon in deze materie dus voor het eerst naar een arrest van het hoogste gerechtshof worden verwezen, dan was de uitspraak toch niet van die aard dat ze de rechtsleer vermocht te overtuigen (zie Lumay, V., noot, *R.W.*, 1974-1975, 1316 en *J.T.T.*, 1974, 232) noch dat ze door de juridische diensten van de verzekeringsinstellingen met enthousiasme is onthaald. In bepaalde kringen werd dan ook toegejuicht, dat het hof van cassatie amper een half jaar later (op 22 januari 1975, verder geciteerd) een arrest uitsprak dat, al gold het een geval van subrogatie tegen de arbeidsongevallenverzekeraar, een aantal overwegingen bevatte die breed genoeg leken om ook ten aanzien van de burgerrechtelijke schadeloosstelling de standpunten die verworven schenen in het Amaury-arrest opnieuw op losse schroeven te zetten.

80.3 *Het Vindevoghel-arrest* (*22 januari* 1975). Aan Vindevoghel, slachtoffer van een arbeidsongeval was op grond van de arbeidsongevallenwet een blijvende arbeidsongeschiktheid van 50 % toegekend. In een daarop volgend geschil tussen de gesubrogeerde verzekeringsinstelling, die op grond van haar prioritaire uitbetalingsverplichting voorheen uitkeringen had ver-

leend, en de arbeidsongevallenverzekeraar had het arbeidshof te Luik, afdeling Namen, op 18 september 1973 (*onuitg.*) overwogen dat, gezien de arbeidsongevallenverzekeraar slechts voor de helft van de schade had in te staan, de verzekeringsinstelling slechts in de rechten van het slachtoffer is getreden ten belope van 50 % van de door haar verleende uitkeringen. Dit arrest wordt op 28 januari 1975 gecasseerd op grond van de volgende overwegingen: „Overwegende dat uit die bepalingen volgt dat de verzekeringsinstelling inzake verzekering tegen ziekte en invaliditeit, die in de plaats van haar verzekerde getreden is, ten laste van de verzekeraar-arbeidsongevallen recht heeft op de terugbetaling van de betaalde prestaties op voorwaarde dat de gevorderde som niet hoger is dan die welke verschuldigd is krachtens de wet op de arbeidsongevallen; Overwegende dat door de terugbetaling waarop eiseres aanspraak kan maken te beperken tot 50 % van haar uitbetalingen en zonder anderzijds te preciseren wat de aldus aan eiseres toegekende som betekent in vergelijking met de verplichtingen van verweerster als verzekeraar-arbeidsongevallen, het arrest de wettelijke bepalingen van het middel geschonden heeft" (*R.W.*, 1975-1976, 149; *J.T.T.*, 1975, 137, met noot Lumay, V.; *Arr. Cass.*, 1975, 570; *Inf. bl.*, *R.I.Z.I.V.*, 1975, 342; *T. Soc. R.*, 1975, 195).

Kon hier sprake zijn van een *ommekeer in de rechtspraak* van het hof van cassatie, die des te merkwaardiger is daar ze zich in een periode van iets meer dan een half jaar heeft voltrokken? Lumay, V., in een noot onder het Vindevoghel-arrest, nam aan van wel, al was de „andere wetgeving" in het ene geval het Burgerlijk Wetboek en in het andere de arbeidsongevallenwet: „Les solutions arrêtées par la Cour de Cassation nous paraissent contradictoires alors que la règle qui définit l'étendue de la subrogation légale (art. 70 § 2, alinéa 1 de la loi du 9 août 1963) est identique que la subrogation s'exerce vis-à-vis du droit commun ou d'une autre législation" (noot, *J.T.T.*, 1975, 137; – in dezelfde zin impliciet: Demeester, H., noot onder Arbh. Antwerpen, afd. Hasselt, 4 maart 1976, *T. Soc. R.*, 1976, 328).

80.4 *Het tweede Amaury-arrest* (*1 juni* 1976). Aan het debat is onlangs een nieuw en zeer belangrijk element toegevoegd door een arrest van het hof van cassatie van 1 juni 1976 (*R.W.*, 1976-1977, 528, met noot C.), waarin uitspraak werd gedaan over hetzelfde geval dat reeds op 11 juni 1974 aan het Hof was voorgelegd (zie hoger, nr. 80.2): ditmaal was de voorziening in cassatie ingesteld door Kerkhofs — die zoals reeds gezegd schade had geleden die voor de helft aan hemzelf en voor de andere helft aan Amaury was toegeschreven —, en die geen voldoening had bekomen van het hof van beroep te Antwerpen waarnaar de zaak na het eerste cassatiearrest was gewezen. Op die manier kreeg het hof dus de kans zelf op duidelijke wijze aan de buitenwereld kenbaar te maken of ze haar standpunt, ingenomen in het eerste Amaury-arrest, trouw was gebleven, dan wel of ze ter gelegenheid van haar uitspraak in het geval-Vindevoghel (dat, zoals

gezegd, in verband met de coördinatie met prestaties van de arbeidsongevallenverzekering was gewezen) een nieuwe stelling had ingenomen en deze ook ten aanzien van de coördinatie met gemeenrechtelijke schadeloosstelling zou doortrekken.

Welnu, in nagenoeg dezelfde (in nr. 80.2 aangehaalde) bewoordingen als in het eerste Amaury-arrest werd ook thans geoordeeld dat „de verzekeringsinstelling gehouden blijft tot de uitbetaling van het gedeelte dat evenredig is met het deel van de aansprakelijkheid dat niet op de derde berust". In tegenstelling tot wat door Lumay, V. was verondersteld (nr. 80.3), was er dus blijkbaar n.a.v. het Vindevoghel-arrest geen ommekeer geweest in de rechtspraak van het hof, en kan door C. in een noot onder het tweede Amaury-arrest worden gesteld dat "vooralsnog" geen contradictie bestaat tussen de rechtspraak van de tweede kamer van het hof (die dit arrest uitsprak) en die van de derde kamer (die het Vindevoghel-arrest velde), aangezien de situatie in beide arresten verschillend was (noot, *R.W.*, 1976-1977, 531).

80.5 *Appreciatie.* Om een standpunt in te nemen verdient het aanbeveling eerst een aantal argumenten te weerleggen (a) alvorens het probleem te schetsen in het licht van de algemene beginselen van de regeling van artikel 70, § 2 W.Z.I.V. (b).

(a) — Om te beginnen is duidelijk dat geen argumenten kunnen gehaald uit artikel 1252 B.W. (*nemo contra se subrogasse censetur*). Dit artikel voorziet wel dat de subrogant (hier de sociaal verzekerde) moet voorgaan op de gesubrogeerde, maar op deze bepaling dient slechts een beroep gedaan in gevallen van gedeeltelijke betaling en daarop volgende insolvabiliteit (De Page, H., *Traité*, III, nr. 552 B), zodat ze vreemd is aan de onderzochte problematiek (zie: Devroe, J., *De uitkeringen van de mutualiteit en haar mogelijkheden tot verhaal*, *R.W.*, 1966-1967, 1706).

— Uit de figuur van de indeplaatsstelling kunnen evenmin argumenten gehaald worden om de bewering te staven, dat bij slechts gedeeltelijke aansprakelijkheid van een derde, diegene die in de rechten van de gelaedeerde treedt tegenover deze derde slechts kan vorderen in verhouding tot de breuk volgens dewelke de aansprakelijkheid tussen de beide partijen is verdeeld (zie hierover: Lumay, V., noot, *R.W.*, 1974-1975, 1315).

— Evenmin kan steun gevonden worden in de regeling omtrent de subrogatie van de schadeverzekeraar, voorzien in artikel 22 van de wet van 11 juni 1874 over de verzekering in het algemeen (zie tenandere: Cass., 20 december 1971, behandeld onder nr. 69).

— Inzake arbeidsongevallen gold onder het regime van de gecoördineerde wetten wel een regeling die vergelijkbaar is met die welke in de Amaury-arresten is toegepast (zie hoger, nr. 62), maar deze steunde op een uitdrukkelijke wettekst die in de W.Z.I.V. niet voorkomt.

(b) Het wil ons voorkomen dat de vraag alleen dichter bij een oplossing kan worden gebracht indien wordt uitgegaan van de algemene beginselen in verband met de tussenkomst van de Z.I.-verzekering in gevallen van „schade gedekt door een andere wetgeving".

Een van die algemene beginselen is dat de verplichting van de debiteur op grond van een andere wetgeving, bijvoorbeeld van de aansprakelijke schadeverwekker, door de tussenkomst van de Z.I.-verzekeringsinstelling niet mag worden gewijzigd, noch in de zin van een verzwaring, noch in de zin van een verlichting. Als dus het in nr. 80 bij wijze van tweede hypothese gegeven voorbeeld (loonverlies van 100.000 F, aansprakelijkheid gelijk verdeeld over de gelaedeerde en de derde) opnieuw wordt opgenomen, is het duidelijk dat de schuld van de derde in elk geval niet meer mag bedragen dan 50.000 F, maar ook niet minder.

De vraag is alleen tegenover wie die schuld bestaat, want het bedrag van 50.000 F kan bereikt worden:

— ofwel doordat de gesubrogeerde Z.I.-verzekeringsinstelling haar tussenkomst ten belope van 50.000 F verhaalt (eerste oplossing, waarbij de verzekeringsinstelling tot terugvordering gerechtigd is voor zover de uitkeringen de helft van de door het slachtoffer geleden schade niet overtreffen en enkel voor het excedent betaald heeft ingevolge zijn eigen verplichtingen),

— ofwel doordat zij haar tussenkomst slechts voor 30.000 F verhaalt en de gelaedeerde het surplus (20.000 F) vordert (tweede oplossing).

Welnu, de vraag kan gesteld op grond van welke overwegingen deze tweede oplossing verantwoord kan worden. Ons is niet duidelijk, hoe ze in overeenstemming te brengen is met twee grondbeginselen die vervat liggen in artikel 70, § 2 W.Z.I.V.

Om te beginnen kan deze oplossing moeilijk steun vinden in de derde zin van het eerste lid van dit artikel, dat bepaalt dat de verzekeringsprestaties ten laste zijn van de verzekering in zoverre voor de door de andere wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend. Over de strekking van deze bepaling kan geen misverstand bestaan: als schade in aanmerking komt voor vergoeding langs andere wegen — over welke hypothese artikel 70, § 2 handelt — wordt ze door de ziekteverzekering alleen opgenomen op grond van de verplichting tot prioritaire uitbetaling, maar blijft ze niet definitief „ten laste van de verzekering", behalve in zoverre voor die schade door de andere debiteur niet daadwerkelijk wordt tussengekomen, wat het geval is als deze debiteur — wiens schuld vaststaat — om een of andere reden — normaal wegens zijn insolvabiliteit — de vergoeding die hij verschuldigd is, niet betaalt. Het is dan ook niet duidelijk op welke gronden de hierboven aangegeven tweede oplossing een deel van de schade (30.000 F) wel definitief ten laste van de verzekering laat vallen, terwijl deze schade toch door het aansprakelijkheidsrecht gedekt is en daarenboven nergens blijkt dat de schadeverwekker insolvabel zou zijn. Weliswaar blijft ook in de eerste oplossing een schijf van de

schade (10.000 F) ten laste van de verzekering, maar dit deel is door het aansprakelijkheidsrecht (gezien de aansprakelijkheidsdeling) niet gedekt en wordt verstrekt op grond van de in de vierde zin neergelegde verplichting, dat in elk geval de rechthebbende sommen moet ontvangen die tenminste gelijk zijn aan het bedrag van de verzekeringsprestaties.

Ten tweede kan moeilijk ontkend worden dat de tweede oplossing, gezien ditmaal vanuit het standpunt van de gelaedeerde, lijkt in te gaan tegen het cumulatieverbod. Wordt deze oplossing voorgestaan, dan ontvangt de sociaal verzekerde inderdaad (steeds in het aangegeven voorbeeld) 60.000 F (van de verzekeringsinstelling) + 20.000 F (van de schadeverwekker) = 80.000 F. En dan kan o.i. moeilijk geloochend worden dat ten belope van 20.000 F „de verzekeringsprestaties samen genoten worden met de schadeloosstelling voortvloeiend uit de andere wetgeving" en dus het cumulatieverbod is overtreden.

Deze beschouwing lijkt ons dan ook doorslaggevend: indien de gelaedeerde zich niet eerst tot de ziekteverzekering maar integendeel rechtstreeks tot de derde had gewend, zou hij van deze laatste 50.000 F hebben ontvangen en daarbij — op grond van de vierde zin van het eerste lid van artikel 70, § 2 — alleen 10.000 F hebben mogen voegen. Het is niet duidelijk waarom hij meer moet bekomen, als hij eerst de Z.I.V.-prestaties heeft aangevraagd.

Het hof van beroep van Gent velde op 18 februari 1977 inzake Landsbond der Christelijke Mutualiteiten tegen Amaury een arrest waarbij na tweede cassatie de gerechtelijke vrede zou moeten intreden.

Alle middelen en argumenten onderzoekend die hoger ontwikkeld werden ter staving van de stelling als zouden de twee opeenvolgende cassatiearresten moeilijk verenigbaar zijn met de inhoud van artikel 70 WZIV, besliste het hof van Gent dat de maat van de indeplaatsstelling niet door één maar door twee termen wordt bepaald d.w.z. niet enkel door de omvang van de vordering van het slachtoffer, maar eveneens door de omvang van de door de gesubrogeerde (Landsbond) ter ontlasting van de aansprakelijke gedane betaling. Dit betekent dat de Landsbond zich slechts op subrogatie mag beroepen in de mate waarin zij verzekeringsprestaties heeft betaald i.v.m. een overeenstemmende schade of een overeenstemmend deel der schade waarvoor de aansprakelijke in gemeen recht werkelijk schadevergoeding moet betalen en betaalt.

De auteurs van dit overzicht van rechtspraak hebben grondig van mening verschild omtrent de conclusie uiteengezet in dit hoofdstuk.

Het arrest van 18 februari 1977 kwam nog net op tijd om deze onder hen te troosten die reeds in het Overzicht van 1961-1968, nr. 25, het standpunt had verdedigd dat door de opeenvolgende *Amaury-arresten* constant is aanvaard.

§ 5. Overlevingspensioen

81. *De traditionele cassatierechtspraak*

De mogelijke beïnvloeding van het bedrag van de schadeloosstelling door het feit dat een weduwe naar aanleiding van het (door een derde foutief veroorzaakt) overlijden van haar echtgenoot gerechtigd is geworden op een overlevingspensioen is in de bestreken periode aanleiding blijven geven tot tegenstellingen in de rechtspraak en tot controversen in de rechtsleer.

Deze onrust heeft het hof van cassatie niet beroerd: ook in de periode 1969-1976 is het onverstoord de lijn blijven doortrekken die reeds van oudsher in talrijke van haar arresten is vastgelegd. Telkens opnieuw werd geoordeeld dat *oorzaak* en *voorwerp* van het overlevingspensioen en van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling verschillend zijn: terwijl het eerste gegrond is op de arbeidsovereenkomst en op de wetgeving betreffende de rust- en overlevingspensioenen, vindt de tweede haar oorsprong in de onrechtmatige daad van een derde. Het overlevingspensioen beoogt niet de door het overlijden geleden schade te vergoeden en het bedrag ervan mag dus niet in mindering worden gebracht op de sommen, toegekend als herstel van de materiële schade die veroorzaakt werd door het misdrijf van onopzettelijke doodslag (Cass., 26 februari 1968, *De Verz.*, 1969, 83; – Cass., 17 maart 1968, *De Verz.*, 1969, 449; – Cass., 4 november 1968, *J.T.*, 1969, 509; – Cass., 22 mei 1969, *R.W.*, 1969-1970, 381; – Cass., 27 juni 1969, *J.T.*, 1969, 551; – Cass., 14 april 1970, *R.W.*, 1970-1971, 171; – Cass., 13 mei 1970, *J.T.*, 1970, 609; – Cass., 25 mei 1971, *R.W.*, 1973-1972, 379; – Cass., 6 september 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 10; – Cass., 28 september 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 103; – Cass., 13 maart 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 655).

82. *De rechtspraak van de hoven van beroep*

Het hof van cassatie heeft het merendeel van deze arresten moeten vellen op voorzieningen ingesteld tegen uitspraken van het hof van beroep te Luik dat, even consequent, de tegenovergestelde opvatting is blijven verdedigen: de schade moet in elk geval afzonderlijk en *in concreto* worden vastgesteld, aldus het hof, en de rechter mag daarbij de ogen niet sluiten voor de *feitelijke elementen* die de omvang van de schade beïnvloeden, zoals het ontvangen door de weduwe van een overlevingspensioen. Het verschil in oorzaak en in voorwerp, waarop de stelling van het hof van cassatie is gebouwd, is terzake niet dienend. In die zin bijvoorbeeld volgende passage uit een arrest van het hof te Luik van 15 april 1969 (*De Verz.*, *Verz.*, 1969, 827): „Attendu que la partie civile oppose à cette décision la jurisprudence de la Cour de Cassation qui demeure fixée en faveur de la théorie improprement appelée „du cumul" de la pension et des dommages-intérêts et qui s'oppose à ce qu'elle considère comme une „dé-

duction"; Attendu que cette jurisprudence qui demeure critiquée tant par une partie de la doctrine que par certaines décisions des juges du fond, ne se fonde que sur deux arguments juridiques, à savoir: que la pension de survie n'a pas pour objet de réparer le dommage résultant de la faute d'un tiers et qu'elle a une autre cause; Attendu que ces arguments ne paraissent pas décisifs et qu'ils ne fournissent pas un raisonnement formellement logique dont la conclusion s'imposerait d'une manière absolue; Attendu en effet, d'une part, qu'on peut considérer que la pension de survie rentre dans le cadre de l'organisation de la sécurité des travailleurs et de leurs ayants droit et que le décès accidentel de la victime fait naître un droit préexistant qui a, entre autres objets, celui d'obvier à la perte des revenus professionnels; que comme tel ce droit a un aspect, si non un caractère indemnitaire; Attendu d'autre part, que s'il est exact que la pension est liquidée en vertu d'une autre cause, au sens juridique strict du terme, il n'en demeure pas moins que ce droit à la pension n'est pas étranger à l'infraction puisque c'est précisément la faute du tiers qui le fait naître prématurement". (In dezelfde zin: Luik, 20 juni 1967, *De Verz.*, 1969, 79; – Luik, 26 juni 1968, *De Verz.*, 1969, 444; – Luik, 7 november 1968, *J.T.*, 1969, 513; – Luik, 23 januari 1970, *De Verz.*, 1973, 135; – Luik, 24 september 1970, *J.T.*, 1971, 26).

Van het hof van beroep te Gent zijn slechts weinig uitspraken over deze vraag gepubliceerd. Het hof blijkt dezelfde redenering te volgen als de voormelde cassatie-arresten en hecht belang aan het verschil in oorzaak en in voorwerp tussen pensioenuitkeringen en gemeenrechtelijke vergoedingen, maar weigert in een arrest van 27 juni 1968 (*J.T.*, 1969, 514) alle consequenties van dit onderscheid te aanvaarden en brengt integendeel aan het beginsel van de cumulatie zekere „nuanceringen" aan, door met name een onderscheid te maken tussen het deel van de pensioenuitkeringen dat de tegenprestatie vormt voor gedane afhoudingen op de wedde en het deel dat een statutair voordeel uitmaakt waarvoor de betrokkene niet heeft bijgedragen.

Het hof van beroep te Brussel van haar kant oordeelde op 6 november 1968 (*J.T.*, 1969, 510) en 30 april 1968 (*J.T.*, 1969, 512) in de lijn van de cassatierechtspraak (zie ook: Rb. Brussel, 10 april 1969, *De Verz.*, 1969, 454).

83. *Beoordeling door de rechtsleer*

In een deel van de rechtsleer blijkt een strekking te bestaan om af te stappen van de regel van de onbeperkte cumulatie van pensioenuitkeringen met burgerrechtelijke schadeloosstelling en van haar traditionele verantwoording door het verschil in oorzaak en in voorwerp. Woordvoerder van deze strekking is Dalcq, R.O., voor wie de cassatierechtspraak terzake op een verkeerde opvatting over het schadebegrip berust en die de oplossing in de handen van de feitenrechter wil leggen die kan vaststellen dat er tot op een zekere hoogte door de weduwe *geen schade is geleden omdat er geen inkomsten-*

verlies is — wat niet hetzelfde is als vaststellen dat er wel schade is maar dat deze door de toekenning van een pensioen is „vergoed". De strekking die door de arresten van het hof te Luik en, in zekere mate, door dat van het hof te Gent is verwoord komt naar zijn oordeel tegemoet aan sociale en economische eisen en aan het billijkheidsgevoel (Dalcq, R.O., *L'indemnisation du préjudice corporel*, *J.T.*, 1969, 505; – in dezelfde zin: J. Fonteyne, noot onder Cass., 25 mei 1971, *R.G.A.R.*, 1972, 8816; – Rb., noot onder Luik, 15 april 1969, *De Verz.*, 1969, 832; – zie ook: Gilot, P., *De cumulatie van vergoedingen naar aanleiding van onvrijwillige doodslag*, *R.W.*, 1969-1970, 1323).

HOOFDSTUK V

ZAKENSCHADE

84. *Voertuigschade – algemeen*

De meeste vonnissen en arresten inzake begroting en vergoeding van zakenschade betreffen de vergoeding van de voertuigschade na auto-ongevallen. De eigenaar van een voertuig dat beschadigd werd door de fout van een derde, heeft recht op volledige vergoeding van de aangerichte schade. In geval van gedeeltelijke beschadiging heeft de benadeelde partij recht op vergoeding van de herstelkosten die hem zouden toegelaten hebben zijn voertuig te herstellen in de staat waarin het zich bevond vóór het ongeval (Gent, 23 mei 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9104; — Brussel, 19 juli 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9284; — Vred. Gent, 10 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9208; — Vred. Berchem, 13 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9436; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286).

Bij *totaal verlies* van een voertuig is de te vergoeden schade de gebruiks- of vervangingswaarde van het voertuig en niet de verkoopwaarde (Ronse, J., *Schade en Schadeloosstelling*, *A.P.R.*, blz. 795). De *verkoopwaarde* is de prijs die de schadelijder zou ontvangen hebben, indien hij zijn voertuig de dag van het ongeval had verkocht. Volgens het hof van cassatie kan men de verkoopwaarde niet als basis van de te vergoeden schade in aanmerking nemen, daar de schade niet bestaat in het verlies van de waarde van het voorwerp, doch in het verlies van het voorwerp zelf (Cass., 8 mei 1952, *Pas.*, 1952, I, 570; — Cass., 20 maart 1953, *Pas.*, 1953, I, 552; — Cass., 1 juni 1976, *R.W.*, 1976-1977, 115-motieven).

De *gebruiks- of vervangingswaarde* is de waarde die noodzakelijk dient uitgegeven te worden voor de aanschaffing van een gelijkaardig voertuig van hetzelfde type, merk, ouderdom, en in dezelfde staat als het beschadigde voertuig (Cass., 8 mei 1952, *Pas.*, 1952, I, 570), m.a.w. alle kosten en uitgaven die nodig zijn om een gelijkaardig voertuig in zijn bezit te krijgen

(zie hierover: Vandeur, M., *Schadeloosstelling volgens gemeen recht*, Tongeren, 1975, blz. 196; — *Kluwers Verzekeringshandboek*, onder redactie van Meyhi, H., blz. III. 11, 106).

Wanneer de herstellingskosten de vervangingswaarde van het beschadigde voertuig te boven gaan, wordt meestal aangenomen dat de eigenaar slechts recht heeft op een vergoeding die gelijk is aan deze waarde (Dalcq, R., *Traité*, II, nr. 3471 e.v.; — Cass., 9 juli 1956, *Pas.*, 1956, I, 1261; *J.T.*, 1956, 714; *R.G.A.R.*, 1957, nr. 5852; — Vred. Namen — Noord, 10 april 1968, *J. Liège*, 1968-1969, 192). Wanneer er verscheidene wijzen bestaan om de benadeelde schadeloos te stellen, heeft deze er inderdaad geen wettig belang bij deze wijze uit te kiezen die voor de aansprakelijke het zwaarst uitvalt (Dalcq, R., *o.c.*, II, nr. 3470 e.v.).

Sommige vonnissen wijken evenwel af van deze beginselen. Zo meent de Vrederechter te Luik dat de rechtspraak volgens dewelke de vergoeding voor de herstellingskosten van een beschadigd voertuig niet hoger mag zijn dan de verangingswaarde, niet noodzakelijk in overeenstemming is met de billijkheid (Vred. Luik, 18 januari 1974, *Pas.*, 1974, III, 37; *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9248; *De Verz.*, 1974, 165, met noot S.). Dit vonnis overweegt dat een persoon, die weinig rijdt en zijn wagen goed verzorgt, deze nog vele jaren kan gebruiken, zodat het theoretisch in waarde verminderd voertuig in feite voor zijn eigenaar nog een vergoedbare waarde bezit. De politierechtbank te Bergen kende, in een geval van totaal verlies, eveneens het volledige bedrag van de herstellingskosten toe, hoewel deze de vervangingswaarde ruim overtroffen (Pol. Bergen, 14 april 1972, *De Verz.*, 1973, 689, met noot S.). In beroep stelde de correctionele rechtbank dat de door de burgerlijke partij geleden schade naar billijkheid moet worden vastgesteld en dat hiervoor eerder de gevoelswaarde (valeur de convenance) dan de verkoopwaarde (valeur vénale) in aanmerking komt. Als schadevergoeding kent de rechtbank de aankoopprijs van het voertuig toe in plaats van de kostprijs van de herstellingen (Corr. Bergen, 21 december 1972, *De Verz.*, 1973, 689, met noot S.). De aankoopwaarde van een voertuig als basis voor de schadevergoeding in aanmerking nemen, kan niet aanvaard worden, daar aldus geen rekening gehouden wordt met de waardevermindering. Een beroep op de billijkheid kan deze beslissing evenmin rechtvaardigen.

Bij een verkeersongeval werd een betonnen verlichtingspaal vernield en de aansprakelijke werd door de correctionele rechtbank te Antwerpen (28 november 1975, *onuitg.*) veroordeeld tot betaling van de prijs van een nieuwe paal, hoewel hij in konklusie beweerd had dat wegens de ouderdom van de paal, de waarde ervan met de helft diende verminderd te worden, omdat rekening moet gehouden worden met een aftrek nieuw voor oud, indien een constructie in haar geheel wordt vervangen. Voor het hof van cassatie werd deze stelling hernomen, maar het hof heeft dit middel verworpen en gesteld dat de feitenrechter op soevereine wijze oordeelt over de omvang van het nadeel dat uit een onrechtmatige daad voortvloeit, alsmede,

binnen de grenzen van de conclusies van de partijen, over het bedrag van de schadevergoeding die het volle herstel ervan moet verzekeren. *In casu* heeft de rechter enkel van deze soevereine beoordeling gebruik gemaakt om te beslissen dat de schade bestaat in het verlies van de paal en zou worden hersteld door de toekenning van de prijs van een nieuwe paal (Cass., 1 juni 1976, *R.W.*, 1976-1977, 115).

De benadeelde heeft recht op schadevergoeding, zonder dat hij de verplichting heeft het beschadigde voertuig werkelijk te laten herstellen. Over dit beginsel bestaat weinig betwisting (Dalcq, R., *Traité*, II, nr. 4278; — Cass., 19 september 1966, *Arr. Cass.*, 1967, 79; *Pas.*, 1967, I, 73; *R.G.A.R.*, 1967, nr. 7935; — Brussel, 28 september 1973, *De Verz.*, 1974, 853, met noot S.; — Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9437; — Kh. Brussel, 19 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8517; Pol. Rb. Charleroi, 13 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9015; — Vred. Luik, 5 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9031; — Vred. Gent, 10 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9208; — Vred. Berchem, 13 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9436; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286). De benadeelde mag dus vrij beslissen over de bestemming die hij zal geven aan het bedrag dat hem als schadevergoeding wordt toegekend, zonder dat zulks enige invloed mag uitoefenen op het schadeherstel. Hiermede dient rekening gehouden te worden bij de beoordeling van het systeem van de zgn. „dubbele schatting", waarover verder sprake onder nr. 87.

85. *Waardevermindering na herstelling*

Zelfs na een goed uitgevoerde herstelling zal een voertuig dat in een ongeval betrokken was meestal een zekere waardevermindering behouden. In dit verband wordt door sommigen een onderscheid gemaakt tussen de technische waardevermindering, de psychologische waardevermindering en de waardevermindering op de tweehandelsmarkt (*Kluwers Verzekeringshandboek*, onder redactie van Meyhi, H., blz. III. 11, 102).

Dient een waardevermindering na herstelling voor schadeloosstelling in aanmerking te komen? Sommige uitspraken beantwoorden de vraag ontkennend, omdat door de toegekende vergoeding voor de kosten van een volledige en degelijke herstelling, het voertuig teruggebracht wordt in de toestand waarin het zich bevond vóór het ongeval (Brussel, 2 juni 1976, *J.T.*, 1976, 728; — Rb. Brussel, 22 december 1970, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8759 met noot; *De Verz.*, 1971, 480; — Corr. Gent, 3 mei 1968, *De Verz.*, 1969, 635, met noot S.; — in dezelfde zin: Dalcq, R.O., *Examen de jurisprudence* 1968-1972, *R.C.J.B.*, 1974, blz. 284-285, nr. 116).

Het merendeel der rechtspraak lijkt wel schadevergoeding toe te kennen wanneer een nog nieuw voertuig bij een ongeval zwaar beschadigd wordt (Luik, 24 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8513; — Brussel, 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8880 en 8855; — Brussel, 19 juli 1973, *R.G.A.R.*,

1974, nr. 9284; — Rb. Brussel, 23 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 8999; — Corr. Brussel, 19 oktober 1970, *Pas.*, 1970, III, 126; — Corr. Neufchâteau, 7 oktober 1971, *J. Liège*, 1971-1972, 59; — Pol. Rb. Luik, 12 juni 1972, *De Verz.*, 1972, 1344, met noot S.). Voor oude wagens wordt de minderwaarde gecompenseerd door de waardevermeerdering wegens de vernieuwing van bepaalde onderdelen. Vereist wordt eveneens dat deze schade niet in aanmerking genomen werd bij de uitgevoerde expertises en dus niet begrepen is in het bedrag dat in het deskundig verslag vooropgesteld wordt (S., noot onder Pol. Luik, 12 juni 1972, *gecit.*).

De begroting van de schade door minderwaarde is niet gemakkelijk en gebeurt meestal *ex aequo et bono* (10 %: Rb. Brussel, 23 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 8999; — 6.000 F op een schade van 23.000 F: Pol. Luik, 12 juni 1972, *gecit.*; — 100 D.M. op een schade van 1.108 D.M.: Brussel, 10 april 1972, *gecit.*; — 1.500 D.M. op een schade van 5.471 D.M.: Luik, 24 januari 1968, *gecit.*; — 7.500 F: Corr. Neufchâteau, 7 oktober 1971, *J. Liège*, 1971-1972, 59; — 2.500 F; Corr. Brussel, 19 oktober 1970, *Pas.*, 1970, III, 126).

86. *Begroting van de schade door een deskundig onderzoek*

De begroting van de schade voortvloeiende uit de vernieling of de beschadiging van een voertuig vereist meestal dat een beroep gedaan wordt op een deskundige om deze schade tegensprekelijk vast te stellen. Het bewijs van de omvang van de schade mag nochtans ook met andere middelen geleverd worden, zoals een factuur, een bestek (Cass., 12 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 192).

Het meest gebruikelijke procédé is dat partijen in der minne een deskundige aanstellen om de geleden schade tegensprekelijk vast te stellen en te begroten. Indien de aansprakelijke of vermoedelijk aansprakelijke partij in gebreke blijft op minnelijke wijze de schade tegensprekelijk vast te stellen en de benadeelde ertoe verplicht wordt in kortgeding de aanstelling van een deskundige te vragen, vallen de kosten ten laste van de aansprakelijke partij (Vred. Luik, 5 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9031; *Pas.*, 1973, III, 39; *J. Liège*, 1973-1974, 199). De opdracht van de deskundige kan niet als een lastgeving beschouwd worden, maar valt onder de overeenkomst van aanneming van werk (Cloquet, A., *Deskundigenonderzoek in zaken van privaat recht*, *A.P.R.*, 1975, nr. 4 e.v. en de aldaar aangehaalde werken; — *anders*: Dalcq, R., *Examen de jurisprudence* 1968-1972, *R.C.J.B.*, 1974, blz. 283, nr. 114, die spreekt over „le mandat de l'expert"). De deskundige heeft immers niet tot taak rechtshandelingen te verrichten in naam en voor rekening van zijn opdrachtgever. Zijn rol is beperkt tot het vaststellen van feiten en het uitbrengen van adviezen (Cloquet, A., *o.c.*, nr. 7). Hetzelfde geldt voor de garagist, tot wie de eigenaar zich wendt met de opdracht hem te vertegenwoordigen bij het deskundig onderzoek om met de deskundige

van de tegenpartij tot een overeenkomst te komen omtrent de raming van de herstelkosten, nodig om het voertuig in zijn oorspronkelijke staat terug te brengen, alsmede de duur van de herstellingen (Vred. Gent, 10 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9208; — Vred. Berchem, 13 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9436). Daar de garagehouder vanwege de eigenaar geen opdracht krijgt om rechtshandelingen te verrichten, kan men evenmin van lastgeving spreken (*Kluwers Verzekeringshandboek*, onder redactie van Meyhi, H., blz. III. 11, 90). De meeste vonnissen beschouwen de garagehouder nochtans wel als een mandataris van de eigenaar van het beschadigd voertuig (Bergen, 6 februari 197,5, *R.G.A.R.* 1975, nr. 9437; — Kh. Gent 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Corr. Aarlen, 28 januari 1970, *J. Liège*, 1969-1970, 252; — Corr. Rb. Gent, 11 mei 1973, *De Verz.*, 1973, 977; — Pol. Antwerpen, 28 juni 1973, *De Verz.*, 1973, 1155; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286; — Rb. Luik, 3 september 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 164; — Vred. Brussel, 23 december 1974, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9558; — in dezelfde zin: Dalcq, R., *art. cit.*, *R.C.J.B.*, 1974, blz. 283, nr. 114).

De opdracht van de deskundige is beperkt tot de vaststelling van de schade en de begroting van de herstellingskosten, alsmede de duur van de herstellingen (Kh. Gent, 24 december 1968, *R.W.*, 1968-1969, 1714; — Kh. Gent, 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Corr. Bergen, 14 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9292; — Rb. Luik, 3 september 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 164; — Pol. Charleroi, 13 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9015). Zo mist hij de bevoegdheid om de vergoeding vast te stellen die aan de benadeelde partij toekomt wegens gebruiksderving van zijn voertuig (Kh. Gent, 24 december 1970, *R.W.*, 1968-1969, 1714; — Corr. Aarlen, 28 januari 1970, *J. Liège*, 1969-1970, 252; — Rb. Luik, 3 september 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 164). De partijen zijn in beginsel gebonden door de raming van de deskundigen die zij hebben aangesteld, zodat zij het bedrag van de schade niet meer kunnen betwisten (Rb. Brussel, 24 juni 1969, *De Verz.*, 1969, 649).

Met het oog op een vluggere afwikkeling van de schadegevallen werd op initiatief van de B.V.V.O. de zgn. R.D.R.-overeenkomst (R.D.R. = Règlement Direct(e) Regeling) afgesloten, welke in werking trad op 1 maart 1972. Deze overeenkomst, waartoe een groot aantal verzekeringsmaatschappijen toegetreden zijn, heeft tot doel dat de bij een verkeersongeval schadelijdende partij door zijn eigen verzekeraar vergoed wordt in de mate waarin de tegenpartij aansprakelijk is, m.a.w. in de plaats van de verzekeraar van de tegenpartij. De toepassing van de R.D.R.-overeenkomst is beperkt tot de ongevallen die zich in België hebben voorgedaan tussen ten hoogste twee geïdentificeerde voertuigen, waarbij enkel materiële schade veroorzaakt werd, met uitsluiting dus van dood of lichamelijk letsel, welke schade niet meer dan 40.000 F. (aanvankelijk 20.000 F) mag bedragen, sleepkosten, garagekosten, gebruiksderving en B.T.W. niet inbegrepen. Bovendien

wordt vereist dat het ongeval tegensprekelijk vastgesteld werd en dat voor de beide voertuigen de burgerlijke aansprakelijkheid in België verzekerd is bij een van de toegetreden maatschappijen. De overeenkomst is evenwel niet van toepassing wanneer beide voertuigen bij dezelfde maatschappij verzekerd zijn of wanneer het ongeval te wijten is aan toeval, overmacht of de schuld van een derde (zie hierover: de Beer de Laer, B., *Le système de règlement rapide des sinistres „dégats matériels" en responsabilité civile des véhicules automoteurs*, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9432; — *Kluwers Verzekeringshandboek*, onder redactie van Meyhi, blz. III. 11, 127e; — Kh. Brussel, 29 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9619; — Vred. Brussel, 2 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 299).

De R.D.R.-overeenkomst is enkel bindend voor de verzekeraars die haar ondertekend hebben en is niet tegenstelbaar aan de verzekerden die in een verkeersongeval betrokken werden, voor wie de overeenkomst een *res inter alios acta* is (Corr. Rb. Brussel, 30 september 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9647). Daar deze overeenkomst afwijkt van het gemene recht, dient zij beperkend geïnterpreteerd te worden (Kh. Brussel, 24 september 1975, *B.R.H.*, 1976, 1).

In het kader van de R.D.R.-overeenkomst is het de verzekeraar van de benadeelde partij die het initiatief neemt om een deskundige aan te stellen voor de vaststelling en de begroting van de schade. Nu deze overeenkomst aan de verzekerde niet tegenstelbaar is, werd hieruit afgeleid dat, wanneer de laattijdigheid van het deskundigenonderzoek te wijten is aan de fout van de verzekeraar van de benadeelde, deze laatste zich tot zijn eigen verzekeraar en niet tot de aansprakelijke partij moet wenden voor het bekomen van vergoeding door deze vertraging veroorzaakt (Corr. Rb. Hasselt, 8 november 1974, *De Verz.*, 1975, 283, met noot S.; — Corr. Rb. Brussel, 30 september 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9647; — Kh. Brussel, 24 september 1975, *B.R.H.*, 1976, 1: verkeerde uitvoering van de R.D.R.-overeenkomst; — Pol. Brugge, afdeling Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405, met noot S.; — *anders*: Pol. Charleroi, 22 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9361, waarin gesteld wordt dat de aansprakelijke de verplichting heeft alle nuttige maatregelen te nemen om de omvang van de schade vast te stellen en om ze te vergoeden). Naar gemeen recht heeft de schadelijdende partij de verplichting de schade zoveel mogelijk te beperken en de schade voortspruitende uit diens nalatigheid of vertraging om een deskundige aan te stellen kan niet ten laste van de aansprakelijke derde gelegd worden (Cass., 20 maart 1967, *R.G.A.R.*, 1968, nr. 7957; — Brussel, 23 september 1970, *B.R.H.*, 1970, 650; — Vred. Mol, 18 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 799, met noot S.).

Wanneer de tegenpartij in gebreke blijft een deskundige aan te stellen, kan de schadelijder zelf of door toedoen van zijn verzekeraar aan een deskundige de opdracht geven de aan zijn voertuig veroorzaakte schade vast te stellen en te begroten. Een dergelijk *eenzijdig* deskundig verslag zal door de recht-

banken meestal als een voldoende bewijsmiddel aanvaard worden (Brussel, 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8855 en 8880; — Luik, 7 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9285; — Rb. Brussel, 24 juni 1969, *De Verz.*, 1969, 649; — Vred. Gent, 11 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8906; — Vred. Brussel, 2 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 29). De rechter zal eveneens een voldoende bewijs van het bestaan en de omvang van de schade kunnen vinden in een schaderaming opgesteld door de garagist van de schadelijder (Rb. Brussel, 23 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 8999: de aansprakelijke had geen deskundige aangesteld en anderzijds kon er geen gerechtelijke expertise bevolen worden daar het voertuig reeds verkocht was).

De kosten van de expertise die noodzakelijk zijn om het bestaan en de omvang van de schade te bepalen, zijn ten laste van de aansprakelijke (Luik, 24 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8513; — Brussel, 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8855 en 8880; — Luik, 7 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9285; — Vred. Luik, 5 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9031; *Pas.*, 1973, III, 39; *J. Liège*, 1973-1974, 199).

87. *Het systeem van de zgn. „Dubbele schatting"*

Door de B.V.V.O. werd op 1 november 1969 het systeem van de zgn. *„Dubbele schatting"* of *„Dubbele schadebegroting"* ingevoerd, waarbij de bedoeling voorzat een einde te stellen aan bepaalde praktijken, die erin bestonden dat een aantal automobilisten bij een verkeersongeval de schade lieten vaststellen in een „dure" garage en nadien de wagen lieten herstellen in een garage, waar de herstelling goedkoper uitvalt, ofwel helemaal niet lieten herstellen. Het gevolg hiervan was dat een verkeersongeval voor sommigen een „bron van winst" betekende.

Het systeem van de dubbele schatting bestaat erin dat aan de deskundige een tweeledige opdracht gegeven wordt:

1) hij moet, tegensprekelijk met de door de benadeelde aangestelde deskundige (hersteller), het bedrag van de herstellingskosten in de betrokken garage, alsmede de duur van de herstellingen vaststellen;

2) daarna moet hij het bedrag van de schade begroten, in geval de herstelling door een ander bedrijf wordt uitgevoerd of in geval van niet-herstelling.

Het eerste (grootste) bedrag wordt door de verzekeraar slechts betaald op voorlegging van een faktuur, opgemaakt door de hersteller waar het tegensprekelijk onderzoek heeft plaats gevonden. Het tweede bedrag wordt toegekend zo men deze faktuur niet kan voorbrengen (zie: *Schade aan voertuigen*, uitg. van de „Verenigde Verzekerden", nr. 54 e.v.; — De Mulder, *Les accidents de la circulation*, *J.T.*, 1969, 685; — Vernimmen-Van Tiggelen, G., noot onder Corr. Rb. Charleroi, 5 april 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9435 en noot onder Cass., 29 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9577; — S., noot onder Vred. Schaarbeek, 3 mei 1972, *De Verz.*, 1972, 1336). Een groot gedeelte van de rechtspraak heeft het systeem van de dubbele

schatting verworpen, soms in vrij scherpe bewoordingen (Brussel, 25 januari 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9111; *B.R.H.*, 1973, 446; — Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9437; — Kh. Brussel, 19 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8517; *J.T.*, 1970, 416; — Kh. Gent, 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Kh. Luik, 23 februari 1971, *B.R.H.*, 1972, 434; — Kh. Brussel, 22 april 1971, *B.R.H.*, 1973, 443; — Corr. Rb. Bergen, 14 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9292: „que ces observations démontrent, en fait, l'absurdité et le manque de sérieux des principes qui dirigent le système dit „de la double évaluation" qui est un véritable défi au bon sens sur le plan économique"; — Corr. Charleroi, 5 april 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9435, met noot Vernimmen-Van Tiggelen, G.; — Vred. Namen-Noord, 9 juli 1970, *J. Liège*, 1970-1971, 87; — Pol. Tubize, 4 februari 1972, *T. Vred.*, 1972, 201; — Pol. Charleroi, 13 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9015; — Vred. Waver, 18 januari 1973, *T. Vred.*, 1976, 146; — Pol. Bergen, 16 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9292: „le système de la double évaluation manque de sérieux et verse dans l'hypocrisie"; — Vred. Grâce-Hollogne, 29 mei 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 55; — Vred. Gent, 10 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9208, waarin het systeem „immoreel" genoemd wordt; — Vred. Berchem, 13 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9436; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286).

Een aantal andere uitspraken beschouwt het systeem als geldig en kent slechts het laagste bedrag als schadevergoeding toe, als de benadeelde niet het bewijs levert dat hij zijn voertuig heeft laten herstellen in de garage waar het tegensprekelijk onderzoek plaats vond (Corr. Dendermonde afd. Aalst, 9 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9273; *De Verz.*, 1973, 701 met noot S., hoewel overwogen wordt „dat het procédé van dubbele schatting, hetwelk voorzeker vatbaar is voor kritiek, evenwel niet strijdig is met de vigerende wetgeving"; — Corr. Gent, 11 mei 1973, *De Verz.*, 1973, 977; — Rb. Antwerpen, 30 oktober 1974, *De Verz.*, 1975, 281; — Rb. Brussel, 24 september 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9634; — Vred. Schaarbeek, 3 mei 1972, *De Verz.*, 1972, 1336, met noot S.; — Vred. Brussel, 6 april 1973, *De Verz.*, 1974, 151; — Pol. Antwerpen, 28 juni 1973, *De Verz.*, 1973, 1155; — Pol. Schaarbeek, 7 augustus 1973, *De Verz.*, 1973, 1157, met noot S.; — Vred. Bergen, 13 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9293, waarin nochtans gezegd wordt „que la pratique de la double évaluation est malsaine"; — Vred. Brussel, 2 mei 1974, *De Verz.*, 1974, 415, met noot S.; — Vred. Dinant, 11 oktober 1974, *De Verz.*, 1975, 275; — Vred. Brussel, 23 december 1974, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9558; — Vred. Brussel, 25 juli 1975, *T. Vred.*, 1976, 106). Sommige van deze beslissingen verlenen wel een voorbehoud voor het geval de benadeelde later zijn voertuig zou laten herstellen in de aangeduide garage (Vred. Brussel, 6 april 1973, *De Verz.*, 1974, 151; — Vred. Bergen, 13 februari 1974, *De Verz.*, 1974, nr. 9293; — Vred. Brussel, 2 mei 1974, *De Verz.*, 1974, 415; — Vred. Dinant, 11 oktober 1974, *De Verz.*, 1975, 275).

De rechtbanken die de methode van de dubbele schaderaming geldig verklaren, merken op dat de wettig aangegane overeenkomsten de partijen die deze hebben afgesloten tot wet strekken (artikel 1134 B.W. — Rb. Antwerpen, 30 oktober 1974, *De Verz.*, 1975, 281; — Rb. Brussel, 24 september 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9634; — Vred. Bergen, 13 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9293).

Om het systeem van de dubbele schatting te verwerpen worden door de rechtspraak hoofdzakelijk de volgende drie argumenten aangehaald:

a) Het door de garagehouder ondertekend verslag is niet tegenstelbaar aan de benadeelde, daar dit de perken van zijn opdracht te buiten gaat, welke er enkel in bestaat om, samen met de deskundige van de verzekeraar van de tegenpartij, de schade vast te stellen en de herstelkosten, alsmede de duur van de herstellingen te ramen. Hij heeft geen opdracht gekregen om in naam van zijn opdrachtgever een vergelijk te treffen of om zijn akkoord te betuigen met een lager bedrag, zo het voertuig niet hersteld wordt in het bedrijf van de aangeduide hersteller (Brussel, 25 januari 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9111; *B.R.H.*, 1973, 446; — Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9437; — Kh. Brussel, 19 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8517; — Kh. Gent, 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Kh. Luik, 23 februari 1971, *B.R.H.*, 1972, 434; — Kh. Brussel, 22 april 1971, *B.R.H.*, 1973, 443; — Vred. Namen-Noord, 9 juli 1970, *J. Liège*, 1970-1971, 87; — Pol. Charleroi, 13 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9015; — Vred. Berchem, 13 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9436; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286).

b) Het is onverenigbaar met de onafhankelijkheid van de deskundige dat hij twee sommen opgeeft om het bedrag van de minderwaarde van een beschadigd voertuig vast te stellen. Er kan bovendien een tegenstrijdigheid van belangen ontstaan tussen de garagehouder en zijn opdrachtgever, vermits door zijn medewerking te verlenen aan een dubbele schadebegroting de garagehouder meer aan zijn eigen belangen denkt dan aan deze van zijn opdrachtgever (Brussel, 25 januari 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9111; *B.R.H.*, 1973, 446; — Kh. Gent, 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Corr. Bergen, 14 februari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9292; — Pol. Tubize, 4 februari 1972, *T. Vred.*, 1972, 201; — Vred. Gent, 10 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9208; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286).

c) De benadeelde partij heeft niet de verplichting zijn voertuig te laten herstellen, hij blijft vrij te beslissen of hij al dan niet de schade zal herstellen, zonder dat zulks enige invloed mag uitoefenen op het schadebedrag (Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9437; — Kh. Brussel, 19 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8517; — Corr. Charleroi, 5 april 1974, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9435, met noot Vernimmen-Van Tiggelen, G.; — Pol. Tubize, 4 februari 1972, *T. Vred.*, 1972, 201; — Pol. Charleroi, 13 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9015; — Vred. Waver, 18 januari 1973, *T. Vred.*, 1976, 146; — Vred. Grâce-Hollogne, 29 mei 1973, *J. Liège*,

1973-1974, 55; — Vred. Gent, 10 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9208; — Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286).

Hoewel betreffende deze materie recent nog door het hof van cassatie een arrest gewezen werd, lijkt dit niet van aard te zullen zijn om aan de bestaande controverse een einde te stellen (Cass., 29 mei 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1031; *R.W.*, 1975-1976, 1293; *J.T.*, 1975, 585; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9577; met noot Vernimmen-Van Tiggelen, G.). Het bestreden vonnis had geweigerd het systeem van de dubbele schadebegroting toe te passen, om reden dat de klausule waardoor de betaling van de schadevergoeding afhankelijk gesteld wordt van de herstelling en van het overleggen van de faktuur onwettelijk is, omdat ze inbreuk maakt op het absolute recht van het slachtoffer op de volledige vergoeding van zijn schade. Het hof van cassatie stelt vooreerst dat in een dading betreffende een geschil met betrekking tot de raming van stoffelijke schade uit een verkeersongeval, het de partijen vrij staat, bij onderling akkoord, het bedrag van de herstelling vast te stellen op een forfaitair bedrag, dat echter niet hoger mag zijn dan het bedrag van de faktuur van de in het expertiserapport vermelde hersteller, en om de naleving van hun overeenkomst te verzekeren, de betaling afhankelijk te maken van het overleggen van een gekwiteerde faktuur van de herstelling. Een dergelijk beding mag evenwel in beginsel niet verhinderen dat het slachtoffer een rechtmatige vergoeding bekomt als de herstelling wegens van zijn wil onafhankelijke omstandigheden niet kan plaatsvinden. Het hof vernietigt het bestreden vonnis, omdat het er zich in de motivering toe beperkt had de bewuste klausule te verwerpen „als onwettelijk *in se*", zodat de beslissing niet wettelijk verantwoord is.

Uit dit arrest kan men o.i. niet afleiden dat het hof van cassatie zich in de een of andere zin zou uitgesproken hebben met betrekking tot de problematiek van de dubbele schatting. Het hof heeft in deze materie enkel de volgende precisering aangebracht: het slachtoffer heeft bij een dergelijk beding slechts recht op een rechtmatige vergoeding als de niet-herstelling van zijn voertuig te wijten is aan omstandigheden onafhankelijk van zijn wil (cfr. Vernimmen, G., *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9577-2 *in fine*). Dit is naar onze mening de enige draagwijdte van dit arrest met betrekking tot deze problematiek.

88. *B.T.W. en voertuigschade*

Hierover raadplege men: Kirkpatrick, J., *La taxe sur la valeur ajoutée, élément du dommage?*", noot onder Cass., 29 mei 1973, *R.C.J.B.*, 1975, 577; — Parrein, H., *De belasting over de toegevoegde waarde als bestanddeel van schadevergoeding in geval van civielrechtelijke aansprakelijkheid*, *R.W.*, 1973-1974, 1533; — Stasseyns, J., *B.T.W. en voertuigschade*, *R.W.*, 1973-1974, 1811.

Vormt de B.T.W. een bestanddeel van de aan het slachtoffer van een onrechtmatige daad verschuldigde schadevergoeding? Als de benadeelde

de schade laat herstellen of zich een nieuwe zaak (voertuig) aanschaft, moet hij immers meestal aan de hersteller of aan de verkoper niet alleen de prijs, maar ook de daarop verschuldigde B.T.W. betalen. Voor de behandeling van dit vraagstuk moet een onderscheid gemaakt worden al naar gelang degene die schade geleden heeft al dan niet B.T.W.-belastingplichtige is.

Volgens artikel 4 B.T.W.-Wetboek is belastingplichtige „ieder wiens werkzaamheid erin bestaat geregeld en zelfstandig, met of zonder winstoogmerk, hoofdzakelijk of aanvullend, leveringen van goederen of diensten te verrichten die in dit wetboek zijn omschreven". De omschrijving van de belastbare leveringen van goederen of diensten vindt men in de artikelen 2, 3 en 9 voor de goederen, en in de artikelen 18 en 19 voor de diensten. Kenmerkend voor het B.T.W.-stelsel is de aftrekregeling, die erin bestaat dat de belastingplichtige niet alle B.T.W.-sommen die hij van zijn klanten ontvangen heeft, aan de fiskus moet overmaken, maar dat hij de B.T.W. die hij zelf aan zijn leveranciers betaald heeft, mag aftrekken (Parrein, H., *o.c.*, *R.W.*, 1973-1974, 1536). Deze aftrekregeling geeft aan de B.T.W.-belastingplichtige de mogelijkheid om de B.T.W. die hij zelf betaald heeft aan zijn leveranciers, bv. de aannemer van herstellingen, onder bepaalde voorwaarden te recupereren, wat niet het geval is voor de niet-belastingplichtige.

Uit het voorgaande volgt dat, wanneer de schadelijder geen B.T.W.-belastingplichtige is, hij de aftrek niet kan toepassen en dus ook de B.T.W. die hij bij de herstelling van zijn voertuig betaald heeft, niet kan recupereren. De B.T.W. is voor hem dan ook een schadepost, die door de aansprakelijke dient vergoed te worden, vermits artikel 1382 B.W. verplicht tot integrale schadeloosstelling (Kirkpatrick, J., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1975, 584-585; — Parrein, H., *o.c.*, *R.W.*, 1973-1974, 1537). Hierover bestaat in de rechtspraak geen betwisting (Cass., 29 mei 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 949; *Pas.*, 1973, I, 907; *J.T.*, 1973, 656, met noot van Dal, G.A.; *De Verz.*, 1973, 993, met noot R.B.; *R.W.*, 1973-1974, 312; — Cass., 17 december 1973 (twee arresten), *Arr. Cass.*, 1974, 438 en 440; *Pas.*, 1974, I, 411 en 413; *R.W.*, 1973-1974, 1778; — Cass., 14 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 213; *Pas.*, 1975, I, 195; — Brussel, 29 juni 1973, *J.T.*, 1973, 659; — Antwerpen, 25 februari 1976, *R.W.*, 1976-1977, 297; — Corr. Dendermonde, 9 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9273; — Corr. Neufchâteau, 18 december 1975, *De Verz.*, 1976, 679, met noot S.; *J. Liège*, 1975-1976, 148; — Corr. Tongeren, 11 juli 1975, *R.W.*, 1975-1976, 318; — Pol. Luik, 24 april 1975, *Pas.*, 1975, III, 40; *J. Liège*, 1974-1975, 8 en 40; *De Verz.*, 1975, 573; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9578).

Wanneer anderzijds de benadeelde B.T.W.-belastingplichtige is, dient een onderscheid gemaakt al naar gelang de schade werd toegebracht aan privégoederen ofwel aan bedrijfsgoederen en goederen bestemd voor de uitoefening van de beroepswerkzaamheid. In deze laatste hypothese kan de benadeelde als B.T.W.-belastingplichtige de B.T.W. die hij voor de herstelling

heeft moeten betalen geheel of gedeeltelijk aftrekken en dus recupereren. De aansprakelijke derde moet dan de B.T.W. slechts vergoeden in de mate waarin deze door de benadeelde niet kan gerecupereerd worden, want anders zou hij als B.T.W.-belastingplichtige een winst realiseren (Kirkpatrick, J., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1975, 588, nr. 11; — Parrein, H., *o.c.*, *R.W.*, 1973-1974, 1538; — Gent, 23 mei 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9104; — Corr. Aarlen, 19 december 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 155; — Corr. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675; — Pol. Lens, 13 juni 1972, *De Verz.*, 1974, 145; — Pol. Brugge, afdeling Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405, met noot S.). Zo de schade veroorzaakt werd aan een privégoed of aan een goed dat door de B.T.W.-belastingplichtige niet voor beroepsdoeleinden wordt aangewend, dan kan hij de betaalde B.T.W. niet aftrekken, zodat de aansprakelijke derde de B.T.W. moet vergoeden, zoals in het geval waarin de benadeelde geen belastingplichtige is. Voor een overzicht van de toepasselijke B.T.W.-tarieven en in welke mate de B.T.W. aftrekbaar is, mogen we verwijzen naar het reeds geciteerde artikel van J. Stasseyns, *B.T.W. en voertuigschade*, (*R.W.*, 1973-1974, 1811; — zie ook: *Kluwers Verzekeringshandboek*, onder redactie van Meyhi, H., blz. III. 11, 125 e.v.).

Dient de faktuur van herstelling of van aankoop van een nieuw voertuig voorgelegd te worden opdat de benadeelde aanspraak zou kunnen maken op toekenning van de B.T.W. als schadevergoeding?

In geval van herstelling lijken de rechtbanken slechts geneigd de B.T.W. als schadevergoeding toe te kennen na voorlegging van het bewijs van de effektieve herstelling (Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9509; — Corr. Aarlen, 17 oktober 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 267; — Vred. Berchem, 13 november 1973, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9436). Deze opvatting is voor kritiek vatbaar, vermits de benadeelde geenszins de verplichting heeft tot herstelling van zijn voertuig over te gaan (in die zin: Kirkpatrick, J., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1975, blz. 586-587, nr. 8; — Fagnart, J.L., *Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile* 1968-1975, Brussel, 1976, blz. 109, nr. 133).

De rechtspraak is echter verdeeld wanneer het gaat om het totaal verlies van een voertuig. De ene richting stelt dat door het voortijdig verlies van zijn voertuig de benadeelde eveneens het voordeel van de door hem betaalde B.T.W. verliest en dat hij tot volledig herstel van zijn patrimonium zich slechts een gelijkaardig voertuig van dezelfde waarde zou kunnen aanschaffen, zo hij ook de B.T.W. ontvangt, berekend op de waarde van het vernielde voertuig (Brussel, 19 juli 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9284; — Antwerpen, 25 februari 1976, *R.W.*, 1976-1977, 297; — Corr. Aarlen, 17 oktober 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 267; — Corr. Tongeren, 11 juli 1975, *R.W.*, 1975-1976, 318; — Corr. Neufchâteau, 18 december 1975, *De Verz.*, 1976, 679; *J. Liège*, 1975-1976, 148; — Corr. Aarlen, 9 juni 1976, *J. Liège*, 1976-1977, 58; — Pol. Luik, 24 april 1975, *Pas.*, 1975, III, 40; *J. Liège*, 1974-1975, 8 en 40; *De Verz.*, 1975, 573; *R.G.A.R.*, 1976, nr.

9578). Volgens het hof van beroep te Brussel daarentegen kan bij totaal verlies van een voertuig de benadeelde slechts aanspraak maken op betaling van de B.T.W. als schadevergoeding, zo hij het bewijs voorlegt van de de aankoop van een nieuw voertuig (Brussel, 28 september 1973, *De Verz.*, 1974, 853, met noot S.; — in dezelfde zin: Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9509; — Rb. Brussel, 22 maart 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9326). In deze beslissingen wordt uitgegaan van de (foutieve) redenering dat de aan de benadeelde verschuldigde schadevergoeding gelijk moet zijn aan de verkoopprijs van het voertuig vóór het ongeval, terwijl deze moet beantwoorden aan de vervangingswaarde (cfr. *supra*, nr. 84). Deze laatste opvatting wordt dan ook door de rechtsleer verworpen (Kirckpatrick, J., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1975, blz. 586-587, nr. 8; — Fagnart, J.L., *o.c.*, blz. 109, nr. 133). De B.T.W., berekend op de waarde van het vernielde voertuig, dient dus vergoed te worden, zonder dat het vereist is de aankoopfaktuur van het nieuw voertuig voor te leggen. Dit is eveneens het standpunt van het Franse hof van cassatie (Cass. fr., 20 oktober 1971, *Gaz. Pal.*, 1972, II, 548; — Durry, G., *Chronique de jurisprudence sur la responsabilité civile, Rev. trim. dr. civ.*, 1972, 605).

Kan de Staat van de aansprakelijke derde vergoeding vorderen van de B.T.W. die hij heeft moeten betalen aan de aannemer die bepaalde herstellingswerken uitgevoerd heeft aan beschadigde goederen van zijn patrimonium (wegen, elektriciteitspalen, voertuigen)? Omtrent dit probleem bestond geruime tijd kontroverse in de rechtspraak, maar de kwestie blijkt thans opgelost te zijn door enkele arresten van het hof van cassatie.

Door een gedeelte van de rechtspraak werd de bovenstaande vraag ontkennend beantwoord, op grond van de overweging dat de aannemer die de B.T.W. ontvangt, deze eigenlijk voor rekening van de schatkist int zodat de door een of ander ministerie aan de aannemer betaalde B.T.W. uiteindelijk toch aan de schatkist als belastingsopbrengst ten goede komt. Vermits nu de Staat slechts één rechtspersoon is met één patrimonium, heeft de Staat geen schade geleden in de zin van artikel 1382 B.W. en moet de aansprakelijke derde deze B.T.W. niet vergoeden (Corr. Bergen, 5 januari 1972, *De Verz.*, 1972, 814; — Corr. Hasselt, 12 oktober 1972, *J. Liège*, 1972-1973, 300). Volgens de meerderheid van de rechtspraak kan de Staat de aan de aannemer betaalde B.T.W. van de aansprakelijke derde wel terugvorderen (Brussel, 29 juni 1973, *J.T.*, 1973, 659; — Corr. Namen, 21 december 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 132; — Pol. Dinant, 21 december 1972, *T. Vred.*, 1973, 255; — Vred. Ieper, 29 december 1972, *R.W.*, 1972-1973, 1257; — Pol. Luik, 26 maart 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 247; — Pol. Charleroi, 6 april 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9132). Het hof van cassatie heeft zich in vier arresten bij deze laatste stelling aangesloten (Cass., 29 mei 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 949; *Pas.*, 1973, I, 907; *J.T.*, 1973, 656, met noot Dal, G.A.; *De Verz.*, 1973, 993, met noot R.B.; *R.W.*, 1973-1974, 312; *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9204; *R.C.J.B.*, 1975, 577, met noot Kirkpatrick, J.; — Cass., 17 december 1973 (twee arresten), *Arr. Cass.*, 1974, 438 en

440; *Pas.*, 1974, I, 411 en 413; *R.W.*, 1973-1974, 1778; — Cass., 14 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 213; *Pas.*, 1975, I, 195).

Het hof van cassatie motiveerde zijn beslissing als volgt: De Staat, Ministerie van Openbare Werken, had door een aannemer herstellingswerken laten uitvoeren aan een rijksweg, die ingevolge een ongeval beschadigd was geworden, en had op de gefaktureerde herstellingskosten B.T.W. betaald, maar het bestreden vonnis weigerde de aansprakelijke derde tot terugbetaling van die belasting te veroordelen. Het hof stelde dat, vermits alleen de belastingplichtige de hem door zijn leveranciers gefaktureerde B.T.W. in aftrek mag brengen of teruggave ervan mag bekomen en de Staat in principe geen belastingplichtige is (artikel 6 B.T.W.-Wetboek), mag de Staat de B.T.W. die hem voor de aangekochte goederen en de verstrekte diensten werd gefaktureerd, niet in aftrek brengen of terugverkrijgen, en bevindt hij zich derhalve in de fiskale toestand van een konsument. Als de Staat schade lijdt door een onrechtmatige daad, heeft hij recht op integrale vergoeding van de geleden schade, en vermits de herstelling van een aan de Staat toebehorend goed een uitgave is waarop B.T.W. geheven werd, is de Staat gerechtigd om ook deze belasting, element van de schade, op de derde aansprakelijke te verhalen. De omstandigheid dat deze B.T.W. uiteindelijk aan de Staat, Ministerie van Financiën, ten goede komt, doet niets ter zake, want de aan de Staat toekomende belasting en de schadevergoeding die hij kan eisen, steunen op twee verschillende rechtsgronden. Trouwens, krachtens de wet van 28 juni 1963 op de Rijkscomptabiliteit kan er geen kompensatie noch dubbel gebruik geschieden tussen de ontvangsten en de uitgaven van verschillende departementen (Cass., 29 mei 1973, *gecit.*).

89. *Supplementaire kosten*

De beschadiging of vernieling van een voertuig kan ook nog andere supplementaire kosten meebrengen. Sommige daarvan komen beslist voor vergoeding in aanmerking, voor andere is dit meer betwist.

Aldus wordt niet betwist dat de sleep- en depannagekosten dienen vergoed te worden, zelfs zonder voorlegging van een faktuur (Gent, 20 februari 1970, *R.W.*, 1969-1970, 1795; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8489; — Rb. Dendermonde, 5 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8198; — Rb. Namen, 27 juni 1969, *De Verz.*, 1970, 158, met noot S.; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8566; — Rb. Turnhout, 25 januari 1971, *R.W.*, 1970-1971, 1530; — Corr. Dinant, 28 februari 1972, *De Verz.*, 1972, 863, met noot S.; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9106, met noot J.F.; — Corr. Dinant, 22 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9105; — Kh. Brussel, 29 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9619; — Pol. Mol, 18 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 799; — Vred. Roeselare, 1 februari 1974, *T. Vred.*, 1975, 165). De kosten voor verblijf van het voertuig in de garage moeten eveneens vergoed worden; deze kosten maken immers geen dubbel gebruik uit met de vergoeding toegekend voor de

gebruiksderving (Antwerpen, 16 april 1975, *De Verz.*, 1976, 443: slechts 40 dagen bergingskosten aan 30 F per dag werden in aanmerking genomen, in plaats van de gevraagde 112 dagen).

De politierechter van Etalle weigert aan de benadeelde de terugbetaling van de inschrijvingskosten van zijn voertuig bij de Dienst van het Wegverkeer (Pol. Etalle, 17 februari 1975, *De Verz.*, 1975, 547, met noot S.). De annotator van dit vonnis doet opmerken dat deze kosten, even goed als de B.T.W., een schadepost uitmaken, die door de fout van de derde aansprakelijke veroorzaakt werden en dus voor vergoeding in aanmerking komen; minstens zou men de intrest voor die vervroegde betaling ten laste van de aansprakelijke kunnen leggen.

Het verlies van het recht op bonus in de tariefstructuur van de W.A.M.-verzekering moet vergoed worden (Luik, 7 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9285, met noot). Betwist is daarentegen de vraag of de benadeelde een verhoging van de verzekeringspremie omwille van het vervangingsvoertuig, van de aansprakelijke derde mag terugvorderen. De politierechter van Charleroi beantwoordde de vraag positief en kende *ex aequo et bono* een vergoeding van 2.000 F toe wegens verhoging van de premie in een omniumverzekering (Pol. Charleroi, 25 mei 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9107). Wegens gemis aan oorzakelijk verband werd de vordering door de politierechter te Luik afgewezen (Pol. Luik, 19 december 1972, *De Verz.*, 1973, 365, met noot R.B.).

De afhandeling van een schadegeval kan soms veel tijd in beslag nemen, zodat de benadeelde niet onmiddellijk de vergoeding ontvangt die hem in staat moet stellen zijn voertuig te herstellen of een nieuwe wagen aan te kopen. In afwachting hiervan is hij soms verplicht hiervoor een lening aan te gaan, die bijkomende kosten met zich brengt (verhoogde interesten, kosten van de akte). Sommige uitspraken weigeren voor deze kosten een bijkomende vergoeding toe te kennen, daar de benadeelde een aangepast herstel van de laattijdige terugbetaling vindt in de toegekende vergoedende interesten (Brussel, 30 januari 1970, *De Verz.*, 1970, 902, met noot S.; — Brussel, 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8855 en 8880). Andere rechtbanken integendeel veroordelen de aansprakelijke tot terugbetaling van de interesten van de aangegane lening (Brussel, 30 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9362; — Corr. Bergen, 16 januari 1967, *R.G.A.R.*, 1968, nr. 8020; — Corr. Aarlen, 8 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 98). We hebben er reeds op gewezen dat de kosten van het deskundig onderzoek ten laste komen van de aansprakelijke (cfr. *supra*, nr. 86, *in fine*). Dit geldt eveneens voor de kosten van een eenzijdig aangestelde deskundige, wanneer geen tegensprekelijke expertise kon plaats hebben (Luik, 24 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8513; — Luik, 7 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9285). De erelonen voor raadpleging van een advokaat of een technisch raadsman, komen daarentegen niet in aanmerking voor vergoeding (Luik, 7 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9285; — *anders*: Kh. Bergen, 9 september 1968, *B.R.H.*, 1968, 532; — zie hierover: Scoriels, J., *Frais de défense*

en justice, *R.G.A.R.*, 1966, nr. 7736; — Fagnart, J.L., *Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile* (1955-1969), Brussel, 1970, nr. 70).

De rechtbank van koophandel te Brussel nam aan dat het rendementsverlies voor een taxi, waarvan de bestuurder arbeidsongeschikt is, moet vergoed worden door de toekenning *ex aequo et bono* van 300 F per dag, zelfs indien het taxibedrijf over reservewagens zou beschikken (Kh. Brussel, 25 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 681; — *anders*: Corr. Brussel, 11 april 1969 en Brussel, 10 december 1969, *De Verz.*, 1970, 132, met noot R.B.: er bestaat geen oorzakelijk verband tussen het ongeval en het beweerde rendementsverlies, dat als een organisatieprobleem beschouwd wordt).

90. *Schade als gevolg van de onbruikbaarheid van een voertuig — duur van de gebruiksderving.*

Het is bekend dat de gebruiksderving van een voertuig twee periodes omvat: enerzijds de *wachttijd*, d.i. de tijdsduur tussen het ogenblik waarop het ongeval plaats heeft en de beëindiging van het deskundig onderzoek, en anderzijds de *herstellingsduur*, zijnde de tijd die nodig is om het voertuig te herstellen en welke gewoonlijk in het deskundig verslag vermeld wordt. Bij *totaal verlies* van een voertuig, waar men niet van herstellingsduur kan spreken, zal de schadelijder nochtans een bepaalde tijd nodig hebben om zich een ander voertuig aan te schaffen: dit is de zgn. *mutatie- of vervangingsduur*.

Zo het geimmobiliseerde voertuig voor beroepsdoeleinden werd aangewend, zal de schade voortspruitende uit de gebruiksderving van vermogensrechtelijke aard zijn, in andere gevallen zal het eerder gaan om een extra-patrimoniale schade. Het toekennen van een vergoeding voor gebruiksderving voor zaterdagen, zondagen en feestdagen zal aldus afhangen van de bestemming van het geaccidenteerde voertuig. Voor een personenvoertuig zal tijdens die dagen de gebruiksderving wel vergoed worden (Brussel, 4 oktober 1968, *R.W.*, 1968-1969, 559; — Brussel, 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1972, 8855 en 8880; — Corr. Brussel, 19 oktober 1970, *Pas.*, 1970, III, 126; — Kh. Brussel, 25 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 681: gebruiksderving van een taxi), maar niet voor een werktuig op een werkplaats (Corr. Aarlen, 17 november 1971, *De Verz.*, 1972, 131, met noot S.). Het bedrag van de schadevergoeding door de deskundige vooropgesteld, bevat soms, naast de herstellingskosten, eveneens de vergoeding voor de gebruiksderving (zie bv.: Corr. Aarlen, 17 oktober 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 267; — Vred. Luik, 5 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9031). Ten onrechte werd dan ook door de Vrederechter te Herzele een vergoeding voor drie wachtdagen toegekend, waar volgens de termen van het deskundig verslag de schade geraamd werd „alles inbegrepen, niets uitgezonderd" (Vred. Herzele, 22 maart 1972, *De Verz.*, 1973, 183, met noot S.).

De gebruiksderving neemt een aanvang vanaf de dag van het ongeval (Cass., 30 maart 1967, *R.W.*, 1967-1968, 845), volgens sommige uitspraken echter vanaf de dag waarop de expertise wordt aangevraagd (Corr. Brugge, 21 juni 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9266; — Corr. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675, met noot S.). Zo de schade onbetwistbaar ontstaan is op de dag van het ongeval, moet de benadeelde toch zoveel mogelijk de schade beperken en onmiddellijk de tegenpartij tot een tegensprekelijk deskundig onderzoek uitnodigen. Wanneer hij in dit opzicht nalatig is, kunnen de gevolgen daarvan niet ten laste van de aansprakelijke gelegd worden en zal de gebruiksderving pas beginnen op de datum van verzending van de aanvraag tot expertise (Corr. Bergen, 18 november 1975, *gecit.*).

Wanneer het voertuig na het ongeval nog bruikbaar is en in het verkeer kan gebracht worden, wordt soms beslist dat geen vergoeding voor wachttijd verschuldigd is (Corr. Brussel, 11 april 1969, hervormd door Brussel, 10 december 1969, *De Verz.*, 1970, 132, met noot R.B.; — Rb. Bergen, 22 oktober 1969, *De Verz.*, 1969, 858; — Rb. Oudenaarde, 23 juni 1970, *De Verz.*, 1971, 273, met noot S.). Zelfs wanneer het voertuig nog bruikbaar is, wordt meestal toch één dag als wachttijd toegekend, namelijk de dag waarop het tegensprekelijk onderzoek plaats heeft (Kh. Brussel, 19 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8517; — Kh. Gent, 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Kh. Brussel, 22 april 1971, *B.R.H.*, 1972, 443; —Vred. Brussel, 15 juli 1971, *De Verz.*, 1973, 431; — Vred. Brussel, 23 december 1974, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9558; — Vred. Brussel, 25 juli 1975, *T. Vred.*, 1976, 106). Wanneer het voertuig werkelijk onbruikbaar is, wordt de wachttijd gewoonlijk op drie dagen bepaald (Antwerpen, 25 februari 1976, *R.W.*, 1976-1977, 297; — Rb. Dendermonde, 5 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8198; — Corr. Charleroi, 16 mei 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8421 en 8464; — Rb. Brussel, 23 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 8999; — Rb. Dendermonde, 9 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9273; — Pol. Eghézée, 18 maart 1970, *De Verz.*, 1970, 907, met noot S.; — Pol. Tongeren, 9 juni 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8706; — Vred. Herzele, 22 maart 1972, *De Verz.*, 1973, 183, met noot S.; — Vred. Roeselare, 1 februari 1974, *T. Vred.*, 1975, 165; — Pol. Brugge, afd. Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405, met noot S.). Het is in de praktijk gebleken dat een termijn van drie dagen dikwijls te kort is om binnen deze periode het deskundig onderzoek te laten plaats hebben. Door een gedeelte van de rechtspraak wordt dan ook rekening gehouden met de werkelijke wachttijd, vanaf de aanvraag om deskundig onderzoek tot de beëindiging ervan. Aldus werd de wachttijd bepaald op:

- 5 dagen: Corr. Aarlen, 28 januari 1970, *J. Liège*, 1969-1970, 252; — Corr. Aarlen, 8 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 98; — Pol. Bergen, 14 april 1972, *De Verz.*, 1973, 689, met noot S.
- 6 dagen: Brussel, afd. Bergen, 8 november 1972, *De Verz.*, 1973, 197, met noot S.; — Corr. Brussel, 19 oktober 1970, *Pas.*, 1970, III, 126.

- 7 dagen: Brussel, 4 april 1967, *R.W.*, 1968-1969, 945.
- 10 dagen: Rb. Luik, 3 september 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 164; — Pol. Lens, 13 juni 1972, *De Verz.*, 1974, 145.
- 12 dagen: Corr. Aarlen, 25 juni 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 245.
- 14 dagen: Rb. Namen, 27 juni 1969, *De Verz.*, 1970, 158; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8566.
- 20 dagen: Luik, 12 november 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9267.
- 30 dagen: Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9509.

De benadeelde kan geen vergoeding vragen voor een buitengewone wachttijd, wanneer deze te wijten is aan zijn eigen handelswijze, nalatigheid of onachtzaamheid, bv. wanneer hij de aansprakelijke derde of diens verzekeraar slechts laattijdig in gebreke gesteld heeft (Luik, 12 november 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9267: nalatigheid van beide partijen; — Rb. Brussel, 24 juni 1969, *De Verz.*, 1969, 649; — Corr. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675) of door het stellen van overdreven eisen, waardoor een scheidsrechterlijke tussenkomst noodzakelijk wordt (Brussel, 4 oktober 1968, *ibidem*). Wanneer de benadeelde meer dan zes maanden gewacht gerechtvaardigd dat de schadelijder zijn nog bruikbaar voertuig geïmmobiliseerd laat tot aan het tegensprekelijk deskundig onderzoek, uit vrees dat verwarring zou ontstaan tussen de beschadigingen door het ongeval veroorzaakt en deze die uit een volgend ongeval zouden kunnen ontstaan.

Hij kan immers op preciese wijze de door het ongeval veroorzaakte schade laten lokaliseren en beschrijven door middel van een bestek of het nemen van foto's, zodat hij niet dient te wachten op de expertise om zijn voertuig opnieuw in gebruik te nemen (Corr. Charleroi, 16 mei 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8421 en 8464, hervormende Pol. Beaumont, 19 november 1968, *ibidem*). Wanneer de benadeelde meer dan zes maanden gewacht heeft om zijn voertuig te laten herstellen, kan de eventuele stijging van de herstellingskosten niet ten laste gelegd worden van de derde aansprakelijke (Corr. Hasselt, 8 november 1974, *De Verz.*, 1975, 283; — vgl.: Brussel, 23 september 1970, *B.R.H.*, 1970, 650).

Wanneer anderzijds de buitengewone wachttijd het gevolg is van een verzuim of nalatigheid van de aansprakelijke schadeveroorzaker of zijn verzekeraar, betekent dit een schade die voor vergoeding in aanmerking komt. Dit zal bv. het geval zijn wanneer de aansprakelijke of diens verzekeraar laattijdig tot de expertise van het beschadigde voertuig laten overgaan of ten onrechte de vaststellingen van de deskundige betwisten (Rb. Turnhout, 24 september 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8224: 75 dagen; — Pol. Mechelen, 21 december 1970, *R.W.*, 1970-1971, 1104: een maand; — Pol. Sint-Niklaas-Waas, 19 maart 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8635: 28 dagen; — zie ook: Luik, 12 november 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9267: fout van beide partijen; — Corr. Dinant, 22 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9105). Zo het te vrezen is dat het voertuig als een „totaal verlies" zal beschouwd worden, moet de benadeelde het niet laten herstellen en moet hij zich evenmin een nieuw voertuig aanschaffen, zolang de deskundigen

zich terzake niet hebben uitgesproken (Corr. Dinant, 22 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9105; — Pol. Rb. Sint-Niklaas-Waas, 19 maart 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8635). Indien het daarentegen onmiddellijk na het ongeval duidelijk was dat het om een totaal verlies ging, kan geen vergoeding voor bijkomende wachttijd toegekend worden (Rb. Turnhout, 25 juni 1971, *R.W.*, 1970-1971, 1530; — Pol. Mol. 18 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 799; — Pol. Etalle, 17 februari 1975, *De Verz.*, 1975, 547).

De herstellingsduur geeft meestal geen aanleiding tot betwisting, omdat deze termijn wordt overeengekomen in het deskundig verslag. Het merendeel van de rechtspraak houdt nochtans rekening met de werkelijke herstellingsduur, wanneer de herstellingen niet kunnen uitgevoerd worden binnen de geraamde termijn, bv. omdat de nodige wisselstukken niet voorradig zijn bij de garagist (Corr. Aarlen, 24 juni 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 36; — Corr. Brussel, 19 oktober 1970, *Pas.*, 1970, III, 126; — Rb. Brussel, 22 december 1970, *De Verz.*, 1971, 480; *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8759, met noot; — Corr. Aarlen, 17 november 1971, *De Verz.*, 1972, 131, met noot S.; — *anders*: Brussel, 8 november 1972, *De Verz.*, 1973, 197, met noot S.: het hof stelde dat de schadelijder dient te bewijzen dat de vertraging in de levering van het wisselstuk niet kon vermeden worden en dat het in indirect oorzakelijk verband staat met het ongeval, zonder dat een eigen juridische oorzaak is tussengekomen, zoals de nalatigheid van een derde; — Pol. Eghézée, 18 maart 1970, *De Verz.*, 1970, 907, met noot S.: zelfde argumentatie als de vorige beslissing; — zie ook: Kh. Brussel, 23 oktober 1969, *De Verz.*, 1970, 535).

Zoals hoger reeds gesteld werd, komt bij totaal verlies van een voertuig de vervangings- of mutatieduur in de plaats van de herstellingsduur, en wordt hiermee bedoeld de tijd die de schadelijder nodig heeft om een ander voertuig aan te kopen en de nodige formaliteiten van inschrijving en dergelijke te vervullen. Deze termijn wordt door de rechtspraak meestal bepaald op zes dagen (Brussel, 30 januari 1970, *De Verz.*, 902, met noot S.; — Antwerpen, 25 februari 1976, *R.W.*, 1976-1977, 297; — Rb. Dendermonde, 5 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8198; — Rb. Brussel, 24 juni 1969, *De Verz.*, 1969, 649; — Vred. Roeselare, 1 februari 1974, *T. Vred.*, 1975, 165; — Pol. Brugge, afd. Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405, met noot S.; — Pol. Etalle, 17 februari 1975, *De Verz.*, 1975, 547, met noot S., hoewel de benadeelde in dit geval meer dan drie maanden had moeten wachten op de levering van zijn nieuw voertuig). Sommige uitspraken stellen nochtans een andere mutatieduur (Rb. Turnhout, 25 januari 1971, *R.W.*, 1970-1971, 1530: 5 dagen; — Corr. Aarlen, 8 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 98: 8 dagen; — Pol. Mol. 18 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 799: 14 dagen).

De rechtspraak houdt doorgaans rekening met de werkelijk verlopen tijd tussen de bestelling en de levering van het nieuwe voertuig, wanneer het gaat om speciale voertuigen, zoals vrachtwagens, autobussen, die gewoonlijk niet onmiddellijk verkrijgbaar zijn (Gent, 23 mei 1973, *R.G.A.R.*, 1973,

nr. 9104: 46 dagen voor een wagen rechtstreeks besteld in de U.S.A.; — Rb. Bergen, 22 oktober 1969, *De Verz.*, 1969, 858: 15 dagen voor een vrachtwagen; — Rb. Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9575: 75 dagen; — Pol. Namen-Noord, 11 september 1968, *J. Liège*, 1968-1969, 272: 15 dagen voor een autocar).

De vergoeding wegens gebruiksderving van het voertuig moet ook worden toegekend tijdens de periode van volledige arbeidsongeschiktheid van de eigenaar die kwetsuren heeft opgelopen bij het ongeval, voor zover het bewijs geleverd wordt dat ook andere personen van het voertuig gebruik maken (Corr. Dinant, 22 december 1966; Luik, 28 juni 1967 en Rb.Dinant, 21 februari 1968, *De Verz.*, 1970, 139, met noot S.; — Corr. Hoey, 21 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9563). Hoewel de rechtspraak over dit probleem zeer verdeeld is, blijken er de laatste jaren meer en meer beslissingen te zijn die vergoeding voor gebruiksderving toekennen aan de eigenaar van een beschadigd voertuig, hoewel deze zelf arbeidsongeschikt is ingevolge het ongeval (zie de rechtspraak vermeld bij Fagnart, J.L., *Examen de jurisprudence concernant la responsabilité civile* (1955-1968), Brussel, 1970, nr. 67). Tijdens de besproken periode werden er op dit punt te weinig uitspraken gepubliceerd om te kunnen uitmaken of deze tendens zich heeft voortgezet.

91. *Gebruiksderving – begroting van de schade.*

De schade voortvloeiende uit de gebruiksderving van een voertuig wordt meestal forfaitair vergoed. Wanneer nochtans nauwkeurige en afdoende gegevens voorhanden zijn, zoals het huren van een vervangingsvoertuig (zie hierover: *infra*, nr. 92), moet de forfaitaire schadebegroting verworpen worden en dient de werkelijke schade vergoed te worden (Kh. Bergen, 14 januari 1969, *De Verz.*, 1969, 297; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8310; — Kh. Brussel, 29 april 1969, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8263; — Kh. Brussel, 29 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9619). De politierechter van Rochefort vatte de stand van de rechtspraak zeer goed als volgt samen:

„Attendu que si à l'origine, le chomage était fixé en tenant compte du coût de la location d'une voiture, cette notion est dépassée et dans le principe et dans le coût de la location; Attendu que la jurisprudence est arrivée à fixer des sommes correspondant à l'importance du véhicule accidenté; Que ces sommes sont forfaitaires et tentent d'approcher le plus exactement possible la réparation du préjudice causé par l'accident, perte de temps passé pour l'expertise, pour la conduite du véhicule au garage, pour la mise en service d'un véhicule de réserve, non utilisation d'un véhicule pour lequel taxes, assurances, amortissement continuent à courir, etc. ...' (Pol. Rochefort, 24 november 1972, *J. Liège*, 1972-1973, 199).

De forfaitaire vergoedingen variëren in funktie van het soort voertuig en het gebruik waartoe het bestemd wordt. Tijdens de besproken periode werden door de rechtspraak de volgende vergoedingen toegekend:

- bromfiets: 100 F per dag:
Antwerpen, 12 maart 1975, *De Verz.*, 1975, 247.

– personenvoertuig niet professioneel gebruikt: 200 F per dag:
Brussel, 25 januari 1972, *B.R.H.*, 1972, 443; — Brussel, 8 november 1972, *De Verz.*, 1973, 197, met noot S.; — Gent, 23 mei 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9104; — Rb. Dendermonde, 5 januari 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8198; — Kh. Brussel, 28 juni 1968, *De Verz.*, 1969, 121; — Rb. Turnhout, 24 september 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8224; — Rb. Turnhout, 25 januari 1971, *R.W.*, 1970-1971, 1530; — Corr. Bergen, 21 december 1972, *De Verz.*, 1973, 689, met noot S.; — Rb. Luik, 3 september 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 164; — Pol. Sint-Niklaas-Waas, 19 maart 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8635; — Vred. Herzele, 22 maart 1972, *De Verz.*, 1973, 183, met noot S.; — Pol. Luik, 12 juni 1972, *De Verz.*, 1972, 1344; — Vred. Gräce-Hollogne, 25 juni 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 286; — Pol. Charleroi, 28 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9592.

– personenvoertuig niet professioneel gebruikt: 250 F per dag:
Brussel, 19 juli 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9284; — Bergen, 6 februari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9509; — Brussel, 21 april 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9601; — Corr. Aarlen, 24 juni 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 36; — Kh. Gent, 20 oktober 1970, *R.W.*, 1970-1971, 766; — Corr. Dendermonde, 9 januari 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9273; — Corr. Hasselt, 8 november 1974, *De Verz.*, 1975, 283; — Corr. Hasselt, 15 mei 1975, *De Verz.*, 1976, 253; — Corr. Brussel, 30 september 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9647; — Corr. Aarlen, 8 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-1976, 98; — Pol. Mol, 18 maart 1971, *De Verz.*, 1971, 799; — Vred. Roeselare, 1 februari 1974, *T. Vred.*, 1975, 165; — Pol. Etalle, 17 februari 1975, *De Verz.*, 1975, 547, met noot S.

– personenvoertuig niet professioneel gebruikt: 300 F per dag:
Brussel, 30 januari 1970, *De Verz.*, 1970, 902, met noot S.; — Brussel, 10 april 1972, *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8855 en 8880: „gelet op de economische toestand in Duitsland"; — Vred. Brussel, 6 april 1973, *De Verz.*, 1974, 151.

– personenvoertuig professioneel gebruikt:
250 F per dag: Rb. Brussel, 23 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 8999, bevestigd door Brussel, 19 juli 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9284: verzekeringsagent.
300 F per dag: Kh. Brussel, 23 oktober 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8514; *De Verz.*, 1970, 535: geneesheer.
500 F per dag: Corr. Aarlen, 19 december 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 155.

– taxi:
250 F per dag: Brussel, 4 april 1967, *R.W.*, 1968-1969, 945.
375 F per dag: Brussel, 10 december 1969, *De Verz.*, 1970, 132, met noot R.B.
500 F per dag: Corr. Aarlen, 28 januari 1970, *J. Liège*, 1969-1970, 252.
700 F per dag: Kh. Brussel, 25 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 681.
960 F per dag: Corr. Brussel, 7 oktober 1968, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8225 (120 F per uur volgens het M.B. van 27 juli 1967).

– wagen van de rijkswacht:
100 F per dag: Gent, 20 februari 1970, *R.W.*, 1969-1970, 1795; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8489, rekening houdend met bezit van reservewagens.
150 F per dag: Corr. Namen, 21 december 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 132, rekening houdend met bezit van reservewagens.

– autocar:
750 F per dag: Brussel, 4 oktober 1968, *R.W.*, 1968-1969, 559; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8160 (oude autocar — bouwjaar 1963); — Corr. Namen, 23 februari 1973, *J. Liège*, 1972-1973, 219; — Pol. Namen-Noord, 11 september 1968, *J. Liège*, 1968-1969, 272 (oude autocar — bouwjaar 1957).
1.000 F per dag: Pol. Fauvillers, 10 juli 1969, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8348 (toerisme — 38 plaatsen); — Pol. Rochefort, 24 november 1972, *J. Liège*, 1972-1973, 199; — Pol. Aarlen, 30 oktober 1974, *J. Liège*, 1974-1975, 208.
1.200 F per dag: Rb. Brussel, 4 september 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9154 (80 plaatsen).

– bestelwagen:
300 F per dag: Kh. Verviers, 16 mei 1968, *J. Liège*, 1968-1969, 36.
400 F per dag: Pol. Brugge, afd. Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405.

– verhuiswagen voor meubelen van 45 m³: 1.760 F per dag:
Vred. Brussel, 1 december 1972, *De Verz.*, 1973, 211; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9133.

– vrachtwagen:
100 F per dag en per ton: Corr. Aarlen, 25 juni 1969, *J. Liège*, 1969-1970, 245; — Luik, 12 november 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9267 (zowel voor trekker van 16 ton als voor aanhangwagen van 25 ton).

150 F per dag en per ton: Pol. Lens, 13 juni 1972, *De Verz.*, 1974, 145, bevestigd door Corr. Bergen, 25 september 1973, *onuitgegeven.*
500 F per dag: Rb. Bergen, 22 oktober 1969, *De Verz.*, 1969, 858 (3 ton).
1.000 F per dag: Rb. Namen, 27 juni 1969, *De Verz.*, 1970, 158; *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8566 (13 ton); — Brussel, 30 mei 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9362 (7,4 ton).
1.500 F per dag: Brussel, 21 april 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9601 (vrachtwagen van brouwerij).
1.700 F per dag: Corr. Dinant, 28 februari 1972, *De Verz.*, 1972, 863; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9106 (15 ton); Pol. Tongeren, 9 juni 1971, *R.G.A.R.*, 1971, nr. 8706 (21 ton).
2.000 F per dag: Corr. Charleroi, 16 mei 1969, *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8421 en 8464 (36 ton).
3.500 F per dag: Rb. Brussel, 26 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9575 (betonwagen van 23 ton).

92. *Gebruiksderving – Huur van een vervangingsvoertuig*

Wanneer het beschadigde of vernielde voertuig voor professionele doeleinden wordt gebruikt en de benadeelde gedurende de periode van gebruiksderving een vervangingsvoertuig huurt, dient de forfaitaire schadebegroting verworpen te worden, en heeft de benadeelde recht op terugbetaling van de huur van het vervangingsvoertuig, in verhouding tot het aantal werkdagen gedurende dewelke het effectief in gebruik is geweest (Kh. Bergen, 14 januari 1969, *De Verz.*, 1969, 297; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8310; — Kh. Brussel, 29 april 1969, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8263; — Rb. Brussel, 24 juni 1969, *De Verz.*, 1969, 649; — Corr. Aarlen, 17 november 1971, *De Verz.*, 1972, 131, met noot S.; — Kh. Brussel, 29 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9619; — Corr. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675; — Pol. Eghézée, 18 maart 1970, *De Verz.*, 1970, 907, met noot S.; — Pol. Brugge, afdeling Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405, met noot S.). Het is duidelijk dat de huurder van een vervangingsvoertuig bepaalde kosten in verband met zijn eigen voertuig uitspaart: verbruik van smeermiddelen, banden- en onderdelenslijtage, periodiek onderhoud. Bij de begroting van de schade wegens gebruiksderving zal hiermede rekening moeten gehouden worden, bv. door het bedrag van de faktuur voor de huur van het vervangingsvoertuig met een bepaald percentage (10 of 20 %) te verminderen (S., noot onder Corr. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675) of door een aftrek van 1 F per afgelegde km toe te passen (Kh. Bergen, 14 januari 1969, *De Verz.*, 1969, 297; *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8310) of nog door de werkelijk geleden schade *ex aequo et bono* te ramen (Corr. Bergen, 18 november 1975, *De Verz.*, 1976, 675). Men dient nochtans vast te stellen dat heel wat uitspraken — o.i. ten onrechte — geen rekening houden met deze kostenbesparing (Kh. Brussel, 29 april 1969, *R.G.A.R.*, 1969, nr. 8263; — Rb. Brussel, 24 juni 1969, *De Verz.*, 1969, 649; — Corr. Aarlen, 17 november 1971, *De Verz.*, 1972, 131, met noot S.; — Kh. Brussel, 29 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9619; — Pol. Eghézée, 18 maart 1970, *De Verz.*, 1970, 907, met noot S.: de duur van de huur is te kort (zes dagen) om aan te nemen dat de benadeelde een besparing zou gedaan hebben op de kosten van onderhoud en afschrijving van de traktor die buiten gebruik is).

Zo de rechtspraak wel fakturen voor de huur van een vervangingsvoertuig aanvaardt als deze uitgaan van gespecialiseerde firma's, is dit evenwel niet het geval voor fakturen en andere bewijsstukken uitgaande van familie, vrienden, partikulieren of collega's (Pol. Brugge, afd. Oostende, 22 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 405, met noot S.).

Wanneer de schadelijder tijdens de periode van onbruikbaarheid van zijn voertuig een taxi neemt, worden deze kosten over het algemeen niet vergoed (Rb. Luik, 4 april 1950, *Bull. Ass.*, 1950, 831; — *anders*: Corr. Dinant, 22 februari 1973, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9105 — motivering).

93. *Gebruiksderving – Bezit van reservevoertuigen*

De rechtspraak blijft nog steeds verdeeld omtrent de vraag of de benadeelde schade lijdt voor gebruiksderving van zijn voertuig, zo hij over reservevoertuigen beschikt.

Sommige uitspraken stellen dat, wanneer de schadelijder over reservevoertuigen beschikt, de onbruikbaarheid van zijn beschadigd voertuig geen vermogensschade meebrengt (Corr. Aarlen, 24 januari 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 51; *De Verz.*, 1974, 147).

Een ander gedeelte van de rechtspraak beschouwt dat het zonder belang is te weten of de benadeelde over reservevoertuigen beschikt, daar de derde aansprakelijke geen voordeel moet halen uit kapitalen die de benadeelde had kunnen beleggen in rollend materieel (Luik, 12 november 1973, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9267; — Luik, 7 januari 1974, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9285 (impliciet); — Corr. Dinant, 28 februari 1972, *De Verz.*, 1972, 863, met noot S.; *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9106; — Corr. Namen, 21 december 1973, *J. Liège*, 1973-1974, 132; — Kh. Brussel, 25 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 681). Er wordt eveneens voorgehouden dat het billijk is dat de aansprakelijke tussenkomt in de kosten voor het aanleggen van reservevoertuigen, in de mate dat door zijn fout op deze reservewagens een beroep moest gedaan worden (Gent, 20 februari 1970, *R.W.*, 1969-1970, 1795; *R.G.A.R.*, 1970, nr. 8489; — vgl.: Corr. Brussel, 11 april 1969 en Brussel, 10 december 1969, *De Verz.*, 1970, 132, met noot R.B.: onbruikbaarheid van een taxi wegens arbeidsongeschiktheid van de chauffeur). Nog andere uitspraken tenslotte oordelen dat een vergoeding kan worden toegekend, op voorwaarde en in de mate dat de benadeelde bewijst, bv. aan de hand van een regelmatige boekhouding, een welbepaalde schade geleden te hebben (Corr. Aarlen, 26 februari 1969, *J. Liège*, 1968-1969, 243: *in casu* werd dit bewijs niet geleverd; — Rb. Oudenaarde, 23 juni 1970, *De Verz.*, 1971, 273, met noot S.: uitbater van een openbare autobusdienst, die wettelijk over een zeker aantal reservevoertuigen moet beschikken). Wanneer de schadelijder wettelijk over een aantal reservevoertuigen moet beschikken, zoals de uitbater van een openbare autobusdienst, treffen we dezelfde verdeeldheid aan in de rechtspraak (Pol. Namen, 18 mei 1973, *J. Liège*,

1972-1973, 288: geen vergoeding; — Corr. Namen, 23 februari 1973, *J. Liège*, 1972-1973, 219: wel vergoeding; — Rb. Oudenaarde, 23 juni 1970, *gecit.*: vergoeding mits levering van bewijs van de schade).

Het betreft hier duidelijk een feitenkwestie, waarover de feitenrechter in elk konkreet geval soeverein zal oordelen (cfr. Cass., 1 juni 1953, *Pas.*, 1953, I, 761; — *Bull. Ass.*, 1954, 136). In werkelijkheid gaat het hier om een probleem van oorzakelijkheid en zekerheid van de schade: welke schade werd aan de eigenaar wegens de onbruikbaarheid van zijn voertuig veroorzaakt door de fout van de derde aansprakelijke? (cfr. Dalcq, R.O., *Traité de la Responsabilité Civile*, II, nr. 3517 e.v.).

94. *Morele schade bij verlies of beschadiging van goederen*

Uit de omstandigheid dat de schuldige handelingen van een schuldenaar voor diens schuldeiser zorgen, beslommeringen en ongemakken hebben meegebracht, mag de feitenrechter wettelijk het bestaan van een morele schade in hoofde van deze schuldeiser afleiden (Cass., 3 maart 1969, *Pas.*, 1969, I, 592; *Arr. Cass.*, 1969, 622). Volgens Dalcq kan bij verlies van een zaak slechts vergoeding voor morele schade toegekend worden, voor zover het gaat om persoonlijke en niet vervangbare zaken (Dalcq, R.O., *Traité de la Responsabilité Civile*, II, nr. 3455).

Hoewel bij verlies of beschadiging van goederen in principe dus wel vergoeding voor morele schade kan toegekend worden, is de Belgische rechtspraak, anders dan de Franse (cfr. Cass. fr., 16 januari 1962, *J.C.P.*, 1962, II, nr. 12557, met noot van Esmein, P.; *R.G.A.R.*, 1963, nr. 7034, met noot van Dalcq, R.O.: dood van het paard „Lunus"), op dit gebied erg terughoudend.

De eigenaar van een wagen die bij een ongeval beschadigd werd, vroeg een vergoeding van 15.000 F voor morele schade, omdat hij deze wagen nagenoeg volledig zelf had gebouwd. Zo elk verkeersongeval weliswaar beslommeringen, zorgen en ongemakken met zich brengt, mag men volgens de Vrederechter te Etterbeek deze morele beslommeringen toch niet verwarren met de morele schade. Het zou onredelijk zijn bij elk schadegeval hiervoor een vergoeding toe te kennen, daar het onmogelijk is de mate van gehechtheid te meten die iemand kan hebben ten opzichte van een bepaald voorwerp (Vred. Etterbeek, 4 februari 1974, *De Verz.*, 1974, 395, met noot S.). De vordering tot het bekomen van een vergoeding voor morele schade wegens de waardevermindering van een voertuig dat slechts 2.573 km gereden had, werd afgewezen omdat er geen reden toe bestaat het begrip morele schade uit te breiden tot materieel verlies, tenzij het gaat om persoonlijke en niet vervangbare zaken (Rb. Brussel, 22 december 1970, *De Verz.*, 1971, 480, met noot S.; *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8759, met noot). De beweerde schade was niet de technische waardevermindering van het voertuig, noch de vermindering van de handelswaarde, maar was van louter

morele aard en bestond enerzijds in de vervroegde inspektie van het voertuig na het ongeval en anderzijds in „la perte du plaisir de conduire un véhicule neuf et intact".

De Politierechter te Luik kende nochtans *ex aequo et bono* een schadevergoeding van 3.000 F toe aan de eigenaar, wiens voertuig bij een ongeval vernield werd, en die enkele dagen na het ongeval met zijn gezin met de wagen op vakantie zou vertrokken zijn en van zijn wagen zou gebruik gemaakt hebben tijdens de ganse duur van zijn vakantie (Pol. Luik, 24 april 1975, *Pas.*, 1975, III, 40; *J. Liège*, 1974-1975, 8 en 40; *De Verz.*, 1975, 573; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9578).

95. *Betaling van de schadevergoeding – Vergoedingskwijtschrift*

Bij wijze van dading kunnen partijen een overeenkomst sluiten over het bedrag van de verschuldigde schadevergoeding en bedingen dat dit bedrag slechts betaalbaar zal zijn na voorlegging van de herstellingsfaktuur. Indien nochtans de herstellingen niet kunnen uitgevoerd worden om een reden onafhankelijk van de wil van de schadelijder, kan de bewuste klausule geen beletsel vormen voor het bekomen van een gepaste herstelvergoeding (Cass., 29 mei 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1031; *R.W.*, 1975-1976, 1293; *J.T.*, 1975, 585; *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9577, met noot van Vernimmen-Van Tiggelen, G.; — *anders*: Brussel, 25 januari 1972, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9111; — cfr. *supra* nr. 20 en 87).

De vraag stelt zich of de vergoedingskwijting die door een verzekeringsmaatschappij wordt uitgeschreven om een einde te maken aan de vordering van de rechthebbende op schadevergoeding, als een dading kan beschouwd worden (zie hierover: Thys, H., *De vergoedingskwijting in de verzekeringspraktijk* in *Recht in Beweging* — Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. Ridder Victor, R., Deurne, 1973, II, 1007-1019). Een vergoedingskwijting, aldus deze auteur, „is in werkelijkheid een geschrift, waarbij de schadelijder erkent dat hij volledig vergoed werd voor de door hem geleden schade en waarbij hij uitdrukkelijk afziet van alle verdere vorderingen tegenover de verzekeraar, welke hem de vergoeding heeft uitbetaald of eerlang zal uitbetalen" (Thys, H., *o.c.*, 1015).

De betaling van een geldsom aan een medekontraktant, die als tegenprestatie afziet van zijn overige aanspraken waarover betwisting ontstaan is of kan ontstaan, kan een toegeving en dus een bestanddeel van een dading zijn. Het bestaan van wederzijdse toegevingen, essentieel bestanddeel van de dading, is niet afhankelijk van de erkenning door een van de partijen van de gegrondheid van de aanspraken van de andere (Cass., 26 september 1974, *R.W.*, 1974-1975, 1125; *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9386; *J.T.*, 1975, 278; *Pas.*, 1975, I, 111; *Arr. Cass.*, 1975, 122). Het beding in een vergoedingskwijting volgens hetwelk de door de verzekeringsmaatschappij uitgevoerde betaling geschiedt zonder erkenning van aansprakelijkheid en niet nadelig mag zijn

voor de rechten van haar verzekerde, impliceert op zichzelf niet dat geen wederzijdse toegevingen gedaan zijn en dat er dus geen dading is (zelfde arrest).

Verscheidene uitspraken hebben de draagwijdte van de vergoedingskwijting nader omschreven. Over de mogelijkheid om via de *actio de in rem verso* terugbetaling te bekomen van de uitgekeerde vergoedingen, wanneer achteraf blijkt dat de schadelijder volledig aansprakelijk was voor het ongeval, zie hoger, nr. 20. Wanneer een verzekeringsmaatschappij een regelingsvoorstel onder de vorm van een vergoedingskwijting overmaakt aan de benadeelde, dient dit beschouwd te worden als een aanbod dat de verzekeraar bindt van zodra het door de benadeelde persoon is aanvaard. De verzekeraar kan zich niet beroepen op een materiële vergissing die zou begaan zijn bij het uitschrijven van de vergoedingskwijting, wanneer hij met kennis van zaken de omstandigheden van het ongeval heeft kunnen beoordelen (Kh. Brussel, 2 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9654; — in dezelfde zin: Rb. Brussel, 5 november 1975, *R.G.A.R.*, 1976, nr. 9655).

De correctionele rechtbank en het hof van beroep te Gent beschouwen de vergoedingskwijting als een dading, waarbij de feitenrechter, door het opsporen van de werkelijke bedoelingen van de partijen, kan nagaan of de overeenkomst van dading zich ook uitstrekt tot de nog latente en onvoorzienbare gevolgen van het ongeval. Wanneer de overeenkomst van dading betrekking had op de toekomstige schade die uit het ongeval voortvloeit en de burgerlijke partij verzaakt had aan alle toekomstige vorderingen, zelfs bij verslechtering in haar gezondheidstoestand, waarbij verwezen wordt naar het begrip kanskontrakt, dan heeft de benadeelde een risico aanvaard en mag hij niet klagen wanneer het risico tegen hem uitvalt (Corr. Gent, 14 november 1975 en Gent, 22 maart 1976, *De Verz.*, 1976, 489).

Wanneer een vergoedingskwitantie ten voordele van een schadelijder een bepaald bedrag vermeldt „tot slot van alle rekening en tot herstelling van alle gevolgen van het ongeval", dienen de vroegere toegekende voorschotten daarvan niet afgetrokken te worden (Kh. Brussel, 24 januari 1975, *De Verz.*, 1975, 239).